

А РХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Одговорни уредник
МОША ПИЈАДЕ

КЊИГА II НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА
(КЊ. LXI ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

Б Е О Г Р А Д
Уредништво и администрација Булевар Црвене Армије 69
1 9 4 6

ANALI PFB | anali.rs

САДРЖАЈ:

Књиге II новог (трећег) кола

(Књиге LXI целокупног издања)

Стр.

Економско-финансиске науке

1. Сельачке радне задруге, од **Моше Пијаде** — — — — — 1
 2. Проблеми и перспективе привреде ФНРЈ, од **Бориса Кидрича** 9

Међународни преглед

1. Нирнбершки процес — нов међународни кривични законик, од д-ра Душана Недељковића — — — — — 23

Уставно право и теорија о држави

1. Значај и садржина Општег закона о народним одборима, од д-ра Јована Ђорђевића — — — — — 41
2. Јединство власти, од д-ра Ива Крабека — — — — — 177

Упорядочене право

1. О адвокатској професији и правној природи совјетске адвокатуре, од М. Челцова	— — — — —	68
2. Главни прописи о адвокатури у СССР	— — — — —	99

Кримініальне право

1. Пројекат за Општи део Кривичног законика Федеративне Народне Републике Југославије — — — — — 125
 2. Систем општих дела Кривичног права, од А. Трајнина — — 158

Изградња народне власти

1. О Закону о народној милицији, од Александра Ранковића —	189
2. О Закону о национализацији, од Бориса Кидрича — — —	194
3. Закон о адвокатури, од Фране Фрола — — — —	197
4. Принципи Закона о решавању имовинских спорова путем државне арбитраже, од Бориса Кидрича — — — — —	201
5. Начела Закона о инспекцији рада, од Вицка Крестуловића —	203
6. О Општем закону о државним службеницима, од д-ра Јована Борђевића — — — — — — — —	207
7. Поводом Закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 г. и за време непријатељске окупације, од Николе Срзентића — — — — — — — —	214

Ново право и правосуђе

1. Заштита ауторског права, од Душана Вуковића — — — —	102
2. Пример погрешне примене закона, од П. Раличковића — —	108
3. Поводом објављивања Пројекта за Општи део Кривичног права, од д-ра Владимира Калембера — — — — —	149
4. Терористичко дјело саботаже и привредна саботажа, од Јова Црногорчевића — — — — — — — —	217
5. Ванредно ублажавање казне, од Драгољуба Трајковића — —	222

Оцене и прикази

1. Уџбеници за студенте права — д-р Б. Благојевић, Римско право II део, од Р. М. — — — — — — — — — —	226
--	-----

Хроника

1. Нови наставни план за правне факултете — — — — —	241
2. Међународни конгрес правника у Паризу — — — — —	245

Преглед часописа

1. „Большевик“, бр. 11—12, 14, 23—24 из 1945 год. — чланци и студије о дијалектичком и историјском материјализму, од Вольгина, Г. Гака, Г. Александрова, од Д. Јанковића — — — —	110
2. „Пропагандист“, бр. 11 из 1945 год. — М. Леонов, Основне црте марксистичког дијалектичког метода, од Д. Ј-а — — — —	114
3. »Sociologie et droit slaves«, бр. 1 из 1945 год., од Р. Л-а — —	114

ANALI PFB | anali.rs

**САРАДНИЦИ „АРХИВА“
У Џ КЊИЗИ НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА**

- Буковић, Душан, страна 102
Ђорђевић, д-р Јован, страна 41, 207
Ј. Б., страна 239
Ј. В., страна 115
Јанковић, Драгослав, страна 110, 234
Ј. Џ., страна 114
Калембер, д-р Владимир, страна 149
Кидрич, Борис, страна 9, 194, 201
Крбек, д-р Иво, страна 177
Крстуловић, Вицко, страна 203
Л. Р., страна 114, 236, 238, 240
М. Р., страна 226
Недељковић, д-р Душан, страна 23
Пијаде, Моша, страна 1
Рамчковић, П., страна 108
Ранковић, Александар, страна 189
Срзентић, Никола, страна 214
Трајковић, Драгољуб, страна 222
Трајнин, А., страна 158
Фрол, Фране, страна 197
Црногорчевић, Јово, страна 217
Челцов, М., страна 68

ANALI PFB | anali.rs

А Р Х И В

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈАНУАР — ЈУНИ 1946

ГОДИНА XXXIII, КЊИГА II НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА (КЊ. LXI ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА) БРОЈ 1 — 6

СЕЉАЧКЕ РАДНЕ ЗАДРУГЕ*

I

Појава сељачких радних задруга

Стојимо пред пролетњом сетвом, која ове године има нарочито велики значај за целокупни привредни живот земље. Прошлогодишиња жетва била је услед суше слаба у многим земљама које су произвођачи жита и цео свет стоји данас у знаку оскудице хлеба. И оне државе, чија је територија била далеко од ратног попришта, па су остале поштећене од фашистичког пустошења, морају сада да ограничавају и строго контролишу потрошњу жита. Утолико је тежи положај земаља у којима је беснео рат и које су, као Југославија.

*.) У фебруару о. г. објавила је Комисија за аграрну реформу и колонизацију при влади ФНРЈ упутства за сељачке радне задруге, а истовремено је савезни министар пољопривреде прописао Угледна правила за сељачке радне задруге, посебно за сваки од четири предвиђена типа тих задруга.

Поменута упутства послужила су за једнообразно организовање сељачких радних задруга за ово време од неколико месеци док није на завршетку I редовног заседања Народне скупштине ФНРЈ донет нов **Закон о задругама**. Упутства остају и даље на снази, као и угледна правила, јер су потпуно у складу са новим Законом о задругама, у који су унете најосновније одредбе у односу на сељачке радне задруге. Поред тога, Закон је решио и она питања која се Упутствима нису могла решити и о којима је у њима било речено да ће се решити законом.

Тако су и Упутства и угледна правила за сељачке радне задруге добила у новом Закону о задругама пуну законску подлогу.

Овом приликом, поводом доношења новог Закона о задругама, објављујемо о сељачким радним задругама чланак потпретседника

претрпеле тешка пустошења. Прошле године ми смо, бла-
годарећи привржености народа нашем новом поретку, вели-
ком радном полету, свесном добровољном раду и појртво-
ваности радних маса и бризи државних органа постигли ве-
лике успехе у извођењу пролетње и јесење сетве, али тешка
суша преполовила је природ. Због тога је помоћ Унре оди-
грала веома значајну улогу у исхрани, нарочито наших по-
страдалих и иначе житом сиромашних крајева. Међутим
идуће године бићемо упућени на сами себе, на нашу сопствену
производњу, јер се Унрина помоћ за идућу годину више
не предвиђа. Зато, ако хоћемо да нашем народу осигурамо
потребне количине хране, морамо ове године уложити све
напоре да засејемо сваки педаљ обрадиве површине.

Али у исто време док је потребно припремити се за
успешну пролетњу сетву, довршава се у нашој земљи спро-
вођење аграрне реформе и колонизације. **Неколико стотина**
хиљада нових сељачких газдинстава биће напролеће резултат
аграрне реформе и колонизације. Само у Војводини биће
преко 150.000 нових сељачких газдинстава која ће створити
колонисти или месни аграрни интересенти, беземљаши и си-
ромашни сељаци. На једној страни ово је доказ колико је
велику бригу показала наша народна власт да извуче из
беде и отвори пут ка благостању стотинама хиљада сељачких
породица, беземљаша и сељачке сиротиње, а нарочито из
тешко пострадалих крајева. Али, с друге стране, ова про-
мена биће у исти мах и велика проба наше способности да
ту значајну реформу извршимо тако да нам то не смета у оси-
гурању успеха овогодишње житне кампање. На све стране
ради се ујурбаним темпом на томе да додељивање земље и
пренос земље на колонисте и аграрне интересенте буде из-
вршено благовремено, т.ј. пре пролетњих радова, како би
ово неколико стотина хиљада нових сељачких газдинстава
радило напролеће на својој сопственој земљи. Они органи
народне власти, који због немарности закасне са аграрном

Президијума Народне скупштине ФНРЈ, Моше Пијаде, који је био
један од главних радника код израде савезног Закона о аграрној
реформи и колонизацији и претседник Аграрног савета до преласка
функција тога савета на Комисију за аграрну реформу и колониза-
цију. Чланак је био објављен у исто време кад и Упутства и Углед-
на правила. У једном од идућих бројева »Архив« ће се осврнути на
досад постигнуте резултате сељачких радних задруга.

реформом и не осигурају сетьу, треба да буду позвани на законску одговорност.

Али, сва та нова газдинства засноваће или досадашњи беzemљаши или сеоска сиротиња, а многима међу њима рат је упропастио и оно што су некад имали. У њиховим рукама налази се тек незннатни живи и мртви инвентар. Они имају мало радне стоке, мало потребног оруђа. А то значи да се у разбијању великих поседа на многе мале и средње поседе, који прелазе у руке домаћинстава која тек треба да се оспособе за производњу под данашњом оскудицом животог и мртвог инвентара, крије и велика опасност за успех овогодишње житне кампање ако се не предузму потребне мере за њено избегавање. Ту је, за сузбијање те опасности неопходна интервенција и помоћ државе. Зато ће држава учинити највише што буде могла да колонисте и аграрне интересенте, којима додељује земљу, снабде и са инвентаром, али оно чиме држава располаже није толико, да би се та газдинства могла одмах оспособити да својим снагама предузму одговорност за пуно извршење пољопривредних задатака који ће на њих пасти. Главна одговорност у овогодишњој житној кампањи и за ове нове поседе као и у читавој пољопривреди остаје на држави. То се односи на помоћ у семену, на помоћ у великим радовима помоћу трактора и машина, на организацији службе свих расположивих запрега, на планској организацији читаве кампање. Држава мора новим сељачким газдинствима помоћи да стану на ноге као произвођачи, мора их помоћи у обрађивању земље, како би се осигуравала че само њихова егзистенција, него и потребни вишкови хране за градско становништво и индустријско радиоништво, као и сировине потребне индустрији.

Успех у томе послу не би се могао постићи ако се не ради по плану и под руководством државе и ако се не би применио заједнички рад.

Потребу организације заједничког рада осећају јако и сами колонисти и аграрни интересенти, као и многи други ситни и средњи сељаци. Народно-ослободилачка борба снажно је развила у широким масама радника и сиромашних и средњих сељака осећање солидарности, свест о вредности удруживања народних снага и привржености народној демократији и новој народној држави. Велики је радни подет и такмичење на делу привредне обнове, који захвата све веће радне масе. Осећање солидарности и тежња за удруживањем снага на делу привредне обнове и напретка међу сељач-

ким масама нарочито је снажно у областима и местима где је учешће у народно-ослободилачкој борби било најживље где су у борби дате највеће жртве. Отуда у свима народним републикама видимо, као један од облика у којима се испољава тежња за заједничким радом, да се без потстицања са стране власти, иницијативом самих колониста и аграрних интересената, а катkad и међу осталим сиромашним и средњим сељацима појављују задруге којима је циљ заједничка обрађа земље.

Ова појава не ограничава се само на породице бораца које добијају земљу као колонисти у Војводини или у другим областима, нити на аграрне интересене којима се сада почиње додељивати земља. Има и понеких села без колониста и аграрних интересената, чији становници, а катkad и цело село, желе да земљу обрађују заједнички, у задружи. Код тога се у више случајева не ради само о неком нејасном изражавању жеље, него ту и тамо имамо и **већ створене задруге**, чије су основе организације дали сами сељаци немајући досада у томе погледу никаква упутства.

Ако погледамо на постојеће сељачке радне задруге, видећемо да су настале на разне начине. Ево приближно каквих задруга засад има:

1) Уједињују се пољопривредни радници беземљаши и узимају под закуп земљу коју обрађују заједнички, као задруга. Али, кад земља буде раздељена колонистима и аграрним интересентима, овакве задруге неће постојати, јер више неће бити већих комплекса земље за узимање под закуп. Оваквих задруга има у Србији, Војводини, Македонији. Катkad се у тим задругама са беземљашима налазе и сиромашни сељаци који имају и нешто своје земље. Има случајева (село Лубаниште код Охрида, Македонија) где су сељаци поред закупљене манастирске земље обрађивали заједнички и своју земљу коју су у задругу унели. — Овакве задруге стварале су још почетком прошле године, а чак и с јесени 1944 нарочито од синдикално организованих пољопривредних радника.

2) Задругу оснива известан број породица сиромашних и средњих сељака са земљом која је њихова својина, т.ј. коју нису добили аграрном реформом. Има и међу тим задругама неких које су основане још прошлог пролећа (Нпр. у селу Горње Лисичине код Скопља).

3) Цело село или тек са изузетком неколико породица доноси одлуку да оснују радну задругу, уједињују и земљу

и инвентар. (Нпр. село Жабно крај Сиска, једно село у вујковарском срезу, село загрмље код Пећи). Овај случај имамо како код сачуваних и добростојећих села (као Жабно) тако и код пострадалих и погорелих села (као Загрмље). Код ових задруга редовно се јавља питање како да се групишу распарчане парцеле задругара, што се може решити само новим законом о задругама.

4) Приликом комасације известан број сељачких породица изјављују жељу да им се њихова земља додели у једном блоку да би могли створити задругу (нпр. село Оприсавци и нека друга села у бродском котару).

5) Бивши борци и породице бораца, колонисти или аграрни интересенти, траже да им се земља додели као задрузи (случај предвиђен у тачки 2) члана 23 савезног Закона о аграрној реформи и колонизацији). Тако је створена задруга у селу Храстовцу (бивше немачко село у котару Гарешница, Славонија) од бивших бораца, којима је као задрузи додељено 187 к.ј. оранице, 60 к.ј. ливаде и 30 к.ј. шуме. Сличних задруга, створених или пријављених, има нешто кујина у селима Славоније. За оснивање оваквих задруга јављају се и поједине групе или и нека цела села колониста

6) Аграрни интересенти у неким случајевима, где би се на њих имао разделити неки напредни, добро уређен велики посед, моле да се посед не распарчава него да им се додели као задрузи, како би га боље искористили у заједничком раду, будући свесни да би имање било уназађено разбијањем газдовања.

Какав став заузети по питању сељачких радних задруга

Међутим, иако је очевидно да се тежња за задужним обрађивањем земље и стварањем сељачких радних задруга јавила без неког потстицања изван редова самих интересената, dakле иницијативом самих земљорадника, било би погрешно из постојећих примера закључити да постоји неки нарочито широк, масовни покрет за стварањем радних задруга на нашем селу. Из неколико десетина заснованих задруга у целој земљи, које претстављају тек прве покушаје није допуштено стварати такав закључак, чак ни онда ако би се број задруга напролеће попео и на коју стотину. Ово је потребно добро имати у виду, да би се избегле погрешке које би политички и економски више штетиле него користи-ле. Само имајући то на уму, и узимајући у обзир данашње

стварно постојеће услове за заједнички рад у пољопривреди и сточарству, може се заузети правилан став по питању сељачких радних задруга и правилно помоћи развијање задруга које буду основане.

Погледајмо узроке који су довели до појаве сељачких радних задруга иницијативом самих сељака, као и услове који данас постоје за њихово стварање и развијање у мањем или већем обиму.

У великој већини стварање сељачких радних задруга јавља се у редовима бораца и породица бораца, а нарочито код људи из оних крајева који су најпуније и стално учествовали у народно-ослободилачкој борби, који су у борби дали највећи прилог у крви и у материјалним добрима. Стална борба на њиховој територији, честе непријатељске офанзиве којима је њихов крај био изложен, оскудица радне снаге у несталној позадини, јер су у војску дали све што је могло носити оружје, чак и добар проценат жена, постојање многих напуштених комада земље, несталност самог становања услед офанзива и паљевина, и онда потреба да производе храну за војску и позадину, — све су то били узроци што се народ тих крајева могао одржати у животу и исхранити војску само организовањем заједничког рада. Због тога није никакво чудо што се код таквог народа, који је сам свој опстанак спасао једино заједничким радом у разним пословима, изградила врло висока свест о користи организованог рада и велика приврженост заједници која је далеко прелазила границе села, па и среза. Код њих се у току борбе развило силено осећање солидарности. Они су били на фронту и у позадини градитељи наше нове државе и новог поретка, и код њих је у највећој мери развијено осећање наше друштвене заједнице. Због тога, кад су се људи из такве средине јављали за добијање земље, код многих међу њима већ унапред је постојала мисао о организацији заједничког рада.

С друге стране, рат је страховито опустошио многе наше крајеве и знатно смањио наш пољопривредни инвентар. Велики је мањак запрежне стоке, велика оскудица у машинама и другом пољопривредном оруђу. Сасвим је природно да у таквој ситуацији људи долазе на мисао заједничког рада и узајамне помоћи, гледајући у томе једини начин за бржу обнову и бржи излазак из оскудице. Било да под таквим условима долазе као колонисти на нову плодну земљу било да остају у старом изгорелом селу које треба цело

изнова изградити са преживелим снагама, међу којима недостаје добар део мушких становништва, — они разумеју да брже резултате у подизању свог живота и у полагању основа за будуће своје благостање, могу постићи само заједничким напорима и ослањајући се на потпору државе. Они исто тако правилно рачунају да ће помоћ, коју је народна држава спремна да пружи сељаштву, нарочито сиромашном и средњем, бити много лакше изводљива и много кориснија за њих ако буде искоришћавана у заједничком раду. Ако је држава у стању нпр. да да једну коњску запрегу на 7 породица колониста, зар није јасно да је корисније употребљавати организовано више таквих запрега на заједнички обрађиваној земљи, него по једну запрегу на седам појединачних одвојених парцела? Или, неће ли помоћ државе у виду услуга пољопривредних машинских станица са њиховим тракторима и машинама бити не само далеко кориснија, него тек и омогућена на великим комадима земље, а ови се могу добити само удруживањем парцела појединачних домаћинстава.

Силом околности колонисти су данас приморани да заједнички искоришћују нпр. и млечну стоку, која би иначе и у најнапреднијој задрузи остала у личној својини и на личном коришћењу појединачних задружних домаћинстава. Држава може данас да даде колонистима само 30 крава на 100 породица, а да свако домаћинство полазеши од те основу, дође до своје краве, требаће нека година. Значи да бар по 10 породица морају организовати заједничко искоришћавање три своје краве. Хоће ли се под садашњим условима краве боље искористити ако се створе заједничке стаје и млекара? Очигледно је да хоће. А то опет упућује на заједничко обрађивање земље. Исто тако је јасно да ће тим путем заједничког одгајивања већих група крава брже и много сигурније и боље постићи циљ да свака породица дође до сопствене краве. Зато колонисти већ почињу да оснивају сточарске бригаде за заједничко подизање своје стоке.

Ми данас не располажемо потребним бројем трактора и машина, ни са довољно механичара и тракториста, а нарочито оскудевамо у сточној запрези. На једној страни, ова оскудица у оруђу и сточној запрези упућује земљораднике на задружни рад, а на другој страни недовољност техничке опреме и сточних запrega претставља сметњу за шире рас прострањивање радних задруга. Морамо, dakle, тражити решење које тој конкретној нашој ситуацији одговара. То значи, с једне стране помоћи нова газдинства поделом кон-

фискованог и експроприсаног пољопривредног инвентара (с сим трактора и крупњих машина) и помоћу кредита ставити појединачним домаћинствима и задругама на располагање онолико оруђа колико је то могуће наћи у нашим фабрикама и стовариштима, како би поједина домаћинства била што способнија да самостално обрађују своју земљу. А с друге стране пружити им преко пољопривредних машинских станица максималну помоћ у крупним радовима, а са расположивим запрегама колониста и аграрних интересената руководити организовано и по плану преко станица запрежне стоке које треба привремено организовати у оквиру мобилизације сточних запрега. Ићи за тим да колонисти и аграрни интересенти још овог пролећа по могућности ради сваки на својој земљи, а тамо где људи хоће да створе задругу пружити сву потребну помоћ за успешну организацију и рад задруге.

Али још један важан моменат треба узети у обзир. Истина је да нпр. код бивших бораца и њихових породица постоји доста општа жеља за стварањем радних задруга. Чује се често међу њима и парола: „Нећемо међе“, дакле захтев да им се земља не додељује појединачно него као задрузи. Па ипак, ако оставимо по страни овај други, ређи случај, жеља за заједничким обрађивањем још не значи да ти људи немају жељу да добију земљу у приватну својину да знају која је земља њихова. Поред тога треба правити разлику и између свести о потреби заједничког рада, који се може организовати и онда кад се добро зна која је чија парцела, и где би мање радове вршило свако домаћинство на својој парцели, и жеље да се створе задруге где би рал био заједнички без обзира на парцеле појединачних задругара а још више задруга, у којима се неће ни знати међе парцела појединачних домаћинстава која су ушла у задругу, него је сва земља осим окућанице заједничка имовина задруге. Савезни закон предвидео је да се свима колонистима и аграрним интересентима земља додели и што пре упише у земљишне књиге као приватна својина. То је основна и правилна линија која се има спровести. Ми хоћемо да сељак добије земљу и да је добије као својину. Када му је она тако већ дата и он постане њен власник, може ако хоће да са другим уђе у задругу, одлучујући при томе заједнички на каву основицу да задругу поставе. Али, савезни закон предвиђа поред ове могућности још и ту да нека група колониста или аграрних интересената унапред као већ створена за

друга, тражи да им се земља додели као задрузи. Овај други случај биће у пракси ређи од првог, и такве ће задруге оснивати само најнапреднији, најсвеснији елементи. Нема никаквог разлога гурати у задругу ма које домаћинство које за то нема воље. Ниједно једино домаћинство не сме бити под утиском да је ушло у задругу без свог потпуно слободног опредељивања.

Моша Пијаде

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЕ ПРИВРЕДЕ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ*)

I Основна проблематика наше привреде

Када усвајамо Закон о државним привредним предузећима, морамо се свакако зауставити и на општој проблематици наше привреде. Наши закони, наиме, нису једна бирократска ствар намењена сама себи, већ имају свој извор у живој нашој проблематици. Они доводе правне и организационе форме у сагласност са нашим фактичним стањем, у сагласност са нашом новом садржином.

Проблематика наше привреде једно је од најопширнијих тоглавља у нашој државној изградњи. О њој би се могло говорити данима и данима. Сатима и сатима могло би се говорити о нашим успесима, па и о нашим грешкама, као и потешкоћама са којима имамо да се боримо. Нећу ту да наводим досадашње успехе наше привреде, који су свакако огромни и који се нарочито одржавају у брзом темпу обнове, у беспримерном елану наших народних маса, у стабилности наших финансија и у могућностима да заиста пређемо на дела великог стила и на привредном подручју. Дозволите ми, да се данас ограничим само на једно питање, које је по нашем мишљењу основно питање у проблематици наше привреде, а то је питање противуречности

*) Под овим заједничким насловом доносимо у целини, услед њиховог великог теоретског и практичног значаја, говор који је Борис Кидрич, министар индустрије и Претседник Привредног Савета, одржао у Савезном Већу Народне Скупштине приликом начелне дискусије **Предлога основног закона о привредним предузећима**, као и образложење које је дао уз Указ Президијума Народне Скупштине ФНРЈ о одређивању предузећа општедржавног значаја.

између садржине наше нове друштвено-економске структуре и организационих форми и финансијских метода које ми сада примењујемо.

Неће бити сувишно, ако се за начелну оцену основних тања наше привреде барем летимице осврнемо на класичну методу политичке економије: на анализу цене и њене структуре.

Код специфичне друштвено-економске структуре наше земље код постојања три сектора — државног, задружног ослоњеног на државни и приватни — уз истовремену власт радног народа, за нас су интересантне: 1) структура цене на подручју државног сектора; и 2) структура цене на оним подручјима где се сва три сектора дођирују и више или мање непосредно утичу један на другога.

Ако хоћемо да одредимо и подвргнемо анализи унутрашњу, садржајну страну у структури наше цене, морамо констатовати пре свега, да је државни сектор уз истовремену власт радног народа по својој бити — изразито друштвени сектор. Његова се изградња заједно са изградњом задужног сектора нужно развија у правцу социјалистичке изградње наше земље, а не — што многи погрешно мисле и још више погрешно раде — у правцу изградње некаквог „државног капитализма“. Акумулација као ванредно важан фактор у структури цене је на подручју државног сектора изразито друштвена акумулација на супрот садржају и циљевима капиталистичке акумулације. Њен основни циљ су друштвено корисне инвестиције капитала и подизање општег животног стандарда радног народа. У складу са Уставом ФНРЈ који зајамчује приватну иницијативу и приватну предузимљивост, али у исто време тражи над њом контролу и ограничење њеног експлоататорског карактера и обима, капиталистичка акумулација се и на приватном сектору креће само у дозвољеним границама. Како порез на пословни промет тако и порез на доходак и друге врсте државних дажбина имају за последицу, да се приличан део акумулације са приватног сектора слива у општедржавну, а то значи у друштвеној акумулацији са друштвеним — конструктивним циљевима.

У друштвено-економској структури наше земље, дакле, општа друштвено-економска законитост капиталистичког система није више неограничени господар. Она је сачувала своју динамично ограничену важност на приватном сектору, одакле не прекидно жилавом истрајношћу и проницљивошћу покушава да офанзивно продре на остала два сектора, али је у исто време на државном и на њега ослоњеном задужном сектору никла друштвено-економска законитост која је постала меродавна за наш привредни развитак. Разумљиво је да мора нова друштве-

но-економска законитост — у борби непрекидно утврђивати и офанзивно утврђивати свој меродавни карактер.

У погледу структуре наше цене треба дакле констатовати, да се извесни њени елементи претежно, или мањим делом, пре или доцније, већ према степену или методи наше организације и нашег финансијског система, али свакако једном друштвено-економском законитошћу, — сливају у државну, а то значи у друштвену акумулацију.

Таква је унутрашња, садржајна страна у структури наше цене на подручју државног сектора и на оним привредним подручјима где се сва три сектора додирују.

Погледајмо сада њену организациону и финансијску страну. У том погледу наша цена се састоји од следећих елемената:

- 1) производни трошкови,
- 2) бруто добит производног предузећа,
- 3) порез на пословни промет,
- 4) бруто добит предузећа гросиста,
- 5) бруто добит малопродајца,
- 6) разне врсте посредних пореза и трошарина фискалног карактера који се на овај начин појављују у реду горе поменутих елемената.

Код тога могу производни трошкови као почетни елемент — а нарочито у колико се ради о полуфабрикатима — још и поред тога сами по себи садржати, изузев петог, све остале горе поменуте елементе обичне цене, тако да се у крајњем случају ова скала удвостручи. Додати треба чињеницу да предузећа — гросисти и малопродајци — бруто зараду обично зарачунају на производну цену плус дажбине и све друге промене непродукционог карактера, па да слика буде потпуно тачна.

Није потребна нека нарочита економска теоретска образованост да би се могло уочити како су организационе форме наше привреде и методе акумулације данас још у изразитој противуречности са унутрашњом тежњом развоја и друштвеним карактером акумулације на државном сектору и преко државног сектора. Начин како настаје наша цена, њена организациона и финансијска страна у општој апсурданој је противуречности са њеном друштвено-економском садржајном страном. Док садржајна страна одговара друштвеном карактеру нашег државног сектора, дотле организационе форме и метода акумулације одговарају пре свега капиталистичком карактеру приватног сектора. Неизбежна последица тога јесте да се у крајњем резултату нејачају државни и на њега ослоњени задужни сектор као друштвени сектори, већ да приватни сектор вуче корист на рачун државног и задужног.

Не ради се овде о вулгарној критици постојећих организационих облика наше привреде и метода наше акумулације. Треба констатовати свакако да ми без њих у првој години после ослобођења ни у ком случају не би били способни за обнову, а ни за стабилизацију нашег новца и успостављање најнужнијих резерви за капиталистичку изградњу у блиској будућности. Ради се међутим о констатацији, да је дошло време, када треба почети с тим, да се сазрела и презрела противречност систематски, свом озбиљношћу и што хитније уклони.

Ограничујући се у даљем излагању на четири главна комплекса:

1) Добит наших државних трговачких гросиста

Добит државних трговачких гросиста још увек је главна финансијска и организациона форма која уноси старе капиталистичке методе у наш државни сектор, а тиме у целокупну нашу привреду. За капиталистички систем типично је да се вишак приједности дели на трговачку добит. Учешће трговине у добитиично је у толико веће, уколико је примитивнија форма експлоатације, уколико је нижи органски састав капитала, уколико је нижи степен индустрисацације. У нашој друштвено-економској структури трговачка добит државних гросиста у циљу акумулације — укратко речено сувишна је. Многи су до душе мишљења, да је трговачка добит државних гросиста, уједно и форма наше државне тј. друштвене акумулације. Не може се порицати да се наша акумулација досада спроводила, и то често пута успешно спроводила, и путем трговачке добити, али у исто време не ваља тврдити да се она још и данас овим путем врши успешно и стварно у смислу праве друштвене акумулације. Наша државна акумулација изискује пре свега свој линеарни извор у продукцији. У целокупном смислу наше друштвено-економске политичке структуре лежи наиме, да је друштвено користан рад извор друштвено корисне акумулације и друштвено корисних инвестиција које потичу из ње. Акумулација трговачким путем — иако се на крају крајева некако слива у државну касу, покрива тај линеарни извор и уноси у наш акумулациони систем стари капиталистички дух. Такве врсте акумулација спречава поглед друштвене рентабилности производног предузећа и његовог свестраног укључења у опште-државни привредни, а то значи и у финансиски план. Она искључује свако систематско планирање цене. С једне стране, она огромно подиже цене широке потрошње и тиме успорава подизање животног стандарда народних маса, а с друге стране, има за последицу да приличан

део државне акумулације путем малопродаје поново одлази у приватне руке.

Акумулацију преко државних гросиста треба дакле до краја уклонити.

Постићи морамо да се наша цена у продаји на мало састоји углавном од следећих елемената:

1) од производничких трошкова,

2) од одређене и регулисане добити производничких предузећа. Из чисто државних предузећа већи део ове добити сливаће се у општу акумулацију, а други ће остати за мање унутрашње инвестиције остављене иницијативи, за амортизацију и фонд дирекције. Из мешовитих и приватних предузећа део добити одлазиће у облике порезе на доходак у општу акумулацију;

3) од пореза на пословни промет као основног регулатора у нашој политици цена и основног извора опште акумулације на бази индустријске и занатске продукције;

4) од одређене и контролисане добити приватног малопродајца, добити која по своме обиму заправо више не спада у подручја акумулације.

Из свега овога произилази:

а) да треба ограничiti број државних гросиста на најнужнији минимум, те им и у овом обиму одузети сваки монополистички карактер;

б) да ће тамо, где ће државни гросисти остати, они моћи своје пословне планове да састављају само на бази режијских трошкова. Дозвољена маржа никако не сме омогућити акумулацију и може поред режија садржавати искључиво средства која служе лично стимулусу особља и подизању културног као и пословног нивоа радње. Исто важи за детаљисте државног сектора;

в) да продају на велико морају у што већој мери организовати индустријска предузећа сама, а режијске трошкове прикључити општој маси производничких трошкова.

2) Питање „рентабилности по сваку цену“

Ако смо хтели да спречимо непланско и неодговорно расипање и међу наше привредне државне раднике да унесемо преко потребни привредни дух, укратко, ако смо хтели обезбедити основну акумулацију, било је у првом периоду обнове нужно да се питању рентабилности наших предузећа уопште узето даде што већи значај.

Такав значај, међутим, у пракси се изродио, у своју крајност. У недостатку привредног плана, у недостатку правих из

плана или барем из оријентационих бројева произилазећих мерила, колико далеко треба да се протеже рентабилност овог или оног предузећа, односно, да ли се у целокупном систему наше привреде, акумулације и пројектоване капиталне изградње исплати можда може и мање рентабилно или чак и нерентабилно и пасивно предузеће односно привредна грана — наша су предузећа а тако исто и привредна министарства улетела у „рентабилност по сваку цену“, у високу рентабилност на индивидуалној основи и без обзира на привредну. Разумљиво је да смо баш због тога — с обзиром на целину — често постигли баш супротно од онога што смо хтели постићи „рентабилношћу по сваку цену“. Индивидуална „рентабилност по сваку цену“ је унапред искључила свако систематско-планирање цене.

Нема никакве сумње да морамо од метода „рентабилности по сваку цену“ одмах прећи на оријентациону анализу која ће нам дати основни правац за нашу политику цене. Код тога можемо већ данас нагласити, да ће се политика цена разликовати између три категорије. Прва ће категорија бити категорија средстава за производњу и продуката тешке индустрије као и разних полуфабриката, што све мора имати ниску цену и бити евентуално и нерентабилно или дефицитно, ако нећемо да се анархијично диге целокупност наших цена а да и поред тога не постигнемо неку већу државну акумулацију. Друга ће категорија бити категорија производа широке потрошње, производа који ће с једне стране омогућавати знатнију акумулацију, а с друге стране, с обзиром на потребе широких народних маса, изискивати сразмерно ниске цене. У трећу категорију спадаје сви остали производи на које ће се с обзиром на наше привредно стање гледати нарочито као на извор акумулације.

3) Питање плана

Чињеница је да се код нас о планској привреди много говори, али да наше привредне установе још увек нису почеле систематски да прелaze на план. Недостатак планова — не само општег и целокупног већ и појединачних, тј. планова са појединачних ограничених привредних подручја, спада међу основне узроке због којих организациони облици наше привреде и методи акумулације не одговарају нашој друштвено-економској садржини. Наше привредне установе треба да престану са пасивним чекањем на општи привредни план. Тај општи привредни план неће, наиме, једног лепог дана настati сам по себи. већ он може једино да буде резултат систематског прелаза у планску привреду, истрајно расти из појединачних планова, о-

ријентационих бројки и анализа. Овде се свакако не ради само о недостатку искуства, које нам исто тако отежава састављање јединственог и општег привредног плана, већ се ради у првом реду о чињеници да наша друштвено-економска структура обухвата три привредна сектора, а не само један тј. државни. Наша привреда је у процесу, подвргнута је дујим променама не само техничког већ и друштвено-економског значаја. Према томе, и наша друштвено-економска структура сама по себи изискује специфично израстање нашег привредног плана. Стварање привредног плана треба да буде јединствени процес стварања појединачних планова, стварање општег плана.

За све оне гране па и за све оне појединачне радове где смо већ у стању да створимо план — а таквих већ има приличан број — треба прећи на план одмах, и ако ће ти планови бити само појединачни и имати само ограничени обим. Појединачни планови претстављају наиме данас једини услов и метод — општег плана. Равнотежу између појединачних планова, оцену приоритета треба спроводити на основу тако званих оријентационих бројева и анализа, који су аналитичко средство за оцењивање оправданости ове или оне капиталне инвестиције, за оцењивање односа и међусобних утицаја између привредних грана и као такви прелазни степен пре доношења општег и јединственог привредног плана.

4) Наш финансијски систем

Резултати наше финансијске политike изненадиле су свет и постигли признање чак и код неких наших огорчених непријатеља. Резултати наше финансијске политike несумњиво спадају међу највеће привредне успехе. Упркос томе морамо данас констатовати, да степен развитка наше привреде већ изискује дубље промене у финансијском систему. Противречност о којој смо сви говорили и која претставља основну противуречност у нашој привреди, изискује већ да наш финансијски систем до краја саобразимо садржини наше друштвено-економске структуре. Наш будући буџет не сме виште бити, а не треба ни да буде, само један административни буџет, већ треба да претставља финансијски план наше привреде. Порески систем мораћемо саобразити карактеру и потребама наше друштвене акумулације, основни регулатор у нашој политици цена и основни регулатор на темељу једног одговарајућег републиканског и локалног учешћа — у систему јединства наше привреде и привредне равнотеже између појединачних република. Порез на доходак мораћемо углавном да ограничимо на пољопривредну и занатску произ-

водњу као и на приватна и мешовита предузећа. У чисто државним индустриским предузећима порез на доходак данас је већ сувишан: овде порез на доходак крије у себи непосредно наличне цене и акумулације, претставља уједно средство акумулације и без потребе уноси добитнички дух у комерцијално вођство предузећа.

Као што је *концентрисање* основних финансијских извора, нарочито због потреба за великим инвестицијама општедржавног значаја, темељни наш задатак, тако ћемо морати сходно федеративној изградњи наше земље што пре ојачати и материјалну базу наше федерације. Републике и народни одбори добиће законом о државним предузећима добит својих предузећа непосредно у своје руке, а не само путем кредитирања. Целокупан наш финансијски систем тражи такву изградњу, која ће с једне стране, у највишој мери обезбедити и тиме привредно јединство наше земље и опште државне капиталне инвестиције као најважније, а с друге стране, пружити у оквиру наше привредног јединства и реалних могућности што више услова за стваралачку привредну иницијативу наших република и мањих административних јединица.

Продукциони трошкови. Прекомерна висина и анархична неравномерност производних трошкова ванредно је јак чинилац у противуречности наше привреде, о којој је било речи на почетку. Објективни узрок за високе производне трошкове и за анархичну неравномерност у органском саставу капитала јесте недовољна индустриска развијеност наше земље. Основни објективни услов за даље успехе у друштвено-економском развоју који је отпочео код нас, према томе, је индустријализација наше државе. Онај који ово не схваћа неће схватити ништа у нашем економском, а ни у нашем друштвеном збијању. Индустријализацији наше државе мораће се дакле, у ближој будућности посветити сва наша привредна политика.

Пред нама су данас следећи непосредни задаци: што бржа рационализација постојеће производње, доследно увођење норми, таква организација наших државних предузећа која ће им загарантовати несметан и успешан рад, веће инвестиције у јавне радове и неодложно извођење оних јавних радова, нарочито друмова, које смо у стању одмах спровести. У интересу радног народа и његове државе јесте да и друштвене организације а нарочито синдикати посвете овим задацима све своје снаге. Што већу пажњу морамо обратити предузећима и јавним радовима опште државног значаја који претстављају поуздану тачку за нашу будућу капиталну изградњу. Тога треба да су свесни у доовољној мери и сви републикански фактори.

За изградњу наше продукције и транспорта од општедржавног значаја никаква жртва не сме бити велика, јер су обоје предуслов за успешан развитак сопствене републиканске привреде. Свако другојачије схватање довело би нас смешном привредном партикуларизму, смешном и реакционарном неразумевању основних услова за наш свестрани прогрес.

II Значај закона о привредним предузећима

Предложени закон о државним привредним предузећима спада заједно са Законом о задругама у почетни ред оних привредних закона и уредаба који треба да нам помогну у укљањању поменуте основне противуречности наше привреде тј. противуречности између њене садржине и њених организационих форми. Закон, наравно, формално ничим не додирује проблеме о којима смо мало час расправљали. Он се ограничава само на ужи правни и организациони сектор наше привреде. Али би закон промашио свој циљ ако га не би укључили у целину наше привредне проблематике и ако не би баш на овом подручју о коме он говори, створио све услове за такав даљи развитак нашег привредног и финансијског законодавства какве изискују поменути проблеми:

Хоћу да се дотакнем неких најзначајнијих тачака у Закону.

У погледу својине спадају државна предузећа — као што је познато и као што то формулише већ наш Устав — у категорију општенародне имовине. Али Закон и поред тога и баш на тој основи даје предузећима особину правних лица. Није тешко разабрати да је тиме обухваћено јединство нашег плана и индивидуалне иницијативе оних јединица које тај план проводе. Баш такво јединство — јединство двају фактора која се по старим схватањима међусобно потпуно искључују — основна је карактеристика планске привреде коју ми градимо.

Закон предвиђа да добитком предузећа располаже орган који је основао предузеће, а њих дели на три категорије: на савезне, на републиканске и на локалне. Чињеница да оснивач располаже добитком предузећа претставља јак допринос материјалној изградњи наше федерације и заједно са Указом о конкретном одређивању предузећа општедржавног значаја, који је донео Президијум Народне скупштине ФНРЈ, ствара гаранцију да ће наше републике у идућој години располагати и до вољним средствима за сопствену политику инвестиција у оквиру општег инвестиционог плана, ослојену на индустријализацију целе државе. Јасно је да поменута тачка Закона тражи нове

законе и уредбе који ће реорганизовати уједно и наш досадашњи финансиски систем.

Закон чини разлику између органа који је основао предузеће и између његовог административно-оперативног руководства. Оснивач предузећа може бити само савезна или републиканска влада односно одговарајући народни одбор а административно-оперативна руководства су министарства и њихови органи. Све промене које значе укидања постојећих предузећа, може извршити само оснивач. За промене које претстављају чисто организационо удружење и раздвајање предузећа и које у финансиском погледу не прелазе оквир унутрашњих инвестиција, надлежно је, међутим, административно-оперативно руководство. Није тешко схватити да је тиме у руководство наших предузећа уведен ред, а да је уједно дат и довољан оквир за самоиницијативу предузећа и административно-оперативних руководстава на основу описаног плана односно одговарајућих привредних прилика.

Новина с обзиром на досадашњу праксу је даље ауторитет који закон даје директору предузећа. Да бисмо били у стању да ове одредбе Закона фактички спроведемо у живот, биће потребно да посветимо неупоредиво већу пажњу него до сада питању нашег директорског кадра. Закон је такав ауторитет директору морао дати. Целисходно и успешно гајдништво није могуће, ако је предузеће дириговано преко више колосека. Слично војесци изискује и наша привреда, а нарочито наша индустријска продукција, један једини колосек наређивања, а то значи довољан ауторитет руководства. Закон тиме никако није хтео да окрњи иницијативу синдиката нити пак да онемогући општу контролу над директором како са стране радништва тако и са стране државне управе. Баш у томе и јесте одлика Закона, што он ауторитет директора тј. једини колосек управљања доводи у складан систем са свестраном иницијативом синдиката и контролом како са стране радног народа у продукцији тако и са стране органа државне управе и стручног органа — техничких савета.

На крају треба да напоменем још да је Закон нашу привредну терминологију на свом подручју довео у склад са садржином наше друштвено-економске структуре и да према томе и у том погледу значи велики корак унапред.

III Смисао одређења предузећа општедржавног значаја

У смислу федеративне изградње наше државе и успостављања одговарајуће материјалне базе за такву изградњу, Устав

ФНРЈ прописује у чл. 74 тач. 16, да ће Президијум Народне скупштине ФНРЈ на предлог Владе ФНРЈ одређивати која предузећа имају општедржавни значај. При томе се ради наравно само о значају предузећа, тј. о расподели компетенција између савезних и републиканских органа државне управе, а не о питањима своине и својинских односа прे�дузећа. У развитку наше привреде и привредних грана наше државне управе свакако је наступило доба, када ову одредбу Устава треба спровести у живот.

Главна карактеристика досадашњег стања је била у томе што су сва предузећа, било са подручја државног или задржног, било са подручја приватног сектора, спадала у исто време и у савезну и у републиканску компетенцију, док су компетенције народних одбора у пракси биле искључене. Такав начин руководства био је у прво време после ослобођења несумњиво оправдан. За такав потпуни преглед над предузећима какав изискује трезвена оцена, да ли су она од општедржавног значаја или не, био је потребан дужи период економског проучавања као и практичних искустава државне управе. Сем тога, била би осетљиво погођена брзина и иницијативност код успостављања што нормалнијих производничких услова, да смо предузећа општедржавног значаја припремено изузели из оперативних компетенција република. С друге стране било је, међутим, исправно што су савезна привредна министарства неко време имала могућност да интервенишу у погледу на привреду очигледно републиканског значаја непосредније него што обим и садржај општег савезно-републиканског руководства то сами по себи изискују и дозвољавају. С обзиром на ванредно осетне разлике у економском потенцијалу појединачних република, на отсуство како општег тако и појединачних привредних планова, и коначно с обзиром на ратне рушевине и послератну несташницу сировина, анархични, неорганички и свих могућих противречности пуни карактер старе југословенске привреде само би се још опасно пооштрио, да нису савезна министарства имала широке могућности административно-оперативног регулисања.

Начин руководства који је у прво доба претстављао услове за убрзано успостављање наше привреде, почeo се међутим у последње време претварати у све озбиљнију кочницу за даљи развитак и напредак.

Неодређеност и нејасност у погледу савезних и републиканских компетенција постале су нарочито у републикама а и у самом центру сметња за стварање производничких и финансијских планова и за систематски предаз на привредни план. Оне

су у савезним установама врло често замаглиле поглед у перспективу нашег техничког, индустриског и економско-друштвениг развијка и прикриле многе баш по привреду општедржавног значаја основне моменте. Неодређеност и нејасност у погледу савезних и републиканских компетенција сметале су државне органе и установе народних република у иницијативној и самосталној привредној делатности специфички републиканског значаја. Оне су у исто време почеле давати маха како привредним ускогрудним и партикуларистичким тенденцијама у републикама тако и бирократско-централистичким тежњама у савезним привредним установама и министарствима. Оне, на крају, претстављају главни узрок, због чега наши народни одбори и поред свог учвршења и свестраног развијка још увек не располажу у доволној мери сопственом, своме обиму и задацима одговарајућом, локалном привредом.

Кад сада одређујемо која су предузећа од општедржавног значаја, морамо бити начисто да овај задатак не можемо успешно да решимо једноставним мерилима. Ко мисли да је у приликама нашег индустриског развијка и у садашњем степену развијка економске структуре наше земље могуће механички применити мерила, која важе за високу индустрјализацију и до краја развијену планску привреду, губи из вида анархички, неравномерни, пун противречности развијак наше предратне привреде, као и специфичке црте наше садашње економско-друштвене структуре. С друге стране би, међутим, статичко гледање на наша предузећа, дакле гледање које постојећа предузећа не одењује са гледишта перспективе наше индустрјализације, перспективе нашег економског развијка, код свих средњих, а то значи код већине постојећих предузећа, нашло истотолико аргумента за општедржавни као и за њихов републикански значај.

Из овога произилази да постојећа предузећа морамо посматрати са гледишта перспективе како наше општедржавне тако и наше републиканске индустрјализације, са гледишта перспективе нашег јединственог економског развијка.

Конкретно на овај начин добијамо два општа мерила:

1) Предузећа која било у техничком било у финансијском погледу претстављају базу, полазну тачку наше индустрјализације и одговарајуће акумулације општедржавног значаја, спадају у општедржавну компетенцију, па и ако су међу њима и таква која су тренутно по обиму мања.

2) Она предузећа, међутим, односно оне гране које су од постојеће продукције односно од будуће индустрјализације општедржавног значаја зависне само локално или су чак неза-

висне од ње, спадају углавном у републиканску компетенцију, а нарочито још ако су типична за привредну делатност своје републике и ако омогућавају више или мање заокружене целине сопствене републиканске привреде у оквиру општедржавног привредног плана и у нормалном односу зависности према базној тешкој индустрији општедржавног значаја.

На основу свега изложеног јасно је да се на нашу привреду мора гледати динамично, у њеним развојним тенденцијама. Отуда није потребно нарочито наглашавати да утврђивање предузећа од општедржавног значаја *није стално и непроменљиво*. Многа предузећа која данас добијају општедржавни значај у будућности, која неће бити далека, постаће републиканског значаја и прелазиће у компетенцију републике, односно надлежних државних органа у републици као и обратно. Са овим у вези биће потребно да се из одређеног комплекса предузећа општедржавног значаја, н. пр. из државних електричних предузећа по појединим републикама, непосредно или ускоро издвоје поједине организационе јединице ужег и локалног значаја и да се предају на надлежност државним органима у нашим народним републикама.

Полазећи од ових основних принципа, за предлагање одређивања предузећа општедржавног значаја по појединим привредним гранама били су одлучујући следећи разлози:

1) Да је нафта у целини од општедржавног значаја није нарочито потребно доказивати.

2) Код угљенокопних предузећа предложили смо као предузећа општедржавног значаја она која су највећа по капацитetu и која осигуравају производњу наших највећих фабрика као и правилно функционисање нашега саобраћаја. Ова предузећа спадају, поред нафте и електричне енергије, у енергетску базу наше тешке индустрије и будуће индустријализације као и саобраћаја.

3) Одређивање електричних предузећа за предузећа општедржавног значаја налази оправдање у чињеници што ће она бити полазна тачка и инструмент за електрификацију наше индустрије и целе земље. Међутим, биће потребно да влада из њиховог састава ускоро издвоји многа предузећа потпуно локалног значаја.

4) Код црне металургије, која је код нас прилично неразвијена предложили смо да се прогласе општедржавним значајем сва наша предузећа, јер сматрамо да ће целокупна црна металургија бити општедржавног значаја.

5) Исти критеријум као код црне металургије имали смо у виду за одређивање предузећа шарене металургије.

6) Од предузећа за производњу грађевинског материјала предложили смо као предузећа општедржавног значаја само наше највеће фабрике цемента с обзиром на то што је цемент једне стране, артикал који служи грађевинарству у читавој држави, а са друге стране, је важан извозни продукт.

7) У погледу одређивања општедржавног значаја рудника који дају руду за неметале или со, даље у погледу метала, хемиске и дрвене индустрије потпуно су утицала основна мерила која су општа руководна начела за целокупну расподелу компетенција између савезних и републиканских органа државне управе у погледу на привредна предузећа.

8) Код предузећа прехранбене индустрије предложена су, као предузећа општедржавног значаја само она која произведе најважније прехранбене артикли као што су шећер, уље, шпиритус, и још неколико узорних индустрија алкохолних пића која служе за извоз. Остале предузећа прехранбене индустрије остају републиканског и локалног значаја.

9) Код текстилне индустрије држали смо се правила да ће углавном текстилна индустрија бити републиканског значаја. С тога предлажемо за предузећа општедржавног значаја само највећа предузећа, која су важна за опште обезбеђење снабдевања односно за обезбеђење сировина за осталу текстилну индустрију, као што је н. пр. случај са предионицама, свиларима и сл.

10) С обзиром на значење гуме у привреди, сматрамо правилним да предложимо као општедржавног значаја сва предузећа за производњу гуме.

11) Исти обзири су утицали на одређивање општедржавног значаја предузећа за производњу гуме вреде и за нашу већу индустрију за производњу коже као и за већу индустрију за производњу обуће.

12) Сматрамо из разумљивих разлога такође потребним да се за предузећа општедржавног значаја одреде сва основна предузећа која у већим количинама производе лекове.

13) Предложили смо да добију општедржавни значај у области пољопривреде само неколико највећих наших пољопривредних добара која ће углавном производити узорно семе и бити уопште наша узорна пољопривредна предузећа за селекцију и оплемењивање биља.

14) Коначно, од трговачких предузећа предлажемо да добију општедржавни значај само за целокупну државну привреду неколико најзначајнијих предузећа.

НИРНБЕРШКИ ПРОЦЕС – НОВ МЕЂУНАРОДНИ КРИВИЧНИ ЗАКОНИК

Током тешког светског антифашистичког рата демократски народи су истакли као један од циљева своје праведне, ослободилачке борбе извођење пред народне судове и кажњавање свих ратних злочинаца „макар они били горњени до на крај света”.

Коалиција демократских народа је донела 1943. г. Московску декларацију која је, после Молотовљевог говора у 1942. и Рузвелтове изјаве, значила међународни акт којим је отпочело ново доба у развоју међународног ратног кривичног права. Главни ратни злочинци имали су да буду изведені пред заједнички међународни суд, а остали су имали бити предани судовима оних народа над којима су злочине починили.

Главни немачки ратни злочинци су изведени пред Међународни војни суд у Нирнбергу, а шта је са оним другим којима треба да суде народи над којима су злочине починили?

I

Данашњи положај ратних злочинаца

Док се главни ратни злочинци налазе пред Међународним нирнбершким судом, остали су у великој већини склоњени у логоре; или чак и потпуно слободни, а у Италији чак, као генерали Амброзио, Тадео Орландо или Пирцио Бироли налазе се и на одговорним положајима. Мањина која је допала у ропство Црвеној армији, Југословенској армији и другим народним војскама, стављена је под суд; велика већина која је одбегла под руку западним савезницима не издаје се судовима оних народа над којима је злочине починила.

Као пауци су се у апаратима западних савезничких држава умрежиле бројне профашистичке клике, које до те мере штите ратне злочинце да од хиљада ратних злочинаца наша земља је досад добила само неколико десетака. И узалуд народи западних савезничких земаља захтевају издавање ратних злочинаца судовима, узалуд чак и неке владе тих земаља, под притиском својих народа, издају где што и формална наређења да се злочинци које ми тражимо

изруче, те цивилне и војне клике расути широм читавога система власти њихових држава скоро увек на крају осујете тражену екстрадицију. Те како Југославија, тако Француска, Белгија, Холандија, Зољска, Чешка и друге земље, које су жртве тешких и масовних ратних злочина, нису добиле свака више од неколико десетака мање-више беззначајних ратних злочинаца.

Италија, окупирана од англо-американаца постала је прави правцати збег ратних злочинаца, а још ниједна од по-менутих земаља победница није добила дозволу да на њено тле и у њене архиве пошље своју Комисију за испитивање ратних злочина. Узалуд владе Велике Британије и Америке дају свој принципијелни пристанак и наређују својим властима у Италији да дозволе приступ, на пример, једној та-коју нашој комисији: ево годину и по дана како те власти налазе начина да не одобре долазак наших истражника у Италију. А у Италији се налазе сачуване богате архиве о злочинима које су починили Италијани, Немци и њихови помагачи усташе и четници; у Италији се налази највећи део фашистичког и нацистичког шљама који је 4 године крвавио нашу земљу. У њој се налазе 1.200 италијанских ратних злочинаца које је на предлог наше Државне комисије утврдила и регистровала Међународна комисија у Лондону, а од којих англо-америчке власти нам нису изучиле још ни првог. Узалуд се пишу дипломатске ноте, дају повољна мишљења, обећања, па се издају чак и изрична позитивна наређења, резултат је тај да Пирцио-Бироли, Тадео Орландо, Амброзио, Роботи и њима слични највећи ратни злочинци на нашем родном тлу командују још увек жандармеријом у Италији, или уопште заузимају друга командна или почасна места. Док на виделу дана, пред јавношћу, пред својим народима владе тих западних сила издају повољна наређења за екстрадицију и суђење ратним злочинцима, дотле у њиховим државним апаратима досад заиста свемоћне профашистичке клике неотступно штите најсрње ратне злочинце од правде оних народа над којима су починили злочине. До народа тих западних држава не допире реч истине о издавању и суђењу ратних злочинаца, јер је јавна реч скоро искључив монопол управо оних реакционарних клика које штите ратне злочинце. Али неће оне моћи коначно сакрити широким масама света истину о своме јатаковању целатима народа Европе. Мирољубиви и слободољубиви народи света наћи ће довољно снаге да и ту истину истерају на чистину.

У то нас уверава сам нирнбершки процес. Не треба заборавити да Геринг, Кајтел, Јодл и остали нису у први мах ни хашени, а да је од неких, као што је Геринг, извесна западна штампа почела чак да објављује и интервјује као да су какви филмски јунаци; али је јавно мнење народа света дигло свој глас и они су се нашли пред судом. Сви мирољубиви и слободољубиви народи света непомирљиво захтевају то што се збива на Међународном војном суду у Нирнбергу, а то је да се изведу не само сви ратни злочинци, већ и све освајачке, фашистичке организације као целине, тако да ниједан, како наредбодавац тако и извршилац, како непосредни тако и посредни учесник у вршењу злочина противу мира, противу човечности и разних ратних злочина не избегне објективну истрагу и праведну пресуду народног суда. Велики, историски значај нирнбершког процеса је управо у томе што у њему долази до израза воља најширих маса слободољубивих народа света, што њиме ова воља добија на међународном плану прву отсудну битку, што њиме историски детерминизам борбе противу освајача и ратних злочинаца бележи нову етапу у своме развоју, што се њиме најзад поставља ново кривично међународно законодавство које одговара нашем раздобљу развоја демократских, мирољубивих, слободољубивих снага најширих народних маса. Историски значај нирнбершког процеса је у томе што се њиме ствара нови међународни законик противу фашизма, противу освајача, поробљивача и изазивача светских освајачких ратова. У томе смислу се он може сматрати као једна од најважнијих тековина слободољубивих народа у другом, антифашистичком светском рату. Колика је и каква он тековина, видеће се коначно тек кад се он буде завршио, али већ данас је јасно да правне норме, које он собом доноси, стављају под удар нове једне, хуманије правде не само остале ратне злочинце последњега рата већ и све друге који би убудуће пали у слична искушења.

II

Значај нирнбершког процеса — доношење новог међународног кривичног законика

Да бисмо јасно видели и правилно оценили новост и значај нирнбершког процеса, који се данас одвија у Нирнбергу, басимо кратак поглед на етапе које је међународно законодавство о рату до данас прешло.

Почетком овога века се ово законодавство тек почело да рађа у Хашким конвенцијама, које су покушале да, према међународним обичајима, направе разлику између поступака који су за време рата дозвољени и оних који нису. Ово међународно правно регулисање рата садржи и такву једну клаузулу, која захтева од зараћених страна да су претходно покушале да реше своје спорове путем арбитраже. Сама ова обавеза је већ донекле почела да правно отупљује оштрицу мача освајача.

Додуше исто тако платонски, али врло важан преокрет се збивао у развоју међународног ратног законодавства закључењем 1928 године Бријан—Келоговог пакта, који бележи нову етапу. Овај пакт је потписан од огомне већине држава, па и од Немачке, Италије и Јапана, изазивача и освајача у другом светском рату. Овај пакт, који од тада чини саставни део међународног права, носи на своме челу, у своме првом параграфу следећу обавезу за све државе и народе света:

„Високе потписнице свечано изјављују, у име свога народа, да осуђују прибегавање рату у циљу решавања међународних несугласица и одричу се рата као оруђа националне политike у њиховим међусобним односима.

Ова међународна обавеза већ је виртуално садржала и то да је даље употребљавање рата као средства за решавање међународних несугласица један међународни преступ: гажење једне међународне обавезе и освајачки злочин агресије.

Даљи развој историских догађаја, појава освајачких фашистичких организација, њихова завера противу мира, најзад агресија противу мируљубивих народа и други, антифашистички светски рат развили су на потпуно нов начин виртуалности Бријан—Келоговог пакта. Дошла је у току самога рата Московска декларација која је својим одредбама из основа променила међународно кривично право о рату. Она је поставила, прво, да ће сваки ратни злочинац бити предат суду оног народа над којим је злочин починио, и, друго, да ће свима главним ратним злочинцима судити један међународни војни суд.

И по овом другом ставу Московске декларације устројен је Међународни војни суд у Нирнбергу. Пред суд су извешани главни сарадници Хитлерови, главни немачки ратни злочинци, њих 21 на броју, са Герингом на челу. Али да би се продубљено и у потпуности утврдила лична одговорност

и самих оптужених главних криваца за море злочина које је починио немачки освајач, суд је морао подробно да испита саму појаву и развој целине злочина што се фашизмом или нацизмом зове, те је пред суд искрао као кривична материја читав комплекс фашизма и уопште освајачког подухвата као злочина. Са овим се нужно поред оптужених појединача појављују на оптуженичкој клупи и саме фашистичке организације, које су, свака на свој начин, учествовале као целине у вршењу злочина, те поред Геринга, Хеса, Рибентропа, Кајтела, Розенберга и других главних хитлеровских злочинаца бивају посађене њихове главне злочиначке организације: влада Рајха, Врховна команда (ОКВ), војство нацистичке партије, Гестапо, СС, СА, СД. Основна оптужница нирнбершког Међународног војног суда обухвата не само главне хитлеровске злочинце, већ и све главе њихове организације као целине, тако да на црној клупи овог историског суда стварно седе милиони хитлероваца и сви хитлеровски фашизам. То је основна, историска поставка нирнбершког процеса, који одбацује као застареле предрасуде многе раније међународне правне норме, и доноси многе новости.

За овај суд не важи више принцип неодговорности шефова држава и њихових влада, не важи ни то да у кривичном претресу суд мора имати пред собом индивидуални субјекат. И многи други правни принципи отпали су као застарели. Ту се суди једној влади за оно што је она звала и зове још увек „политиком”, та што суд зове новим термином: злочин против човечности, злочин против мира, завера против мира, злочин агресије итд. Ту се суди милионским организацијама које су спроводиле у дело ту „политику” која је била међународни злочин и вулгарни злочин. Сваки члан осуђених организација мораће лично да се пред судом правда и не оправда ли се, мораће понети на својим леђима казну своје организације.

Ту су још многе друге принципијелне новости које све једна за другима, израстају из основних поставки Московске декларације. Овај основни акт међународног кривичног права поставио је то да се сваком ратном злочинцу има судити на најконкретнији начин, тј. да сваки ратни злочинац одговара пред судом народа над којим је злочин починио, а да главни ратни злочинци пред међународним судом, пред свима народима над којима су злочине планирали и наређивали, те да им тако буде суђено у њиховом најнепосредни-

јем односу према злочинима које су починили. И кад су се главни злочинци нашли пред нирнбершким судом, са њима се пред судом појавила сва комплексност фашистичког злочина у његовој целини и сва сложена проблематика новог међународног кривичног права.

Суд је морао с једне стране да приступи рашиљавању и утврђивању свих битних момената и главних облика кроз које је прошао у своме развоју хитлеровски освајачки злочин као целина, те се пред судом нашла сва мрачна и крвава историја немачког фашизма од његових првих почетака до његовог слома; а с друге стране је суд морао наћи нов поступак и нове правне норме којима ће моћи исцрпно и свестрано обухватити овако сложену, огромну и на нов начин постављену кривичну материју.

Пред судом су били главни злочинци и вагони докумената који су говорили о безброју злочина којима се деценијама припремао и другим светским ратом остваривао освајачки подухват. За испитивање и претрес овог огромног доказног материјала створен је такође огроман судски апарат. Судско веће се састоји из 8 судија, по двојице совјетских, америчких, британских и француских судија, а комитет тужилаца састоји се из 4 главна тужиоца, совјетског, америчког, британског и француског — али особље суда и тужиоштва (помоћници судија, заменици и помоћници тужилаца итд) заједно са делегацијама свих 12 држава учесница у оптужби броји више хиљада. Огромна је то машина која подробно испитује, цени и пребира вагоне докумената.

Овоме треба додати одбрану у којој сваки оптужени и свака оптужена нацистичка организација има свога адвоката са читавим штабом помоћника.

Најзад ту су огромне секције тумача, преводилаца, преписивача, стенографа, фотокописта, кинематографа — једном речи огроман технички апарат.

А кад је септембра прошле године 12 држава предало суду своје оптужнице и кад је огромни тужилачки апарат претресао вагоне докумената, комитет тужилаца је поднео основну оптужницу, која је формулисала основни предмет оптужбе.

Оптужују се 21 главни злочинац, Геринг, Хес, Рибентроп, Кајтел итд. и 7 злочиначких организација: влада Рајха, ОКВ, војство наци-партије, Гестапо, организације СС, СА и СД.

Оптужују се да су починили следеће тешке злочине:

1) **Злочин против мира**, који се састоји из а) злочина планског припремања агресије и освајачког рата, тј. злочина завере противу мира, и из б) злочина извршења агресије тј. освајачког изазивања рата;

2) **Ратне злочине планског освајачког, фашистичког терора** (стрељање заробљеника и рањеника, узимање и убијање талаца, масовно истребљивање становништва путем „казнених експедиција”, логора итд.);

3) **Злочине противу човечности**, од злочина које је Геринг са првим СС-овцима починио пред 25 година по улицама Минхена, преко злочина који су расним законима покосили Јевреје у Немачкој пре рата, до масовних пресељавања и мучења цивилног становништва читаве окупирале Европе за време рата.

У овој основној оптужници, поред досад реченог падају у очи две правне новости оштро постављене: злочин противу мира и злочини према човечности. Слободољубиви народи света, победници противу последњег, најкровавијег освајача, одлучно су стали на становиште да треба створити правно средство да се убудуће стање на пут свима могућим освајачима и упаљивачима светских пожара.

Из основних поставки оптужнице током процеса, процесуално и у најтешњој вези са самом кривичном материјом израста конкретно нови међународни кривични законик. И ово израстање иде доста глатко, иако на суду делују правници различитих правних и судских традиција, совјетски, амерички, енглески и француски. Тешкоће и разлике се брзо савлађују, и процес, с обзиром на огромност и изванредну сложеност материје, брзо одмиче.

А сам процес је строго и на нов начин замишљен, и у своме току непрестано се у тесној вези са самим садржајем мења. Немогуће је у овоме оквиру изнети многообројне његове новости, али главним линијама он овако тече.

Пошто је суд идентификовао оптужене, наступа комитет тужилаца читањем основне, главне оптужнице. Суд затим поставља свакоме оптуженом питање да ли се осећа кривим. Неки од оптужених хтели су да искористе ту прилику и да одрже читаве говоре, међутим, суд их је у томе оштро спречио сводећи њихове одговоре на да или не. После тога наступила је оптужба на тај начин што је сваки од четвртице главних тужилаца изнео конкретну оптужбу своје владе а за њима су њихови помоћници износили један за другим.

гим документе и изводили сведоке, које је суд усвајао или одбацивао. Одбани је обезбеђено право да у свакоме тренутку изношења доказних средстава интервенише. Ако је, на пример, у питању какав сведок, после тужиочевог испитивања, може бранилац сваког оптуженог појединца или организације да сведоку поставља противпитања, и тад се ово испитивање завршава унакрсним испитивањем. У комитету тужилаца и на суду француски тужилац је добио дужност да заступа оптужбу Белгије, Холандије, Данске, Луксембурга и других западних држава, а совјетски тужилац да заступа оптужбу Југославије, Чехословачке, Пољске и Грчке. Оптужице ових држава чине саставни део оптужице Француске, односно оптужице Совјетског Савеза. А сваки докуменат и сваки став оптужбе пролази кроз комитет тужилаца, тако да иза сваке речи оптужбу на суду стоји ауторитет пре свега 4 највеће државе победнице у последњем рату, а затим и осталих држава учесница у процесу са чијим делегацијама комитет оптужбе одржава стално контакт и саветовања. — Пошто је оптужба изнела све документе, сваки од њих продиксован и од суда усвојен или пак одбачен, пошто је бројним документима пред судом приказан грозан злочин оптужених појединача и организација, одбрана наступа на тај начин што сви браниоци, једни за другим, само набрајају и претстављају суду документе и сведоке које мисле изнети пред судом. Суд цени ова доказна средства, једна усваја, а друга одбацује. Кад је овај прелиминарни посао завршен, наступају браниоци, једни за другим, излажући садржину докумената, предлажући их суду и изводећи сведоке. Сад оптужба има право да интервенише у свакоме тренутку са својим противдоказима и унакрсним питањима. И тако одбрана тече смењивањем једног адвоката за другим који износе одбрану оптужених појединача и организација једних за другим. Сам оптужени појављује се на kraју одбране свога адвоката да на његова питања потврди или одбани изнете документе и речи сведока. Њега унакрсно испитују и тужиоци, али круг његових изјава не може прелазити оквир оптужбе и одбране. Пред њим су конкретно постављени бројни злочини за које он одговара и коју одговорност одбрана се труди да сведе на мању меру, те се оптуженни појављује пред судом у продужетку других сведочанстава више као сведок него као оптужени, да би и сам рекао шта зна о злочинима за које одговара.

У овоме часу тече одбрана Геринга, Кајтела, Шахта, наци-партије, Гестапоа, одбрана фашизма, освајачких и поробљивачких ратова, а предвиђа се да по завршетку одбране, узме још кратку, завршну реч комитет оптужбе, па ће се суд повући на већање и доношење пресуде. Најзад ће суд изрећи пресуду, која ће бити извршена.

Но, не зна се, хоће ли ова последња фаза процеса тећи тачно по овоме пројекту, по којем оптужени, оптерећени огромним гомилама непобитних доказа о најјезовитијим масовним злочинима које су починили, неће добити право на уобичајену завршну реч оптужених. А за њих све је већ трајена смртна казна.

И казна као да није више уопште у питању на нирнбершком суду. Оно чиме се процес бави јесте: какву пресуду донети оптуженим злочиначким организацијама, и још више како правно оквалификовати сва у бесконачност нијансира на злочиначка дела како оптужених појединаца тако и њихових злочиначких организација. Јер, ове квалификације које се током процеса Међународног војног суда у Нирнбергу утврђују, имају своје важење и сав значај процесуално конкретно установљених норми новог међународног кривичног законика противу фашизма и свих освајача и поробљивача, а те норме израстају у току самога процеса у непосредној вези са материјалом злочина последњих освајача, а под упливом свести и савести широких маса народа читавога света и правне науке која корача напред. И наши народи су учинили свој допринос развоју нирнбершког процеса, кажњавању главних ратних злочинаца, постављању норми новог међународног кривичног законодавства. Зато су они настутили тамо са својом оптужницом и свакога дана сарађују преко своје делегације на праведном постављању међународне оптужбе.

III

Наща оптужница

Оптужница коју је предала Југословенска влада Међународном војном суду у Нирнбергу управљена је противу владе Немачког Рајха, политичког војства нацистичке партије, генералштаба немачке врховне команде, организација СС, СА и СД, као и противу најистакнутијих вођа ових организација Хермана Геринга, Рудолфа Хеса, Јоахима фон Рибентропа, Роберта Лайса, Вилхелма Кајтела, Ернста Калтен-

брунера, Алфреда Розенберга, Ханса Франка, Вилхелма Фрика, Јулија Штрајхера, Валтера Функа, Хјалмара Шахта, Густава Крупа фон Болен, Карла Деница, Ериха Редера, Балдура фон Шираха, Фрица Саукела, Алфреда Јодла, Мартина Бормана, Франца фон Папена, Артура Сајс-Инквартса, Константина фон Нојрата и Ханса Фрича. Југословенска влада је оптужила ове организације и њихове главне вође за тешке злочине које су починили над земљом и народима Југославије.

Бројним документима оптужница доказује да су оптужени плански ковали заверу за поробљавање и уништење Југославије и њених народа, и да су за време рата систематски спроводили у дело унапред створени план распарчавања и уништавања Југославије и њених народа.

Оптужница је на суду у целости примљена и једна је од ретких оптужница које су претстављене Међународном војном суду у Нирнбергу, чији ниједан докуменат није од суда одбачен. А до овога часа ни сама одбрана није имала да нашој оптужници приговори ни једне једине речи, а камоли нашим документима да оспори важност и доказну снагу. Међутим, до овога часа је прошла одбрана свих главних оптужених и тешка оптужба наших народа остала је нетакнута од дискусије која се на суду води. Десило се чак и то да су оптужени и њихови сведоци нехотицे потврдили наводе наше оптужбе. А филм, којим је Југославија дала своју оптужницу у фотографијама које су сами оптужени, сами злочинци, снимали, снимајући своје злочине и себе у њима, остао је „најстрашнији докуменат који је изнет пред нирнбершки суд”, како је то у оно време писала светска штампа и како су на суду сви говорили. Сву грозоту злочина извршених од немачких освајача над нашом земљом наша влада је изнела са документима које нико не може ни помислити да оспорава.

Па који су основни моменти наше оптужнице и која је њена главна линија?

Она пре свега документима доказује да је поробљавање Југославије и истребљивање њених народа само детаљ у немачком плану поробљавања Европе.

Још 1934 године фон Папен најзначније и службено изјављује у Бечу америчком претставнику да „сва Југоисточна Европа, све до граница Турске, претставља природну позадину Немачке и да је њему поверена мисија да олакша немачку економску и политичку контролу над целом овом облашћу”. Даље је службено објавио: „Да то са оп-

штава зато што се немачка влада безусловно везала за овај циљ добијања контроле над Југоисточном Европом и да нема те силе која је може зауставити на томе путу". О овоме говоре и други документи. Хитлерова Немачка је и званично, у светској дипломацији, ставила своју руку на целу Југоисточну Европу, и у њој на Југославију, још 1934 год.

Она је то могла учинити јер на југоистоку и код великих западних сила није наишла ни на какав отпор, а у Југославији се могла ослонити на разне издајничке елементе, од којих је организовала вишеструку пету колону.

Први део оптужнице говори о хитлеровском ковању завере против Југославије путем организовања вишеструке пете колоне на тлу наше земље.

Влада Трећег Рајха и Хитлерова наци-партија организовале су тајно културбундовце односно фолксдојчере у такву организацију, којој је недостајало само оружје па да се претвори у оне есесовачке дивизије, које су никле одмах после продора Немаца у нашу земљу. Бројни документи сведоче о томе да је ова организација почела да узима маха већ 1932 године, а 1938 постаје толико утицајна и јака да сам Хитлер лично обећава њеним претставницима да ће иселити Словенце из Словеније, а Словенију насељити Немцима-Кочеварима и другим Немцима из Немачке. (Ово обећање је Хитлер покушао да и оствари у јесен 1941 године, али су га у томе спречили јуначки борци народноослободилачке војске.) Под руководством Розенберга, Хеса и фон Болеа културбунд се пре рата претворио у чврсту нацистичку организацију, и већ у то време извесни делови Југославије били су подељени у нацистичке „жупе” (gau), које су већ имале у Берлину именоване своје гаулајтере. Под изговором разних гимнастичких и спортских друштава ова организација, са својим полувојничким хитлеровским јединицама добија у виду „туриста” или „рођака” инструкторе и организаторе из Немачке и спрема се да пружи оружану подршку Немачкој у освајању Југоистока Европе. Ево шта пишу фолксдојчерски листови „Фолксруф” и „Дојчес Фолксблат” 1940 године усред Југославије:

„Наш рад, наше залагање и наша земља стоје у служби немачке ствари...” „Ми видимо да је баш простор око средњег Дунава већ вековима немачка интересна сфера...” „Ми смо гранични чувари немачког животног простора на Југоистоку...” „Коначна победа биће наша, пошто смо сви верни фанатичари...” И то што је фолксдојчерски део

пете колоне пре рата у својим новинама писао, то је он својим фолксдојчерским дивизијама, као што је СС-дивизија „Принц Еуген”, за време окупације ватром и крвљу остваривао.

А тако је фолксдојчерски део пете колоне могао јавно писати усред Југославије још 1940 године и полујајно се војнички организовати зато што је на самој власти у тадањој Југославији би одруги део хитлеровске пете колоне, била је клика издајника кнеза Павла. Хитлеровски разбојници очекивали су да ће ова издајничка клика принца Павла, Стојадиновића, Цветковића, Мачека, Цинцар-Марковића привести Југославију у целини немачком колонијалном царству, и ова клика је од Хитлера очекивала круну за Павла и свевласт у Југославији. Зато је ова клика и потписала Тројни пакт, који су народи Југославије неколико дана касније згазили.

Али су лукави немачки разбојници имали унапред за сваки случај спреман план и организацију која ће га остварити. Док су се на тајним састанцима и у јавним најсвећенијим пријемима са Павлом Карађорђевићем у Берлину грлили, они су у истоме Берлину организовали и војнички припремали Павелићеве усташе, Љотићеве збораше и вмровце Ванче Михаилова. Па кад није успела Павлова петоколонашка клика да целу Југославију приведе у ропство немачкој доминацији, немачки освајачи су извукли из резерве усташе, збораше и вмровце. Сви ће они бити нож у рукама немачких освајача.

Међутим, у току рата овај нож ће се показати слаб у борби противу наших народа. Нарочито ће збораши на челу са Миланом Недићем поклекнути под ударцима народнослободилачког устанка. Тад ће се јавити нов саставни део немачке пете колоне, издајничка организација Драже Михаиловића. На основу признања шефа Гестапа за Југоисток Фукса, шефа Специјалне полиције Драгог Јовановића, београдског квислинга Милана Недића и многобројних других докумената наша оптужница је ставила на тегет оптужених да су, супротно свим међународним прописима и обичајима, организовали, подржавали и командовали таквим разбојничким јединицама какве су биле четничке банде Драже Михаиловића. Комитет тужилаца Међународног војног суда у Нирнбергу усвојио је и овај предлог наше оптужнице и са документима изнео пред суд

наглашујући да се и у случају организације Драже Михаиловића види јасно да је немачка влада и немачка Врховна команда организовала и стављала под своју команду трупе које су се састојале из домородачког становништва махом насиљно мобилисаног од стране издајничких штабова и њихових терористичких банди.

Наша оптужница је целокупну вишеструку пету колону од фолксдојчера и Павла Кађорђевића, преко усташа, до четника Драже Михаиловића поставила као продуџетак оних нацистичких злочиначких организација које су већ седеле на оптуженичкој клупи нирнбершког процеса. Вишеструка пета колона, створена од хитлероваца у Југославији послужила је као још један доказ више бескрајно препреденог и мучког фашистичког разбојништва и злочина у нашој земљи.

И ништа није могло бити изнето на суду, нити се покушавало да се изнесе што би могло умањити доказну стагу наших докумената о вишеструкотој петој колони. Пала су само извесна Герингова и фон Рибентропова признања која су их потврдила.

Плански припреман напад на Југославију путем стварања вишеструке пете колоне, био је од немачке плански припремљен и на војничком пољу, такозваним планом „Марита”. И Хитлер је био нестрпљив да Југославију слисти, ако је могуће и без плана „Марита”. Зато је он уз помоћ Рибентропа покушао да на састанку 12 и 13 августа 1939 године увери Џана да Италија треба да нападне Југославију у исто време кад и Немачка буде напала на Пољску. Џано се тад извикао уверивши Хитлера да је италијанска војска за то још оружано неспремна и да би од Југословена била потучена. Зато је Хитлер даљу своју акцију пребацио на колосек Павлове, Цветковићеве и Мачекове пете колоне. Али, кад су наши народи са гнушањем одбацили Тројни пакт, Хитлер је ставио у покрет свој план „Марита”. На дан 27 марта 1941 године одржана је седница владе и врховне команде Рајха, под претседништвом Хитлера, којој су присуствовали оптужени Геринг, Кајтел и Јодл, и на којој, како записник вели, одлучено је: „Да се Југославија уништи војнички и као национална јединица”. А о томе, како је ово уништавање требало да почне, говори пета тачка овог записника следећим речима: „Главни задатак ваздухопловства јесте да приступи што је могуће пре униште-

њу земних постројења југословенског ваздухопловства и да уништи престоницу Београд вршећи нападе у таласима".

И Геринг је лично пренео ово наређење почетка уништавања Југославије уништењем Београда Генералоберсту Леру, који је лично командовао ваздушним нападима на Београд, и кога ми данас имамо у Београду. Обојица су цинично признали тај злочин који је нас коштао десетине хиљада живота људи, жена, стараца и деце, и којим је почела језовита серија хитлеровских освајачких злочина којима се имала „Југославија уништити".

Наша оптужница је претставила нирнбершком суду и два документа које је потписао начелник немачке Врховне команде, Кајтел, по којима је Југославија одмах распарчана, а сваки њен грађанин који би показао и најмање незадовољство, имао се сматрати „комунистичким бандама" и стрељати. Тако је влада и Врховна команда Рајха мислила да уништи нашу земљу и наше народе.

У ту сврху је Хитлерова Немачка употребила све оптужене плочиначке организације, вишеструку пету колону и саме регуларне немачке трупе. Наша оптужница то доказује бројним доказним средствима и показује какве и колике злочине су немачки разбојници извршили над нашим народима.

Оно што наша оптужница нарочито чврсто постављаје јесте то да су немачки освајачи плански изводили истребљивање наших народа.

У своме систему уништавања наших народа они су нарочито широко применили масовно убијање становништва и уништавање насеља. Идући за Хитлеровим принципом да се „не могу германизовати народи, већ само тле", Немци су за све време окупације лукаво и мучки на врло разне начине уништавали цивилно становништво.

Омиљено њихово средство биле су тзв. „казнене експедиције", које су не само читава села, већ и читаве крајеве брисале са лица земље.

Масовно уништавање наших народа су постизали они и стрељањем хиљадама талаца на једном месту.

Бројни логори, у самој Југославији, као и Пољској и Немачкој, били су такође једно од омиљених средстава фашизма за уништавање наших народа.

Присилно одвођење на ропски рад у Немачку, где је изнуђувањем и глађу изгубило своје животе маса наших на-

рода, такође је било важно средство у рукама модерног немачког поробљивача.

Масовна депортација грађана наше земље, колективне казне, прогони из расних и верских разлога, све је то требало да разори живо тело наших народа.

Пљачка до гола, која само за Србију износи око 100 милијарди динара, требало је да наше народе до те мере ослаби и економски исцрпи, да они од глади пруже своје главе у јарам немачких освајача.

А према партизанима и народноослободилачкој војсци немачки освајачи су наступили нарочито оштром и дивљачким ратним злочинима. Од немачке врховне команде до последњег пруског каплара кружила је једна те иста команда коју је наша оптужница поднела нирнбершком суду, а која гласи:

„Ко узима учешћа у каквој оружијијајају групи биће кажњен смрћу. Истој казни подлеже онај ко члановима таквих банди пружа потпору, ко их снабдева храном или их ма на који начин помаже и са њима одржава везе.”

По овој и оваквим наредбама немачки целати су убијали не само заробљенике и рањенике наше војске која је била савезничка међу савезничким, већ и све оне који су је помогали, а то је цео наш народ.

Наша оптужница доказује да се немачки освајачи нису ни до последњег часа одрекли свога плана о систематском уништавању нашега народа, јер су последње године окупације спремали, напр., крематоријум на Бањици, да од Београда направе Дахау, као што су у тренутку повлачења уништавали све што им је било могуће уништити.

И сав дивљачки освајачки систем и план „германизације тла“ наше земље уништавањем Југославије и наших народа коштао је за релативно кратко време од 4 године немачке окупације наше народе 1,650.000 појединачно утврђених а вероватно и цела 2 милиона жртава. Планско немачко уништавање наше земље и народа које је почињало пљачком и завршавало се масовним зверствима, логорима и крематоријумима, насликано је бројним документима у нашој оптужници до последњег детаља. Нарочито је истакнута одговорност оптужених појединачца и организација који седе на оптуженичкој клупи нирнбершког суда, за тај грозан милионски злочин који је извршен над нашим народима.

А филмом, који је пред суд изнет као посебан докуменат, изложена је читава оптужница у слици коју је сам фашистички, освајачки злочинац оставило за собом о себи. Филмом је непосредно показан не само немачки злочин, који је извршен над нашим народима, већ и то да се систематски пропагирао одозго у редовима есесовских јединица и саме регуларне немачке војске на тај начин што су у њима растурене фотографије које су замамљиво претстављале масовна и друга немачка зврства заједно са њиховим извршиоцима наслеђана лица која носе изразе садистичког уживања у извршивању злочина. Наш филм, та наша оптужница у слици за коју се казало да је „најстрашнији докуменат који је предат нирнбершком суду”, очигледно је показао и то какав зверски садизам су оптужени појединци и организације хитлеровских освајача у нашој земљи пропагирали и са каквим зверским садизмом су вршили злочине над нашим народима.

Наша оптужница и ћаше стално учествовање у нирнбершком процесу јесу моћан прилог наших народа да се процесуално изгради ново међународно право противу освајача, завојевача, ратних злочинаца.

IV

Адвокати освајача, ратних злочинаца и фашизма

Разумљиво је што је нирнбершки процес наишao на оштру реакцију код реакционарних и профашистичких клика и њихових правничких „експерата“. Пре него што је процес започeo, они су трубили од Рима до Њујорка да процес нећe никада ни почети. А кад је процес почeo, ти адвокати фашизма и ратних злочина наоружали су се изанђалим одружјем правног формализма, и бесомучно напали заиста ново међународно право које се поставило већ са мним статутом и самом општом оптужницом Међународног војног суда у Нирнбергу. Из свега њиховог формалистичког петљања издвојићемо три по њима најважнија приговора.

Ти бранитељи фашизма веле пре свега да нирнбершки суд поступа противправно кад испитује и суди дела завере противу мира, злочина противу мира или злочина према човечности, јер, нека би ове правне норме и било правилно постављене нирнбершким процесом, оне не могу имати ретроактивно дејство и бити примењене на прошла дела.

Овај приговор, чисто формалистички, празан и лажан пада пред неоспорном чињеницом да се не само за време последњег рата, већ и далеко пре рата читаво слободољубиво човечанство згражало над самом могућношћу таквих злочина о каквима говоре огромне гомиле нирнбершких докумената. Још тачније, нико у слободољубивом човечanstvu није могао ни замислити такву грозоту планској премјењених злочина истребљивања читавих народа.

Други приговор ових бранитеља ратних злочинаца своди се на то да се за свако дело формално захтева индивидуални починилац и да је, према томе, истрага о читавим организацијама и пресуда која о њима односи противправна.

Међутим, хиљаде докумената непобитно говоре о томе да је, на пример, свака СС-дивизија била тако организована да нико у њој није могао а да непосредно или посредно не учествује у хиљадама њених масовних злочина. Неоспорне чињенице сведоче о томе да је свака СС-дивизија била по своме устројству дивизија злочинаца.

А то што говоре документи о разбојничкој структури СС-дивизија, говоре и сви народи Европе, које су хитлеровци годинама терорисали и уништавали. Сви они знају колико је било тешко и скоро немогуће сазнати имена есесовца који су их клали и читава села и области уништавали. И знају да су на овај или онај начин све есесовци у тим по колјима учествовали.

Уосталом, статут Нирнбершког суда предвиђа и то да после изрицања пресуде злочиначким организацијама сваки њихов припадник има прилике да пред народним судом покуша доказати да он, лично, није учествовао у злочинима своје организације. Тако и овај приговор што га упућују бранитељи фашизма и ратних злочинаца једној од битних нових правних норми нирнбершког процеса, отпада као чисто формалистички, празан, лажан и злочину благонаклон.

Треба ли нам се задржавати на трећој примедби тих заштитника освајача и поробљивача, по којој је формално противправно позивати на кривичну одговорност шефове држава због њихове „политике”? — Ову примедбу је унапред одбацио сам статут Нирнбершког међународног војног суда. Тековина је то, са којом су слободољубиви народи света изишли из овог рата, да злочин не може и не сме бити начија „политика” и да за свој злочин мора одговарати.

рати свако, па био он влада, врховна команда, ма каква организација или појединач.

Врло брзо су се показале слабим и неодрживим примиједбе бранитеља освајача и ратних злочинаца. Развој нирнбершког процеса убрзо је стекао сав дужан ауторитет највишег међународног судског форума и значио је још једну победу више напредних, слободољубивих народа, победу која претставља још један снажан ударац више по заостасцима фашизма, њиховим бранитељима и њиховим пријатељима, новим освајачким авантур истима.

Међутим, потучени на пољу новог међународног кривичног права адвокати фашизма и ратних злочинаца нису престали да противу нирнбершког процеса на свим странама бушкају. Па, као што адвокати Геринга, Хеса, Рибентропа, Кајтла, Розенберга, владе Рајха, немачке врховне команде, СС-организација и других оптужених на нирнбершком суду све чине да нирнбершки процес што могу више одузе, тако адвокати фашизма у свету све чине да сугерирају јавном мњењу то како се нирнбершки процес отегао у бесконачност.

Ово је последња лукава битка коју би да започнути бранитељи освајача, поробљивача и ратних злочинаца противу нирнбершког процеса. Они би да створе нерасположење ма какве врсте код најширих народних маса света противу нирнбершког процеса и тиме му ослабе његову масовну базу.

Лукави ови препредењаци хтели би затим да скраћивањем нирнбершког процеса осујете баш оно што је у њему најважније, а то је да се са свом нужном подробношћу и исцрпношћу испитају, расветле и новим међународним правним нормама оквалификују злочини освајачке завере противу мира, агресије, злочина према човечности и ратних злочина. Јер по своме спољашњем облику **Међународни војни суд у Нирнбергу** је као и сваки други војни суд, а како суди таквој дадесеторици главних немачких ратних злочинаца, којој није тешко утврдити кривице и изрећи пресуду, било је природно очекивање да овај суд за месец-два заврши свој посао. **Међутим**, по своме стварном предмету и своме пуном садржају нирнбершки процес није обичан војни суд. Има и обичних војних судова данас у Немачкој и они случај на пример једног немачког генерала, који је по изричном наређењу немачке врховне команде наредио војницима своје дивизије да стрељају 15 заробљених коман-

доса, испитају за двадесетак дана и генерала осуда на казну смрти, која се одмах изврши. Али, Међународни војни суд у Нирнбергу није такав суд. Он је нешто сасвим ново у историји судства и права уопште. Он треба, не само да испита злочине и пресуди главним Хитлеровим сарадницима у тим злочинима, већ да, самим тим, процесуално донесе нов међународни кривични законик за све такве и сличне злочине и злочинце у будућности.

У томе и јесте његов огромни историски значај, сва његова огромна историска снага пред којом падају и коначно ће пасти све лилипутанске примедбе и интриге адвоката освајача, ратних злочинаца, фашизма.

Д-р Д. Недељковић

ЗНАЧАЈ И САДРЖИНА ОПШТЕГ ЗАКОНА О НАРОДНИМ ОДБОРИМА

На почетку свог првог редовног заседања врховни орган државне власти наше Федеративне Народне Републике, Народна Скупштина, донела је Општи закон о народним одборима, који је у име савезне владе предложио њен претседник маршал Тито. У своме образложењу предлога овога Закона маршал Тито је истакао, да је то „несумњиво најосновнији и најзначајнији Закон који после Устава има да донесе Народна Скупштина ФНРЈ“.¹⁾

На дан 27. јуна ове године Закон о народним одборима је ступио на снагу и претставља, поред Устава ФНРЈ и устава народних република, који ће бити ускоро донети, главни извор нашег уставног државног права и један од главних стубова наше новог правног поретка.

Услед тога, Општи закон о народним одборима је изазвао оправдано велики интерес и у земљи и у иностранству. Широки слојеви наших народа виде у њему организациону форму која омогућава, као што стоји у уводу самог закона, да се „најшире народне масе које су вековима стајале ван власти“ „укључе у

¹⁾ Јосип Броз Тито, Образложе Нацрта Општег Закона о народним одборима (О народним одборима Изд. «Борба», 1946. страна 9)

државну управу и да се науче управљању државом". Напредни народи и демократске масе страних држава траже у њему потврду свог уверења да постоје нови државни органи који обезбеђују остварење истинске народне власти.

Научници и познаваоци правних и друштвених наука уопште, гледају у овом закону нове и оригиналне форме организације савремене државе и нарочито организације „локалне власти“.

То све значи да је овај Закон један од најинтересантнијих основних закона у послератној Европи. Као докуменат од опште политичке, научне и практичне вредности, он претставља предмет од живог интереса за друштвене науке а нарочито за раднике из правним наукама. Наши научни радници имају ту срећу и част да могу непосредно да проучавају овај правни докуменат и да тиме не само обогате теорију државе и права, уставно и административно право, него и да помогну даљем учвршћењу и развијању основних органа државне власти преко којих народ у нашој младој Републици остварује власт и учи се управљању државом.

I

У чему је основни значај Оиштег закона о народним одборима?

На првом месту, значај овог Закона лежи у томе, што он потврђује и учвршује оне органе државне власти који су се у току наше народно-демократске револуције развили и изградили из масовних борбених органа и органа народне власти, из народно-ослободилачких одбора. Од самог почетка народно-ослободилачке борбе, борбени и стваралачки елан наших народних маса и нашег новог демократског војства изражавао се не само у тежњи за ослобођењем земље и уништењем окупатора, него и у све јаснијој вољи да се изгради један нови систем власти који ће обезбедити вековне тежње наших народа за слободом и демократијом, спречити сваки повратак на старо и осигурати велике тековине народне суверености, националне независности, братства и јединства наших народа. Народно-ослободилачки одбори односно одбори ослободилачког фронта у Словенији, а доцније у условима ослобођења земље народни одбори, су камен темељац ове нове државне организације, јер су они постали и развили се као заиста народни и демократски облици власти. Према томе, овај Закон ништа у суштини не доноси ново и не мења стварност и праксу народних одбора. Али, потврђујући стварност основних органа државне власти

наше Републике, овај Закон уноси више система, доследности у организацију и рад народних одбора и тиме претставља моћно средство за пуно развијање, продубљивање локалних органа државне власти и значајну карику у даљој изградњи и јединственом повезивању монолитног државног апарате Федеративне Југославије.

На другом месту, Закон о народним одборима показује потпуну и систематску слику основних органа државне власти који претстављају политичку основицу једног вишег облика демократске државе. То је тип народне републике, тип државе која је постала и организовала се у периоду ослободилачких ратова против фашизма и реакције, преузимањем власти из руке реакционарних и експлоататорских класа у чврсте руке основних народних маса, односно велике већине народа. Органи који су обезбедили и учврстили овај нови демократски облик државне организације и који претстављају њен организациони темељ, јесу народни одбори. Наша нова држава је виши, напредни тип демократске државе јер је израђена на принципима народне власти односно на народним одборима, по суштини и по форми новим и истински демократским државним органима који изражавају и обезбеђују власт најширих народних маса, односно широког демократског блока радника, сељака и напредне интелигенције.

На трећем месту, наш Закон о народним одборима показује суштину и облик основних органа државне власти на основу којих се и у другим земљама делимично постигло и може постићи ослобођење од заосталих оквира националног, друштвеног и државног живота. После нашег Устава, ми смо и Законом о народним одборима заузели, одмах после Совјетског Савеза, предходника и носиоца напредних и виших форми друштвеног и државног живота, прво место у послератном свету и показали пример за углед и другим народима. И заиста, у свим оним земљама које су у пунијој мери успеле да изведу своје ослободилачке и демократске револуције, народни одбори се показују као она форма власти која је у савременим условима највише у стању да одржи власт у рукама народних маса и да претставља сигуран ослонац за даље учвршење и продубљивање напредних тековина у друштвено-економско-националном и државном животу. Према новом Уставу младе демократске републике Албаније, народни одбори су основни органи државне власти и претстављају у селима, градовима, срезовима и окрузима једине форме кроз које народ остварује своју власт¹⁾.

¹⁾ Устав Народне републике Албаније чл. 5.

Пољска¹⁾ и Чехословачка²⁾ имају исто тако народне одборе као локалне органе државне власти. Несумњиво је да ће будући Устави, које ове демократске земље припремају, имати да озаконе и учврсте као основне органе власти народне одборе уколико ће виште доћи до изражаваја у њима, на основу народне воље, победа демократије.

На четвртом месту, наш Закон је израз и наставак на једном вищем техничко-правном степену свих оних одлука, директива и прописа који су од 1941 год. донели централни руководећи органи народно-ослободилачке борбе, као и свих оних прописа, закона и упутства које смо имали у нашим народним републикама за време ослободилачког рата и после ослобођења. Он је резултат једне скоро петогодишње законодавне и правне праксе, израз богатог искуства и проверавања разноврсне праксе, плод сазрелих услова и теоретског проучавања постигнутих резултата и неизбежних тенденција развитка. „Дошао је час, каже друг Моша Пијаде, да се сви досадашњи привремени прописи поједињих националних већа и скупштина као и све већ одавно недовољне и временом промашене одлуке централних руководећих тела народно-ослободилачке борбе о организацији и задацима народних одбора, замене законом који потпуно и испрено обухвата цели систем организације основних и народним масама најближих органа наше нове власти.“³⁾

Ово систематско правно уобличавање народних одбора могло је да се постигне, јер наши народни одбори нису дело историске случајности и нека „спонтана“ творевина, него једна организација власти која је успостављена и развијала се под утицајем јасних научних теоретских начела и под непосредним руководством водећих органа наше борбе и наше нове државе који су располагали познавањем научних закона, развоја друштва и постанка државе и те су законе примењивали на нашу стварност и наше конкретне историске услове. Народноослободилачке одборе су изградили масе под руководством новог демократског војства као органе борбе и као органе који су једино могли обезбедити сигурну и успешну акцију за уништење не само фашизма него и домаће реакције, али који су у исто време могли једино поставити чврст темељ новој државној организацији која ће постигнуте демократске тековине претво-

¹⁾ Уредба од маја 1945; ²⁾ Наредба Владе Чехословачке Републике од 5 маја 1945 и Наредба Словачког Народног Већа од 7 априла 1945; ³⁾ Моша Пијаде: Народни одбори као органи народне власти. (О народним одборима, издање »Борба«, 1946 год., стр. 21).

рити у стварност и даље продубљивати. Несумњиво је да су народноослободилачки одбори нужни органи борбе и власти у периоду уништења фашизма и реакције и једини органи који су могли да замене и униште стари противнародни државни апарат. Али они су се појавили, организовали и развијали на основу утицања путем прописа и смерница централних руководећих органа наше нове државе, који су у постављање и изградњу народних одбора унели познавање научних закона марксизма-ленинизма-стаљинизма о суштини и настајању нових типова државе и великог искуства које је човечанству дала Октобарска револуција и изградња совјетске државе. Условљени историским околностима, народни одбори су свесно дело народних маса и новог демократског државног руководства, који су у њихову суштину и организацију унели дубоке тежње наших народа за самоуправљањем и богато историско и теоретско искуство прогресивних снага наших народа под вођством радничке класе, искуство осветљено великим науком марксизма-љенинизма.

Али, и ту је оригиналност и новина народних одбора, што су форма и извесне функције и активности наших народних одбора израз наших исторских околности и услова наше политичке и друштвено-економске стварности. Отуда народни одбори претстављају не само виши него и нови и оригинални тип организације локалне државне власти. Рођени у периоду народно-ослободилачке борбе против фашизма и реакције, они претстављају државне органе друштва у коме је државна власт прешла у руке основних народних маса, односно већине народа.

Према томе, захваљујући овим чињеницима, могао је нови Закон, користећи све богато правно и организационо искуство о народним одборима и теоретске поставке истинске науке о развоју друштва и државе, да изрази систематски, јасно, чврсто али са отвореном перспективом развоја, сва основна питања о устројству, задацима надлежности и раду народних одбора.

На петом месту, Закон о народним одборима је разрада и допуна основних принципа о организацији локалне државне власти које је поставио Устав ФНРЈ. У закону су разрађене логично и доследно одредбе главе II Устава која говори о народној власти, као и главе ХII која одређује органе државне власти, административно-територијалних јединица и главе XV која регулише питања између органа државне власти и органа државне управе. Разрађујући једно од основних питања државне организације, овај Закон има уставотворни значај и претставља важну компоненту нашег уставног (државног) права. Када се томе дода да је то закон који изражава и учвршује

основну тековину народноослободилачке борбе и организацио-
ну ћелију наше народне демократске револуције, тада је још
јаснији његов општеполитички и начелни значај за изградњу
наше нове државе.

Најзад, на шестом месту значајна је форма овог Закона
Према Уставу и у складу са нашом федерацијом и поделом
надлежности између ФНРЈ и народних република, регулисање
рада народних одбора у првом реду спада у надлежност народ-
них република. Међутим, „јединство демократских начела о
устројству и раду органа државне власти и државне управе у
нашим народним републикама, аутономним покрајинама и обла-
стима“ (увод закона), као и учвршћење власти радног народа
захтевају да се основна питања организације и односа народ-
них одбора јединствено поставе и реше на целом подручју наше
државе. Овај принцип је истакнут и у самом Уставу у члану 44
тачка 24. Донет на основу уставног уређења, закон о народ-
ним одборима је први пример овог новог типа 'нашег савезног
законодавства, типа означеног под називом општег закона.

У досадашњој пракси нашег савезног законодавства за-
кони ФНРЈ се појављују у три основне форме. Први су *потпуни савезни закони*, односно закони који регулишу питања из ис-
кључиве надлежности ФНРЈ и који до краја у својим прописима исцрпљују материју коју регулишу. По овим питањима народне републике немају ни права ни потребе да доносе своје
законе. То су, примера ради, сви војни закони, закон о меници
и чеку, закон о бирачким списковима.

Други тип претстављају у нашој правној пракси већ до-
бро познати т. зв. *основни закони*. То су закони који регулишу само битна и најважнија питања једног проблема или комплекса
проблема а даља разрада припада одговарајућим законима на-
родних република. Основни закони су обавезни за републике и примењују се на њиховим територијама било непосредно било
као доследно преузети прописи у законима република. Овла-
шћење за доношење основних закона је садржано у члану 44
тачка 23 Устава ФНРЈ. Најважнији до сада донети закони до-
лазе у ред основних закона, као што су Закон о браку, о за-
другама, о државним привредним предузећима, о државним
службеницима итд. Основни закони ФНРЈ су карактеристични
за наше федеративно уређење. Они су израз и потврда ства-
ралачког принципа наше федерације, принципа заснованог на
комбинацији општег руководства у циљу обезбеђења јединстве-
ног привредног и државног подручја и самосталног регулисања
и управљања од стране народних република свим пословима из
њихове надлежности, ради остварења њихових уставом гаран-

тovаних суверених права и изражавања њихових националних особености.

У својој суштини и општи закони ФНРЈ су основни закони, јер и они обухватају само најосновнија и најважнија питања у циљу постизања јединства демократских принципа у организацији наше државе. Али по правилу општи закони се не примењују непосредно на територијама народних република, него служе као обавезни материјал и руководни принципи за доношење одговарајућих закона народних република. То значи да на основу и у оквиру општег закона свака народна република има право и дужност да донесе свој закон који ће се непосредно остваривати на њеном подручју. Такав је случај и са Општим законом о народним одборима. Истина овај закон ће се привремено, односно у року од 6 месеци од дана његовог ступања на снагу, непосредно примењивати у погледу надлежности, устројства, међусобних односа, административног рада и пословања народних одбора на целој територији државе (чл. 88 и 89 овог Закона). Најдоцније са истеком овога рока закони народних република о радним одборима претстављаће норме по којима се организују и раде народни одбори. После доношења ових закона, општи закон о народним одборима ће имати другу улогу, која претставља његову другу карактеристику. Он ће тада, као што је истакао маршал Тито, „служити као основни критериј за уставност и законитост закона народних република, и као регулатор јединства демократског поретка у целој нашој држави.¹⁾

На крају, потребно је истаћи, да путем општих закона Федеративна Народна Република Југославија потстиче законодавну иницијативу народних република и помаже им да оне остварују сва права из своје надлежности. Ови закони, а у првом реду Општи закон о народним одборима су средства за изградњу и чување наше федерације, засноване на поштовању суверених права народних република и демократском јединству организације државне власти.

II.

Општи Закон о народним одборима као и наше цело законодавство одликује од старог законодавства начелан, теоретски и, може се слободно рећи, научан начин постављања и решавања проблема који су предмет законског регулисања. То је

¹⁾ Јосип Броз Тито: Образложење нацрта општег закона о народним одборима (О народним одборима, изд. »Борба« Београд 1946 стр. 11)

потпуно дошло до изражaja у Закону о народним одборима а нарочито у његовом Уводу и првом делу.

Слично нашим важнијим законима, Закон о народним одборима почиње једним значајним уводом. Пракса уношења увода у политичке и правне документе створена је током народноослободилачке борбе, нарочито у одлукама АВНОЈ-а. Она је давала начелни и свечани печат новом револуционарном законодавству, које се рађало и остваривало у ватри искованих нових организационих форми норми и на рушевинама старих превазиђених реакционарних односа и регула. Ова пракса се наставља после ослобођења у новој држави, што је логично. Наше је законодавство ФНРЈ само наставак и усавршавање одлука и прописа донетих или скицираних за време народноослободилачке борбе. По својој социјално-политичкој суштини и теоретском значају то су исте норме, норме једног народног демократског права.

Има још и један други разлог који објашњава уношење увода у наше нове законе, и који произилази из измене суштине права у нашој народној Републици у односу на суштину права у грађанској држави. Закони су уопштена и у обавезна правила претворена воља владајуће класе. У грађанским државама ова воља је уперена на одржавање класне владавине експлоататорске мањине против интереса и стварних права експлоатисаних радних маса. У народној републици ова воља је ускршћена на одржавање власти радног народа односно велике већине грађана и на остваривање материјалних и културних услова за бољи живот, благостање и напредак свих трудбеничких маса друштва.

Услед тога су закони грађанских држава „затворени“, писани специјалним и тешким језиком, на први поглед неодређеним и свесно одвојеним од мотива и циљева којима уистини служе. На тај начин, владајућа мањина тежи са једне стране, да прикрије ускокласни и експлоататорски карактер буржоаског права, а са друге стране да остави могућност тумачења и примене који треба да доведу у крајњој анализи увек до заштите њених класних интереса и позиција. Мотиви и смернице закона се прикривају и замагљавају разним двосмисленим, сибилијанским и казуистичким формулама и терминима. Буржоазија *ratio legis* (смисао закона, циљ законодавства) прикрива као своју у закону скривену узнемирену социјалну савест. Наше законодавство, као систем обавезних правила и норми једне народне републике, нема потребе да скрива мотиве због којих се доноси и циљеве које тежи да оствари. На против, оно повезује у целину мотиве и смернице са прописима закона. Мотиви и

циљеви пружају законским прописима теоретску потпору, дају им одређени смер, отварају им јасну перспективу за примену и везују сваки наш нови закон као нову картику у јединствени систем народно-демократског права. Отуда наши важнији закони, Закон о народним одборима, као и Закон о државним службеницима, Закон о општој државној контроли и Закон о задругама имају своје Уводе. Ови Уводи изражавају суштину и смер закона, истичу њихов начелни значај, помажу да се закони правилно разумеју, примене и остваре. Уводи нису никакве декорације него суштински део закона. Они нису декларације и програми, него обавезна, руководна и директивна начела и правила. Они помажу правној пракси и теорији, врше педагошки утицај васпитавајући државне органе и грађане и учвршћују нашу нову демократску законитост. Отуда сваки ко је позван да примењује и остварује Општи закон о народним одборима, сваки ко хоће да га правилно схвати и упозна, сваки правник и активиста дужан је да ближе проучи његов Увод.¹⁾

1) Увод гласи: »У циљу даљег учвршћења и развитка народних одбора као основних органа државне власти, насталих у току ослободилачке борбе против фашизма и реакције, у циљу пуне изградње државне организације Федеративне Народне Републике Југославије на основу начела Устава ФНРЈ;

да би се дао јвшшири основ за активно учешће народа у вршењу власти;

да би најшире народне масе, које су вековима стајале ван власти, биле укључене у државну управу и научиле се управљању државом;

да би се на свим степенима организације државне власти у пуној мери изразила начела истинске народне демократије;

и да би се обезбедило јединство демократских начела у устројству и раду органа државне власти и државне управе у нашим народним републикама, аутономним покрајинама и областима, Народна Скупштина ФНРЈ доноси Општи закон о народним одборима. У исто време, права и дужности народних одбора су гарантовани Уставом, законима и статутом који доноси сам народни одбор уз потврду вишег органа власти. У извођењу свих задатака који су му поверили, како спштих тако и оних локалног значаја, народни сдбори су дужни да се ослањају на иницијативу и широко учешће народних маса и на организације радних народа.

У првом делу под насловом „Основна начела“ у двадесет и четири кондизна члана изражена је теоретска суштина и основна правна природа народних одбора као локалних органа власти наше народне државе. Ту је на првом месту истакнуто да су народни одбори органи државне власти преко којих народ врши своју власт у административно територијалним јединицама, односно у селима и мањим градовима, градовима, срезовима, окрузима и областима. Народни одбори су преставнички органи изабрани на основу пуног демократског права општим, једнаким и непосредним избором, тајним гласањем. Они су највиши органи државне власти у односима локалног значаја на својој територији. Али они у исто време остварују на својој територији и задатке општег значења. Са друге стране, народни одбори имају право да претресају сва питања из надлежности виших органа државне власти и да им подносе своје предлоге. Народни одбори раде и остварују своје задатке на основу Устава, закона и општих прописа виших органа државне власти.

У овим новим начелима је наглашена сва друштвеност-политичка суштина народних одбора као по форми и садржини истински демократских органа власти. У ових осам кратких чланова остварени су сви основни принципи организације наше државе, принципи који потврђују да су народни одбори један виши и напредни тип истинске народне власти. Прво, у народним одборима је извршено изједначење народне и државне власти, јер изборни претставнички органи су уједно и органи државне власти. Друго, као органи државне власти, народни одбори су највиши органи на своме подручју и изражавају у својој надлежности народни суверенитет, јер су највиши органи државне власти у свим питањима локалног значаја. У народним одборима је решен историски сукоб између самоуправе и централне власти, у њима је превазиђена политичка контрадикција између тежњи народа да управљају својим пословима и притиска централног државног апаратса да наметне своју бирократску диктатуру у свим односима народног живота за рачун мањинских експлоататорских класа. Народни одбори нису прости органи самоуправе, органи локалне владе (*Self-government*). Истина, народни одбори остварују позитивни део самоуправе и борбе за самоуправу, остварујући у себи све оне тежње наших народа да ограниче самовлашће владајућих ненародних централистичких режима и да разбију јединствени полициско-бирократски систем у оквиру својих села, градова, срезова и округа. Ову жећ за слободом и самоуправљањем, ову мржњу против бирократског централизма као моћног апартата за спро-

вођење диктатуре реакционарних класа и група, која се у политичкој историји наших народа изражавала у чуvenој „борби за самоуправе“, нарочито израженој у напредном социјалистичком покрету око Светозара Марковића крајем XIX века, несумњиво да остварују народни одбори. Али, народни одбори нису органи самоуправе у техничко-правном смислу речи. Самоуправа се историски јавља у периоду неразвијеног трговачког капитализма, који јопи није извршио јединствено и централистичко повезивање свог привредног система и који је приморан да прави извезне компромисе са жељом народа да у пословима локалног значаја управља преко својих представника. У овим условима су владајуће групе морале да у најнижим територијалним јединицама извесан круг послова излуче из централистичког управљања и да их предаду локалним народним скупштинама. Али самоуправа, и када је највише „демократска“, односно у периоду неразвијеног капитализма, никада није значила потпуну власт народа у локалним јединицама. У систему самоуправе поред локалне народне власти, на коју се преносе извесни послови, постоји увек централна, „државна власт“, која за себе захвата значајне и нарочито наредбодавне функције, као и право надзора које у крајњој анализи увек има средства да поништи акте самоуправе и тиме да угуши вољу народа и у локалним јединицама. Начело самоуправе је у ствари примена начела поделе власти у локалној управи, као што је уставна монахија примена поделе власти у врховној државној управи. Самоуправа је механизам који је централистички и бирократски апарат мирио са тежњом народа за својом влашћу. То мређе је израз релативне неразвијености и „регионализма“ капиталистичког система и историски компромис класа, кад буржоазија било следеће олаживање спахиско-феудалних класа или под притиском народних маса није јопи у стању да оствари своју потпуну диктатуру. Отуда у развијеном капитализму, нарочито у периоду монополистичког капитализма у који је грађанско друштво већ одавно ушло, самоуправа је потпуно исчезла и уколико постоји, традиционално и освештано, као у англосаксонским земљама, она је често формална и декоративна. У сваком случају, и када је самоуправа нешто стварно значила, она никада није доводила до народног самоуправљања, јер је увек државна власт, односно централистички бирократски апарат владајућих класа захватао у општинама и окрузима, у нарохијама и грофовијама најважније позиције власти и контролу у својим рукама.

Преласком власти у руке основних народних маса и учвршењем те власти командним позицијама у привредној струк-

тури на основу постојења широког и моћног сектора општнародне имовине, у нашој новој држави је остварено јединство народне и државне власти како у највишим органима тако и у народним одборима. Народни одбори су нешто више и стварније него најдемократскије самоуправе у историји, они су органи народног самоуправљања, јер као једини претставници народних маса они су једини и највиши органи државне власти на своме подручју и у оквиру своје надлежности.

Треће, као органи локалног самоуправљања народни одбори су истовремено и органи државне власти и зато су они укључени у јединствени систем државне власти остварујући задатке општег значаја и радећи на основу закона и прописа виших органа државне власти и државне управе. На овај начин у организацији народних одбора је створен основни принцип наше државне организације, принцип демократског централизма. Помоћу принципа народног самоуправљања народни одбори су превазишли ускуости и дуализам самоуправе и разбили бирократски централизам. Помоћу демократског централизма народни одбори превазилазе оно што има анархично у најдемократскијој тежњи за самоуправом, задовољавајући нужност савременог привредног и политичког развоја друштва за постојање јединственог државног и привредног руководства. Најдоследнија тежња за демократском самоуправом у политичкој историји наших народа јесте тежња Светозара Марковића и старог српског социјализма и радикализма који су реакционарни централистички бирократски систем српске буржоазије тежили да замене федерацијом општинских самоуправа. Ова концепција државе носи у себи елементе анархијистичке, бакуњиновке државно-правне идеологије, јер успоставља лабаву и несигурну везу између органа локалне власти и централних органа власти. Она је противна политичком и економском развоју савременог друштва а нарочито друштва у коме је, преласком власти у руке народних маса и успостављањем потпуног или одлучујућег сектора социјалистичке привреде, омогућено остварење привредног и општедржавног плана. Схватање државе као федерације, као лабаве заједнице самоуправних јединица у делу Светозара Марковића је неизбежна последица објективних историских околности у којима је ова концепција поникла, односно околности недовољно развијеног трговачког капитализма Србије. Насупрот општинском федерализму, демократски централизам остварује јединство самоуправљања у локалним јединицама и централизованог руководства. Он означава хармонично спајање општедржавних интереса са интересима округа, срезова, градова и места, повезивање у један јединствени систем виших органа,

руководство и самоиницијативу широких маса и њихових локалних органа власти. Радећи на основу закона и смерница виших органа државне власти, народни одбори уствари извршују суверену вољу народних маса ширих територијалних јединица и тиме и своју сопствену вољу. Задржавајући при томе пуну самосталност у границама својих територија и својих компетенција. Овај начелни и организациони однос правно је обезбеђен принципом, које изрично наводи члан 6 Закона о народним одборима, по коме су „међусобни однос народних одбора и виших органа народне власти засновани правима и дужностима одређеним законима и другим општим прописима.“

Остале основна начела о народним одборима само проширују и потврђују ову њихову основну суштину. Народни одбор не решава само политичке и административне односе, већ он управља и народном привредом. Народни одбор оснива привредна предузећа и установе, управља и у одређеним границама располаже како њима тако и осталом општенародном имовином која му је поверена. Народни одбор склапа уговоре и зајмове и предузима друге правне послове привредног значаја. У овом спајању политичког и привредног руководства састоји се четврта битна одлика народних одбора према којој се они разликују од органа локалне власти грађанских држава који се обично затварају у границе искључиво административно-полициске делатности. У циљу обезбеђења привредног руководства и остварења карактера народног самоуправљања, народни одбори имају свој budget и свој привредни план који доносе у оквиру буџета и планова виших органа државне власти. У сврху гарантовања свих права и дужности које народни одбори имају као државни органи народног самоуправљања, Закон утврђује њихово право да доносе своје Статуте. Статути су једна врста малог устава народних одбора који ће обухватити сва основна питања њихове организације, надлежности и овлашћења.

Најзад у овом првом делу Закона о народним одборима постављена су извесна начела за административно-територијалну поделу република. Ми још немамо закона о административној подели и у надлежности је народних република да то својим законом изврше. Али разумљиво је да је закон о народним одборима обухватио извесне принципе за извођење конкретне административно-територијалне поделе јер административно-територијалне јединице су материјална база за формирање и рад свих народних локалних органа државне власти.

Сваки систем административно-територијалне поделе изражава класно-политичку структуру одређене државе.

Овај се систем изграђује у зависности од унутрашњег uređenja zemlje od uloga mesnih organa vlasti, od stepena u komе građani учествују у државном, привредном и културном животу села и градова, као и од географских и историских околности. У грађанским државама административно-територијална подела има изразито административно-бирократски и фискално-политички карактер. Оне себи постављају за циљ да се лако и без задржавања спроводе наредбе централне власти и да се осигура сталан полициски надзор над становништвом и повољни услови за наметање и наплату пореза. Отуда је овај систем административно-територијалне поделе у капиталистичким земљама арбитриран и вештачки. У многонационалним земљама, као што је било у старој Југославији, он је имао још и за циљ разбијање националног јединства појединачних наших народа и учвршћивање политичких и економских позиција владајуће нације односно њене владајуће буржоазије.

Начела која поставља за административно-територијалну поделу наш Закон одговарају карактеру народне државе засноване на народним одборима. Отуда Закон истиче да све наше административно-територијалне јединице од села и мањег града (места) и града до среза и округа односно области треба да представљају унутрашње јединство економског живота и природне повезаности. Осим тога, пошто се рад основних народних одбора заснива на широком и активном учешћу становништва у државној, привредној и културној изградњи, месни народни одбори се оснивају у селима и мањим градовима, односно за два или више економски повезаних мањих села. У градовима са већим бројем становништва и сложенијим комуналним проблемима могу се оснивати и ниже административно-територијалне јединице, реони, па чак и насеља и на основу њих се формирају и месни органи државне власти. Принципи које овај закон поставља имају за циљ да задовоље интересе привредног развојка села, градова, срезова и округа, да приближе државну администрацију потребама становништва и да привуку широке масе радног народа на што активније и потпуније учешће у државној управи. Према томе, административна подела наших народних република, која ће се извршити њиховим законима, нужно ће бити изграђена на научним и објективним мерилима, а не на вештачким, административним основима и самовољи разних локалних режимских „првака“ као што је то било у старој Југославији. Заснована на правим научним методама, нова наша административно-територијална подела ће узимати у обзир економски живот, географски положај, национални састав културне и животне везе становништва. Разумљиво је да таква адми-

стративно-територијална подела неће бити статична и непроменљива, него ће се мењати са привредним и културним развојем наших села, градова срезова, округа као и република и целе државе узетих у целини. Отуда је разумљиво да овај Закон, који решава основна питања суштине и организације локалних органа државне власти, поставља и принципе за административно-територијалну поделу земље. То је логично и у томе је његов нови крупни значај.

III

Закон о народним одборима истиче се према грађанском законодавству не само по томе што доноси нова и напредна начела него и тиме што ова начела обезбеђује позитивним средствима и организационим формама за њихово пуно остварење. Сви велики принципи о суштини и правној природи народних одбора, који су извршени у првом делу закона гарантовани су и осигурани у његових осталих пет делова.

Други део Закона посвећен је задацима и надлежности народних одбора. Када се прочитају сви основни задац, за које Закон овлашћује народне одборе од месних до окружних и обласних, јасно је видети кодико су то нови и истински органи народне власти. Разлика између локалних органа управе или „самоуправе“ старе Југославије односно сваке грађанске државе и народних одбора са једне стране, са друге стране, је суштинска, квалитативна. Старе наше општине, среска и окружна на челства са својим чисто извршним и полицијским задацима, са својом административном потчињеношћу централној власти у Београду изгледају као бледе, анемичне и полицијско-биројратске креатуре према активним и снажним органима државне власти који изграђују своју лојалну привреду и културу, који самостално или у вези са вишим државним органима на свим подручјима економије, културног и комуналног живота изграђују један бољи и напреднији живот за радни народ села, градова, срезова и округа. Ко хоће да разуме нову народну државу и да схвати истински демократско револуционарну и стваралачку улогу народних одбора као органа државне власти, тај мора да проучи члан 25 Закона о народним одборима. Члан 25 гласи:

Народни одбори остварују, у сагласности са законима и прописима виших државних органа, ове основне задатке.

1) потптицање и организовање непосредног учествовања народних маса у државној управи;

2) спровођење у живот националне политике учвршћивањем братства и јединства равноправних народа Федеративне

Народне Републике Југославије: сузбијање успостављања привилегија по рођењу, положају, имовном стању образовања, као и отклањање и сузбијање сваког акта који би дао привилегије или ограничавао права на основу разлике у народности, раси и вероисповести; сузбијање сваког проповедања националне, ратне и верске мржње и раздора;

3) спровођење политике савеза радног народа града и села;

4) организовање широких народних маса за задатке обнове и даље привредне изградње земље и за остварење бољих материјалних услова за живот;

5) руководење друштвено-економским животом на свом подручју, учествовање у остварењу општедржавног плана и руководство у изградњи и примени сопственог привредног плана;

6) заштита и помоћ сиромашним и средњим сељацима; учешће у извођењу аграрне реформе;

7) помоћ радном народу у удруживању и организовању ради одбране од привредне експлоатације као и заштита лица у најамном радном односу;

8) подизање политичког и културног нивоа маса, рад на ликвидацији неписмености, спровођење обавезне основне наставе и помагање даровитих и способних ћака да се усаврше у школском и стручном образовању;

9) заштита народног здравља и подизање здравствене свести народа, као и брига о малолетним лицима нарочито онима у радном односу; помоћ за живот и оспособљавање ратних инвалида и забрињавање немоћних;

10) заштита, чување и унапређење општенародне имовине, помагање задружним организацијама и вршење опште контроле над приватним сектором привреде;

11) руководење радом потчињених установа, предuzeћа и организација, надзор над установама на својој територији које чине њима потчињене и давање потребне помоћи свима установама на њиховом подручју;

12) старање о правилном физичком васпитавању народа, нарочито омладине, помоћ и надзор над радом фискултурних организација:

13) старање да жене стварно уживају равноправност са мушикарцима у свим областима државног, привредног и друштвено-политичког живота; заштита матере и детета оснивањем породилишта, дечијих домаова и обданишта;

14) спровођење у живот уставног начела о одвајању цркве од државе и о слободи верских заједница, чије се учење не противи Уставу, у вршењу верских послова и верских обреда;

15) старање да грађани одговарају свим својим обавезама и дужностима заснованим на Уставу и закону, нарочито старање о пуној примени опште војне обавезе грађана;

16) чување и заштита грађанских слобода и демократског уређења Федеративне Народне Републике Југославије утврђених Уставом, као и спречавање сваке противуставне и незаконите употребе грађанских права ради промене и нарушивања уставног уређења у противдемократском циљу;

17) старање да се сви државни органи и установе као и грађани на њиховом подручју придржавају Устава, закона и других општих прописа;

18) спровођење у живот општих прописа, наређења и смештајца виших државних органа;

19) подношење вишим органима државне управе предлога заснованих на локалном искуству и испитивању праксе, за измену закона, уредаба и других прописа;

20) вршење свих других задатака које одреде устав народне републике, закони и општи прописи виших органа државне власти и државне управе.

Постављајући ове основне задатке народних одбора, Закон је испунио пуном садржином своје начело да су народни одбори органи државне власти и да остварују на свом подручју и у оквиру своје надлежности исте оне крупне задатке државне политике, привредне и културне обнове и изградње које више на ширем подручју и са самосталним овлашћењима највиши органи народних власти република и ФНРЈ. „Овај члан, пише Моша Пијаде, има велику начелну политичку вредност. Он заједно претставља наш устав у малом он даје политичку базу на уставним начелима на свак рад народних одбора. Није то само од неке декларативне вредности, него је то истинска начелна политичка база. то су основна начела којих се народни одбори имају држати на свом практичном раду, на којима се имају васпитавају и расти. Тек одређивање ових основних запатака, у свој форми како је то учињено у законском нацрту, употпуњава карактер народних одбора као изворних органа народне власти и даје пуног смисла постизаји да су они основна тековина народне ослободилачке борбе.“¹⁾)

У осталим члановима овог дугог дела Закона одређени су како нарочити задаци које највиши одбори воде с обзиром на величину административно територијалне јединице, степен и пропорције привредног живота, стаженост и развој комуналних

¹⁾ Моша Пијаде, Народни одбори као органи народне власти (О народним одборима, издање »Борбе«, страна 53—54).

проблема и културе, тако и одређени круг конкретних послова које сваки народни одбор има право и дужност да остварује.

Стављајући у надлежност месног народног одбора посебне задатке који се састоји у остварењу привредног плана, старања о материјалном подизању места, руковођењу комуналним животом, старању о унапређењу заната и месне индустрије, као и о посредовању о правилној размени добара између града и села, Закон наводи низ послова које месни народни одбор има да обавља. Ти су послови труписани око доношења и остварења привредног плана, око месне пољопривреде, око комуналног живота, око трговине и занатства на његовом подручју, око месног буџета и месних финансија, око решавања појединих питања из области рада, око старања за питања народног просвећивања, око старања у области социјалне помоћи и народног здравља, као и око општих послова локалне администрације. Ови послови на први поглед изгледају крупни и да превазилаже способности административног и стручног апарате месних народних одбора. Несумњиво је да поједини месни народни одбори неће бити у почетку увек у стању да остваре све послове своје надлежности или да их остваре правилно. Али само у борби за решавање и остварење ових надлежности, у савлађивању и у такмичењу за њихово савлађивање, месни народни одбори се изграђује као истински органи државне власти и управе и налазе повољне услове да остваре велике задатке укључења народа у државну управу и власпитање народа да управља сам собом.

Градски народни одбор, који је издвојен из среза, има надлежност месног и среског народног одбора. Али са обзиром на нарочите односе и потребе градских насеља, Закон ставља у дужност градским народним одборима нарочите задатке који се састоји у старању за учвршење савеза радног народа села и града и за заштиту радног народа у граду од експлоатације, за подизање комуналног газдинства и побољшање животних услова грађана нарочито радног народа, подизање станбених зграда, увођењем осветлења гаса и грејања, уређењем саобраћаја, оснивањем хотела, ресторана и мензи, подизање паркова и игралишта, санитетских установа и дечијих дома, купатила и летовалишта, културних дома, библиотека, позоришта, биоскопа, народних универзитета и томе слично. (чл. 27, став I Закона) Градски народни одбори, који су издвојени из округа, а то је случај само у нашим највећим градовима, врше поред послова из надлежности града још и послове за које су овлашћени окружни народни одбори (члан 27 став 2 Закона).

Срески народни одбор вршећи у већем обиму и наширем подручју послове из својих сфера привредног, политичког и културног живота среског значаја, нарочито је позван још да остварује задатке који одговарају његовом степену у организацији органа државне власти. Закон као типичне послове у овом правцу наводи планско руковођење пољопривредом у срезу, подизање и развијање задругарства, локалне индустрије занатства и трgovине, остваривање мера социјалног старања, стања за учвршћивање демократског поретка и чување права грађана, помоћ и координација рада месних народних одбора као и контролу и заштиту правилне примене закона и прописа виших органа државне власти (члан 28 Закона).

Окружни народни одбор као највиши степен у организацији локалне државне власти има у својој надлежности окружног значаја послове у области привреде планирања, комуналног газдинства, стања о раду, здрављу, културе и администрације. Али, Закон, као нарочито везане задатке за посебни положај окружног народног одбора, наводи непосредно стање и надзор над спровођењем општих задатака државне управе и политике владе републике ФНРЈ, остваривање плана, руководство и општу контролу индустријом, шумарством, грађевинарством, трgovином и радним односима, сарадња у чувању државне безбедности, стање за подизање опште културе и руководство над средњом наставом, брига о подизању и расподели стручних и службеничких кадрова и стање о спровођењу избора и о учествовању народних маса у друштвеној управи. Обласни народни одбори имају по правилу исту надлежност као окружни народни одбори, јер је област административно територијална јединица у основи истога степена као и округ у нашем систему административно-територијалне поделе. Закон само предвиђа да се обзиром на привредни и културни значај области, Президијум Народне скупштине републике може обласном народном одбору предати у надлежност извесне послове који по правилу не спадају у надлежност округа, а нарочито да им стави под управу установе и предuzeћа обласног значаја.

Као што се из садржине овог другог дела Закона јасно види, народни одбори по основним задаћима и надлежностима које врше су истински органи државне власти и органи народног самоуправљања на подручју својих административно територијалних јединица. У капиталистичким друштвима чак и када постоји „локална самоуправа“, органи ове „самоуправе“ имају тако мали број послова и беззначајне функције у склопу локалног значаја. То је разумљиво, јер локални органи власти услед непосредне близости са народним масама уливају владајућој кла-

си и централним властима као њеним извршним органима подозрење о политичкој и „државотворној поузданости“. Отуда у земљама, у којима је локална самоуправа вековна тековина и понос државног уређења, као што је то у Енглеској, месни органи самоуправе обављају само нижестепена питања привреде и администрације. Лекин је са правом писао да се ови органи баве „калаисањем умиваоника“ који је нешкодљив за буржоаски друштвени поредак.

Напротив, народни одбори као истински органи народне власти, имају у својој надлежности такве функције и послове преко којих одлучујуће могу и морају да утичу на привредни, политички и културни живот и развој у нашим селима, градовима, срезовима и окрузима. То је омогућено само у народној републици, и наравно у вишем степену народне државе као што је социјалистичка држава, у којој не само да не постоји неповерење према локалним органима власти него се они организују као најважније школе за учење народа да управља државом.

На другом месту, оно што суштински одваја народне одборе од локалних органа власти грађанске државе, то је вршење извесних нових и стваралачких функција. Народни одбори врше привредно-организаторске и културно-просветне функције које долазе у рад њихових основних функција. То је потребно добро разумети, ако хоће да се схвати наша нова држава, наша народна република, која под условима народне власти и одлучујућег сектора опште народне имовине је у стању да плански руководи својом привредом и културном изградњом и сталним преласком у више форме друштвеног, привредног и културног живота трудбеничких маса. Народни одбори нису и не смеју бити надлештва, обичне инстанције државне администрације локалног значаја. Они су организатори целокупног привредног и културно-просветног рада на своме подручју и центри за мобилизацију народа за учествовање у привредној и културној изградњи села, градова, срезова и округа и тиме целе наше државе. Трећи део Закона посвећен је устројству народних одбора. Као своје претставничке органе, народне одборе бирају сви грађани ФНРЈ који су становници административно територијалних јединица. Под становником административно територијалне јединице Закон сматра сваког грађанина ФНРЈ који на подручју те административно територијалне јединице стално борави (има пребивалиште), Закони република ће донети ближе прописе о изборима за народне одборе. Али наш Закон поставља један основни и важан принцип изборног система за народне одборе. То је принцип да се у једној изборној једини-

ци по правилу има бирати један одборник. Слично начело је усвојено и у закону Народне републике Србије за изборе народних посланика за њену уставотворну скупштину. Усвајањем овога начела се, не само постиже једна упрошћена демократска изборна техника, него се обезбеђује техничко извођење важне компоненте нашег новог изборнога система, а то је опозивање народних претставника од стране бирача. Изабрани од народа народни одбори су органи државне власти који се налазе под сталном контролом народних маса. Народни одборници су дужни да полажу рачун својим бирачима. Полагање рачуна није само политичка обавеза одборника, него је оно и обезбеђено правним средством које стоји на расположење бирачима да опозову одборнике и пре истека њиховог мандата ако њихов рад не одговара интересима и вољи бирача. Закон одређује основне прописе о вршењу опозива. Он предвиђа да одборника могу опозвати само бирачи изборне јединице и у којој је изабран. За опозив се мора изјаснити већина бирача једне изборне јединице. Опозивање се врши на зборовима бирача. Ако је опозив изгласан, расписивање нових избора врши орган државне власти. Опозивање се може вршити према појединачним народним одборницима и према целом народном одбору. Нови избори који се расписују после извршеног опозивања спроводе се по истим начелима и поступку као редовни избори.

Опозив је једна нова и демократска тековина нашег изборног права. Он је раније делимично примењиван у Швајцарској и Сједињеним Америчким државама а систематски је усвојен само у изборном систему СССР-а. Опозив спречава да се народни одбори одвоје од маса и бирократизирају. Он је средство сталног проверавања исправности политике и рад народног одбора, и гарантија да ће народни одбори бити по својој политици и свом саставу у сталној вези са народним масама као њихови истински преставници. Сам систем опозива, који предвиђа наш Закон, обезбеђујући сталну контролу народа над радом народних одбора у исто време спречава евентуалне злоупотребе и локалне шикане народног одборника у његовом раду. Опозив је једно велико и одлучујуће народно право, али се оно не може и не сме употребљавати олако и неорганизовано.

Сва права која су Уставом и Законима дата народном одбору врши народни одбор непосредно на скупштини својих одборника или преко својих извршних или управних органа. Јединство власти, сједињавање законодавних и извршних функција у претставничком органу државне власти, спроведено је доследно у устројству народних одбора као што је оно извршено и у организацији највиших органа државне власти народних

република и ФНРЈ. Јединство власти је правна гаранција система народне власти односно система по коме пуне и јединствена државна власт припада само оним органима које народ непосредно бира, контролише и мења. Док је „подела власти“ израз политичкога компромиса класа и класних групација, дотле је јединство народне власти израз и потреба јединства народних маса у друштву и преласка власти у њихове руке. У организацији народних одбора као локалних органа државне власти на целом јединству власти се нарочито постиже да све функције власти буду остварене или контролисане од оних претставничких органа који се налазе у непосредној зависности од народа и претстављају израз народних тежњи и интереса као и непосредни инструменат учествовања народних маса у животу и управљању својим административно-територијалним јединицама. Према томе, јединство државне власти у народним одборима очитује се у њеном усредређењу и уједињењу у рукама народа односно у рукама оног органа који народ непосредно бира, контролише и мења. Јединство власти искључује свако супростављање законодавне, извршне и судске власти једне другој. Све ове форме власти само су различита испољавања јединствене државне власти народних одбора. Али овим различитим формама могу одговарати и различити органи државне власти. Тако и у организацији народних одбора функције државне управе народни одбори обављају преко својих извршних и управних органа, а функција примене закона је пренета на народне судове. Јединство државне власти је обезбеђено тиме што народни одбор бира и разрешава извршни одбор као свој управчи и извршни орган, као што бира и разрешава судије локалних народних судова. Осим тога, сви ови органи стално се налазе у обавези полагања рачуна и одговорности пред народним одбором. Закон обезбеђује јединство државне власти усредређено у народним одборима јоп и на тај начин што одређује да народни одбори не могу пренети на своје извршне и управне органе све оне послове који имају битан и руководни значај за вршење власти. То су послови организационо-законодавног карактера и политичко-привредног руководства. Тако је народни одбор искључиво надлежан за избор и разрешење чланова извршног одбора и судова, за расписивање избора за ниже одборе и распуштање нижих одбора, за доношење свог статута, за доношење обавезних прописа општијег значаја (одлука), за поништај, укидање и мењање одлука нижих народних одбора, као и за доношење буџета и привредног плана за решавање о оснивању предузећа и установа, закључивању зајмова и установљању месних дјакбина.

Најзад, потребно је истаћи да Закон садржи све техничке и правне гарантије које обезбеђују да народни одбори функционишу у пуном смислу као демократски преставнички орган. Народни одбори имају своја редовна и ванредна заседања, свој скупштински поступак рада и пословник. Они могу доносити пуноважне закључке само већином гласова под условом да седницама присуствује већина одборника. Одборници уживају имunitетска права на подручју свог народног одбора и за свој службени рад одговорни су само својим бирачима и народном одбору према пословнику. Служба одборника је почасна и по правилу бесплатна. Али народни одбор може одредити накнаду оним одборницима који руководе извесним важним сектором рада и спречени су тиме да се могу бавити својим редовним занимљима.

Народни одбори бирају као своје извршие и управне оргane извршие одборе, преко којих остварују задатак и послове државне управе. Извршни одбори се образују у свим народним одборима, осим код народних одбора мањих села где сам месни народни одбор врши и послове државне управе а спровођење својих одлука и послова поверава претседнику и секретару који су само његови извршни органи. Извршни одбори су радни колективи, састављени од претседника, секретара и чланова чији број зависи од састава народног одбора, обима и сложености послова које обавља.

Извршни одбори раде на основу одлука, наредаба, упуштања и решења свог народног одбора као и на основу уредаба, правилника, упуштања и решења виших органа државне управе. Ради извршења ових аката и остварења поверилих послова извршни одбори издају обавезне наредбе општег значаја, упуштања и решења.

Закон нарочито одређује две важне карактеристике извршног одбора. Извршни одбор је позван да колективно руководи свим гранама државне управе и да остварује као целина задатке и послове који су му дати у надлежност као извршном и управном органу. Извршни одбор је позван да све важније акте расправља и доноси колективно на својим седницама и да их објављује потписима претседника и секретара. Као што задржава колективно руководство извршног одбора, тако Закон и одлучивање по појединим пословима државне управе ставља у надлежност само одборницима. Са овим у вези овлашћења и дужности службеника народних одбора су јасно прецизирани. Службеници су само стручни и административни помагачи и сарадници који стоје под руководством извршног одбора односно одборника. Службеници не могу доносити самостално решења

и потписивати акта осим по изричитом овлашћењу одбора или одборника.

Разумљиво је да у народним одборима вишег степена није могуће извршавати све послове државне управе преко самог извршног одбора. Отуда Закон предвиђа да се у обласним, окружним и градским народним одборима са степеном округа образују одељења преко којих се извршују послови поједињих грана државне управе, као што су привреда, финансије, просвета, социјално стaraњe, народно здравље, послови рада, планирање, општи послови и комунално гаџинство. У градским и спрсеким одборима већих срезова постоје за извршење послова поједињих грана државне управе отсечи за привреду, који могу да се диферицирају у самосталне реферате за пољопривреду, индустрију и занатство, шумарство, трговину и за послове рада; затим за финансије; за просвету; социјално стaraњe и народно здравље; за опште послове; и комисија за планирање.

Али и када се остваривање послова из поједињих грана државне управе непосредно врши и преко одељења односно отсека, Закон резервише као искључиву надлежност извршног одбора као целине најважније послове државне управе. Међу ове послове долазе нарочито доношење предлога, буџета и плаана, издавање наредаба, склапање материјалних обавеза и уговора, постављање службеника, као и они послови који по самој природи ствари не могу се друкчије обављати, и у које долазе сазивања народног одбора, обустављање одлука наших народних одбора и поништење, укидање и мењање наредаба и решења наших народних одбора.

Једно од основних обележја система државне власти наше народне републике састоји се у спајању претставничке демократије са непосредном демократијом, тј. са непосредним и одлучујућим учешћем народних маса у остваривању државне власти. У основи наше народне демократије лежи онај велики принцип, који је изразио Лењин, да „сваки претставник масе, сваки грађанин мора бити постављен у такве услове да би могао учествовати у претресању државних закона, у избору својих претставника и спровођењу државних закона у живот.“¹⁾

Закон о народним одборима садржи јасно одређене организационе форме за остваривање овог веома значајног начела истинске демократије. На првом месту ту долазе зборови бирача, односно организовани скупови народа који се сазивају у селима и мањим грађевима редовно а најмање једанпут у два месеца. Зборови бирача имају право не само да расматрају питања која

¹⁾ В. И. Лењин, Целокупна дела, то XXIII, страна 420 (на руском језику).

се односе на живот села и тиме и на рад месног народног одбора, него питања ширег и општијег значаја која се односи на живот ширих подручја укључујући ту и питање савезних закона и опште државне полититке. Зборовима руководи председништво које сам збор бира, а право учешће у раду збора имају сви бирачи одређеног места. Закључци збора бирача немају само декларативни и саветодавни значај. Народни одбори су дужни да узму у претрес њихове закључке. Само у случају да месни одбори сматрају да се закључци за бирача односе на више органа или су незаконити и неправилни дужни су да их упуне вишем народном одбору. У сваком случају месни народни одбори су дужни да подносе извештај збору бирача о свему што су учинили и предузели на основу закључака збора бирача. Са друге стране, то су комисије и савети грађана, који се имају образовати у саставу извршних одбора. Комисије се оснивају са циљем извођења појединих послова и мера на подручју привреде и управе, а савети грађана ради успешног извршења општих и локалних задатака из области појединих грана државне управе. Зборови бирача, комисије и савети грађана су организационе форме непосредне демократије преко којих народне масе учествују активно у вршењу државне власти у че се на конкретним пословима месног и општег интереса да управљају својом народном државом непосредно.

Четврти део Закона је посвећен односима народних одбора и извршних одбора према вишим органима државне власти и државне управе. У овом делу је доследно и логично разрађен принцип демократског централизма у односима народних одбора и народних одбора према вишим органима државне власти и државне управе. Полазна поставка у овим односима јесте право и дужност виших органа државне власти односно виших народних одбора да дају опште смернице, да указују помоћ и изврше надзор над радом нижих органа државне власти односно нижих народних одбора. У истом смислу, по линији државне управе, виши органи државне управе односно виши извршни одбори дају правац, указују помоћ и врше надзор над радом нижих органа државне управе односно нижих народних одбора. Као правно средство за остварење ових права и дужности виших органа према нижим органима стоји могућност виших органа да пониште, укину и измене незаконите и неправилне акте нижих органа. У вршењу ових права битна су два момента. Прво, да се оно врши на основу Устава, закона и на закону заснованих прописа и аката. Друго, да то право према нижим народним одборима могу вршити само виши народни одбори односно виши органи народне власти а не и виши извршни одбори.

Виши извршни одбори врше право надзора са могућностју поништења, укидања и измене незаконитих или неправилних аката само у односу на ниже извршне одборе.

Демократски централизам има за циљ да тесно уједини у јединствени систем државне власти све наше народне одборе, поштујући и развијајући у исто време њихова широка права и неограничену иницијативу у остварењу задатака и послова из њихове надлежности и са њиховог подручја.

Услед тога, Закон о народним одборима је тако прецизно и тако јасно разрадио сложену и богату мрежу односа народних одбора и народних одбора према вишим органима државне власти и државне управе. По овим прописима, у целини са осталим одредбама Закона, јасно се види да се демократски централизам у суштини разликује од бирократског централизма капиталистичке државе. Док бирократски централизам значи потчињавање нижих и административно постављених органа вишим органима, дотле демократски централизам значи однос између од народа бираних претставничких органа или органа који су њима одговорни. Док је бирократски централизам заснован на слепом потчињавању нижих органа вишим, дотле је демократски централизам заснован на узајамним правима и дужностима израженим у законима и на закону заснованим прописима и актима. Док у бирократском централизму виши орган државне управе заповеда и нижем претставничком „самоуправном органу“, дотле у демократском централизму виши извршни одбори недају одлучујућа права према нижим народним одборима. Док је бирократски централизам заснован на заповедању и потчињавању, дотле је демократски централизам заснован на узајамној сарадњи и помоћи. Коначно, бирократски централизам је стуб сваке грађанске државе у којој влада класна мањина, док је демократски централизам стваралачки принцип народне републике и социјалистичке државе у којој је јединство државног система засновано на власти јединственог блока радника сељака и напредне интелигенције, односно на монолитности социјалистичког друштва у коме су ликвидиране антагонистичке класе.

На овим основним поставкама изграђен је овај важни и делакатни део Закона о народним одборима. Његова је одлука не само што јасно одређује функционисање важних карика које народне одборе као органе народног самоуправљања везује у један јединствен систем државне власти, него и у том што је јасно одређен поступак за функционисање овог система. Закон предвиђа да право покретања поступка за поништај, укидање, измена и обустављање аката народних одбора и извршних од-

бора имају не само одређени виши органи државне власти или државне управе него и грађани.

У петом делу Закона садржане су кратке одредбе о пословању народних одбора. Ту се одређује да административни рад извршних одбора и осталих органа управе мора бити ефикасан брз и јефтин и изведен са што мање снага и времена. Принцип рационалности и јефтиноће администрације је принцип демократског пословања. У погледу административног поступка постављено је правило које обезбеђује како правилан и брз рад органа државне управе тако и права грађана. Отуда је право на жалбу као средство осигурања права грађана и испуњења законитости рада државних органа регулисано на јасан и јединствен начин.

Овим одредбама се завршавали ли не испрпуљује богата садржина Закона о народним одборима. Потребне ће бити многе студије да се проблематика овог Закона до краја теоретски разради, као што ће доћи низ закона наших народних република који ће имати његове принципе да даље разраде и остваре.

IV.

Општи Закон о народним одборима, као што је више пута речено, преставља несумњиво крупан корак унапред у изградњијању нашег државног система и учвршењу демократске власти наше младе Републике. Он у себи носи сва средства за оно, што друг Сталјин назива „коренизација“ државног апарата, односно позивање и хватање корена органа државне власти и управе у народним масама у местима, градовима, срезовима и окрузима. Несумњиво је да овај Закон одговара интересима и вољи наших народних маса и да им ставља у руке велика сртства за остварење њихове вековне тежње да управљају својим привредним и културним животима да учествују у управљању државом. Означавајући победу народа над експлоататорским класама и спољним империјалистичким непријатељима и његовим апаратом власти овај Закон садржа пуне организационе форме, овлашћења и постицаје да се органи наше народне државне власти развију даље и што потпуније како би се преко њих народне масе стварно осетиле као непосредни организатор и свога живота и како би се у устини осетиле господарем своје домовине које су коначно својим рукама ослободиле. Овај Закон побија сваке тенденцију која би ма на који начин покушавала да слаби учешће народних маса у уређењу и препороду заједничке државе. Уколико активно учешће маса буде у овом погледу стварније и веће у толико ће њихова повезаност са новом организацијом народних одбора и целим системом наше државне

власти бити јаче, јер ће они на делу осетити да је држава дело њихових властитих снага и њихових воља. У том облику активности и односа наше народне масе упознају најубедљивије разлику између старе полициске државе и наредне државе, између старе и нове Југославије. Општи Закон о народним одборима, заједно са нашим Уставом, значи потврду оне дубоке и суштинске промене која се десила у животу наших народа и организацији власти. „Ова промена, као што каже друг Кардељ, јамчи да у будуће неће бити таквих реакционарних државних установа, које би могле спречити народ да на демократски начин уреди свој живот и своју будућност, на такав начин који ће одговарати његовим тежњама за срећним животом, вечитим тежњама човека за напредком и личном срећом.“¹⁾

Д-р Јован Торђевић

О АДВОКАТСКОЈ ПРОФЕСИЈИ И ПРАВНОЈ ПРИРОДИ СОВЈЕТСКЕ АДВОКАТУРЕ

Од М. Челцове¹⁾

I

Ни једна од правних установа није била, изгледа, предмет толико разноврсног претресања, као институција адвокатуре у целини и судска делатност адвоката посебице.

Строги латински језик класичне антике, раскошни говор говорника епохе француског апсолутизма, оштре као извојничке наредбе сентеције Фридриха II и Наполеона, поносна самохвалисања адвоката буржоаског 19. столећа, задовољних светом који их окружује и својом улогом у њему — све ово на различит начин, али увек готово категорички а у низу случајева и ватрено, карактерише суштину и значај адвокатског рада.

Не мислећи, наравно, не само исцрпсти већ чак и рељативно потпуно побројати ове карактеристике, ми ћemo навести неколико примера ради објашњења питања које нас интересује.

*

Како је познато, у старом Риму заштитници у суду у току дугог времена били су само патрицији — патрони, који „заступају“ своје клијенте. Одбрана интереса клијента

¹⁾ Из „Совјетска држава и право“ број 7 1940 год., превео Ник Д. Пахоруков

пред судом од стране патрона само је једна од манифестација дубоке и сталне квазиродбинске везе клијента са патроном.

Нови социјални и политички услови који су пољујали искључиво господство патриција у сferи административне, судске и свештеничке делатности, поткопали су аристократску установу патроната. Сада патрон помаже клијенту само за време једног процеса, клијент може мењати патроне, имати их чак и више. Из старог патроната, који је још мирисао на родовски поредак, израшћује адвокатура као професија.

Брачиоци су очували назив који указује на везу са ста-ром установом — *patroni causarum*.

Али односи који су везивали клијента са патроном били су друкчији. И у епохи расцвата римске адвокатуре ми налазимо закон Цинција, изазван користољубљем државних и друштвених радника, који додираје такође и питање о адвокатским хонорарима. Овај закон није дошао до нас, — познат је само његов назив: „Закон о даровима и давањима“, — али према сведочанству Тацита се види да је био уперен против грамљивости говорника и забрањивао да „узимају новац или поклоне за спор у коме има да иступе као брачиоци“.¹⁾

„Шесто и седмо столеће од оснивања Рима била су најбоља доба у републиканском периоду адвокатуре, — говори њен историчар Стојанов — ... Грађанске тужбе спадале су у надлежност претора уз учешће специјалних правника који су помагали судијама. Без саветовања са правничима (*in consilium ire*) није се доносило решење у ствари (*ex animi sui sententi*). Поред парничара, налазили су се правници, било у саставу *advocatio* када су давали савете ради самосталног поступања странака, било у својству патрона, када су држали говоре и ступали у дискусију (*disputatio fori*) за клијенте... Из суштине формуларног система проистицала је појачана потреба да постоје специјални и обдарени брачиоци... Широки развој оптужног начела привукао је кривичном суду говорнички таленат адвоката и специјална знања правника — консултаната“.²⁾

¹⁾ Tacit, Annal; VI, 5; XI, 5; XIII, 5; XV, 20; »ne quis ab causam orandam pecuniam donumve accipiat.« O različitim tumačenjima ove teze види код Grellet—Dumazeau, Le bareau romain. 1858, p. 117 и код E. V. Vaskovskog, Organizacija advokature, op. I SPB 1893, s. 51.

²⁾ A. Stojanov, Istorija advočature, Sv. I, Harkov, 1869, s. 55—56; подвучено је од моје стране — M. Č.

По речима Катона, говорник мора бити човек честит који влада вештином говора — *vir probus dicendi peritus*. Али, како смо већ приметили, приступ у ову професију био је потпуно слободан. Знаменити Цицерон с негодовањем говори о „интригантским пословним људима“ (*causidicus*), и о „лајавцима на клепсидру“ (*latrator ad cepsydram*) упоређујући их са дрским пливачима, „који седају на велике бродове, а не умеју да управљају ни чамцем“. Они се „упулићу у важне процесе код претора и центимвира, иако не могу да разликују правни положај роба од стања слободног човека“.

Ипак и начин поступања самог Цицерона не говори о великој професионалној принципијелности. Иступајући у спору Клузиција, он је хвалио правичност оног судског решења, које је он сам у свом иступању у предмету Вереса називао „чудовишни плод обмане и поткупљивости“. Када је пак друга страна указала на ову противуречност његову са самим собом, Цицерон је одговорио следеће:

„Варају се они који мисле да су наши говори израз наших личних уверења; то је језик предмета и околности, а не човека или адвоката, пошто, кад би само дело могло да говори само за себе, не би нико узимао у помоћ туђи глас. Нашу професију искоришћују да говоримо не саобразно својим личним утисцима, већ са нарочитим околностима и захтевима дела“.³⁾

Кроз цео императорски период пролази низ закона, у прављених на зауздање адвокатске грамжљивости. У исти мах под Александром Севером адвокати су добили право тужбе у погледу хонорара. Од почетка 4 века наше ере појачава се законодавна регламентација адвокатске делатности и постепено се врши претварање адвоката у чиновника.

Почевши од императора Јустина (*Cod. L. 7,§ 5 de adv. dit. judic*), почеле су се стварати посебне колегије — *ordo, collegium, consoritum, causidicorum, togatorum, defensorum* — потчињене претставницима административне власти. Затим су „систематизовани“ адвокати, за разлику од „несистематизованих“, добили низ привилегија; из њихових редова, према закону императора Лава (460 г.

³⁾ Cicer, Pro Cluent; 50. Prema navodu Kvintilijana, Ciceron se хвалио да је запетљао и замрачио дело Клујенија. Quintil; Inst. orat., II 17. Navedeno kod E. V. Vaskovskog, Organizacija advokature, d. 1, SPB 1893, s. 57; тамо се налазе такоде и други примери из делатности Cicerona.

н. е.), постављали су се *advocati fisci*: за кандидате за адвокатуру установљава се испит; број систематизованих адвоката ограничава се за сваку провинцију.

У рескрипту императора Лава и Антонија сличковито се хвале заслуге адвоката, које нису од мање вредности за људски род него кад би своју отаџбину и своју родбину спасавали у биткама и ранама... Они се такође боре, — тврди рескрипт, — иступајући у судовима где бране помоћу своје славне речитости блага грађана и сам живот.⁴⁾

Али је познато, да су се у императорском периоду, са развојем инквизиционог и упрошћеног процеса по делима увреде величанства, многи адвокати прославили не иступањима у одбрану неправедно окривљених, већ у улози подмитљивих денунцијатора — *delatores*, који су награђивани четвртином имовине конфисковане од осуђеника. Пре-ма сведочанству Плинија, адвокати његовог доба како у грађанским тако и у кривичним процесима (где су они често иступали као тужиоци) стално су вршили пробитачна отступања од своје дужности (тако звану „вероломну издају“ — *praevaricatio*). Тацит је јетко говорио да је адвокатско вероломство постало најбоља тржишна роба.⁵⁾

Може се мислiti да су адвокати заслуживали императорске похвале поглавито због свог угађања и понизности, а не због срчане одбране невиних људи. И видимо да писац 4 века Амијан Марцелин даје потресну слику бестидности и подмитљивости адвоката своје епохе: ту су и „сејачи неслоге“, који завађају пријатеље и „претварају храм правосуђа у некакве мрачне клопке од куда се људи не пуштају, док се не исишу сви сокови“, и „груби безобразници са дрском псовком место доказа“; неки од њих „не памте да ли су ма када држали у рукама књигу“, а ако се у њиховом присуству помене име неког старог аутора, „они ће сматрати то за назив чудовишне рибе или некаквог јела“; ту су и „специјалисти у јуриспруденцији, која је ућутала у хаосу противуречних закона“. Они чак обећавају „матероубици

⁴⁾ »*Advocatique dirimunt ambigua fata causarum, suaequa defensionis viribus in rebus saepe publicis ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi quam si praelitis atque vulneribus patriam parantesque salvarent» etc. Cit. kod A. Liouville, *Abrégé des règles de la profession d'avocat*, Paris, 1883, p. 104. V. takođe i kod E. V. Vaskovskog, *Organizacija advokature*, d. 1 SPB, 1893, s. 73.*

⁵⁾ *Annal. XI*, 5. Kod пјега (*De oratoribus*) су наведена имена адвоката који су стекли милионску имовину. V. E. V. Vaskovski, *Organizacija advokature*, d. 1. SPB, 1893, s. 69—72.

да га оправдају уз помоћ „некоме непознатих текстова“, ако само он има новаца...“⁶)

II

Како је познато, расцват адвокатуре у ново доба везан је са процесом пораста значаја буржуазије још у утроби феудалног друштва. Нарочито је он био бујан у Француској, где се апсолутна монархија насллањала на буржуазију у борби противу феудалаца и где се у вишим судовима (тако званим парламентима) врло рано образовала посебна група високих чиновника — дошљака из редова буржуазије — noblesse de robe. Ту је адвокатура, тесно повезана са судом образовала засебну самоуправну корпорацију са изборним саветом и старешином (bâtonnier), својим посебним оделом, цеховском заставом и чак и сопственим небеским заштитником у лицу св. Николе.

Правила о строгом одабирању дела, о неустрашивој одбрани правога, о одбијању помоћи неправом, увек су се званично признавала као основна професионална заповед адвокатуре. Тако, писац 17 века Јусон указује на недопустивост одбране неправичности: *Injustis sine causis patrociniari nobis nefas est.*⁷)

Аутори пак *Code de l' humanité* међу којима су била три парламентска адвоката — Делаланд, Диран де Малијан и Моле, — овако описују (10 година пре француске револуције) основне дужности адвоката:

„Већ сама реч „advocat“, која је образована од предлога „ad“ и глагола „voçare“, указује на суштину ових дужности — одговарати на позив за помоћ, наиме: давати савет у пословима које предлажу странке, говорити и писати место њих... И сада када се рад адвоката награђује и већ се не јавља у толико раскошним приликама,⁸⁾ његова професија као и пре задржава карактер почасне функције, која по својој природи тражи најбоља својства људског ума и најбоље особине срца, пошто прирођени и беспрекорни ум мо-

⁶⁾ Res gestae, LXXX, p. IV. Поражени оштрином описа Амијана, историчари адвокатуре — Grele—Dimaso, Forsajt i Vaskovski — склони су да га шватају и извесној мери као карикатуру.

⁷⁾ Husson, De advokato, lib. III, cap. V, Paris 1666, p. 6. Cit. kod A. Liouville, op. cit., p. 100.

⁸⁾ Аутори упоредују савремену им адвокатуру са римском адвокатуром епохе републике.

ра да уједињује у адвокату дубину и правилност мишљења са професионалним образовањем, вештином добрe речитости и добrog писања; његово срце мора бити искрено и благонаклоно према сиромасима, удовама, сиротињи и према свим униженим и увређеним, али мора да остане чврсто и храбро у одбрани правде и лажи.

Све функције адвоката, како у интересу правосуђа, тако и у интересу странке, заједничке су са дужностима прокуратора у том погледу што су и један и други претставници странака, који су слободни од својствене им (странкама — М. Ч.) пристрасности. Отуда основни задатак ових функција — служити само правосуђу и бранити га на њему достојан начин...

Ако је адвокат дужан да се бори за правду и да је брани само на исправан начин, то, узимајући на себе одбрану неправичне ствари, он постаје саучесник у неправди свога клијента".¹⁰)

Ипак у оцени стварног положаја адвокатуре ми наилазимо и на врло супротна схватања.

Знаменити канцелар D' Aguesseau и краја 17 века није штедео речи за хваљење независности, благородства и истинског демократизма адвокатског сталежа, у коме се бришу сва „преимућства увредљива за врлину која се дају на основу рођења“, и у коме су „истинске заслуге и слава неразлучне“.¹⁰)

Потпуно супротну карактеристику адвоката своје епохе давао је други истакнути краљевски канцелар 'L'Hôpital (1505—1573). По његовом мишљењу „велики део ових људи има јединствену сврху, — да умножава и овековечава тужбе и никад не сматра дело за неправично, сем оних случајева где странка нема довољно новца за судске трошкове“!¹¹)

¹⁰) *Code de l'humanité ou la legislation universelle, naturelle, civile et politique*, v. I Paris, 1788, p. 686. Cit. po P. N. Obninskom, *Zakon i društveni život*, d. I M., 1891 s. 250—254. Podvučeno je od moje strane. — M. Č.

¹¹) Navodi kratki izvadak iz govora D. Aguesseau-a prilikom otvaranja sesije 1698 godine. »L'indépendance de l'avocat«: Na fonu ove sveopšte zavisnosti svih staleža izdvaja se korporacija stara isto koliko i magistratura, благородна исто koliko i vrlina, neophodna исто koliko i pravosude, jedina koja stalno održava само njoj svojstvenu **nezavisnost**.

¹²) Cit. po I. J. Fojnickom, *Kurs krivičnog sudskog postupka*, t. I, 1896, s. 490.

Није било недостатка у хулитељима адвокатуре и у 18. веку. Широко је позната кратка али врло изразита карактеристика адвоката коју је дао Фридрих II Пруски: „Пијавице и опасни гмизавци“ (*B'ütegel und gefährliche Reptile*). 1780 године он је укинуо адвокатуру у Пруској, заменивши је заштитницима — чиновницима, који су се одржали готово сто година.

Што се тиче Француске, Уставотворна скупштина је укинула 1790 године адвокатуру као „сталеж“, изједначивши је са свима цеховима који ограничавају личну слободу у избору и вршењу професије.

Многи адвокати су, како је познато, били радници политичких партија Уставотворне скупштине, затим Конвента. Адвокат је био и Робеспјер, који је противствовао у Народној скупштини против укидања адвокатског сталежа.

„У друштву, које је основано на приватној својини, — писао је В. Воровски, — дакле и на сталној борби због ове својине, адвокати, природно, заузимају врло користан и почасан положај. Они су у неку руку урођени носиоци идеја буржоаског друштва, и нису без разлога адвокати играли тако виђену и истакнуту улогу у целокупној историји буржоазије, почевши од њених првих, још бојажљивих корака“. ¹²⁾

III

Наполеон, са својим тиранским навикама, природно, био је жестоки противник адвокатуре.

Ипак учвршћени буржуаски односи уз контрадикторни процес, који легализује борбу сопственика међу собом, приморали су га да успостави 1804 године сталеж који је револуција укинула. Али се још 1810 године, приликом претресања пројекта Камбасереса о новој организацији адвокатуре, Наполеон свим средствима противи установљењу „адвокатске слободе“, с обзиром на то што су, наравно, адвокати „... били једна од оних снага која је била на челу буржоаске револуције као њена авангарда“.¹³⁾

У хартијама Камбасереса после његове смрти било је пронађено својеручно писмо Наполеоново са знаменитом карактеристиком адвоката као бунтовника и потстрекача по-

¹²⁾ »Sveruski kongres advokata«, »Proleter« od 1. maja (3. jun) 1905 godine, No. 2.

¹³⁾ A. J. Višinski, Revolucionarna zakonitost i zadaci sovjetske odbrane, M. 1934, s. 31.

буна, којима би император драге воље одсекао језик за њихова иступања противу владе.¹⁴⁾

И у свом дефинитивном виду декрет од 1810 године садржао је, низ ограничења, „увредљивих за адвокате“: правила о наплаћивању хонорара, широка административна и дисциплинска права прокуратуре и тсл. Она су била погунно укинута тек после јулске револуције 1830 године.¹⁵⁾

*

Савремена француска адвокатура тесно је повезана са магистратом. Адвокат који је уведен у спискове сталежа у неким случајевима, који су директно наведени у закону, може у грађанским предметима — како попунити састав суда, тако и иступати у процесу место прокуратора, који није могао да дође у суд.¹⁶⁾

Основна функција адвоката јесте правна помоћ странакама у процесу. При томе француски адвокат (као и енглески *barrister*) није опуномоћеник клијента и не налази се с њим у уговорним односима. Он је само правозаступник, који нема ништа заједничко са техником припремања парнице — проналажењем сведока, поднашањем суду документата и тсл. Ради извршења ових функција постоје тако звани „опуномоћеници“ — *avoués* (у Енглеској — *solicitors*). Таква подела мора да уздигне улогу адвоката — правозаступника. И савременим француским ауторима из редова адвокатуре својствена је претстава о „високој мисији“ адвокатуре. До сада још многи од њих радо цитирају старца *Fyot de la Marche*, који је пре више од 200 година изводио адвокатску професију, ни више ни мање „од бо-

¹⁴⁾ »Le décret est absurd, — pisao je imperator, — il ne laisse aucune action contre eux. Se sont des factieux, des artisans de crimes et de trahisons; tant que j'aurai une épée au côté, jamais je ne signerai un pareil décret. Je ex vu qu'on puisse couper la langue à un avocat qui s'en sert contre le gouvernement.« Cit. kod Dupin (ainé), *Profession d'avocat*, t. I, Paris, 1832, p. 132.

¹⁵⁾ Interesantno je da su advokati, negodujući protivu »uvredljivosti« nekih tačaka dekreta od 1810 godine, sa ponosom primećivali da је чак takav otvoreni njihov protivnik kao što je Napoleon morao da prizna ogroman uticaj koji advokati vrše na obavljanje pravosuda. V. na primer Paillet, *Discours d'ouverture des conférences*. 1839: »... Si la profession d'avocat a fixe ses regards, s'est qu'il a remarqué en elle une profession dont l'exercice influe puissamment sur la distribution de la justice...«

¹⁶⁾ Podrobno vidi, na primer, Caronnet, *Traité théorique et pratique de procédure*, t. I, Paris 1898, p. 418 s.

жанске речи, која је бранила пред богом Адамово потомство пре несрећно него криво“.¹⁷⁾

„Три речи дефинишу нашу професију, — говори, на пример, Лиувил, цитирају ове еванђелске речи, — честитост, знање и таленат, стављене у службу правосуђа.¹⁸⁾

Али чак и трезвенији, професорски расположени аутори, као што је Гарсоне, такође говоре о „људима части, одважности и талента“, који указују помоћ одбраном пред судовима.¹⁹⁾

И у исти мах готово код свих аутора — код кога више код кога мање прецизно — спроводи се мисао о приватно-правном карактеру адвокатских функција.

Тај исти Гарсоне, на пример, говорећи о адвокатима код касационог суда и код Државног савета подвлачи као њихову главну одлику од свих осталих адвоката Француске то што они врше јавну функцију, пошто их именује по-главар државе“.²⁰⁾

Треба, наравно, извести закључак о томе да је признанје приватноправног карактера делатности адвокатуре врло штетно чак и са гледишта интереса правосуђа у његовом буржоаском теоретском схваташњу. Врло је јасно илустрирао размимоилажење теорије и праксе у делатности француске адвокатуре у епохи Треће републике наш велики сатиричар Н. Шједрин. Јунак његове приче „Адвокат“ „... обраћао је погледе на Запад и уверио се, да и тамо адвокат претставља два бића: једно које лебди у небесима, и друго које се упорно придржава за земљу. Пред судом се налазе, на пример, два ноторна лопова: А — доказује, да је Б — њега покрао; Б тврди да он не само да није по-

¹⁷⁾ »La profession d'avocat remonte j'isqu'au Verbe divin, plaidant devant Dieu pour défendre la posterité d'Adam, plus malheureuse, que coupable« Léloge et les devoirs de la profession d'avocat, 1713. p. 23—24). Cit kod Liouville, op. cit. p. 102

¹⁸⁾ Liouville, op. cit. p. 103.

¹⁹⁾ Garsonnet, op. cit. p. 413.

²⁰⁾ Garsonnet, op. cit. p. 461—462 »ils exercent une fonction publique car ils sont nommés par le Chef de l'Etat«. I dalje: »ils sont officiers ministeriels, possèdent, en cette qualité le droit de présentation«. Ово прво »препоручивања« кандидата за своје место, врло интересантно су савременим приликама, по тумачењу француске доктрине, јесте прво продaje, уз пристанак владин, своје дужности. Позајм ових адвокатских колегија је privilegisan пошто је број њихових чланова ограничен. Он врše истовремено функције адвоката и опуномоћеника. На такав је начин адвокатура код најваžnijih судskih i судско-administrativnih ustanova Француске izgradena kao zatvorena profesija uz predaju dužnosti »и верне ruke«. Demokratizam vrlo sumnjive vrste!«

крао А, већ је, напротив, А уз помоћ целог низа превара њега потпуно упропастио. А — брани адвокат Вантрдебиш, Б — адвокат Вантрсенгри. Они су обојица људи напредни, који виде у скорој будућности златно доба, обојица учествују у законодавству, нападају на конзервативце и њихова лукавства. Али ни један ни други се не одричу добитка, који претставља резултат процеса А и Б; ни један ни други не постављају себи питање: да ли је поштено или непоштено? „Ја мислим, — говоре они својим клијентима: — да вас ето према том и том члану могу оправдати“. Џ у овој нади излазе пред суд, примивши претходно капару у право за „излазак“.²¹⁾

Отворено спајање адвокатуре с крупнокапиталистичким предузетима, најбестиднија трговина пером и говором „бранилаца угњетене истине“, цинички опортунизам и самореклама — све су се ове црте више пута истакле у делинности француских адвоката савремене етапе развоја (турђења) капитализма.

„Адвокатура као буржоаска установа дели судбину буржоазије . . . , — говори А. Ј. Вишински. — Када је буржоазија, у борби противу феудализма, играла прогресивну револуционарну улогу, такву исту улогу играла је и њена адвокатура“.²²⁾ „Лице у лице пак са пролетаријатом и пролетерским револуцијама, — говори исти аутор на другом месту — адвокатура се показала као контрапролуционарна стално и свуда, почевши од 30—40-тих година 19 века . . . и у таквој истој мери, као и њена господарица — буржоазија“.²³⁾

Дегенерисање буржоазије није могло а да не постане и дегенерисање буржоаске адвокатуре.

IV

Да пропратимо сада како се карактерисала адвокатска професија у току њеног историског развоја у Русији.

Кратко и оштро се изражава царски указ од 1582 године о тадашњим адвокатима под знаком навода — најамним молиоцима: „оне који умножавају непотребне тужбе, ис-

²¹⁾ N. Ščedrin, Celokupna dela, t. XIV, M, 1937, s. 624.

²²⁾ A. J. Višinski, Revolucionarna zakonitost i zadaci sovjetske odbrane, M. 1934, s. 31.

²³⁾ A. Višinski, Advokatura, »Enciklopedija države i prava«, d. I. M. 1925, s. 57.

пребијавши их кнотом, истерати и убудуће у суд не пуштати.“

Законик од 1649 године подвргава „клеветнике“ телесној казни и затвору одузимајући им након трократне осуде право да подносе молбе за туђе послове.

Петар I називао је опуномоћенике „клеветницима, под, вођачима лопова и зликоваца“ и њиховој деланости давао готово исту оцену какву смо читали у карактеристици француских адвоката од канцелара Ј. Нôpital-а. Они „... својим непотребним опширним разлагањима судију највише терете, — говорио је Петар I, — и они парнику више одувожаче него што је доводе до брзог решења“.²⁴⁾

Наводећи низ доцнијих указа о клеветницима, историчар адвокатуре Вaskovski изводи жалосни закључак: „... Без преувеличавања се може рећи да је историја наше старе адвокатуре у суштини историја клеветништва“.²⁵⁾

Најзад, готово у очи судске реформе од 1864 године један од тадашњих учених правника, Деп, овако је описивао делатност „молиоца за туђе ствари“: „Видећи свој интерес у што већем броју поверилих им послова... и имајући при томе мноштво конкурената, молиоци за туђе ствари морају разуме се, да преузимају сваки посао не мислећи о томе да ли је тај посао исправан или неисправан, тим више што они не одговарају пред законом за вођење неправог дела... Он (молилац за туђе ствари — М. Ч.) ... често бива бранилац неправде, лажи, обмане, лажно тумачећи закон да би победила неправда; у овоме се састоји најглавнији разлог зашто ниједан исправан човек неће да преузме на себе заступање у туђим стварима“.²⁶⁾

Ови „клеветници“, „надрипсари“, „кровопије“, „копри- вино семе“, „душе од мастила“ свим нитима везани са нејавним (инквизиционим) подмитљивим пре реформе судом,²⁷⁾ наравно нису могли да обезбеде за растућу буржоа-

²⁴⁾ Kratko prikazivanje procesa po Vojničkom statutu od 1716 godine, »Potpuna zbirka zakona Ruske Imperije«, t. 5 SPB, 1830, No 3005 s. 391—392.

²⁵⁾ E. V. Vaskovski, Organizacija advokature, d. I, PB 1893, s. 313.

²⁶⁾ »Žurnal Ministarstva pravosuda«, 1861, No. 12. Cit. od G. A. Džanšijeva, Vodenje nepravilnih dela, Zbornik članaka, M, 1914, s. 459, vidi još karakteristiku опуномоћеника у чланку Lohvickog koji se citira kod E. V. Vaskovskog, Organizacija advokature, M. 1914, s. 3, 37 i sl.

²⁷⁾ E. V. Vaskovski, Organizacija advokature, d. I SPB, 1893, s. 312, J. Gezen, Advokatura, društvo i država, v. t. I. »Istorija ruske advokature«, M. 1914, s. 37 i sl.

зију неопходно претставништво њених интереса у јавном и усменом процесу, „који је изграђен на принципима који су најбоља тековина науке законодавства“.

Руски цареви, почевши од Катарине II, која је била уплашена од француске револуције, плашили су се ове ужасне установе адвокатуре²⁸⁾.

Ипак, заједно са новим судом морали су да уведу уставну „присјажних повјерених“ (адвоката), организованих у адвокатски сталеж.²⁹⁾

Beđ 1862 године уједињена оделења Држavnог савета признала су за неопходно „...да се код нас уведе установа адвоката, без којих је апсолутно немогућно увођење принципа контрадикторности у грађанско-судском и кривично-судском процесу у сврху проналажења истине и давања потпуне одбране парничарима и окривљеницима пред судом“. „Да би адвокатски сталеж претстављао најсигурније јемство морала, знања и честитости уверења, потребно је приликом самог установљења овог новог сталежа очувати сву строгост у погледу лица која се примају у сталеж адвоката. Да би нова установа адвоката донела корист која се од ње претпоставља и очекује, неопходно је придржавати се строгог избора лица за дужност опуномоћеника и да се установи такав надзор над њима који би, не одузимајући им за заштиту њихових властодаваца неопходну самосталност у исти мах, с једне стране помагао брзој и ефикасној заштити приватних лица од настрадаја овлашћеника, а с друге служио као средство за увођење и одржавање између њих самих осећања правде, части и свести о моралној одговорности пред владом и друштвом“³⁰⁾.

На такав је начин у Русији и била уведена „присјажна адвокатура“ као корпорација лица слободне професије

²⁸⁾ Poznat je, na primer, odgovor Nikolaja I na reči kneza Goljicina o neophodnosti ustanovljenja advokature u Rusiji: »Ti, vidim, dugo si živeo u Francuskoj, i još za vreme revolucije, zato se i ne treba čuditi što si usvojio tamošnji poredak. A ko je upropastio Francuksu ako nisu advokati, seti se dobro! ko su bili Mirabo, Marat, Robespijer i drugi? Ne, kneže, dok ja carujem, Rusiji nisu potrebni advokati, proživećemo bez njih.« (N. Kolmakov, skice i uspomene, »Ruska starina«, 1886, No. 12, s. 535—536. Cit. prema E. V. Vaskovskom, Organizacija advokature, d. I SPB 1983 s. 320).

²⁹⁾ I. Gesen je izrazio pretpostavku da se u samom prikazivanju ovog nezgrapnog termina »prisjažni povjerjeni« pokazao strah pred samim imenom »advokat« (Sudska reforma, SPB, 1905, s. 75).

³⁰⁾ Žurnal ujedinjenih departmana Državnog saveta. 1862. V. »Sudski ustav«, d. III SPB 1866, s. 30, 202.

која су уједињена унутрашњом самоуправом и спољним надзором од стране највиших судских установа.

У радовима посвећеним историји руске адвокатуре, и у курсевима о уређењу судова и о процесу више се пута описивало са каквим су одушевљењем „служиле правосуђу“ ове у Русији нове адвокатске колегије у првим годинама након судске реформе 1864. године.

Али ето није прошло више од 10 година од почетка раздара ногих судова у престоницама и ми наилазимо на страницама новина не само оптужбе противу појединих адвоката за повреду професионалне етике, већ и пессимистичка уопштавања принципијелног реда.

Фебруара 1876. године велики руски писац Ф. М. Достојевски посветио је тридесет страница свог „Дневника писца“ „тужној теми“, како је он назива, — размишљању о улози адвоката у суду.

Почевши говорити о конкретној парници и бунећи се противу тога како је највиђенији адвокат Спасович поставио одбрану неког Кронберга, који је оптуживан за злостављање своје седмогодишње кћери, Достојевски прелази на опште закључке:

„У највишем степену је морално и дирљиво када адвокат употребљава свој труд и таленат за заштиту невољних; то је пријатељ човечанства. Али ево код нас се појављује мисао да он свесно брани и оправдава кривца, осим тога да он друкчије и не може чинити, кад би то и хтео... Мени се чини да је избегнути лаж и сачувати поштење и савест адвокату исто тако тешко, уопште говорећи, као и сваком човеку постићи рајско насеље... Првија се најбесмисленiji парадокс да адвокат и не може никада да поступа по савести, не може а да не игра са својом савешћу, и кад би хтео да не игра, да је то већ један на несавесност осуђен човек, и да, најзад, оно што је најглавније и најзбиљније у свему овоме, то је, да је такав жалосни положај ствари као да је чак и озакоњен од некога или од нечега, тако да се већ сматра чак не као одступање од правила, већ, напротив, као нормални ред ствари.

... Да, сјајна је установа адвокатура, али по нечemu је и жалосна. То сам и рекао у почетку, то понављам и сада. Тако се мени чини, а сигурно само због тога што нисам правник; у томе је сва моја несрећа. Мени се увек претставља некаква млада школа окретности ума и окорелости срца, школа изопачења сваког здравог осећања, по потреби, школа свих могућих подухвата, неустрашивих и некажњивих

вих стална и непрестана, према потражњи и потреби, и подигнута на некакав принцип, а због нашег неискства и на некакву врлину, коју сви одобравају".³¹⁾

Још је оштрије са свима закључцима из истих претпоставки, писао о адвокатима годину дана раније либерално-буржоаски публициста Евгеније Марков.

„Адвокат је циник по неопходности и по томе што је за све, он није ни за шта, он не верује ни у шта и због тога је спреман да верује у свашта... Адвокатура помаже богаташу да тлачи сиромаха. О судијама, као установи, то се не може рећи. Судије примењују законе према свима и чешће бране узвређеног, него што доприносе његовом вређању... Адвокатура трчи да спасава окривљеника од робије не због тога што је он у праву... Она трчи на позив снаге, на звецкање рубље. Адвокатура је своје врсте организовано саучешће у неправди.“³²⁾

V

Те исте 1876 године, када је наш велики писац у један глас са поменутим либералним публицистом тако песимистички говорио о адвокатској професији, изашла је специјална правна студија посвећена овој теми, која је први пут у нашој литератури поставила питање о правној природи адвокатуре.

Аутор рада А. М. Паљховски, ослањајући се на историски развој адвокатуре и теоретска разлагања о њеној улози, истакао је следеће поставке:

„... Адвокатура као правна установа чини неопходну припадност, неопходни саставни део суда, који рационално врши своју функцију, — али у исто време она не претставља, слично суду, орган државног права;

адвокатура је неопходна за правилну, строго научну заштиту интереса парничара и окривљеника, — али она се не идентификује потпуно са патронатом³³⁾ и не припада установама приватног (грађанског) права;

адвокат у строгом, правом смислу ове речи може бити само претставник науке на суду, у њој је сва његова снага,

³¹⁾ F. M. Dostojevski, Celokupna dela t. X, d. I. SPB, 1895, s. 64—83 podvućeno je od moje strane. — M. Ć.

³²⁾ E. Markov, Sofisti XIX veka, nov. »Glas«, No. No. 136 i 137.

³³⁾ Autor govori ovde o odnosima između patrona i klijenta u strom Rimu.

сав његов значај, — а због тога адвокатура, која по својој природи није установа ни државног ни приватног права, јесте орган који везује ове две категорије права, служећи у исто време само највишим научним интересима.”³⁴⁾

Ове тврђње, учињене још у почетку „огледа”, аутор развија даље у детаљима и долази до парадоксалног закључка... „Адвокатура, по самој својој природи, мора заузимати не потчињени већ виши положај у поређењу са магистратуром... Такво схватање... логички проистиче из саме суштине адвокатуре, ако се само допусти да је она претставник знања, науке, а не допустити то није могуће; у противном случају адвокатура ће изгубити сваки озбиљан значај“³⁵⁾).

Наравно, схватање Палњовскога не може да опстане. Помисао о адвокату као претставнику науке права, социологије и тсл. потпуно је одвојено од реалне стварности и врло вештачко, као и разлагања аутора о томе зашто судија не може да има иста знања као и адвокат. Ако се пак његова конструкција сматра чисто теоретском, која не полази од установа ма које конкретне државе, то нас таква „теорија“ не задовољава: не може бити идеал суда такав суд који се унапред сматра као слабији по својим знањима него адвокати, који пред њим иступају као „учитељи права“. Критичари аутора већ су давно приметили да његова концепција доводи до чудноватих закључака. Ако је бранилац окривљеника, адвокат, претставник науке, то се контрадикторни кривични процес у целени претставља у виду борбе државе против науке.³⁶⁾

Правичност тражи, ипак, да приметимо да је у овом већ давно заборављеном „Огледу“ Палњовског са великим снагом (у полемици против К. К. Арсенијева и других) подвучен јавноправни карактер делатности адвоката.

„Фактички адвокат, — говорио је К. К. Арсенијев, — претставља личност парничара у суду, делује према његовим упутствима, подупире његове захтеве, брани његове интересе, примајући за ово награду... Његова делатност спаја у себи на такав начин све карактеристичне црте делатности опуномоћеника, његови односи према клијенту имају

³⁴⁾ A. M. Paljnovski, O pravu pretstavljanja na sudu, M, 1876 s. 124—125.

³⁵⁾ Isti s. 125—216, v. takođe i stranu 1946 i sl. s. 243 i sl.

³⁶⁾ E. V. Vaskovski, Organizacija advokature, d. II, SPB 1893, s. 12.

све карактеристичне црте уговорних односа између опуномоћеника и властодавца³⁷⁾)

Потребно је рећи, да ако се сада нама чини као неоспорно првенство јавноправних момената у делатности адвоката, који стављају високе захтеве овој делатности, то је у епохи у којој се водила наведена полемика руска стварност гласала противу високог нивоа адвокатског професионалног морала. У најмању руку руководеће објашњење највишег судског органа империје — сената — спроводило је схватање о допустивости „небирања“ дела од стране адвоката, схватање које је веома далеко од признања адвоката за претставника науке и јавноправних начела. Ја имам у виду дело адвоката Лохвицког о коме се у своје време много говорило.

Ево кратке садржине овога дела. Неки Елкин удварао се старици Поповој и, претстављајући се као вереник који тражи њену руку, наговорио ју је да пренесе на његово име кућу и да му изда новчане обавезе. Када је његова жеља била испуњена, Елкин је истерао Попову из њене сопствене куће. Отпочето је кривично прогањање Елкина. Бранио га је на суду и у сенату Лохвицки. Он је изјављивао више пута да је начин поступања Елкина неморалан, безобразан, али да у његовом поступању не постоји биће кривичног дела. Сенат је тако и одлучио. Тада је Попова изразила жељу да поврати макар кућу. Она ју је вратила на основу пресуде поротника ма да је и у грађанском суду тај исти Лохвицки иступио као адвокат Елкина и доказивао да кућа мора бити досуђена њему заувек.

Под овим околностима настао је дисциплински спор Лохвицког који је истакао први пут за адвокатску корпорацију веома важно питање да ли је адвокат одговоран за вођење парнице, за одбрану захтева чија му је непоштеност, неморалност, била раније позната. Московска адвокатска комора и Московски апелациони суд осудили су Лохвицког.

³⁷⁾ K. K. Arsenijev, Beleške o ruskoj advokaturi, SPB, 1876, s. 122
Istina, na drugome mestu Arsenijev je podvlačio da advokat nije pravni tumač, on uzima na sebe moralnu odgovornost za sve što traži u ime i u korist drugog, on služi kao posrednik između parničara i suda, i »...baš kao takav on mora da po mogućnosti sprečava obraćanje sudu sa neobrazloženim ili nepravičnim zahtevima« (isto s. 153 i sl.).

³⁸⁾ Sasvim je nezgodno za Poljkovskog, da baš se Lohvicki mogao smatrati zvanično kao pretstavnik pravne nauke na суду kao bivši profesor krivičnog prava i autor niza pravnih rasprava.

Сенат, куда је спор дошао на основу жалбе Лохвицког, у својој одлуци (1879, Бр. 1) изнео је следеће „принципијелне“ разлоге: „...Грађански суд не иде за тим да истражује апсолутну правичност. Он проверава и утврђује спорно право на онај начин који је установљен законом, и на основу доказа које подносе странке, и решава предмет на основу закона који штите и бране спорно право. Ако је на тај начин морал грађанског права (!М. Ч.) мање строг него индивидуални морал, ако се овај последњи морал не тражи од самог парничара, који тражи помоћ од правосуђа, то адвокат, као претставник извесне професије, извесне друштвене делатности, према којој је он посредник између парничара и суда у предмету решења питања о праву, не може бити посматран у својој делатности с гледишта захтева индивидуалног морала. У дужност адвоката не може спадати истраживање моралне чистоће дела и због тога се пријем од његове стране грађанског спора ради заступања може регулисати само законитошћу оних захтева чији је он заступник, и постојањем оних података за посведочење права, које се заступа, који су установљени законом или закон штити“ (подвучено је с моје стране — М. Ч.).

Написавши између ових лукаво испреплетених редакција низ саблажњивих софизама о некаквом посебном моралу грађанског права и индивидуалном моралу, о истоветности парничара и адвоката са гледишта њихових дужности у односу према суду, сенат је укинуо решење апелационог суда, прекинуо је дисциплински поступак противу Лохвицког и тим самим одвезао руке „осећајним“ адвокатима, о којима је са тугом писао Достојевски.³⁹⁾

Да ли се треба чудити што још десетак година после таквог „охрабрујућег објашњења“, у атмосфери политичке реакције с једне стране и расцвата делатности стотина и хиљада Колупајевих, Разувајевих и Дерунових с друге, руска адвокатура, која је служила „газдама живота“, није постала моралнија?⁴⁰⁾

³⁹⁾ Подробно о предмету Lohvickog vidi kod Džanšijeva, O vodenju nepravih dela, vidi citirani Zbornik.

⁴⁰⁾ У већ цитирanoj priči N. Šebrina »Advokat« vrlo su izrazito pokazane промене које су се десиле у руској advokaturi i njenim rukovođећим идејама, задацима, начинима рада, u toku dvadeset godina које су protekle od doba sudske reforme. »Kada je Perebojev stupio, 1866 godine, na advokatsko poprište, on je govorio: »Značaj našeg staleža u budućnosti ne podleži nikakvoj sumnji. Ako sada on još nije za sve potpuno jasan, to treba samo pogledati na Zapad, da bi se uverilo« — itd. Sada, kroz dvadeset godina on govorio: »Zadatak koji stoji pred našim staležom skro-

„Ниво искуства и знања у маси се снижава и осећање части и дужности, појам о исправности, о границама допуштеног и недопуштеног, принципи служења друштву заборављају се“.⁴¹⁾ Овим речима је Московска адвокатска комора карактерисала адвокатски сталеж у меморандуму по водом реорганизације установе адвокатских приправника предузете од њене стране. Али је јасно да московски адвокати нису били некакав жалостан изузетак од општег правила.

man je, ali je u najvišem stepenu plodonosan. Zapadni obrasci nisu pogodni za nas. Ne smeju sanjarije i utoplje da rukovode našim postupcima već ono specijalno skromno delo za koje smo mi pozvani. Ono je potpuno dovoljno da se ispod nogu oseti čvrst teren bez koga se ne da zamisliti nikakva ljudska delatnost. Svaka pomisao o kritici i razlici u mišljenju mora biti izbačena iz naše sredine, jer vodi nezadovoljstvu i otklanja pažnju. Dakle, poštovana gospodo, budimo vedri« — itd.

I kada mu se ukazuje да он сам себи очигледно protivureči, on odgovara да ако у njegovim rečima i postoji protivurečnost, ово dokazuje само да се он у toku dvadeset godina razvijao.

— Dobar bih bio, говори он, kad bih se zaustavio на jednom mestu ne vodeći računa ni о promenjenim okolnostima, ni о potreбама doba koje dolazi.

I dalje veliki satiričar ukazuje kako су uticale оve »potrebe doba koje dolazi«. U početku je »doba bilo sjajno kao iskra i uzbudujuće«, i sudije i porotnici, i advokati, svu su se nalazili pod uticajem one opštečovečanske Pravde, koja se pretpostavlja u osnovi »uverenja«. »Dobiti opravdanje bilo je lako...« Čak i u građanskom procesu preovladavalo je pitanje ne о tome da li je očuvan rok ili nije, već о tome: da li je poštено ili nepoštено?.

Ali zatim se promenila sadržina procesa. »U krivičnoj sferi место predašnjih pozorišnih lopova, počeli su se pojavljivati pravi lopovi, на које već niukom slučaju nije mogao biti primenjen nadimak »žrtve društvenog temperamenta«. Potkradali су земство, банке, трошили су nemilice društvene kapitale, а pljačkaši су bili ljudi koji su bili potpuno obezbedeni i koji su se rukovodili само инстиктима безграницне halapljivosti, и потпуног moralног raspadanja: Opštečovečanska Pravda nije mala s njima nikakvog posla...; a međutim изаи pred sud kao branilac sjajnog lopova bilo je i interesantno i ne bez koristi...«

Uz то i advokata se pojavilo suviše mnogo, i svaki je htio da нешто добије... Pitanje da li je поштено ili nepošteno — зvučilo je, некако глупо; morali su da uzimaju svakojake poslove... Karakter advokature utoliko se promenio što su u osnovi sudskog postupka nalazio kodeks, најružan zastarelostima, apelacionim i kasacionim rokovima i ostalim одугоvlačenjima.

Stvar je bila već ne у tome da se protivnik napada, и чак не у tome да се вodi borba protiv njega, već само у tome да му се подвати (N. Še-drin, Celokupna dela, t. 16, 1937, s. 622—626, подвучено je od moje strane — M. Ć.).

⁴¹⁾ Cit. prema P. N. Obninskom, Zakon i društveni život, d. I, M. 1891. s. 267

У Русији, као и у Француској, буржоаска адвокатура има све прте класе која ју је створила, и пролази кроз исте стадије... Године мрачне реакције, 80-те и 90-те, затим одушевљење 1904—1905 године и нови пад расположења после угашења револуције, које је изазвало пад моралног нивоа и појаву симптома унутрашњег распадања, — све је то преживела руска адвокатура као једна од идеолошких руковођећих група буржоаске класе, покушавајући али не врло успешно да одигра на руској политичкој позорници ону исту улогу коју адвокати играју на западу.

VI

У јеку реакције, почетком 90-тих година XIX века, у руској литератури било је подробно развијено ново схватање правне природе адвокатуре, које је постало врло популарно међу самим адвокатима. Први пут њега је изразио немачки научник Фридман у погледу кривичне одбране.

Аутор нове теорије професор Е. Вaskovski⁴³⁾ проширио ју је на све врсте правозаступништва и положио је у њену основу тврђење да је „...друштво ради свога сопственог блага, ради заштите својих права, дужно да узима под своју заштиту окривљенике, као што држава узима оштећенике, и да одреди ради учешћа у процесу засебног опуномоћеника, сличног опуномоћенику државе — прокурору.”⁴⁴⁾ И у кривичном и у грађанском процесу правозаступник делује као опуномоћеник друштва и у његовом интересу. Због тога адвокатура претставља не заменицу парничара као субјекта процеса, већ фактор правосуђа и елеменат судијске организације, јављајући се на такав начин, као установа оне гране јавног права, која носи назив судског или процесуалног права. Ако је тужилац — опуномоћеник државе — *Staatsanwalt*, то заштитник адвокат, може се називати *Gesellschaftsanwalt* или *Rechtsanwalt*⁴⁵⁾. Под друштвом пак Vaskovski разуме „све грађане који савладавају становништво дотичне државе”.

⁴³⁾ Frydmann, Systematisches Handbuch der Verteidigung in Strafsachen, Wien, 1878.

⁴⁴⁾ Vidi E. V. Vaskovski, Organizacija advokature, d. I i II, SPB, 1893, Kurs gradanskog procesa, t. I, M. 1913, § 32; Osnovna pitanja advokatske etike, SPB, 1895.

⁴⁵⁾ E. V. Vaskovski, Organizacija advokature, d. II, SPB, 1893, s. 7 i sledeća.

⁴⁶⁾ Vidi isto s. 10—11.

Својим историским нитима ова теорија одлази у ону епоху када буржоазија као револуционарна класа устаје противу феудалног поретка који доживљује свој крај. Идући ка власти на врху свеопштег незадовољства, она је на челу сељачке револуције и говори у име целокупног друштва које се противуставља феудалној држави. Потпуно је разумљиво зашто су широки кругови буржоаске руске лите-ратуре тада усвојили теорију Вaskovskog која је од њих чинила претставнике друштва, борце противу руске државе још пројекте феудалним начелима. Али је такође јасно да ова идеалистичка концепција „претстављања друштва“ ништа не објашњава ако се покуша да се она примени на установу адвокатуре постојећу у буржоаским државама, корпорацију људи који заступају на суду најразличитије интересе.⁴⁶⁾

Професор Фojnicki, који је посветио специјални рад кривичној одбрани још пре појављивања огледа Vaskovskog,⁴⁷⁾ подважлио је да је баш у овој области претставник независнији у односу према претстављеном него у грађанском процесу: у кривичним стварима служење приватним интересима претстављеног умерава се и допуњује задатком служења друштвеним интересима...”.

У вези с овим Fojnicki и дефинише адвокатску делатност као „слободну професију“ која се врши у сврху јавног интереса.”⁴⁸⁾

„Сна је слободна професија у двојаком смислу: у томе, прво, што приступ у њу мора бити слободан за сваког ко то жели, а који је довољно за то припремљен и физички и морално способан да јој се посвети; у томе, друго, да се при њеном вршењу адвокат мора користити већом слободом говора, без које се не да замислити ни процват адвокатуре. Али се ова професија врши у сврху јавног интереса ради обезбеђења потребе становништва и државе за судским претставништвом: отуда неопходност законодавног одређивања каквим условима морају одговарати лица која јој се посвећују, каква су њихова права и дужности, као и неопходност државне контроле над њиховом делатношћу. И пошто директна интервенција државне власти у унутрашњи живот адвокатуре угрожава њену независност и не може да пра-

⁴⁶⁾ O teoriji Frydmann—Vaskovskog vidi još kod N. Poljanskog, Istina i laž u krivičnoj odbrani, M. 1927, s. 16—19.

⁴⁷⁾ V. I. Fojnicki, Odbrana u krivičnom procesu kao služenje društву, SPB, 1885.

⁴⁸⁾ V. I. J. Fojnicki, Kurs krivičnog sudskog postupka, t. I, SPB 1902, s. 431—433.

ти (!) сва њена испољавања, то адвокатура мора бити призната као засебна друштвена јединица, која се налази код судских установа али не у њиховом саставу, која има право аутономије у питањима унутрашњег живота и дисциплинску власт над својим члановима".⁴⁰⁾

Па у чему се конкретно изражава помоћ, коју адвокати указују правосуђу?

Многи француски аутори, који потанко расматрају садржину и значај адвокатског рада у грађанским и кривичним стварима, подвлаче да његова помоћ суду иде у два правца.

Први правац — ослобођење суда од оних тужби које грађани не подносе баш због одговарајуће консултације са адвокатом као познаваоцем права. „Никаква статистика никада неће изразити у бројкама количину ових „неподнетих тужби“ али можемо бити уверени да овај део делатности адвоката ослобађа судове од мноштва предмета“.

Други правац је чисто судски рад. Овде адвокат помаже судији у три питања без чијег правилног решења не може бити истинског правосуђа:

1) Утврђење чињеничног стања ствари. Ту је помоћ адвоката од нарочите вредности, пошто он путем разговора са клијентом, проучавања материјала који је он поднео, може да сазна и такве детаље дела који нису приступачни судији. Чак ако се допусти могућност нетачности, натезања и покушаја од стране клијента — тужиоца да се адвокат дозведе у заблуду, потребно је имати у виду да се такво исто разрађивање доказа врши у другом адвокатском кабинету код адвоката туженика и да тако са две стране осветљене спорне чињенице постају јасне за суд.

2) Од мање је вредности помоћ адвоката у питању избора и тумачења одговарајућег закона. Али је ипак често пута и у кривичним и у грађанским стварима нејасно питање о примени овог или оног закона, нарочито због супротности у области судског и доктринарног тумачења. Најсавеснији судија ипак у исто време заузет је мноштвом парнича. Адвокат, водећи дани предмет, концентрише на њему сву своју пажњу, прибира законе, њихове коментаре, проучава судску праксу и резултат свог удуబљеног проучавања подноси суду.

3) Најзад, савесно проучавање чињеничног стања ствари и правних норми које се односе на њега допушта адво-

⁴⁰⁾ Isto.

кату да укаже суду да ове или оне црте дела — карактер охрињеника, околности дела, посебни услови живота и т.сл. дају могућност да се ублажи закон који се примењује и да се тако донесе у потпуном смислу речи правична пресуда.

„Такав је прилог који ми уносимо у ствар правосуђа”, узвикује један од старих аутора, старешина париског адвокатског сталежа Дифор у говору на конференцији сталежа посвећеној анализи задатака и принципа адвокатског рада.⁵⁰⁾ И после њега многи су аутори понављали то исто.

Такав рад адвоката доиста би био служба друштву. Али је несрћа буржоаске адвокатуре — руске, као и француске, да није могла у условима капиталистичке стварности постати таква.

Остављајући на страну публицистичке и белетристичке карактеристике, које би могле бити осумњичене због тенденциозности и карикирања приказивања, да наведемо овде неколико редака који карактеришу руску предреволуцијну адвокатуру и који припадају перу А. Ф. Конија, овог витеза судских закона 1864 године, мисаоног судије и пријатеља адвокатуре.

У очима творца судских закона, говори он, „... бранилац у кривичним стварима замишља се као *vīg bonus, dicendi peritus*, наоружан знањем и дубоком честитошћу, умерен у поступању, некористољубив у материјалном погледу, независан у уверењима, непоколебљив у својој солидарности са друговима. Он мора да буде само правозаступник и да делује само у суду или у претходном ислеђењу — тамо где се ово допушта, да буде не слуга свог клијента и не његов помагач у његовом стремљењу да избегне заслужену казну правосуђа...”.

Али доста брзо „... између самих адвоката почeo се ширити поглед на адвоката као на произвођача рада, који ствара извесну вредност, која се награђује еквивалентом у зависности од тежине рада и способности радника... За адвоката не постоје чиста и прљава, права и неправа дела, постоји само повод који даје оптужба да се разлозима прокурора противстави сва снага и финића његове дијалектике, служећи најближим интересима клијената и не завирујући у далеки хоризонт друштвене користи.”

⁵⁰⁾ Discours de m-e Dufaure (Conférence des avocats stagiaires). Отштампано је код J. Sabatier. La tribune judiciaire, t. I, 2-me série Paris, 1862, p. 442—444.

Не може се без оправданог узнемирења видети како се у појединим случајевима одбрана кривца претвара у оправдање кривичног дела... Постоји разлог за такво узнемирење и у оним случајевима када... „постоји покушај да се човек, а по некада и цела установа, претвори у средство за личне и на крају крајева користољубиве циљеве”.⁵¹⁾

Код таквог прилажења адвокатском раду у грађанским и кривичним стварима, које је жигосао Кони, али које је допуштено горе наведеним решењем сената, адвокат је неминовно постајао слуга јаких и богатих, а као правни саветник банака, акционарских друштава, железница и завода и директни саучесник капиталистичке експлоатације трудбенника без обзира на сва свој либерализам на речима и своја поједина опозиционарска иступања.⁵²⁾

VII

Горе наведена контратреволуционарна суштина буржоаске адвокатуре потпуно објашњава мере совјетске власти у првом периоду Велике Октобарске социјалистичке револуције које се односе на адвокатуру, као и неуспехе неколико покушаја за организацију правозаступништва у 1917—1920. г.г.⁵³⁾

Буржоаско скретање у раду колегија адвоката које су поново организоване 1922 године, приморало је многе раднике на правосуђу да чак посумњају у то да ли комунисти могу радити у овим колегијама. Потребно је било специјал-

⁵¹⁾ A. F. Koni, Na životnom putu, t. I. izdanje IV, s. 111—112, 113—114. Подвучено је од моје стране сем рећи »krivično delo«. M. Č.

⁵²⁾ S ovog gledišta vrlo je karakteristično mišljenje Lenjina u pogledu opreznosti s kojom boljevici treba da pribegavaju advokatskoj помоći u političkim procesima: »... Bolje je da se bojimo advokata i da им не верујемо, naročito ako van kažu da су socijaldemokrati...». I zatim: »Pravnici su najreakcionarniji ljudi, kako je govorio, čini mi se, Bebeš »Neka cyrkak zna svoje mesto. Budi samo pravnik, ... ali nemoj da diraš u uverenja okrivljenika, nemoj da zamuckujes o oceni njegovih uverenja i njegovih postupaka. Jer ti, liberalčicu, toliko ne shvataš ova uverenja, da čak i hvaleći ih ne ćeš umeti da prodeš bez trivijalnosti». »...Ovo intelektualno dubre često pravi odvratne poslovek« (Lenjin, t. VII. s. 60—61).

Vrlo izrazitu figuru tipičnog advokata 80-ih i 90-ih година који добија не радићи ništa огромну плату од fabrikanta, одеbljalog, који највиše voli да у слast pojede i da чита *Mopasana* — *slika* A. P. Čehov u priči »Babsko carstvo«.

⁵³⁾ Interesantan materijal u pogledu ovog iskustva i o ставу стarih advokata prema sovjetskom суду u 1917—1919 godini prikupljen је u kandidatskoj disertaciji, M. P. Šalamova, Sovjetска advokatura.

но објашњење ЦК ВКП(б) о раду чланова партије у својству заштитника, које је подвукло опасност остављања овог органа правосуђа ван партијског утицаја. „Колегиј заштитника претставља позицију, која ће, ако буде заузета у целини од елемената који су непријатељски расположени према совјетској власти, моћи да претставља претњу за интересе радничких маса приликом свакодневног решавања питања у погледу имовинских спорова између радника и предузетника и између државних предузећа и приватних лица.“ Допустивши ступање чланова партије у колегије заштитника и њихове президијуме ЦК ВКП (б) је подвукao да комунисти — чланови колегија морају бити бранаоци трудбеника и остваривати надзор над антисовјетским елементима; они се не могу примати заштите буржоаских елемената у њиховим споровима противу радника, државних предузећа и установа, трудбеничких кооператива и т.сл.; у кривичним пак стварима они се не могу „руководити буржоаским принципом да бранилац не мора да одабира онога кога брани...“. ЦК је нарочито подвлачио неопходност активности чланова партије у погледу организације консултација ради указивања бесплатне правне помоћи становницима, а нарочито радницима и сељацима.⁵⁴⁾

Од тога доба је протекло много воде, колегије заштитника, поред других група интелигенције, преживеле су сложени процес преуређења и, просејавши чисто буржоаске елементе, попунивши се новим младим кадровима, постале совјетске.

Али наша правна литература није поклањала довољно пажње сложеној теми о суштини и задацима совјетске адвокатуре, одазивајући се само актуелним белешкама на поједина питања која је истицао овај или онај крупни процес.

Што се тиче врло многих практичних радника у правосуђу, то не само у првим годинама НЕП-а већ и у доцније време, до самих наших дана, овде је врло карактеристичан и за теоретске позиције и за практичну линiju понашања став подсећивања према адвокатури.

Могуће је да су многим правницима — практичарима због поједињих процесуалних инцидената са заштитницима понекад измицале озбиљне промене које су се догодиле у

⁵⁴⁾ Cirkular CK. VKP (b) Oblasnim i guberniskim komitetima partije od 2 novembra 1922 godine, No. 97, »Nedeljni časopis sovjetskog pravosuđa«, 1923, No. I s. 24.

овом времену у совјетској адвокатури како у њеном саставу који се попунио новим кадровима, тако и у психологији „старих“ кадрова: тако, понекад, према пословици, иза дрвећа се не види шума.

Али други „теоретичари“, који су заузимали негативан став према адвокатури, сматрали су је уопште као најмање зло.

Ова „теорија“ „најмањег зла“ понекад се мењала и тада је совјетска адвокатура проглашавана „туђим телом“ у нашем организму.

Стремљење да се на сваки начин смањи значај колегија заштитника, ако већ није било могућно да се оне једноставно униште, доводило је до директног изопачења потпуно јасног смисла закона. Тако се тврдило, на пример, да савезни законодавац унапред одређује (у „Основима кривичног судског поступка Савеза ССР и савезних република“) да одбрану (у кривичном процесу) сачињавају претставници друштвених организација радника и трудбеничког сељаштва. Овде се свесно заборавља чл. 17 „Основа уређења судова Савеза ССР и савезних република“, који директно говори о томе да се колегије заштитника установљавају „ради указивања правне помоћи становништву, укључујући ту и извршење задатака судске заштите...“.

Једна општа линија везивала је штеточинску „теорију“ о „одразу“ односа размене у „бесмисленој у суштини форми“ контрадикторног процеса и пројекте процесуалних реформи разних штеточинаца, који су покушавали, на пример, да претворе браниоца у кривичном процесу у помоћника прокурора, који учествује у процесу само уз дозволу прокурора.

Разуме се да такав „теоретски програм“ који подвлачи тобоже несовјетски карактер контрадикторног процеса и на сваки начин дискредитира адвокате као оне „који ометају“ у контрадикторном поступку вршење пролетерског правосуђа није могао да допринесе повећању интереса за теоретско разрађивање питања о адвокатури код наших аутора и поштовања према њој од стране судија и прокурора, као ни ступању у редове адвокатуре младих совјетских правника.

Обилазећи ћутке чланке наших часописа чији су аутори — може бити због горе наведених мотива — једноставно градили чланове колегија заштитника, зауставићемо се на две-три изјаве о улози совјетског адвоката у суду.

Тако се још на сесији ВЦИК која је претресала пројекат уредбе о адвокатури мотивисала неопходност њене

установе тиме да је потребно „... да постоји бранилац који се противуставља овој државној опгужби”.⁵⁵⁾

У раду специјално посвећеном совјетској адвокатури, у коме би, како се чини, требало тражити правну анализу ове установе, његов аутор, Е. Ривлин, ограничава се само на следеће не баш много разумљиве и чак непотпуно писмене реченице: „адвокатура као део судске организације у условима совјетског живота позвана је да служи ствари учвршћивања револуционарне законитости... Играјући значај (!) врло позитивног фактора у послу доношења судске пресуде, она тим самим доприноси учвршћењу револуционарне законитости”.⁵⁶⁾

У интересантном и темпераментно написаном раду „Истина и лаж у кривичној одбрани”, који је посвећен, како то указује његов назив, специјалном питању кривичног процеса, професор Н. Н. Пољански спроводи овакво схватање значаја адвокатуре: остварујући заштиту приватних интереса на суду, адвокатура ипак врши јавноправну функцију.⁵⁷⁾

Најзад у већ горе цитираном реферату на општем скупу Московске колегије заштитника од 2 децембра 1933 године А. И. Вишински је дао, ма да и у непотпуном облику, низ врло важних напомена о томе какав мора бити рад совјетског адвоката који брани окривљеника у суду”... Одбрана у совјетском суду мора да полази од пубико принципијелних основа. Принципи совјетске одбране морају бити принципи социјалистичке изградње”. Адвокат мора „... да поднесе све своје доказе у одбрану окривљеника, не силајећи са принципијелног терена, заједничког са судом, са оптужбом, са целокупном земљом, са терена, наиме, интереса социјалистичке изградње, интереса државе пролетерске диктатуре”. „...Совјетска одбрана мора да се изграђује као друштвени посао.

Заштитник може сада да изврши посао од огромне друштвене важности, помажући да се исправља, побољшава, да се доврши оно што није довршено, да се исправи линија тамо где се она скреће... помажући да се ова линија исправи у борби коју води партија, влада... за нове форме друштвеног живота”.

⁵⁵⁾ »III sesija VCIK IX poziva« M. 1922, bilten No. 2, s. 32. Подвучено је од моје стране. — М. Ћ.

⁵⁶⁾ E. S. Rivlin, Sovjetska advokatura, M. 1926, s. 65.

⁵⁷⁾ V. N. N. Poļjanski, Istina i laž u krivičnoj odbrani, M. 1927, s. 2025 i sledeće.

„Први захтев који је потребно поставити браниоцу, то је високо осећање политичке одговорности, висока политичка квалификација, висока обука, добра школа, друштвена дисциплина, ... умеше бранити своје гледиште и неустрашиво иступати у борби за оно у шта он верује, не због интереса клијента, већ због интереса социјалистичке изградње, због интереса наше државе“.⁵⁸⁾

Друг Вишински се још једанпут вратио на ову тему у свом говору на Московском обласном конгресу чланова колегије заштитника 1934 године кратко време пре доношења новог Устава СССР.

Овде је пре свега са великом снагом подвучена немогућност да се рад суда правилно организује без учешћа заштите.

Заштита мора бити преуређена тако да би „у совјетском заштитнику, који ради у совјетском суду видели неустрашивог, храброг, доследног, а поглавито самопожртвованог борца за совјетско право, за совјетско правоосуђе, за совјетски закон.“

Заузевши у спору своју позицију, заштитник мора „...да уме достојанствено и часно да брани ову позицију до краја, потчињавајући се само закону и сопственој савести и никако другим штетним и опасним такозваним локалним утицајима“.⁵⁹⁾

Наш летимични преглед изјава о карактеру адвокатског рада допушта, прво да изведемо негативни закључак — о немогућности решења овог проблема у оквиру капиталистичке државности — заштите приватних интереса појединачног грађана уз очување јавноправних интереса, због простог разлога што „јавноправни“ интереси у буржоаској држави су истоветни са интересима приватних сопственика, тј. су приватни интереси. Друго, наш материјал уједно с тим припрема и могућност решења проблема правне природе адвокатуре у СССР.

Ако је тамо, у земљама капитализма, одвајање државе од грађанског друштва, непрекидна борба једних сопственика против других и борба огромне већине експлоатисаних против мале групе владајућих сопственика, то је у земљи победоносног социјализма „... експлоатација човека

⁵⁸⁾ A. J. Višinski, Revolucionarna zakonitost i zadaci sovjetske obrane, M. 1934, s. 34, 35, 37, 38. Podvučeno je od moje strane, M. Č.

⁵⁹⁾ A. Višinski, Na nove šine. »Socijalistička zakonitost«, 1936, No 10, s. 11, podvučeno je s моје стране, M. Č.

човеком уништена, ликвидирана, а социјалистичка својина на оруђима и средствима производње учвршћена, као непоколебљива основа нашег совјетског друштва”, „све експлораторске класе биле су тако ликвидиране,” . . . „у друштву не постоје више антагонистичке класе”.⁶⁰⁾

Полазећи од ових тековина Велике Октобарске социјалистичке револуције нови Устав СССР „. . . јесте јединствени у свету до краја демократски Устав”, његов демократизам „није” „обичан” и „опште признати” демократизам уопште, већ демократизам социјалистички”.⁶¹⁾

Па шта даје истински демократизам у смислу „духа закона” помоћу којег се грађани управљају, у смислу односа органа власти према овим грађанима, па, дакле, и у смислу суда?

Имамо по форми и дубини сјајне речи Марксове, које се односе на питање које смо ми поставили:

„Демократија се односи према свим осталим државним формама као према свом старом завету. Није човек за закон, већ закон за човека. Закон је људско биће, док у другим формама државног поретка човек је законско биће. Ето основне одлике демократије”.⁶²⁾

Ову исту мисао — о узајамним односима између интереса појединачних личности и интереса колективна под социјализмом врло прецизно је развио друг Стаљин у разговору са Хербертом Уелсом:

„Непомирљиви контраст између индивидуе и колективе, између интереса поједине личности и интереса колективе не постоји, не мора бити. Он не мора постојати пошто колективизам, социјализам, не пориче, већ спаја индивидуалне интересе са интересима колективе. Социјализам се не може одвајати од индивидуалних интереса. Дати најпотпуније задовољење овим личним интересима може само социјалистичко друштво. Не само то, социјалистичко друштво претставља јединствено чврсту гаранцију за заштиту интереса личности”.⁶³⁾

Ово значи да совјетска држава не само да не пориче лична права својих грађана, већ на против даје им врло широке границе и даје истинске гаранције за њихово остварење. И да неби законски интереси совјетских грађана могли бити ограничени или повређени чак и у оним случајевима

⁶⁰⁾ I. Staljin, Pitanja lenjinizma, izdanje XI, s. 510, 514, 516.

⁶¹⁾ Isto, s. 524, 518.

⁶²⁾ K. Marks i F. Engels, t. I s. 532.

⁶³⁾ I. Staljin, Pitanja lenjinizma, izdanje X, s. 602.

када ради заштите правног поретка држава прибегава оштром оруђу кривичног суда, она гради процес у форми контрадикторности и поред државног тужиоца — прокурора — поставља пред судом другог представника законитости браниоца — адвоката. Процес претставља собом сукоб лица које је повредило вољу владајуће класе, изражену у облику закона, са органима ове класе који чувају правни поредак. Једном од ових органа — прокурору — ставља се у дужност да у првом реду брани интересе државе ако они буду повређени, да установљава и доказује друштвену опасност евентуалног (или изобличеног) повредиоца.⁶⁴⁾ Ако наша социјалистичка држава није заинтересована у осуди ради осуде, она хоће да заштити законска права самог повредиоца, да му помогне да брани своје интересе, да докаже своју мању опасност или чак непостојање такве и своју невиност, и она му даје у виду браниоца другог свог функционера — адвоката. У нашим условима ниспошто није парадоксална ова концепција такмичења двају претставника социјалистичке законитости пред трећим — судом, који решава спор на основу исте законитости. Постојање основе, о којој је говори у горе цитираном реферату А. И. Вишински, условљава се отсуством антагонистичких класа. Контрадикторност као форма процеса проистиче из начела социјалистичког демократизма, он даје најбоље гаранције да суд утврди материјалну истину.⁶⁵⁾ Контрадикторни процес није могућ без учешћа адвокатуре. Али код нас ово судско такмичење може бити очишћено од оне примесе личних себичних и групних интереса, која је сваког буржоаског адвоката претварала у приватног опуномоћеника, који претставља свог клијента.

Наравно, треба признати да се не само наше судије и прокурори нису ослободили од сличне оцене нашег адвоката, већ ни сами совјетски адвокати нису слободни од стarih „индивидуалистичких“ (у рђавом смислу ове речи) схватања и понекад их спроводе у свој практичној делатности. Али принципијелно треба сматрати као правилну поставку да, независно од начина награђивања за свој рад, совјетски адвокат, иступајући на суду, брани јавноправне интересе и јавља се не као претставник приватног лица, већ државе, која му је поверила заштиту права и законитих интереса даног окривљеника, као што поверава прокурору његово оптужење; и један и други, можда ухваћен једностраношћу свог задатка, можда допуштајући конкретне погрешке, стоје на заједничком тлу изград-

ње социјализма, учвршења совјетске државе, заштите права совјетских грађана која је гарантовао закон.⁶⁶⁾

У овоме смислу, чини нам се, треба разумети велике речи чл. 111 Сталјинског Устава о „обезбеђењу окривљеном права на одбрану“.

Али та иста конструкција може се применити и на грађански процес, налажући одређене строге дужности адвокату који преузима вођење парнице, и који брани правне интересе, захтеве свога клијента не као приватни опуномоћник, већ као државни адвокат. „Совјетски адвокат“, — то није просто адвокат, који ради у Совјетском Савезу, — то је адвокат совјета, совјетске власти, њен претставник ма коју процесуалну улогу он вршио у овом или оном конкретном грађанском и кривичном процесу.

Правну природу наше адвокатуре одређује то да совјетски адвокат остварује функцију државног претстављања права и закочитих интереса појединих грађана који иступају као окривљеници, тужиоци и туженици у кривичном и грађанском процесу.

Предложена конструкција правне природе адвокатуре може, евентуално, найти на овакав приговор: уздизање правозаступништва на степен јавне функције мора да га снабде и „... неизбежним атрибутима јавне функције — службеним карактером и бесплатношћи“.⁶⁷⁾

Ипак оно што је било неоспорно у буржоаском правном поретку губи своју неоспорност код нас. У совјетској држави која је ликвидирала непријатељство различитих класа једне према другој путем уништења експлоататорских класа, не може бити сунпротстављено државно гледиште и друштвено гледиште, брише се непрелазна граница између чисто друштвених организација и држајних органа: сјајни пример су наши професионални савези

⁶⁶⁾ A. Višinski, Na nove šine, »Socijalistička zakonitost«, 1936, No. 10, s. 11.

⁶⁵⁾ Dokazivanje ove teze izlazi iz okvira ovoga rada. V. A. J. Višinski, Prilog pitanju stanja na frontu правне теорије, M. 1937, s. 38—40.

⁶⁶⁾ Rad pak одbrane мора да се врши не само са гледишта остварења ових (тј. општедржавних — М. Ћ.) интереса, већ поглавито са гледишта указивања помоћи граданину који осећа потребу у овој помоћи и који је позват на судску одговорност (A. Višinski, Na nove šine, »Socijalistička zakonitost«, 1936, No. 10, s. 11).

⁶⁷⁾ P. I. Ljubinski, Javna odbrana u krivičnom procesu, »Pravnički vesnik«, 1913, No 1 s. 85 i sledeća. Ovaj чланак је посвећен zakonskom projektu државе Nju-Jork о уstanovljenju dužnosti »Javnih branilaca« ali u njemu се nalazi и низ општих razlaganja autora u pogledu ovog pitanja.

који врше одређене државно-правне функције. Баш код нас се може рећи да „оптужба и одбрана не представљају собом два у себи супротна начела, то су само два различита гледишта, у чијој основи лежи исти јавни интерес“.⁶⁸⁾

Не оријентирајући се према приватно-капиталистичким интересима (како се то дешава у буржоаским државама), рекрутујући се из редова трудбеника, остварујући у широком обиму правну помоћ на предлог органа суда, наше ће адвокатске колегије сваким даном све више и више збазицвати са себе „древног Адама“, заузимајући „... припадајуће место поред суда, а не у задњем дворишту судског система“.⁶⁹⁾

И за ово је потпуно непотребно да адвокатура буде подржављена у том смислу да буде организована аналогно прокуратури.

Специфичност адвокатског рада, која изазива потребу тесног општења адвоката са клијентима — парничарима и окривљеницима, тражи задржавање самоуправне адвокатске организације, независне од оних органа — суда и прокуратуре — са којима се њени претставници не само сусрећу у заједничком њиховом раду већ и сукобљавају.⁷⁰⁾

Ослобођење адвокатских колегија од дисциплинског надзора месних судова и предаја целикупног комплекса питања адвокатуре Народном комесаријату правосуђа имају у том погледу огроман принципијелан и практичан значај.

Сматрамо само за неопходно да у руковођење органе управљања адвокатуром (одељења судске заштите у Народном комесаријату правосуђа СССР и савезних република) улазе не „само радници народно-комесаријатских апарати већи изабрани претставници адвокатских колегија.

Под овим условом, можемо бити уверени да ће бити брзо израђена и укорењена у адвокатском животу она правила професионалне етике, они политички захтеви, без чијег поштовања не може бити совјетског адвоката. И тада ће онај метод награђивања адвокатскога рада, који је за многе од оних аутора који су писали о колегијама заштит-

⁶⁸⁾ Isto.

⁶⁹⁾ A. Višinski, Na nove šine, »Socijalistička zakonitost«, 1936 No. 10, s. 10.

⁷⁰⁾ Ne treba zaboraviti da advokati moraju ne само voditi diskusiju sa prokurorima već često i osporavati zaključke суда u žalbama upućenim višoj instanci.

ника био основни аргумент противу совјетског карактера ове установе, престати да плаши теоретичаре и да квари практичаре, што у појединим случајевима наравно постоји и сада.

Нова уредба о адвокатури, коју је потврдио Совјет Народних комесара СССР 16 августа 1939 године, озаконивши у оквиру целокупног СССР назив „адвокат“, прецизирајући функције совјетског адвоката, тим самим помаже по-богањању квалитета његовог рада и учвршћењу његовог ауторитета код судских органа.

Попуњаван сваке године младим совјетским кадровима који су усвојили марксистичко-лењинску науку о држави, праву и суду, наша адвокатура може успешно извршавати своје тешке и почасне функције које су јој поверене Сталјинским Уставом.

ГЛАВНИ ПРОПИСИ О АДВОКАТУРИ У СОВЈЕТСКОМ ПРАВУ¹⁾

Из Уредбе о адвокатури у СССР²⁾

I Опште одредбе

1) Ради указивања правне помоћи становништву у покрајинама областима, аутономним републикама и савезним републикама које немају обласне поделе, образују се обласни, покрајински и републички колегиуми адвоката.

2) Колегиуми адвоката, у сагласности са чланом 111 Устава (основног закона) СССР и чланом 8 Закона о уређењу судова СССР савезних и аутономних република, остварују поверене им задатке на указивању правне помоћи становништву, установама, организацијама и предузећима, путем:

¹⁾ Уз чланак о адвокатури који је преведен у овом броју »Архив« сматра за корисно да донесе главне прописе о адвокатури у позитивном совјетском праву.

²⁾ Оснажио СНК Савез СССР, 16 августа 1939 године.

а) давања правне консултације (савета, података, разјашњења и т. сл.).

б) састављања претставки, жалби и других докумената на молбу грађана, установа, организација и предузећа;

в) учешћа адвоката у судским процесима у својству бранилаца оптужених, претставника интереса туженика, тужилаца и других заинтересованих лица.

3) Колегиуми адвоката уживају права правних лица.

4) Лица која нису чланови колегиума адвоката могу вршити адвокатску праксу са дозволом Народног комесара правосуђа савезне републике, на начин предвиђен инструкцијом Народног Комесаријата правосуђа СССР.

II Пријем и искучење чланова адвокатских колегиума

Чланови колегиума адвоката могу бити лица:

а) која имају више правничко образовање;

б) која су свршила правничке школе, ако имају практичан стаж у суду, код прокурора и других органа правосуђа, најмање од једне године у дужностима наведеним у т. ввк чл. 6 ове Уредбе;

в) која немају правничко образовање или су радила најмање три године у својству судије, прокуратора, истражног судије и правног саветника и

б) Лица, која су свршила правничке школе, али немају стаж код суда, прокуратуре и других органа правосуђа, могу бити примљена у колегиум адвоката у својству стажера. Рок и начин вршења праксе стажера у правним саветовалиштима (консултацијама) и награду за њихов рад одређује Народни Комесаријат Правосуђа Савезом ССР Инструкцијом.

7) У колегиум адвоката не могу бити примљена: лица лишене бирачких права, лица која су била осуђивана и која се налазе под истрагом и судом.

8) Пријем у чланове колегиума адвоката врши президијум колегиума адвоката.

Молбе за пријем у чланство колегиума адвоката морају бити расмотрене најдоцније у року од месец дана од момента њиховог подношења президијуму колегиума адвоката.

9) Искључење из колегиума адвоката врши президијум колегиума адвоката.

Разлог за искључење може бити:

а) извршење кривичног дела, утврђеног пред судом;

б) извршење прекријаја, који омаловажава звање совјетског адвоката;

в) повреда правила унутрашњега распореда колегиума адвоката.

10) Противу решења президијума колегиума адвоката о одбијању пријема у чланство колегиума адвоката или о искључењу из колегиума адвоката може бити поднета жалба Народном комесару правосуђа односне савезне или аутономне републике.

Противу решења Народног комесара правосуђа аутономне републике може бити поднета жалба Народном комесару Правосуђа одговарајуће савезне републике, а противу решења Народног комесара правосуђа савезне републике — Народном комесару правосуђа СССР, чије је решење коначно.

11) Народном комесару правосуђа Савеза ССР и Народном Комесару Правосуђа Савезне републике припада право искључења примљених у колегиум адвоката.

12) Чланови колегиума адвоката не могу бити у државној служби ни у служби друштвених установа и предузећа.

Изузетак може допустити президијум колегије адвоката за лица:

а) која заузимају изборне дужности у државним и друштвеним установама и организацијама. б) која су предавачи и научни радници.

III Структура колегиума адвоката

13) Обласни, покрајински, републикански колегиуми адвоката су добровољна удружења лица која врше адвокатску праксу.

Сва питања која су везана са организацијом и делатношћу колегиума адвоката решавају опћи зборови чланова адвокатског колегијума и президијум колегиума.

14) Ради организације рада чланова колегијума адвоката у среским центрима и у главним градовима области, покрајине и републике, организују се правна саветовалишта (консултације). Састав и место где се налазе правна саветовалишта (консултације), одређује президијум колегијума адвоката у сагласности са планом потврђеним од стране народног комесаријата правосуђа савезне (аутономне) републике.

15) Правним саветовалиштем (консултацијом) руководи управник, кога поставља президијум колегиума адвоката, пред ким он одговара за рад саветовалишта консултације). Управнику Саветовалишта (консултације) поверва се распоред послова међу адвокатима, установљење размера награде за правну помоћ у сагласности са тарифом и контрола над квалитетом рада адвоката.

16) Управници правних саветовалишта (консултација), у којима раде најмање 15 адвоката, ослобађају се од вршења послова у суду, и њихов рад награђује президијум колегиума адвоката.

Управници правних саветовалишта (консултација) са бројем адвоката мањим од 15, не ослобађају се од вршења послова у суду а за свој рад у својству управника примају допунску награду у износу који одређује президијум колегијума.

17) Награда за правну помоћ, коју указују адвокати, одређује се на основу инструкција, које издаје Народни комесаријат правосуђа Савеза ССР.

IV Дисциплинска одговорност адвоката

18) Због несавесног вршења дужности, нарушења тарифе и других прекраја од стране чланова колегијума адвоката, президијум колегијума адвоката изриче против њих дисциплинске казне.

19) Мере дисциплинског кажњавања су:

- а) опомена,
- б) укор,
- в) строги укор,
- г) удаљење од дужности за шест месеци,
- д) искључење из састава колегијума адвоката.

20) Против изречене дисциплинске казне може бити поднета жалба Народном комесару правосуђа савезне и аутономне републике.

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

ЗАШТИТА АУТОРСКОГ ПРАВА У ФЕДЕРАТИВНОЈ НАРОДНОЈ РЕПУБЛИЦИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Признање и заштита ауторског права, у облику у коме се они данас спроводе у свету, је уstanova новијег порекла. Још почетком 19. столећа велики законици грађанског права, надахнути римско-правном доктрином, нису остављали места за заштиту ауторског права. Тек у другој половини 19. века поједина европска законодавства систематски обрађују ауторско право као право своje врсте, коме држава треба да осигура заштиту. Схвативши да умне творевине, поред свих својих специфичности, приликом њихове употребе постојају и добра економског промета, ова законодавства су обезбеђивала ауторима да кроз своје ауторско право уживају материјалне користи од свога рада. То је био најпогоднији начин да се аутору осигура правилна награда за рад и на тај начин да се да више потстрека за умно стварање.

Поменута законодавства су имала у виду искључиво материјалну страну заштите ауторског права и штитила ауторско право.

само као чисто имовинско право. Међутим, ауторско право се не исприљује у имовинским користима које аутор има од својих дела: између аутора и његовог дела постоји и један — да га тако назовемо — морални однос, који би се правно формулисан састојао у праву аутора на признање да је он творац дела, праву да спречи недостојну употребу дела, његово изнакаживање и сл. Ову неимовинску везу између аутора и његовог дела потврдила су тек најновија европска законодавства.

У бившој Југославији важио је Закон о заштити ауторског права од 1930 год., који по своме духу и начину решавања основних питања из ове матерije не одговара нашим данашњим приликама и потребама, те би несумњиво био сметња правилног развоја културног и уметничког живота у нашој земљи.

Устав ФНРЈ, увиђајући потребе да аутори уметничких, књижевних и научних дела добују кроз ауторско право до признања и правилног награђивања за своја дела, установио је обавезу државе да штити ауторска права. Да би се ова заштита спроводила у законској форми, Народна скупштина ФНРЈ изгласала је недавно Закон о заштити ауторског права. Ово је било у толико потребније, јер се од ослобођења до сада није могла организовати такође никаква заштита ауторског права у нашој земљи, што је претстављало велику тешкоћу у развитку нашег културног живота и размени културних добара са иностранством. На тај начин, новим Законом се не само попуњава једна празнина у нашем законодавству, него се удовољава једној актуелној потреби нашег друштвеног живота.

Чињеница да се међу првим законима после Устава доноси Закон о заштити ауторског права је доказ колико наша нова држава придаје значаја овом питању. Ни у данима највећих напора на обнови земље и опорављању наше ратом разорене привреде није се заборавило да културни и уметнички живот народа мора бити једна од најпречих брига народне власти. Другачије не може ни бити у народној држави као што је наша.

Усвајајући напредна схватања примљена у страном законодавству и прилагодивши их условима наше народне државе, нови Закон је створио систем заштите ауторског права који одговара потребама културног живота у нашој земљи. Не улазећи у све детаље из ове прилично сложене материје, Закон поставља само основна начела заштите, остављајући да се прописима надлежних савезних и републичких органа опишу ближе одредбе.

Законом о заштити ауторског права заштићена су уметничка, књижевна и научна дела држављана ФНРЈ, објављена у земљи или иностранству, као и дела која уопште нису објављена. Као објављена дела сматрају се дела која су издата, те се према томе не може узети за објављено дело које је само јавно извођено, али није из-

дато. — Као дела наших држављана заштићена су и дела страних држављања, која су по први пут објављена у нашој земљи. Ово је сагласно са одредбама Бернске конвенције, према којој се као земља порекла дела сматра земља у којој је дело први пут угледало свега (принцип територијалности), а не земља чији је држављанин сам аутор. Што се тиче ауторских права на делима страних држављана која су први пут објављена у иностранству, она су заштићена у границама уговора закључених са дотичним страним државама.

Ауторска права на уметничким, књижевним и научним делима заштићена су без обзира на облик и начин појављивања тих дела. Набрајање из чл. 2 Закона не претендује да буде исцрпно, тако да су заштићена и дела објављена на начин и у облику који није тамо поменут. — У погледу заштићених дела Закон је унео једну важну новину: као уметничка дела заштићене су и све врсте народних уметничких творевина (народне песме, народне приповетке и др.). Смишао ове заштите није у томе да се онемогући употреба и коришћење народних уметника у циљу уметничког и научног стварања — што је у ст. 2 чл. 3 Закона нарочито подвучено — него у томе да се ово неодељиво културно благо наших народа не остави незаштићено од сваке недостојне употребе и кривотворења. За заштиту ауторских права на оваквим делима је само од теоретске важности чињеница да им се не зна аутор: практично је важно то, да ће кроз ауторско право држава имати много више могућности него до сада да се стара о очувању ових великих уметничких тековина наших народа.

У погледу обима заштите Закон је признао како материјална права аутора на своме делу, тако и његова т. зв. морална права.

На тај начин аутору је дато искључиво право: да објављује, изводи, прерађује и на друге начине употребљава своје дело; право да својим ауторским правом слободно располаже и да га преноси у целости или делимично на друга лица: право на материјалну накнаду ако употребу његовог ауторског права врши друго лице. И најзад, право признања да је он творац дела и право да не дозволи мајка кву недостојну употребу свога дела. Без признања ових права била би илузорна заштита аутора, јер она чине суштину ауторског права. Зато је признање наведених права наш Закон спровео као основни принцип заштите.

Али, разуме се, овај принцип није могао бити буквально спротведен, у свим његовим консеквенцијама. Дословно идеје за овим принципом у свим његовим појединостима довело би понекад до нелогичности и могло би да смета правилном коришћењу уметничких и научних дела од стране народа коме су намењена. Узмимо само један пример. Будући да је ауторско право у суштини имовинског карактера, оно је преносиво и као такво може лако доспети у власништво лица које неће бити увек свесно правог значаја и намене дела. Овакво лице може да се према делу опходи несавесно, да из било каквих себичних разлога онемогућава употребу дела, иако би та употреба претстављала општи интерес. Оставити оваквим лицима да

ометају правилно коришћење уметничким и научним делима — да би се тиме удовољило апстрактном принципу заштите ауторског права — био би са гледишта наше народне државе апсурд. Наш законодавац је решавајући ову материју имао у виду, поред потребе да се заштити право аутора дела, још једну потребу: да се да више могућности да се народна заједница што боље користи уметничким и научним делима. Уметничко и научно дело не представља само право за свога творца, него и духовно добро читавог народа. Ова два момента: заштита ауторског права и стање о уметничким и научним делима као таквим — спроведена су доследно кроз цео Закон, почевши од његовог првог члана, где су оба јасно наглашена.

Као резултат оваквог скватања предвиђена су извесна ограничења носилаца ауторских права у слободном располагању тим правима. Та ограничења су углавном двојака: с једне стране она су предвиђена у циљу омотућавања што бољег коришћења уметничким и научним делима од стране народа, а с друге стране у циљу заштите интереса одбране земље и других државних интереса.

Најинтересантније ограничење прве врсте је свакако у праву државе да у општем интересу преузме на себе ауторско право, исплативши дотадашњем носиоцу правичну накнаду. Ова експропријација ауторског права дата је држави да би се спречило несавесно забрањивање употребе уметничких и научних дела. Да је то смисао ове одредбе види се јасно из тога, што држава има право преузимања ауторског права само ако његов носилац није аутор дела. Ако је аутор носилац ауторског права, онда има мање бојазни да ће га злоупотребити, јер ће свакако бити свеснији намене и значаја свога дела, него неко друго лице које у уметничком и научном делу може понекад да гледа само извор прихода.

Закон предвиђа даље могућност приказивања и извођења драмских и музичких дела, која су већ објављена, и без дозволе носиоца ауторског права. Ово за то, што би код извођења и приказивања претстављало велику техничку тешкоћу ако би се увек морала тражити и чекати дозвола аутора. Али је тиме остало недирнуто право аутора на накнаду, као и његово »морално право«.

Најзад, Закон у чл. 16 предвиђа низ случајева где се може вршити употреба уметничких и научних дела без дозволе аутора, у циљу објављивања и репродуковања. Смисао одредаба овога члана је у томе, да се онемогући несметана употреба уметничких и научних дела тамо где је општи интерес несумњив и као такав претежнији од интереса носиоца ауторског права: објављивање за потребе наставе; објављивање и репродуковање путем штампе да би се најшире масе народа лакше упознавале са делима; репродуковање у индустриској, занатској и кућевној радиности и сл. Због разноврсности случајева, Закон није решио питање накнаде за коришћење уметничким и научним делима предвиђено у овом члану, него је то оставио Комитету за културу и уметност Владе ФНРЈ и министрима просвете народних република.

У интересу одбране земље Закон даје право држави да забриши објављивање извесних научних дела, као и право да преузме ауторска права на тим делима, без обзира ко је њихов носилац.

Да би се избегле евентуалне штете које би за државу могле настати, Закон обавезује аутора да своја необјављена дела прво понуди на објављивање у нашој земљи, па тек онда их може објавити у иностранству. Ауторово право располагања својим делом овде је ограничено само његовом дужношћу према своме народу, ко-

једном речју, сва ограничења која Закон поставља у расположавају ауторским правима појављују се тамо где је претежност општег интереса над личним интересом очигледна. Њима се ниуколико не дира у право аутора на материјалну накнаду.

У погледу трајања ауторског права наш Закон је унео један нов систем. У Бериској конвенцији и у до сада важећем европском законодавству, трајање ауторског права је временски ограничено. По Бериској конвенцији док трајања за већину уметничких и научних дела је одређен од 50 година после смрти аутора. Поједина законодавства, међутим, имају и краће рокове. По истеку ових рокова уметничка и научна дела не уживају никакву заштиту државе. — Сматрајући да уметничка и научна дела — поред тога што су она извор права за аутора — претстављају и културно добро читавог народа, наш Закон је стао на становиште да та дела никад не треба оставити без заштите, да увек треба водити бригу да се дела не употребљавају на начин који штити угледу њиховом и њихових аутора.

Законодавства која временски ограничавају трајање ауторског права имају у виду првенствено материјални, имовински моменат тога права и обезбеђују наследницима аутора да се за извесно време њиме користе. Наш Закон, који је нарочито подвикао морално право аутора, остао је доследан себи тиме што је установио право и дужност државе да увек штити уметничка и научна дела. Јер, ако са становишта имовинских права аутора потреба заштите престаје истеком извесног временског периода, у коме их његови најближи сродници могу користити, — потреба заштите дела као таквог од недостојне употребе и кривотворења не престаје и чак не мора бити ни мања после истека тог рока.

Стога је Закон о заштити ауторског права, по истеку времена у коме ауторско право уживају најближи сродници аутора, пренео то право на државу. Ни само време за које ауторови најближи сродници уживају ауторско право није за велику већину дела одређено на рок, него га они могу уживати до своје смрти. Утолико је и у погледу права најближих сродника аутора систем нашег Закона правичнији, јер овима (жени, неспособној деци, родитељима, деди и баби) омогућава да се ауторским правом користе до своје смрти, што често не би био случај ако би се трајање њиховог права временски ограничило.

На крају вреди још једном подврђи значајну чињеницу да је на основу новог Закона држава постала носилац ауторског права на многобројним уметничким и научним делима која до сада нису била заштићена (народне уметничке творевине, дела за које је рок заштите по ранијим прописима истекао итд.). На ово не треба гледати као на неко јачање државног привредног сектора, јер се држава у коришћењу овим правима неће руководити фискалним интересима, него интересима заштите уметничких и научних дела и њиховог најбољег коришћења народу. Колико је ово тачно види се из тога, што ће се сви приходи до којих држава на овај начин буде дошла употребљавати на помагање књижевника и уметника и на побољшање услова културног живота код нас.

У питању заштите ауторског права није се остало при томе да се та заштита обезбеди само унутрашњим законодавством појединачних држава. Уметничка и научна дела су тековина читавог човечанства и њихова употреба се не може затворити у националне границе. Стoga је да би се омогућила размена културних добара у свету, питање заштите ауторског права морало бити регулисано у међународно-правном опсегу. Међународна заштита ауторског права датира од 1887 год. када је ступила на снагу Бернска конвенција о заштити ауторског права, која је касније у Паризу (1896), у Берлину (1908) и у Риму (1928) била ревидирана и мењана. До рата је и наша држава била члан Бернске уније за заштиту ауторског права и потписник Бернске конвенције.

Бернском конвенцијом прописана су основна начела заштите ауторског права. Нема сумње да је наш нови Закон извесна питања из ове области регулисао другачије него што је предвиђено поменутом Конвенцијом (на пр.: трајање ауторског права и сл.). Међутим, овде треба указати на то, да одредбе Бернске конвенције имају искључиво међународно-правни домашај. Државе потписнице ове конвенције обавезују се само на то, да страним ауторима обезбеде заштиту као и домаћим ауторима, односно заштиту прописану Конвенцијом, уколико је ова друга за ауторе повољнија. Што се тиче заштите ауторских права домаћих аутора, њу свака држава слободно регулише својим националним прописима. То значи да се одредбе националних закона могу разликовати од одредаба Бернске конвенције, али да ће се на стране ауторе примењивати одредбе Конвенције, уколико су национални прописи неповољнији за аутора.

Према томе, и поред разлика које у извесним одредбама постоје између нашег Закона и Бернске конвенције, нема правне сметње да наша држава буде члан Бернске уније за заштиту ауторског права.

ПРИМЕР ПОГРЕШНЕ ПРИМЕНЕ ЗАКОНА

У току народноослободилачког рата извршene су корените промене у друштвеном животу наше земље. Као последица ових промена из основа је изменен и правни поредак у земљи. За протеклу годину од ослобођења, поред Устава Скупштина је донела и низ закона који регулишу добар део проблема из појединих грана нашег новог државног уређења. Наравно да је за овај кратки период немогуће било донети све потребне законе који би у целини употребили наш нови правни поредак, али и поред тога, као што је напред наглашено, постављена су основна начела законитости у свим гранама државног живота ФНРЈ.

Но и поред овог обимног рада и постигнутих резултата нашег законодавног тела, често се истиче како још нема довољно закона, па услед тога ни судије, нарочито стручни, не могу у пуној мери дати и користити стручну спрему у вршењу своје судиске функције. Међутим, искуство је показало да тешкоће углавном не долазе од недостатака закона већ је чешћа појава да оне долазе од недовољног познавања истих, и од старих навика механичког примењивања законских прописа.

Таквих појава има например и у случајевима када претставници или пуномоћници разних акционарских друштава траже повраћај имовине на основу Закона о поступању са имовином коју су сопственици напустили у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача, а чија се имовина сада налази под сексвстром државе. Ти пуномоћници се легитимишу са овлашћењима датим још пре рата од стране главне скупштине акционара. Наши судови у многим случајевима удовољавали су таквим захтевима, механички примењујући законске прописе противно духу закона и вољи законодавчевој коју је имао приликом доношења изменутог закона.

Врховни суд ФНРЈ у својој оцени нашао је да су ова решења незаконита и у очигледној супротности са основном жељом законодавца израженом у поменутом закону, па је поред осталог приметио да судови у сваком конкретном случају не улазе у испитивање и утврђивање тако важне и пресудне чињенице, као што је чињеница ко је стварни (а не фиктивни) субјект власништва имовине која је под сексвстром, а чији се повраћај тражи преко органа или пуномоћника друштва.

Доносећи Закон о поступању са имовином коју су сопственици напустили у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача, очигледно је да је законодавац хтео заштитити имовину само оних физичких или правних лица која су је изгубила услед тога што су је морали напустити јер их је окупатор присилно са ње истерао, или су је напустили из бојазни по животу од стране окупатора, и најпосле и случајеви када је окупатор и његови помагачи насиљно одузео имовину. Према овоме, јасно је да

је суд у духу жеље законодавчеве дужан претходно испитати и утврдити поменуте околности, па тек онда донети одлуку о захтеву. За физичка лица суду није тешко доћи до правог стања ствари, али за правна лица суд мора бити обазрив и свестрано испитати случај пре него удовољи или не удовољи захтеву за повраћај имовине. Овотим пре што је позната чињеница да је највећи део оваквих друштава за време окупације преко својих органа сарађивао са непријатељем, па су као такви многи од њих као народни непријатељи или ратни злочинци осуђени на конфискацију друштвене имовине. Такође је позната чињеница да су за време рата, а често пута и пре рата, многа друштва отуђила своје акције у корист немачких или италијанских предузеса или су исте отуђене у иностранству противно постојећој забрани преношења имовине на иностранце, као на пример акције за пловне објекте по Уредби од 7. октобра 1939. год. о отуђивању и изнајмљивању страним држављанима речних бродова националне заставе. Таква друштва постојала су као »национална« ма да су уствари била немачка имовина. Друштва су имала и своје органе (управни и надзорни одбор) који су фиктивно руководили друштвом, наравно по строгом налогу и упутствима својих господара. Сада се ти органи појављују као легитимни власници и траже повраћај имовине, те на тај начин желе изиграти законе и оштетити нашу државу.

Како Скупштина још није донела закон о акционарским друштвима, то се за наше судове поставља начелно питање да ли и акционарска друштва као правна лица, поред грађанске одговорности, одговарају и кривично за недопуштене дела својих органа. На ово питање наш законодавац одговара потврдно и кривичну одговорност правних лица за недозвољена дела њихових органа сматра признатим начелом нашег правног поретка. Већ је напред истакнуто да су наши судови на основу Закона о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже, Закона о конфискацији, Закона о ратним добитницима — узели на кривичну одговорност нека акционарска друштва, која су преко својих органа сарађивали са окупатором, конфискујући у корист државе њихову имовину или их кажњавајући новчаном казном.

Није сувишно изнети да је и у старој Југославији Трговачки закон из 1937. год. у §§ 135 и 404 предвидео кривичну одговорност трговачког друштва. Ова одговорност предвиђена је и у позитивном законодавству извесних европских земаља, а у Енглеској кривична одговорност правних лица је правило а не изузетак, према одредби Interpretation Act. У Америци се пошло још даље, и то без формалног текста (како је у Енглеској), амерички судови примењују праксу, позивајући се на принцип јавне сигурности, који је пречи од сваког другог принципа, па су усвојили начело «да се кривични долус органа има сматрати долусом саме правне особе» (в. Валер 1 ц. стр. 47 и сл.)

Да би судска пракса одговарала ставу нашег законодавца и начелима нашег правног поретка у погледу примене Закона о поступању са имовином коју су сопственици напустили у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача кад дође до захтева органа и пуномоћника правних лица за повраћај ове имовине, нашим судовима се намеће једино правилан поступак који се састоји у томе: Да свако правно лице које износи захтеве о поменутом закону претходно одржи главну скупштину акционара на којој ће се утврдити право стање друштва, како у погледу његове имовине, тако и у погледу рада његових органа за време окупације. Новоизабрани управни и надзорни одбор ће легитимно моћи да претставља и да ставља захтеве у име друштва. На тај начин ће се створити чиста ситуација и омогућити правилно решење свих питања која су настала у вези са ратом и окупацијом, а што је најглавније, једино на тај начин моћи ће се спречити злоупотреба на штету правих власника акција и заштитити општи народни интереси.

П. Рапчковић

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

»БОЉШЕВИК« — чланци и студије о дијалектичком и историјском материјализму. — «Бољшевик» (теоретски и политички часопис ЦКСКП(б) готово у сваком свом броју доноси, између остalog и студије, чланке и предавања по појединим основним питањима дијалектичког и историског материјализма. Ти су чланци драгоценi за ближе упознавање основа марксизма—лењинизма. Неколико од тих чланака приказујемо у овом броју.

В. Волгин: Дијалектички материјализам и историска наука. — Большевик, бр. 11—12 од јуна 1945 год. — На свечаној седници Одељења за историју и филозофију Академије наука СССР, по поводом 220-годишњице од оснивања Академије, В. Волгин одржао је 18 јуна 1945 године предавање о развитку историске науке засноване на стварно и једино научном методу дијалектичког материјализма.

После Октобарске револуције, иако је у радовима Лењина и Стаљина у дооктобарском периоду имала сигурну материјалистичку подлогу и традицију, историска наука у Совјетском Савезу лутала је још извесно време под теретом идеалистичких заостатака и вулгарно-материјалистичких схватања. Класна борба водила се још у земљи, и као одраз те борбе јављали су се и такви историски радови који су пропагирали антилењинистичке (буржоаско-националистичке, троцкистичке, десно-опортунистичке) поставке. Нарочито је штетна

била активност тзв. «школе» Покровског познате са свога апстрактног, априористичког и шематског примењивања марксистичког метода.

Међутим, захваљујући упутствима друга Стаљина као и одлукама ЦК СКП (6) и Совнаркома СССР, нарочито после 1930 год. почела је одлучна борба за искорењивање свих искривљавања у совјетској историској науци. Највећи утицај на правилно постављање историске науке имао је генијални Стаљинов рад «О дијалектичком и историском материјализму».

Вољгин подвлачи да историска наука, ако хоће да буде наука, мора бити објективна т. ј. наука која верно одражава објективни свет, друштво (дакле, не субјективистичка наука). Но објективност праве, истините науке никако није истоветна са буржуаским «објективизмом» који проглашава (или уброжава) да је изнад класа и изнад свих одређених земаља и историских периода, а у ствари редовно заступа интересе буржоазије и служи буржоаском поретку. «Објективност Марксистичке историске науке не само да није у противречности са партијношћу, већ је, напротив, везана с њом у дијалектичном јединству. Материјализам — као што је указивао Лењин — укључује у себи, да тако кажем, партијност, обавезујући да се при свакој оцени догађаја директно и отворено стане на гледиште одређене друштвене групе». Али пошто је та друштвена група — на преднај класа савременог друштва — радничка класа, пошто објективни историски процес неизбежно води њеној победи, — то је материјалиста, баш на основу своје партијности, способан за куд и камо доследнију објективност, него буржоаски «објективиста»; материјалиста »дубље, пуније спроводи свој објективизам«.

Осим тога, Вољгин нарочито снажно указује на нужност изучавања историје развијеног друштва у свој његовој конкретности, на нужност конкретних историских анализа. Марксизам—лењинизам се мора користити »као руковођећа нит у историском истраживању« (Енгелс), а никако не као готов шаблон. Лењин је увек најоштрије осуђивао склоност да се одговори на конкретна питања траже у логичком развијању општих истине, а не у конкретној анализи. »Социолошка« расуђивања те врсте претстављају, по Лењиновом мишљењу, »вулгаризацију марксизма и право изругивање над дијалектичким материјализмом«.

Г. Гак: О улози личности и народних маса у историји. — Большевик, бр. 14 од јула 1945 год. — Г. Гак у својој студији »О улози личности и народних маса у историји« даје изванредно дубоку, танану и свестрану анализу једног од основних питања друштвене историје, које буржоаска социологија никада није могла нити може правилно решити.

Осим тога, овај Гаков чланак може послужити и као одличан школски пример, илustrација доиста исправног примењивања дијалектичког метода. За оне, дакле, који тек улазе у науку марксизма-лењинизма и којима није увек лако схватљиво излагање само основ-

них црта, закона дијалектичког материјализма, који би желели да виде како изгледа у примени метод дијалектичког материјализма, — Гаков чланак користиће и као пример како се, и то како се правилно, метод дијалектичког материјализма примењује у изучавању једне појаве друштвеног живота, а нарочито шта значи и како ваља примењивати први закон дијалектике: закон опште повезаности и међусобне зависности појава у природи и у друштву, тј. закон узроčnosti.

Последњи рат који је потресао цео свет — улога коју су у њему одиграли велики совјетски народ и његов генијални вођа Сталјин — побуђују опет на размишљање и расправљање о питању улоге великих личности и улоге народних маса у историји. Иступајући против својења историје на делатност поједињих људи, хероја, — историски материјализам никако не тврди да је историја један безличан процес. Није тачно да личност може све, али исто тако није тачно да личност не може ништа. Не постоји апсолутна слобода делатности, али постоји релативна слобода, одређена објективно датим историским потребама. Слобода је познавање нужности, тј. слобода делатности могућа је само у том случају ако је та делатност у сагласности с оним што је историска нужност. А историска нужност је као што је познато, нужност историског прогреса. Из тога произлази, да праву историју стварају само оне душевне снаге које служе томе прогресу, које воде борбу против реакције, за отклањање старог, преживелог, за учвршћивање новог, напредног. Из њихових дела настају велике тековине, друштво прелази с низих степена на више. И уколико је знатнији допринос извесне личности у стварању историје, утолико је та личност већа.

То је објективни критеријум за просуђивање да ли је и колико једна личност велика. Из тога, даље, произлази да код реакције никада није било и не може бити заиста великих људи, зато што се велики људи траже за велика дела. Само прогресивни свет излучивају и излучују и своје средине заиста велике људе.

Што се тиче питања улоге народних маса у историји, оно се од времена победе Велике Октобарске револуције појављује у новој светlostи. Први пут у историји најшире народне масе пробуђене су за активан друштвени и политички живот. Социјалистички начин производње огромно је подигао улогу народних маса у историји. Али не само у области развитка производње, већ и у области политичког живота, социјалистичко друштво издигло је народне масе и њихов значај на једну до сада непознату висину. Масовни ратни хероизам совјетског народа у Отаџбинском рату, масовни хероизам коме нема равна у историји, најбољи је знак политичке зрелости совјетског народа. »Никада још историја није била до тога степена дело народних маса као сада у овој земљи где је народ стварно на власти тј. у земљи Совјета«.

Тај, пак, пораст улоге народних маса у историји прати пораст историске улоге великих народних вођа. Под новим условима народне власти, велики народни вођи морају имати сада не само моћ

предвиђања, »далековидост« и снажну, непоколебљиву вољу (»да виде — како је Плеханов говорио — даље од других и да хоће јаче од других«), него морају бити и генијални организатори. Свима тим особинама располаже у највећој мери друг Стаљин, и он их је најјасније показао у овом последњем рату. »Генијално предвиђање друга Стаљина — каже Г. Гак —, његова силна, постојана воља и његов организаторски дар одиграли су одлучујућу улогу у великој победи совјетског народа у Отаџбинском рату 1941—1945 године.«

Г. Александров: О историји учења о развитку друштва. — Бељшевик, бр. 23—24 од децембра 1945 год. — У бр. 14 »Бељшевика« од јула 1945 г. Г. Александров је у чланку »О неким заједницама друштвених наука у савременим условима« (преведено код нас, у »Тридесет дана«, новембар 1945) подвукao потребу састављања марксистичко-лењинистичке историје социолошких учења, јер је »историја социологије од великог филозофског значаја за разумевање друштвеног живота у разним епохама његовог развитка и у савременим условима« (види »Архив«, бр. 6—8, стр. 392).

Сагласно својим речима, у тежњи да допринесе извршењу зататка на који је указао, Г. Александров већ у »Бељшевику« од децембра 1945 год. даје скицу такве једне историје учења о друштву. »Изучавање историје теоретских схватања, учења о развитку друштва — понавља Александров — је важно средство да се овлада науком о развитку друштва. Историја теорије о развитку друштва убедљиво показује да је материјалистичко схватање историје једино правилно учење о развитку друштва. Историја друштвених учења помаже да се дубље овлада марксистичком науком о друштву — историским материјализмом«. Свакоме ко хоће да дубоко проучи марксистичко-лењинистичку теорију потребно је да обсугати своја знања историјом друштвених наука, да уме да се критички односи према разним ненаучним, идеалистичким теоријама о развитку друштва.

Шта је предмет Историје учења о развитку друштва? Историја теоретских погледа на друштво изучава процес историског формирања друштвене науке, погледе на појаву, уређење и законе развитка људског друштва.

Сва премарксистичка учења о друштву и држави давала су идеалистичка тумачења друштвеног живота. У исти ненаучни, идеалистички табор треба ставити и оне теорије о развитку друштва, које за одређујући моменат развитка друштва узимају, на пр. географску средину, густину становништва, итд. Овде Александров, примера ради, оширно излаже и критички анализира две буржоаске социолошке теорије, теорију географског фактора и теорију демографског фактора, које је још друг Сталјин у свом раду »О дијалектичком и историском материјализму« осудио као једностране и ненаучне теорије.

Идеализам и дорматизам — то су два основна недостатка готово свих буржоаских праваца у историји социологије.

Али, »за марксисту-лењинисту је подједнако неприхватљиво гледиште да сву науку прошlosti треба одбацити као непотребну

старудију, као год и уверење по коме се марксизам раствара у теоријама прошлости. Та веза не састоји се само у томе што су ранија истраживања дала богати материјал за нове теориске закључке. Веза се не ограничава ни на чисто критички однос према теоријама прошлости чији је садржај превазиђен. Погрешно би било мислити да је целокупна историја друштвене мисли била израз неразумевања, као што то често себи замишљају људи који воле да упрошићују ствари. Свако ко је проучавао историју друштвених теорија одлично зна колико нам она пружа обилног материјала за обогаћење нашег знања о историји друштва. Ствар је само у томе, да се не наруши историска перспектива и да се тачно зна стварно место, вредност и границе сваког гледишта на друштвени живот. У сваком поједином случају важно је проучавати историске услове, социјалну подлогу, гиосеолошке корене датог система знања».

Д. Јанковић

„ПРОПАГАНДИСТ“, бр. 11 од јуна 1945. — М. Леонов:

Основне црте марксистичког дијалектичког метода. — Ово предавање одржао је М. Леонов на семинару секретара градских и реонских комитета СКП (б) московске области. Основне црте марксистичког дијалектичког метода су оне које је друг Стаљин изнео у свом значајном раду »О дијалектичком и историском материјализму«: 1) гледање на природу и на друштво као на једну повезану, јединствену целину, у којој су предмети и појаве органски везане једна с другом, зависе једна од друге и условљавају једна другу; 2) гледање на природу и на друштво као на стање непрекидног кретања и мењања, обнављања и развитка; 3) гледање на процес развитка у природи и у друштву као на развитак који прелази од незнатних и скривених квантитативних промена, на корените квалитативне промене; 4) признавање да су борбе противречности унутрашњи извори и садржине сваког развитка.

За сваку од ових основних црта марксистичког дијалектичког метода, М. Леонов даје многобројне илустрације које његова излагања чине још јаснијим и приступачнијим. Осим тога, Леонов указује на значај сваке од наведених црта дијалектичког метода, изводећи закључке који из њих произлазе за теорију и за праксу друштвеног живота.

Д. Ј.

„SOCIOLOGIE ET DROIT SLAVES“ revue trimestrielle de textes et de critiques sociologiques et juridiques relatifs aux pays slaves
1 год. бр. I, Париз, децембар 1945.

Група француских научника који обрађују питања социологије и права словенских земаља, покренула је горњу ревију, уз потпору Међународног института за социологију, Института за словенске студије на париском универзитету, Института за упоредно право на

париском универзитету и Друштва за упоредно законодавство. Уређивачки одбор чине Ансел, Ејмонен, Фишел, Мусе, Уј, Росамбер и Сикар, који је и генерални секретар ревије. Циљ ревије је да доноси оригиналне студије о социологији и праву словенских народа, и детаљне приказе и оцене свих радова који се односе на те две научне гране, а буду обављени на словенски језицима, или на француском, као и главних радова на осталим језицима. Најзад, ревија ће доносити извештаје о радовима разних научних правничких и социолошких друштва у словенским земљама. Ревија неће заступати никакву »идеологију«, и штампаће све радове који имају научну вредност, без обзира на њихову методу и идеологију коју заступају.

У овом свом првом броју ревија доноси, поред уводника о својим циљевима, један чланак о француским социолошким студијама словенских народа од Е. Сикара, у коме се констатује да су радови француских социолога из области социологије словенских земаља врло сиромашни, скоро непостојећи, а да и словенски социолози, кад пишу на француском, пишу о општим проблемима, а не о својим, словенским. Поред тога, доноси чланак М. Ансела о стању студија на француском језику посвећених словенском праву, у коме се констатује да је у погледу права стање много боље но у погледу социологије: број студија је много већи. Ипак, то није ни издалека довољно, и нарочито стога што су све те студије писане већином од Словена (велики број су докторске тезе), с циљем да упознају Французе с којим конкретним законским текстом или установом, без пружања ширих погледа. Затим ревија доноси методичку библиографију свих студија на француском језику посвећених словенском праву, објављених од 1919-39 (први део) и опширан приказ Бенешове књиге о демократији, објављене за време рата у Швајцарској. На крају долазе законски текстови словенских земаља, текстови југословенски (из области уставног права: одлуке II заседања Авиој-а у Јајцу и изводе из изјава југословенске владе из марта 1945) и чехословачки (берлински пакт Хаха-Хитлер, Хитлеров декрет од 16.-III-1939, па затим акти који се односе на обнову Чехословачке).

Све у свему, ревија је врло занимљива, више по свом програму него по остварењу у првом броју, и користиће не само Французе, него и људа Словенима за међусобно упознавање. Можда бисмо и ми требали мислити на што слично?

R. L.

ИЗВЕСТИЈА АКАДЕМИИ НАУК СССР — Одељење економије и права», број 1 — 1946 год. Хроника. У Економском институту Академије наука СССР, О. Е. Тумањин је за стицање звања доктора икономских наука бранио тезу: »Економски развој Јерменије од почетка XIX века до првог империјалистичког рата».

У поднетој тези аутор износи, да се Јерменија још у првој четвртини XIX века налазила под влашћу Персије као једна од њених провинција. У држави су владали феудални односи. Земља се као основно производно средство, са правне тачке гледишта рачунала државном својином, али је фактично била од стране шаха подељена између разних чиновника. Као базу у производним односима јављало се право својине на земљу шаха, мулкадара и тиулиста. Сходно овоме, постојала су и три основна облика земљишне својине, који су изражавали специфичне црте источњачког феудализма.

У Јерменији је преовлађивала примитивна затворена привреда. Трговачки односи су били случајног карактера а индустрија није била одвојена од пољопривреде. Прерада сировина се овде вршила поглавито у самим земљорадничким породицама, а фабрична индустрија уопште није постојала. Градски занатлија је истовремено био и земљорадник. Унутрашња трговина била је спутана системом тамошњих многобројних намета. Најважнији производи пољопривреде, памук, пиринач и др., били су искључиви монопол сердара.

Народ је живео у ужасним условима експлоатације од стране персиског шахова, ханова и бегова који су прибегавали и физичком уништавању Јермена.

Ток историских догађаја остварио је вековну тежњу јерменског народа за уједињењем са великим руским народом. Као повод томе послужио је руско-персиски рат 1826—1828 године после кога је Јерменија била припојена Русији.

Ослобођење Јерменије од персиске деспотске владавине било је прекретница не само у животу становништва, већ и за сам даљи економски развој земље. Руска управа је обезбеђивала живот и својину, чега раније било. Ово је сада била владавина напредније државе у сравњењу са Персијом. Истина је да су тада и у Русији владали феудални односи, али се ти односи нису развијали под условима слабости централне власти, као што је то било за време персиске владавине, већ у условима централизоване власти која је, сравњена са расцепканошћу вазалне владавине и њене самовоље, била у преимућству.

До извођења аграрне реформе како у Русији тако и на Закавказју, владали су и даље феудални односи. После изведене аграрне реформе у Русији, сличне реформе су спровођене и у Закавказју. И поред ограниченог карактера реформе, она је изазвала читав низ нових појава које су утрле пут капиталистичкој тенденцији развоја пољопривреде Јерменије.

Даљи развој у економији Закавказја и правац тог развоја били су потпуно потчињени задацима стварања домаћег тржишта за крупну индустрију Русије. Неравномерност у развоју капитализ-

ма у Русији, која се нарочито огледала у временском нескладу између развоја индустрије и пољопривреде, учинила је неопходном потребу за стварањем нових тржишта за продају робе, као и извора сировина за индустрију, у граничним покрајинама империје.

»Руски капитализам, — како је писао В. И. Лењин — увлачио је овим начином Кавказ у светску трговину, нивелисао је његове локалне особености — остата кстаринске патријархалне усамљености, — и стварао тржиште за своје фабрике. Земља која је у почетку периода реформи била слабо насељена или само насељена планинцима који су били по страни од светске привреде, па чак по страни и од историје, претварала се у земљу индустријалаца нафте, винарских трговаца, произвођача пшенице и дувана, а господин Куптон је без икаквог сажаљења преоблачио младог планинца из његове поетичне националне ношње у одело европског лакеја« (Дела, део III, стр. 464).

По својим природним могућностима производње, поједини делови Закавказја нису били на подједнаком ступњу, па према томе ни руски капитал није за њих могао имати једнаки интерес.

Природне могућности производње Грузије и Азербајџана пружали су за Русију погодније услове за пласирање капитала него што је то била Јерменија.

Ове су разлике утицале на спори темпо у развоју капитализма у Јерменији, а такође су одредиле и правац тог развоја.

Јерменија је богата бакром, чија се прерада вршила још од давнине. Па ипак ова грана индустрије није претстављала за руски капитал скоро никакав интерес. Из овог разлога индустрија бакра у Јерменији је и у периоду после реформе остала на степену свог машинфактурног развоја, и тек концем XIX века овамо је почeo притицати страни капитал у виду француског, који претвара индустрију бакра у више или мање крупну индустрију, уводећи у њу нову технику која ипак није била савремена.

Руски капитал је пак притицао у винарску индустрију и индустрију коњака у виду компаније Шустова, али то је већ било на прагу XX века. Што се тиче домаћег капитала, то је он у знатној мери тражио рентабилије области ван Јерменије.

Овим начином је крупна капиталистичка индустрија Јерменије била ограничена свега на две гране, и то са прилично малим обимом масовне продукције и малобројним индустријским пролетаријатом. Земља је у индустриском погледу била на заосталом ступњу. Удео индустриске производње у општој производњи народне привреде, чинио је свега 23,9%, а пољопривреда — 76,1%. Сходно томе, индустриска производња која је долазила на главу једног становника износила је 15 рубаља.

Сасвим је други карактер и други правац имао развој пољопривреде. Још од почетка периода реформе текстилна индустрија која се развијала у Русији, показује велики интерес за пољопривреду Јерменије која може послужити као извор за добијање памука. Претставници индустриско-трговачких фирм за прикупљање памука, упућују се овамо један за другим. Под овим утицајем, равничарски предели Јерменије одређују се за гајење памука, а пољопривреда тих истих области се своди на виноградарство и воћарство. Земљорадња добија облик трговине. Специјализација равничарских предела за гајење техничких култура, изазива потребу за разменом робе као и развој трговачких веза између претпланинских и планинских области. Ничу сеоске мануфактуре за пречишћавање памука, печење ракије и цеђење вина, које су све имале отворени капиталистички карактер. У областима земљорадње трговачког карактера, и даље се продужава усавршавање пољопривредне технике. Од екстензивног систем земљорадње врши се прелаз ка интензивном систему.

Све се ове промене дешавају уз општу појаву пропадања сељаштва. Изводи се концентрација земљишних поседа, усева и стоке за рад у руке малобројних лица, која своју привреду воде на основи употребе најљење радне снаге.

Ситна газдинства која су поникла као резултат изведене реформе у село су са собом унела куповину, залог, закуп и друге облике искоришћавања земље, који су изнутра утицали на распадање сеоске заједнице. Сељаштво пропада. У 1894 години газдинства без стоке у појединим окрузима Јерменије сачињавала су 20—40% од укупног броја сеоских поседа. Знатан део сеоског становништва које се економски срзalo до ступња најамног радника, иступа као продајац своје радне снаге.

По прорачунима аутора у Ереванском округу од свих сеоских домаћинстава 36% уопште нису имала усева, 27% уопште нису имала стоке за рад, а 26% су имала свега 1—2 грла стоке.

Такав је положај био и у осталим окрузима Јерменије.

Јерменско село је кондем XIX века преживљавало период развоја капитализма, а у себи је носило узроке супротности у лицу газда с једне стране, и сеоских надничара и крајњег сиромаштва — са друге. Као резултат овога у периоду после извршене реформе у пољопривреди Јерменије, наступа низ нових социјално-економских појава. Вршила се концентрација производног алата, стоке и усева у руке малобројних лица која воде своју привреду помоћу најамног рада. Ова категорија газдинства производила је неколико пута више но што је то било потребно за задовољавање сопствених потреба, — те је према томе њихова привреда била заснована на трговачкој бази.

Сеоска сиротиња није била у стању да своје потребе задовољи сопственом производњом. Пољопривреда за сиротињу престаје да буде средство економске обезбеђености, те она своју радну снагу продаје, а добра за одржавање живота набавља на тржишту.

При свим овим појавама Јерменија је и у почетку овог века јила қојање заостала аграрна земља.

Па иако је била аграрна земља са претежном културом житарица, Јерменија је на појединог становника производила три пута мање житарица од Русије. Она је сваке године увозила из Русије неколико милиона пуди жита, служећи јој у том погледу као пројајно тржиште. Производња индустријских продуката на једног становника није премашила 15 рубаља, а производња пољопривредних продуката на једног становника износила је 60 рубаља.

Ниски ступањ градског живота и отсуство крупне индустрије по градовима, нису омогућавали пропалом сељаштву да нађе примену за свој рад и у већини случајева оно се излагало пауперизацији. Известан део овог сељаштва прибегавао је исељавању из Јерменије.

Званични опонент кореспондентни члан Академије наука СССР П. И. Ђашџенко, је приметио да је аутор тезе извео обиман рад у проучавању народне привреде Јерменије и да се у том својству донекле појављује као пионир, јер до сада по овој теми не постоје потпуни радови. Аутор је не само искористио сва објављени материјал по овом питању, већ и опшири нови материјал, који је црпео из архива. Подвлачећи да је аутор учинио много да тај рад буде научног карактера, званични опонент се изјаснио да се аутору додели звање доктора економских наука, а затим је препоручио да се теза објави као први потпуни рад који може послужити као руководство студентима и научним радницима Јерменије у разради питања из историје народне привреде.

Званични опонент, доктор економских наука, професор К. А. Пажитонов, је истакао да дајући систематски и доста опширан преглед у развоју најважнијих грана народне привреде Јерменије у последњем стадијуму феудализма и прелазу ка капитализму, аутор тезе је попунио осетну празнину у нашој литератури посвећеној економској историји наших крајева. Опонент је такође приметио да је аутор проучавао економски развој Јерменије у тесној вези са развојем народне привреде у Русији и Закавказју.

Признајући да рад друга Тумањана претставља високи научни интерес, трећи званични опонент доктор економских наука П. П. Маслов, такође се као и професор К. А. Пажитнов изјаснио да се аутору тезе додели тражено звање.

Тајним гласањем Научни савет Економског института одлучио је да другу Тумањану Оганесу Ераносовићу додели звање доктора економских наука.

У отсеку за право и економију

Рад Отсека за право и економију у 1945 години био је углавном управљен на проучавању проблема који су почили у току другог светског рата и били резултат његовог победоносног завршетка.

По општем плану Академије предвиђала се укупна разрада осам комплексних проблема за овај Отсек, од којих су 5 морали бити окончани током 1945 године, а остали би прешли и у 1946 годину. У том обиму план је и био изведен.

У Економском институту завршени су ови радови: 1. »Проблеми војне економије при успостављању и развијању народне привреде СССР-а после рата«, и 2. »Проблеми Политичке економије социјализма«.

По првом проблему од 15 монографија предвиђених планом, завршено је 13, од којих »Уралска индустриска област« — аутор К. И. Клименко — већ изашла из штампе. Пет радова је предато разним издавачким предузећима, а остали се припремају за штампу.

У овом комплексном раду проучавају се појединачни проблеми ратне економије СССР, успостављање пољопривреде, индустрије и саобраћаја у ослобођеним крајевима.

По другом проблему завршене су следеће монографије предвиђене планом, а које се сада припремају за штампу: социјалистичко планирање; совјетски новац; трговина и тржиште у СССР-у; социјалистички принцип плаћања према раду и успостављање социјалистичке производње.

По проблемима политичке економије социјализма у прошлоданији је дат у штампу зборник чланака »Теориска питања совјетске привреде« који је написан у 1944 години, а поред тога је припремљено и неколико монографија.

По трећем проблему који прелази у 1946 годину потпуно је завршено дело: »Историја економске мисли у Русији«, а његов први део је дат у штампу. Врше се припреме око другог дела.

У протеклој години објављени су следећи радови: доктора економских наука К. А. Пажитнова »Економски погледи декабриста«, доктора економских наука Ф. И. Михалевског »Злато у периоду светских ратова«, доктора економских наука П. А. Хромова »Прикази економије текстилне индустрије« и кореспондентног члана Академије наука СССР-а К. В. Островићанова »Приказ економије до-капиталистичких формација.. Поред овога сарадници Института су издали 17 књига, 5 брошура и штампали 25 чланака у разним часописима.

У Институту за светску привреду и политику општим планом Академије била су предвиђена два проблема.

1) »Промене у капиталистичкој економији под утицајем другог светског рата« и 2) »Прелаз капиталистичких земаља са ратне на мирнодопску економију«.

Рад по првом проблему је завршен и припремљен за штампу. Аутор академик Е. С. Варга. Величина књига 18 штампаних табака. Овим радом се проучавају нове појаве у капиталистичкој економији за време другог светског рата: развој технике и производње; појачана улога државе у економији капиталистичких земаља; нарочити карактер потреба оружаних снага и ограничавање потреба цивилног становништва; осиромашење већине ратујућих страна и брз економски развитак појединачних земља (САД и Канаде); поновна подела колонија проузрокована резултатом рата и промене у њивовој економији; промене у финансијама и новчаном оптицају.

Три последње главе у књизи расматрају перспективе за развој капитализма после завршетка рата, по овим проблемима: први послератни индустриски циклус, пораст становништва и развој капиталистичке економије у току првих 10—20 година после рата.

По другом проблему завршен је колективан рад у обиму од 25 штампаних табака, а под руководством академика И. А. Трахтемберга.

У овом раду се врши анализа како спштих проблема преласка капиталистичких земаља (углавном Енглеске и САД) са ратне на мирнодопску економију, тако и специфичне одлуке овог преласка по појединачним гранама индустрије.

Од других завршених радова неопходно је потребно навести: »Борба за Тихи Океан«, 25 шт. табака — аутор доктор економских наука Аварин, »Техничко-економски односи у индустрији САД за време другог светског рата«, 24 шт. табака — аутор кандидат економских наука М. Л. Бешкицки и »Међународни односи у току другог светског рата«, 50 шт. табака — аутор доктор исторских наука И. М. Лемин.

У Правном институту од три постављена проблема морала је бити завршена обрада једног — »Систем совјетског права«. Ово комплексно дело је завршено и састоји се од 17 засебних радова који обухватају све гране совјетског права, — обим 60 шт. табака. Намерава се да основне одредбе ових радова буду подвргнуте расматрању на претстојећем свесавезном научном заседању које сазива Правни институт Академије наука.

У овом су раду систематски изложени најважнији принципи совјетског социјалистичког права, одређене главне појаве за разградње појединачних грана права и припремљене теориске основе за делатност одговарајућих државних органа на кодификацији.

По теми »Проблеми совјетског федерализма«, која прелази у 1946. годину, појединачни одељци су већ готови, као на пример »Савезна република« — аутор Ошеров, или су делимично завршени (објављен чланак академика И. П. Трајнина »Проблеми суворенитета у совјетској федерацији«).

Рад »Основни проблеми међународног права у светlostи искуства савременог рата«, који прелази у 1946 годину изводи се сходно задацима и захтевима Н. К. И. Д. и тематског плана Института. Разрађена је тема »Проблеми грађанства у периоду првог и другог светског рата«, »Међународне мешовите комисије и друге међународне организације за остваривање споразума мирним путем«, »Правни режим спољне трговине« и др. Објављен је низ чланака по одређеним темама, као што је на пример »Питање партизанског ратовања у међународном праву« — аутор академик И. П. Трајнин, и многи други.

По плану Института завршено је 16 радова, а у том броју: »Међународни суд« — аутор доктор Правних наука Н. Н. Польански, »Право колхозне својине« — аутор кандидат правних наука Н. Д. Казанцев, »Право на тужбу по совјетском праву« — аутор кандидат правних наука М. А. Гурвич итд.

На заједничким седницама и заседањима Отсека у 1945 години били су саслушани научни извештаји по следећим питањима:

Академик В. Н. Обрасцов саставио је извештај по теми »Јединствена саобраћајна мрежа у СССР-у и њени принципи«. Известилац је изнео пројекат плана који је разрађен под његовим руководством, о развоју свих врста саобраћаја за будућих 15 година. Пројекат је састављен водећи рачуна о економским и стратегиским интересима наше земље, као и о развијању узајамних трговинских односа са капиталистичким државама. У пројекту су изнета потребна повећавања теретног саобраћаја, прорачун потребних средстава, метала итд. У расматрању пројекта плана узели су учешћа академик Е. С. Варга, академик С. Г. Струмилин, академик И. А. Трахтенберг и дојги научни радници.

Кореспондентни члан Академије наука К. В. Островићанов саставио је извештај по теми »Преудешавање закона цена у совјетској привреди« и професор И. Д. Лаптев по теми »Диференцијална рента у пољопривреди СССР-а«.

Академик И. П. Трајнин поднео је извештај по теми »О демократији«. Извештај је поднет у вези са започетим припремама за изборе у Врховни Совјет СССР. Известилац је приказавши марксистичко-лењинистичко учење о демократији као једном од облика државе, поглавито се задржао на објашњавању суштине совјетске и буржоаске демократије, илуструјући теориска расматрања разним примерима из праксе државног уређења Енглеске и САД и ослобођених земаља у југоисточном делу Европе и СССР-а.

Кореспондентни члан Академије наука М. П. Смит-Фалкнер прочитала је извештај по теми »Економске теорије и економски програми лабуриста«. Она је изложила суштину економских теорија и програма лабуристичке партије. У извештају је била обраћена за-

рочита пажња економској политици лабуристичке владе, дата је економска и политичка оцена о намераваној делимичној национализацији водећих грана индустрије, банака итд. у Енглеској. У дискусијама су узели учешћа академик Е. С. Варга, кореспондентни члан Д. И. Розенберг, кор. члан М. А. Аржанов и други научни радници.

На јубиларном заседању Отсека, уз учешће научника из иностранства, били су саслушани извештаји академика И. П. Трањина по теми: »Проблем суворенитета у совјетској федерацији«, академика И. А. Трахтенберна »Проблем циклуса и криза у радовима совјетских економиста« и кор. члана Академије наука СССР П. А. Хромова — »Историја развоја руске економске мисли«. Садржај ових извештаја објављен је у »Известијама« бр. 3 овог Отсека.

На седници Научног савета Правног института саслушани су извештаји бугарских научника по темама: »Појам противправности и одговорности« који је изнео потпретседник бугарске Академије наука и уметности Н. Долпочајев и »Кривични поступак у Бугарској«, прочитан од претседника Врховног суда Н. Николова.

У расматрању извештаја узели су учешћа научни сарадници Правног института Академије наука.

За време јануарског заседања Академије наука СССР 14. I. одржана је пленарна седница Отсека за економију и право, на којој су саслушана два извештаја.

Први извештај је тема »Демократија у земљама Југоисточне Европе ослобођени од фашизма« — изложио је академик И. П. Прањин. Известилац је износећи материјал првенствено о Југославији и Бугарској, осветлио суштину демократије нарочитог типа, која се битно разликује од старе буржоаске демократије. У дискусији извештаја узели су учешћа кор. члан М. А. Аржанов, академик С. Г. Струмилин, академик С. Варга и К. Поль.

Други извештај по теми »О критеријуму рационалног распореда култура и поједињих грана сточарства« прочитao је стални члан Академије наука БССР В. С. Немчинов.

Известилац је изнео обиман и занимљив материјал којим је поткрепио своје гледиште. У дискусији је узела учешћа најстарији научни сарадник Економског института Карнаухова.

Затим су извршени избори академика — секретара Отсека, заменика секретара, чланова бироа Отсека и директора Института за светску привреду и светску политику, а такође и за Правни институт. Избори су вршени сходно статуту Академије наука СССР уколико би се то односило на истекла трогодишња пуномоћја сарадника који су на тим дужностима били.

Скупштина чланова Отсека удовољила је молби академика Е. С. Варге да буде ослобођен дужности секретара-академика Отсека.

Пленарна седница Академије и кор. чланова Отсека једногласно је извршила следећи избор за: секретара-академика Отсека академика И. П. Трајњина; заменика секретара кор. члан биро-а Отсека академик Е. С. Варгу; директора Института за светску привреду и политику академика Е. С. Варгу и за директора Правног института академика И. П. Трајњина.

Пленарна седница Академије наука СССР 19. I. уважила је молбу академика С. Е. Варге и ослободила га дужности секретара, потврдила је решење члanova Отсека о избору академика-секретара Отсека академика И. П. Трајњина.

У састав новоизабраног призидијума Академије наука СССР од члanova отсека ушли су академичари А. Р. Вишњски, Е. С. Варга и И. П. Трајњин.

Правни институт

У објављеним »Рефератима научно-истраживачких радова за 1944 годину« од стране Отсека за економију и право, у реферату »Совјети радничких депутата у великом Отаџбинском рату« (стр. 29) испуштен је одељак друга Л. Мандельштама под насловом »Основна питања ратног преуређења совјетске државе«. Садржај тог објекта је у следећем:

Аутор износи политичку суштину преуређења државног апарати и истражује узроке који условљавају то преуређење у разним етапама.

За време рата је био остварен општи преуређај државног, привредног, друштвено-политичког и културног живота СССР-а. У ратном преуређају не појављује се као битно, стварање нових органа власти и управе, већ оне дубоко унутрашње промене које произилазе из садржаја њихове делатности. Аутор указује на везу између ратних тежњи у свим гранама државне делатности и основних организационих преобрађаја совјетског апарата. Промене у облику државног руководства, централизација државне власти, појачавање управно-извршних функција, повишување оперативности, дисциплине, организације, поновна расподела компетенција државних органа, измена у начину везе између државног апарата и маса, — све ове и сличне измене налазе свој одраз у разним унутрашњим преобрађајима државног апарате.

У закључку аутор сумира опште војно-политичке резултате преуређења совјетског државног апарате и подвлачи да се ефективност његовог преуређења на ратни облик јавља као одраз виталности и чврстине совјетске државе која је издржала све ратне пробе.

B. J.

Уредништво и администрација »Архива« је на Правном факултету у Београду, Булевар Црвене Армије 69, Телефон 23-412, Чековни рачун бр. 56435.

АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈУЛИ — ДЕЦЕМБАР 1946

ГОДИНА XXXIII, КЊИГА II НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА (КЊ. LXI ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

БРОЈ 7 — 12

ПРОЈЕКАТ ЗА ОПШТИ ДЕО КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹⁾)

Први отсек ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

1. *Појам кривичног дела*

Члан 1

Кривично дело је свако друштвено опасно чињење или пропуштање које је управљено против државног и друштвеног уређења Федеративне Народне Републике Југославије и правног поретка заснованог на Уставу ФНРЈ и уставима народних република.

Члан 2

Није кривично дело оно дело, које, иако садржи обележја дела одређеног у закону, није друштвено опасно, због своје очигледне незнатности и отсуства штетних последица.

1) Стручна Комисија правника израдила је овај Пројекат који је предложила као базу за будући нацрт Општих дела Кривичног закона. Комитет за законодавство и изградњу народне власти и Министарство правосуђа ФНРЈ су се сложили са овим Пројектом. Услед великог значаја који има Општи део за изградњу кривичног законодавства и науке кривичног права, износи се овај Пројекат на ширу дискусију. „Архив“ је добио право да Пројекат објави у циљу да нашим правницима пружи прилику да учине своје примедбе и сугестије у вези са свим принципима које Пројекат садржи. „Архив“ позива све наше правнике, теоретичаре и практичаре, да узму активног учешћа у овој дискусији и да сва мишљења доставе Уредништву, које ће ова мишљења доставити Комисији, а поједина и објавити.

Члан 3

Није кривично дело оно чињење или пропуштање које је у часу извршења претстављало кривично дело, али је у току ислеђења или поступка пред судом изгубило друштвено опасни значај због изменењених друштвено-политичких прилика.

2. Однос кривичног дела према закону

Члан 4

Нико не може бити кажњен без одлуке суда донете на основу закона којим је одређено кривично дело.

Казне се могу установити и изрицати само на основу закона.

3. Аналогија

Члан 5

Када неко кривично дело није непосредно одређено у закону, онда ће се основ одговорности и границе кажњивости одредити према најсличнијем по врсти и тежини кривичном делу, које је у закону одређено.

4. Сврха казне

Члан 6

Сврха је казне:

1. да спречи учиниоца да поново учини кривично дело;
2. да васпитно утиче на колебљиве чланове друштва одвраћајући их од вршења кривичних дела;
3. да васпитно делује на учиниоца кривичног дела прилагођавајући га друштвено корисном раду.

Други отсек

ДЕЈСТВО КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА

1. Важност законика

Члан 7

Овај законик важи на целој територији Федеративне Народне Републике Југославије.

2. Однос законика према посебним и споредним законима савезним и републиканским

Члан 8

Кривични закони, било савезни, било републикански, не могу бити у супротности са овим закоником.

Члан 9

У случају размимоилажења између савезних кривичних закона и кривичних закона република примењују се савезни кривични закони.

3. Време извршења

Члан 10

Кривично дело је учињено када је учинилац радио или је требао да ради, без обзира када је наступила последица дела.

4. Место извршења

Члан 11

Кривично дело је учињено у месту где је учинилац радио. Ако последица није наступила у месту где је учинилац радио, кривично дело је учињено како у месту где је учинилац радио, тако и у месту, где је последица наступила.

Кривично дело пропуштањем учињено је у месту где је учинилац требао да ради. Ако последица није наступила у месту где је учинилац требао да ради, кривично дело пропуштањем учињено је како у месту где је учинилац требао да ради да би отклонио последицу, тако и у месту где је последица наступила.

Покушај кривичног дела учињен је како у месту где је учинилац радио, тако и у месту где је по његовом умишљају требала да наступи или је могла да наступи последица.

5. Просторно важење

Кривична дела учињена на територији ФНРЈ

Члан 12

На свакога ко на територији Федеративне Народне Републике Југославије учини кривично дело, примениће се овај законик.

Под територијом Федеративне Народне Републике Југославије подразумевају се и обалне морске воде, ваздушни простор над њеном сувоземном и воденом територијом, домаћи бродови и домаћи ваздухоплови, без обзира где се налазе.

Кривична одговорност лица која уживају право екстеријориталности, одређује се по прописима међународног права.

Кривична дела учињена у иностранству од држављанина ФНРЈ

Члан 13

Овај ће се законик применити на држављанина Федеративне Народне Републике Југославије и онда, када ван територије

рије Федеративне Народне Републике Југославије учини кривично дело.

*Кривична дела против народа и државе
ФНРЈ учињена у иностранству*

Члан 14

Овај ће се законик применити на сваког ко ван територије Федеративне Народне Републике Југославије учини кривично дело против народа и државе Федеративне Народне Републике Југославије без обзира на држављанство, место извршења и законе места извршења кривичног дела.

*Кривична дела против држављана ФНРЈ
учињена у иностранству*

Члан 15

Овај ће се законик применити и на странца, који ван територије Федеративне Народне Републике Југославије учини које друго кривично дело, осим оних из члана 14, на штету држављана Федеративне Народне Републике Југославије, под условом да се за учињено дело кажњава и по закону места извршења. Блажа кажњивост по закону места извршења узеће се у обзир код одређивања казне.

*Кривична дела учињена од странца
у иностранству*

Члан 16

Без обзира на закон места извршења кривичног дела примените се овај законик и на странца који не буде издат страној држави, а који ван територије Федеративне Народне Републике Југославије учини кривично дело:

а) фалсификовање новца, хартија од вредности и исправа за чије су издавање надлежни државни органи;

б) за чије се кажњавање Федеративна Народна Република Југославија обавезала међународним уговорима.

Члан 17

Овај законик примените се под условом и на начин наведен у члану 15 и на странца, који у иностранству учини које друго кривично дело, изван оних поменутих у члановима 14, 15 и 16, ако се затече на територији Федеративне Народне Републике Југославије и ако не буде издат страној држави.

Гоњење се предузима на захтев Министра правосуђа Федеративне Народне Републике Југославије.

Инострane пресуде и казне

Члан 18

Казну коју је учинилац за кривично дело у иностранству делимично или у целости издржао, узеће домаћи суд у обзир при изрицању нове казне.

У случајевима из члана 16 и 17 учинилац се неће позвати на кривичну одговорност, ако је казну на коју је у иностранству осуђен сасвим издржао или ако је пресудом иностраног суда ослобођен од оптужбе.

Издавање

Члан 19

Држављани Федеративне Народне Републике Југославије не могу се издати страним државама.

Члан 20

Издавање странаца врши се по законима Федеративне Народне Републике Југославије и по међународним уговорима.

Издавање није допуштено ако дело, за које се издавање тражи, није кривично дело и по домаћем закону.

Федеративна Народна Република Југославија неће издати стране држављане, који су прогоњени због залагања за демократска начела, национално ослобођење, права радног на- рода и слободу научног и културног рада.

Трећи отсек

УСЛОВИ КАЖЊИВОСТИ

I. Одговорност

Урачунљивост

Члан 21

Неће се казнити ко учини кривично дело у стању трајног душевног оболења или привремене душевне поремећености или у стању заосталог душевног развоја, уколико услед ових стања учинилац није био свестан значења свога дела, или ако је и био свестан, није могао управљати својом вољом.

Према лицу, које је у време извршења кривичног дела било душевно здраво, али оболи до доношења пресуде, неће се изрицати казна све док траје које од стања наведених у претходном ставу.

На сва та лица могу се применити само медицинске мере.

Учинилац ће се казнити, ако се сам стави у стање привремене душевне поремећености у циљу да учини кривично дело.

Умишљај и нехат

Члан 22

Кривично дело може бити учињено само с умишљајем или из нехата.

Кривично дело је учињено с умишљајем: кад је учинилац знао за своје дело и хтео његово извршење, или кад је он предвидео последицу дела као могућу и пристао на њено наступање.

Кривично дело учињено је из нехата: кад је учинилац предвидео наступелу последицу, али је лакомислено држао да она неће наступити или да ће је моћи отклонити, или када он није предвидео наступелу последицу, иако је ову према околностима, а нарочито према његовим личним особинама могао или је био дужан предвидети.

Кажњивост за умишљај и нехат

Члан 23

Учинилац ће се казнити како за кривично дело учињено с умишљајем, тако и за кривично дело учињено из нехата.

За кривично дело учињено из нехата неће се казнити само онда, када то закон изречено прописује.

* Тежа казна одређена у закону

Члан 24

Ако је у закону за кривично дело, из кога је произтекла тежа последица од умишљене, одређена тежа казна, ова казна ће се изрећи само ако је тежа последица проузрокована из нехата.

Ако је због нарочитих околности за кривично дело прописана тежа казна, она ће се изрећи само ако је учинилац за те околности знао или је могао знати.

Заблуда

Члан 25

Неће се казнити за умишљено кривично дело ко у време извршења дела није знао за ма коју битну околност дела или ко погрешно узме да постоје околности према којима би то дело било допуштено, ако би оне заиста постојале.

Ако је учинилац био у заблуди услед нехата, казниће се за нехатно кривично дело, осим када закон прописује да се за нехат не кажњава.

*Незнање закона***Члан 26**

Незнање или неправилно схватање овог кривичног закона никога не извињава.

*2. Саучешће**Потстрекавање и помагање***Члан 27**

Ко другог умишљено потстрекне или ко другом умишљено помогне да учини кривично дело казниће се као да га је сам учинио.

Ако је кривично дело остало у покушају, потстрекач или помагач ће се казнити као учинилац покушаног кривичног дела.

Суд може потстрекача или помагача казнити и онда када кривично дело није ни покушано.

Ко умишљено потстрекне другога да из нехата учини кривично дело или ко овом умишљено помогне у извршењу сваког дела, сматра се да је учинилац умишљеног дела.

*Одговорност саучесника***Члан 28**

Потстрекач и помагач одговарају у границама свог умишљаја, а казниће се с обзиром на степен учествовања у кривичном делу и с обзиром на степен опасности кривичног дела и учиниоца.

Потстрекач или помагач неће се казнити ако отклони сваку последицу свог дела.

*3. Покушај***Члан 29**

Ко је извршење каквог умишљеног кривичног дела започео или га није довршио казниће се за покушај.

За покушај ће се учинилац казнити као и за свршено кривично дело. Казна ће зависити од степена опасности извршене радње, опасности извршиоца покушаја, од близине наступања последице као и од узрока због којих кривично дело није довршено.

Учинилац који драговољно одустане од извршења кривичног дела неће се казнити за покушај, али ће се казнити за оне радње које је извршио, ако те радње претстављају самостално кривично дело.

4. Припремне радње

Члан 30

За радње којима се припрема кривично дело, а нарочито за оне извршene у виду тражења или оснапобљавања оруђа или средстава или стварања повољних услова за извршење кривичног дела или тражења другог лица које би имало извршити намеравано кривично дело, учинилац се може казнити као и за покушано кривично дело.

Овај пропис се неће применити на припремне радње које су по закону самостално кривично дело.

5. Радње за које се не кажњава

Закон и прописи државне власти

Члан 31

Нема кривичног дела ако закон или други прописи државне власти дозвољавају извршење неког права или налажу испуњење дужности.

Нужна одбрана

Члан 32

Неће се казнити ко учини какво дело у нужној одбрани.

Нужна одбрана је она одбрана која је потребна да се противправни напад који је започео или који непосредно престоји одбије од народне власти, опште-народне имовине, од себе или од другог, ако је одбрана сразмерна нападу.

Стање нужде

Члан 33

Неће се казнити ко учини какво дело, да од народне власти, опште-народне имовине, од себе или од другог отклони непосредну опасност, која се на други начин није могла отклонити, ако проузрокована штета није већа од спашеног добра.

Овај се пропис не може применити према ономе ко је дужан да се излаже опасности.

6. Предлог и тужба оштећеника

Рок

Члан 34

Закон прописује због којих се кривичних дела учинилац може гонити само на предлог или по тужби оштећеника.

Код кривичних дела због којих се учинилац може гонити само на предлог или по тужби оштећеника, предлог или тужба морају се поднети у року од три месеца од дана сазнања за учиниоца.

Деда, малолетна и душевно болесна лица

Члан 35

За деду, малолетнике и душевно болесна лица предлог или тужбу може поднети њихов законски заступник или старатељски орган.

Малолетници преко шеснаест година могу и сами поднети предлог или тужбу.

Смрт оштећеника

Члан 36

Ако оштећеник умре пре доношења предлога или тужбе или у току поступка, а од предлога тужбе није одустао, прелази његово право на брачног друга, на његову деду или родитеље, за које почиње течи нов рок од три месеца од смрти оштећеника.

Вишe оштећеника

Члан 37

За кривично дело учињено на штету више лица гоњење ће се отпочети, ако предлог или тужбу поднесе ма и један, оштећеник.

Ако од предлога или тужбе одустане један оштећеник, гоњење ће се наставити по предлогу или тужби ма којег другог оштећеника.

Недељивост

Члан 38

Ако су предлог или тужба оштећеника поднети против једног учесника, гоњење ће се отпочети против свих учесника.

Одустанком од предлога или од тужбе према једном од учесника, обуставља се поступак према свима.

Одустанак

Члан 39

Оштећеник може одустати од предлога до почетка претреса, а од тужбе све док пресуда не постане правоснажна.

Оштећеник који је одустао од предлога или од тужбе, губи право на поновно подношење предлога или тужбе.

Четврти отсек

КАЗНЕ И МЕДИЦИНСКЕ МЕРЕ

1. Казне

Врсте казни

Члан 40

Према учиниоцима кривичних дела изричу се ове казне:

1. Смртна казна;
2. Лишење слободе с принудним радом;
3. Лишење слободе;
4. Принудно-поправни рад;
5. Губитак држављанства;
6. Конфискација имовине;
7. Губитак политичких и појединих грађанских права;
8. Губитак државне или друге јавне службе;
9. Губитак или снижење чина;
10. Забрана бављења одређеном делатношћу или занимањем;
11. Протеривање из места пребивања;
12. Новчана казна;
13. Стављање у дужност да се поправи штета.

Главне и споредне казне

Члан 41

Смртна казна, лишење слободе с принудним радом, лишење слободе и принудно-поправни рад изричу се само као главне казне.

Губитак држављанства, конфискација имовине, губитак политичких и појединих грађанских права, губитак државне или друге јавне службе, губитак или снижење чина, забрана бављења одређеном делатношћу или занимањем, протеривање из места пребивања, новчана казна и стављање у дужност да се поправи штета могу се изрицати и као главне и као споредне казне.

Члан 42

Може се изрећи само једна главна казна.

Споредне казне изричу се као главне казне само ако су за кривично дело одређене у закону.

Уз сваку главну казну могу се изрећи једна или више споредних казни и кад нису за кривично дело одређене у закону, осим казне конфискације имовине из члана 48, која се изриче увек уз казну губитка држављанства, а у другим случајевима само кад је у закону одређена.

Смртна казна

Члан 43

Смртна казна извршује се вешањем или стрељањем.

Смртна казна не може се извршити над женама док траје стање бременитости.

Лишење слободе с принудним радом

Члан 44

Казна лишења слободе с принудним радом не може бити краћа од шест месеци ни дужа од двадесет година.

Лицу неспособном за рад замениће се ова казна казном лишења слободе у трајању до двадесет година.

Лишење слободе

Члан 45

Казна лишења слободе не може бити краћа од три дана ни дужа од пет година.

Принудно-поправни рад

Члан 46

Казна принудно-поправног рада не може бити краћа од једног дана ни дужа од две године.

Ова казна се неће изрицати према лицима неспособним за рад. Таквим лицима замениће се ова казна казном лишења слободе, рачунајући три дана принудно-поправног рада за један дан лишења слободе.

Губитак држављанства

Члан 47

Казна губитка држављанства је трајна.

Казна губитка држављанства изриче се само против лица која се не налазе на територији ФНРЈ и повлачи забрану повратка осуђеника у земљу.

Конфискација имовине

Члан 48

Казна конфискације имовине може бити потпуна или делимична.

Потпуна конфискација имовине састоји се у принудном одузимању без накнаде у корист државе целокупне имовине осуђеног лица, а делимична конфискација имовине састоји се у принудном одузимању без накнаде у корист државе одређеног дела имовине осуђеног лица.

Ако суд изрекне казну делимичне конфискације имовине, назначиће у пресуди тачно која се имовина и колики њен део конфискује.

Казна конфискације имовине може се изрећи и против правних лица.

Члан 49

Конфисковати се могу и предмети који су постали каквим кривичним делом или који су били употребљени или су намењени за извршење кривичног дела, поклони и друге користи дате или у изглед стављене да би се учинило кривично дело.

Губитак политичких и појединих грађанских права

Члан 50

Казна губитка политичких и појединих грађанских права може бити трајна или времена.

Члан 51

Трајан губитак политичких и појединих грађанских права мора се изрећи као споредна казна уз казну смрти и уз казну губитка држављанства и може се изрећи само уз те казне.

Времени губитак политичких и појединих грађанских права може се као споредна казна изрећи само уз казну лишења слободе с принудним радом, лишења слободе и принудно-поправног рада. Уз казну принудно-поправног рада може се губитак политичких и појединих грађанских права изрећи само ако је она дужа од једне године, а уз казну лишења слободе с принудним радом ако је она дужа од шест месеци.

Времени губитак политичких и појединих грађанских права не може бити краћи од једне ни дужи од пет година.

Члан 52

Ако је казна губитка политичких и појединих грађанских права изречена као споредна казна уз коју главну времену казну, онда осуђеник не може вршити политичка, односно поједина грађанска права од дана правоснажности пресуде, али му се казна губитка ових права рачуна тек од дана када је главна казна издржана, застарела или опроштена. У случајевима када је казна губитка политичких и појединих грађанских права изречена као споредна казна уз казну смрти или уз казну губитка држављанства и када је изречена као главна казна, она почиње тећи од дана правоснажности пресуде.

Члан 53

Казна губитка политичких и појединих грађанских права састоји се у губитку:

1. Свих политичких права и то:
 - а) права бирати или бити бирац у органе државне власти;
 - б) права на стицање функција у друштвеним организацијама путем избора;
 - в) права на државну или другу јавну службу;
 - г) права на ношење почасног звања, одличја и других јавних почести;
2. Једног или оба од ових грађанских права:
 - а) родитељског права;
 - б) права на пензију или помоћ социјалног осигурања.

Члан 54

Одузимање родитељских права може суд изрећи само ако утврди да је осуђеник злоупотребљавао та права.

Одузимање права на пензију или на помоћ социјалног осигурања може суд изрећи само при осуди за кривична дела против народа и државе, кривична дела из користољубља и при осуди на казну потпуне конфискације имовине.

Губитак државне или друге јавне службе

Члан 55

Казна губитка државне или друге јавне службе може бити трајна или времена.

Времена казна губитка државне или друге јавне службе не може бити краћа од једне ни дужа од пет година.

Члан 56

Казна губитка државне или друге јавне службе изриче се ако је учинилац осуђен за такво кривично дело које га чини недостојним вршења државне или друге јавне службе.

Губитак или снижење чина

Члан 57

Казна губитка чина је трајна, а казна снижења чина је времена.

Казна снижења чина не може бити краћа од једне ни дужа од пет година.

Члан 58

Казна губитка или снижења чина изриче се ако је учинилац осуђен за такво кривично дело које га чини недостојним његовог чина.

Забрана бављења одређеном делатношћу или занимањем

Члан 59

Казна забране бављења одређеном делатношћу или занимањем је трајна или времена.

Времена забрана не може бити дужа од пет година.

Ова казна повлачи и губитак права на вођење радње или предузећа.

Члан 60

Казна забране бављења одређеном делатношћу или занимањем изрећи ће се кад суд утврди да је учинилац своју делатност или занимање злоупотребио за извршење кривичног дела или ако је учинилац због неспособности да врши делатност или занимање извршио кривично дело.

Протеривање из места пребивања

Члан 61

Казна протеривања из места пребивања не може бити краћа од шест месеци ни дужа од пет година и састоји се у упућивању осуђеног на принудан боравак у место рођења или у неко друго место са забраном напуштања тога места или без ове забране.

Одређивање новог боравишта наредиће се с обзиром на личне особине и занимање осуђеника.

Члан 62

Странац се може протерати са целе територије ФНРЈ.
Протеривање странца може бити трајно или времено.

Члан 63

Казна протеривања из места пребивања изрећи ће се кад суд, с обзиром на начин извршења или побуде због којих је кривично дело учињено, утврди да би бављење осуђениково у месту пребивања било опасно за правни поредак.

Кад је казна протеривања из места пребивања изречена као споредна казна уз коју главну времену казну, време од кога се рачуна ова казна почиње тешти од дана кад је главна казна издржана, застарела или опроштена. У свим другим случајевима кад је казна протеривања из места пребивања изречена као споредна казна, као и у случају кад је изречена као главна казна, она почиње тешти од дана правоснажности пресуде.

Новчана казна

Члан 64

Новчана казна не може бити мања од педесет динара и изриче се у корист државне благајне.

Новчана казна изриче се и према имовном стању осуђеника.

У пресуди се одређује рок плаћања новчане казне. Овај рок не може бити краћи од четрнаест дана ни дужи од три месеца и рачуна се од дана када је пресуда постала правоснажна.

Члан 65

Суд може осуђенику допустити да новчану казну исплати у делнимичним отплатама. У том случају има се одредити време за које ће се новчана казна исплатити. То време не може бити дуже од једне године.

Ако осуђеник у одређеном времену не плати новчану казну, наплата ће се извршити принудно. Ако се новчана казна не би могла наплатити ни на овај начин, замениће је суд казном принудно-поправног рада, рачунајући педесет динара за један дан принудно-поправног рада. У овом случају принудно-поправни рад не може бити дужи од једне године.

Ако осуђеник исплати само један део новчане казне, остатак ће се заменити принудно-поправним радом. Ако осуђеник исплати остатак новчане казне прекинуће се са извршењем принудно-поправног рада.

Члан 66

По смрти осуђениковој новчана казна се неће извршити.

Ако је на новчану казну осуђено лице неспособно за рад, новчана казна се у случају ненаплативости неће извршити.

Члан 67

Као споредна казна може се новчана казна изрећи нарочито код кривичних дела учињених из користољубља.

Стављање у дужност да се поправи штета

Члан 68

Казна стављања у дужност да се поправи штета изриче се у случајевима кад суд сматра целисходним да осуђеник лично отклони последице извршеног кривичног дела или штету причинену кривичним делом.

2. Одмеравање казне

Опште начело

Члан 69

При одмеравању казне суд ће, имајући у виду сврху казне, узети у обзир прописе свог законика, границе казне које закон предвиђа за поједино кривично дело и степен друштвене опасности кривичног дела и учиниоца.

а) Отежавне и олакшавне околности

Члан 70

Код одмеравања казне као отежавне околности нарочито ће се сматрати:

1. ако је кривично дело учињено у циљу угрожавања народне власти;
2. ако кривично дело доводи у опасност државне интересе, ма да није непосредно против њих управљено;
3. ако је кривично дело учинила група људи или банда;
4. ако је кривично дело учињено из користољубља или других ниских побуда;
5. ако је кривично дело учињено на нарочито свиреп начин, насиљем или лукавством или према лицу које је у зависности од учиниоца кривичног дела;
6. ако је кривично дело учињено у поврату.

У поврату се налази онај ко је осуђен за какво умишљено кривично дело на казну принудно-поправног рада, лишења слободе или лишења слободе с принудним радом, па за пет година од дана издржане, застареле или опроштене казне опет учини какво умишљено кривично дело.

Члан 71

Код одмеравања казне као олакшавне околности нарочито ће се сматрати:

1. ако је кривично дело учињено прекорачењем граница нужне одбране или стања нужде;
2. ако је кривично дело учињено са смањеном урачунљивошћу, осим ако је смањена урачунљивост проузрокована пижанством;
3. ако је учинилац код покушаја отклонио последицу свога дела;
4. ако је потстрекач или помагач учинио све да би отклонио последицу свога дела;
5. ако је кривично дело учињено под притиском претње, принуде, службене или материјалне зависности;

6. ако је кривично дело учињено услед јаког узбуђења или услед нескривљеног изазивања;
7. ако је кривично дело учињено услед нужде или стицаја тешких личних или породичних прилика;
8. ако је кривично дело учињено услед иезнања или случајног стицаја околности;
9. ако је кривично дело учињено од стране малолетника или трудне жене.

Члан 72

Околности које улазе у састав кривичног дела не могу се при одмеравању казне поново узети као отежавне или олакшавне околности.

б) Ублажавање казне

Члан 73

Суд може учиниоцу кривичног дела одмерити казну испод границе одређене у закону или га казнити блажом врстом казне, ако нађе да такво отступање захтевају изузетне околности које утичу на друштвену опасност кривичног дела и учиниоца.

Код одмеравања казне испод границе одређене у закону и код изрицања блаже врсте казне може се изречена казна спустити до најмање законске мере те врсте казне.

в) Ослобођење од казне

Члан 74

Учинилац ће се ослободити од казне ако суд нађе да се у време суђења не може више сматрати опасним по друштво.

Ако се у току ислеђења нађе да се учинилац не може више сматрати опасним по друштву, обуставиће се кривични поступак.

Члан 75

У случају ублажавања казне по члану 73 и у случају ослобођења од казне по члану 74 суд је дужан да исцрпно наведе околности због којих сматра да казну треба ублажити, односно ослободити учиниоца од казне.

г) Алтернативне казне

Члан 76

Ако закон донушта суду избор између две или више врста казни, теква врста казне изрећи ће се кад то захтева већа друштвена опасност кривичног дела и учиниоца.

Ако закон допушта суду избор између казне лишења слободе и новчане казне, казна лишења слободе изрећи ће се кад се новчаном казном не би постигла сврха казне.

д) Урачунивање притвора и истражног затвора

Члан 77

Време проведено у притвору, истражном затвору и у затвору од проглашења правоснажности пресуде урачунава се у казну лишења слободе с принудним радом, лишења слободе и принудно-поправног рада.

Код казне принудно-поправног рада урачунивање се врши тако да се један дан притвора, истражног затвора или затвора рачуна за три дана принудно-поправног рада.

Код осуде на другу казну може суд с обзиром на лишење слободе, које је осуђеник издржао пре правоснажности пресуде, изречену казну смањити или ослободити од њеног извршења.

ћ) Стицај кривичних дела

Члан 78

Ако учинилац изврши једну радњу, у којој се стичу обележја више кривичних дела, или ако изврши више кривичних дела, по којима није донета судска одлука, суд ће одмерити претходно казну за свако кривично дело и изрећи једну казну, која се састоји у повишењу најтеже одмерене казне.

Ако суд нађе да стицај кривичних дела не указује на повећану опасност учиниоца, може изрећи за сва кривична дела у стицају само казну, коју је одмерно за најтеже кривично дело.

Повишена казна не сме прећи износ појединих заслужених казни ни највећу законску меру примењење врсте казне.

Споредне казне, медицинске и виспитно-поправне мере морају се изрећи, ако су предвиђене ма и за једно кривично дело у стицају.

Члан 79

Ако осуђеник, пре него што је изречена казна издржана, застарела или опроштена, буде осуђен због кривичног дела, које је учинио пре или после објављивања раније пресуде, суд изриче једну казну. При томе може суд ранију казну спојити у целости или делимично са новом казном или изрећи само нову казну, обухватајући тиме и ранију казну.

Казна коју је осуђеник издржао урачунаће се у изречену казну.

Прописи става 3 и 4 члана 78 примењују се и у овом случају.

3. Условна осуда

Појам

Члан 80

Код осуда на принудно-поправни рад и на лишење слободе до две године, може суд пресудом одложити извршење изречене

казне, ако нађе да степен осуђеникове опасности не захтева његово лишење слободе или издржавање принудно-поправног рада.

У том случају суд ће наредити да се осуда не изврши, ако у року, који не може бити краћи од једне ни дужи од пет година, осуђеник не учини ново, исто тако тешко или теже кривично дело.

Условна осуда не може се изрећи према ономе ко је за последњих пет година био безусловно осуђен на казну принудно-поправног рада или лишења слободе дуже од једне године или коју тежу казну.

Споредне казне

Члан 81

Новчана казна и казна конфискације имовине као споредне казне извршују се без обзира што је казна принудно-поправног рада односно лишења слободе условљена.

Опозивање

Члан 82

Ако осуђеник у року одређеном у ставу 2 члана 80 учини ново, исто тако тешко или теже кривично дело, суд ће опозвати одлагање извршења казне и за оба дела изрећи казну по пропису члана 78.

Члан 83

Ако се после објављивања условне осуде сазна за кривично дело учињено пре њеног изрицања, одлагање извршења казне ће се опозвати ако суд нађе да не би било основа за изрицање условне осуде, да се је за раније кривично дело знало. У таквом случају суд ће за оба кривична дела одредити казну по пропису члана 78.

Последица условне осуде

Члан 84

Рок из члана 80 почиње тећи од дана правоснажности пресуде.

Кад протече време за које је извршење казне одложено, а не наступи случај из члана 82, сматраће се да осуђеник није осуђиван.

4. Условни отпуст

Условни отпуст и условна замена казне

Члан 85

Ако је осуђеник за време издржавања казне лишења слободе с принудним радом или лишења слободе или принудно-

неправног рада својим радом и владањем показао да се може очекивати да ће се и на слободи добро владати, може се, пре него што је казну издржао, условно отпустити.

Осуђенику се уз исте услове може досуђена казна условно заменити лакшом врстом казне.

Опозивање

Члан 86

Условни отпуст и условна замена казне могу се опозвати, ако осуђеник у времену док траје услов, буде осуђен за ново кривично дело, које упућује на то да разлози за условни отпуст односно условну замену казне више не постоје.

У том случају време које је протекло од дана кад је осуђеник условно отпуштен или од како му је казна условно замењена, не рачуна се у казну.

5. Медицинске мере

Неурачунљива лица

Члан 87

Ако суд утврди да је учинилац кривичног дела неурачунљив и да је његово даље бављење на слободи опасно за правни поредак, одредиће да се упути у завод за душевно болесна лица или у неки други завод за лечење.

Смањено урачунљива лица

Члан 88

Исте мере може суд уз исте услове одредити и против смањено урачунљивог лица.

Ако је смањено урачунљиво лице осуђено на казну лишења слободе с принудним радом, лишења слободе или принудно-неправног рада одлучиће суд, после његовог отпуштања из завода за душевно болесна лица или из другог завода за лечење, да ли ће се казна извршити.

Пети отсек

ГАШЕЊЕ ПРАВА НА ГОЊЕЊЕ И КАЗНУ

I. Застарелост

Члан 89

По истеку одређеног времена од дана извршења кривичног дела, односно од дана правоснажно изречене пресуде, учинилац кривичног дела неће се гонити, односно изречена казна

неће се извршити, пошто је престала друштвена опасност дела и учиниоца и тиме казна изгубила сврху.

а) Застарелост права на гоњење

Рокови

Члан 90

Право на гоњење кривичних дела застарева:

за двадесет година код кривичних дела, за која је одређена смртна казна;

за петнаест година код кривичних дела, за која је одређена казна лишења слободе с принудним радом дужа од десет година;

за десет година код кривичних дела, за која је одређена казна лишења слободе с принудним радом до десет година;

за пет година код кривичних дела, за која је одређена казна лишења слободе дужа од једне године;

за три године код свих осталих кривичних дела.

Ако је за кривично дело алтернативно одређено више казни, застарелост права на гоњење одређује се по најтежој казни.

Не застарева право на гоњење код оних кривичних дела, за која то закон изрично одређује.

Почетак, мировање и прекидање

Члан 91

Застарелост права на гоњење почиње од оног дана када је кривично дело учињено.

Застарелост не тече за време за које се по закону гоњење не може отпочети или продужити.

Застарелост права на гоњење прекида се сваком радњом органа ислеђења или суда, која је због учињеног кривичног дела управљена против учиниоца у циљу његовог гоњења.

Застарелост се прекида и онда, ако учинилац у времену док тече рок застарелости учини исто тако тешко или теже кривично дело.

Сваким прекидом почиње да тече поново застарелост.

Право на гоњење, изузев случаја из последњег става члана 90, застарева у сваком случају кад протекне два пута онолико времена, колико се по закону за застарелост права на гоњење за то дело тражи.

б) Застарелост права на извршење казне

Рокови

Члан 92

Изречена казна не може се извршити ако је протекло: двадесет година од осуде на смртну казну;

петнаест година од осуде на лишење слободе с принудним радом дуже од десет година;

десет година од осуде на лишење слободе с принудним радом до десет година;

пет година од осуде на лишење слободе дуже од једне године;

три године од осуде на какву другу казну.

Почетак, мировање и прекидање

Члан 93

Застарелост права на извршење казне почиње оног дана кад је пресуда постала правоснажна, а код условне осуде оног дана кад је наређено њено извршење.

Застарелост не тече за време за које се извршење казне по закону не може предузети.

Застарелост права на извршење казне прекида се сваком радијом надлежних органа управљеном на извршење казне.

Сваким прекидом почиње да тече поново застарелост.

Право на извршење казне застарева у сваком случају ако прође два пута онолико времена, колико се по закону за застарелост права на извршење казне тражи.

2. Поништај осуде

a) Поништај осуде по закону

Члан 94

Сматраће се да није осуђено лице које је осуђено на казну принудно-поправног рада или на казну лишења слободе до шест месеци или на неку лакшу казну, ако у року од три године од дана издржане, застареле или опроштене казне не учини ново кривично дело, или лице које је осуђено на казну лишења слободе од шест месеци до три године, ако у року од пет година од дана издржане, застареле или опроштене казне не учини ново кривично дело.

b) Поништај осуде по молби

Члан 95

Код осуде на казну преко три године лишења слободе или на неку тежу казну, може суд, по истеку осам година од дана издржане, опроштене или застареле казне, на молбу осуђеника, који је први пут осуђен, поништити осуду ако је он то својим понапањем заслужио.

Поништајем осуде укидају се све законске последице.

*5. Амнестија и помиловање**Амнестија***Члан 96**

Амнестијом се гаси право на гоњење, или право на извршење казне⁽¹⁾ у целости или делимично, или се врши замена једне казне другом блажом врстом казне, у корист појединачно неодређених лица, која су обухваћена актом амнстије.

Ако су амнестијом потпуно опроштене и главна и споредна казна, сматраће се да амнистирано лице није ни осуђено.

*Помиловање***Члан 97**

Помиловање је потпуно или делимично оправштање, ублажавање или смањење правоснажно изречене казне, у корист једног или више појединачно одређених лица.

Ако су помиловањем потпуно опроштене главна и споредна казна, сматраће се да помиловано лице није ни осуђено.

*Шести отсек***ОДГОВОРНОСТ МАЛОЛЕТНИКА***Деца***Члан 98**

Дете које учини кривично дело не може се гонити ни казнити. Такво дете ће се предати старатељским органима ради примене васпитних мера.

*Неодговорни малолетници***Члан 99**

Малолетник који због умне неразвијености није био свестан значења свог дела, или који је тог значења био свестан али није могао управљати својом вољом, неће се казнити.

Према таквом малолетнику изрећи ће се васпитно-поправне мере.

Васпитно-поправне мере су: а) предавање малолетника родитељима или старатељима да га казне, да над њим воде надзор и о њему се старају; б) укор; в) стављање под надзор; г) упућивање у васпитно-поправни завод.

Члан 100

У васпитно-поправном заводу малолетник ће остати док се не поправи, али најмање једну годину, а најдуже до навршеше осамнаесте године живота.

Одговорни малолетници

Члан 101

Ако је малолетник толико умно развијен да је могао бити свестан значења свог дела и управљати својом вољом, и ако је навршио шеснаест година, могу се с обзиром на степен друштвене опасности кривичног дела и степен његове друштвене опасности, према њему изрећи казну лишења слободе с принудним радом, лишења слободе и принудно-поправног рада.

Осуђени малолетник издржава до навршене осамнаесте године казну одвојено од пунолетних лица.

Измена и значај мера

Члан 102

Изречену васпитно-поправну меру може суд увек изменити и у границама закона применити другу, којом ће се најбоље постићи васпитно-поправни циљ.

Са мерама одређеним према малолетницима нису скоччане никакве друге правне последице. Малолетник против кога су те мере изречене сматра се неосуђиваним.

Медицинске мере

Члан 103

Ако здравствено стање малолетника захтева медицинску ногу, нарочито ако је он душевно болестан, малоуман, слеп или глув, одредиће суд да се он упути у медицинско-васпитни завод.

Седми отсек

ОБЈАШЊЕЊЕ ЗАКОНСКИХ ИЗРАЗА

Члан 104

По овом законику:

1. под „службеним лицима“ сматрају се, поред лица која се за таква сматрају по закону о државним службеницима, сви они који су на основу избора, наименовања или уговора, стално или привремено, са наградом или без ње, законом овлашћени да врше неку државну функцију, као и руководство и намештеници задруга;

2. „деца“ су лица која нису навршила четрнаест година, а „малолетници“ су лица која су навршила четрнаест али нису навршила осамнаест година;

3. „исправа“ је сваки предмет који је подобан или одређен да служи за доказ какве чинешње која има вредност за правне односе;

4. „покретна“ ствар је и електрична, парна и свака друга слична снага;

5. „најближи сродници“ су сви сродници у правој линији, муж, жена, браћа и сестре.

Осми отсек

ПРЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 105

Овај законик, посебни и споредни кривични закони, примениће се и на кривична дела учињена после 6 априла 1941 године, по којима још није изречена правоснажна пресуда.

Члан 106

Овај законик, посебни и споредни кривични закони, примениће се и на кривична дела извршена пре 6 априла 1941 године, ако се ради о делима:

а) управљеним против мира, независности и територијалног интегритета државе и слободе народа Федеративне Народне Републике Југославије;

б) убиства, мучења, злоставе, насиља, одвођења у концен轨迹оне логоре и интернацију, као и учествовање у осуђивању и полицијским прогонима становништва и бораца против фашизма и реакције.

Члан 107

Ступањем на снагу овог законика престају важити сви прописи, који су у супротности с овим закоником.

Члан 108

Овај законик ступа на снагу месец дана по објављивању у „Службеном листу Федеративне Народне Републике Југославије“.

ПОВОДОМ ОБЈАВЉИВАЊА ПРОЈЕКТА ЗА ОПШТИ ДЕО КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА

„Архив“ објављује Пројекат за Општи део кривичног законика Федеративне Народне Републике Југославије. Овај је напрт израдила комисија стручњака под руководством Министарства правосуђа ФНРЈ и Комитета за законодавство и из-

градњу народне власти. Ради бољег разумевања садржаја и смисла самог нацрта сматрамо да је потребно изнети нека основна начела нацрта.

Гледано кроз историју, кривично право, као и све остale тране права, служило је заштити, учвршћивању и развитку оних друштвено-економских односа и система који су били подесни и корисни за владајућу класу. Тај класни карактер права најбоље може да се види баш на подручју кривичног права где експлоататорска држава отворено наступа заштићујући своје класне интересе. Кривично право је било у историји једно од најмоћнијих срећстава за угњетавање већине без обзира на то што се оно у разним временским раздобљима на различите односе неједнако применјивало.

Бурђоаски теоретичари, као на свим пољима друштвеног збивања, тако и на подручју кривичног права покушавали су да прикрију ту историску истину. Оно исто начело формадије демократије о слободи, које се изражавало у познатој формулатији да је „слобода, право које припада човеку да ради све оно што не шкоди правима другог човека“, кад је било пренесено у кривично право изражавало се начелом „„грађанин има право да ради све оно што није забрањено кривичним законом“. Међутим, то начело, које је било прогресивно у моменту борбе са самовољом феудално-апсолутистичке државе, изгубило је тај прогресивни карактер током историског развоја грађанске државе. Довољно је споменути проширење појма „политичких“ кривичних дела у развоју грађанске државе, нарочито у фази империјализма, па да се јасно види како је та једнакост и слобода придржана само за владајућу мањину.

Експлоататорски карактер кривичног права испољава се и у томе која добра заштићава кривично законодавство такве државе, коме припадају та добра и која се лица нарочито заштићавају.

Зато бурђоаска наука и бурђоаско законодавство избегавају да било у теорији било у пракси открију ту историску истину и апстрактним формулатијама начела једнакости и слободе покушавају да прикрију класку природу свога кривичног права.

При изради нацрта општег дела кривичног законика није се могло ићи тим путем.

Наш правни систем је правни израз оних суштинских промена које су се десиле у нашој држави у току ослободилачког рата и он треба да служи као средство за заштиту, учвршћивање и развитак оних друштвених односа који су се изразили као демократска тековина наше борбе. Наши су закони израз наше демократске државе у којој се власт налази у рукама огромне

већине, радног народа града и села. Они су средство у рукама радног народа за заштиту државе коју је он током борбе створоио и која изражава у свим својим еманацијама његове интересе.

У држави у којој се власт налази у рукама огромне већине нема шта да се крије и нема разлога да се постављају на подручју кривичног права такве правне формулатије које сакривају праву суштину ствари. Нема разлога да се јасно не изрази у какву је сврху донесено кривично законодавство и чијој заштити оно има да служи. Наше кривично законодавство заштићује од учинилаца кривичних дела државно и друштвено уређење Федеративне Народне Републике Југославије и њен правни поредак који је извојеван као демократска тековина ослободилачког рата, а који је нашао свој најјачи изражај у Уставу Федеративне Народне Републике Југославије и уставима појединачних народних република. Дакле, наше кривично законодавство заштићује баш ову и овакву државу каква је Федеративна Народна Република Југославија, тј. државу радног народа града и села.

Та се заштита на подручју кривичног законодавства остварује путем примене казни према учиниоцима кривичних дела уопште, а нарочито према издајницима отаџбине, рушиоцима народне власти, отимачима општенародне имовине и другим штеточинама сваке врсте.

Из истих разлога из којих су избегавали да открију суштину и сврху кривичног законодавства буржоаски теоретичари избегавали су у својим законицима да открију и суштину појма кривичног дела. Уместо да даду суштински појам кривичног дела, полазећи од истог формалног скватања слободе које смо горе поменули, они формулишу познато начело „нема кривичног дела ако није предвиђено у закону“. У име формалне слободе кривични закон треба да укаже какве се радње појављују као кривично дело.

Додуше, и у грађанској науци је било расправљано питање материјалне дефиниције кривичног дела, но оно се у суштини разликује од материјалног појма кривичног дела како је дато у нашем нацрту. Нарочито је социолошка школа истицала „материјални“ појам кривичног дела стојећи на становишту да се кривичним делом врећа неко добро појединцу а самим тим и друштва. Које је то добро и кога друштва, ти теоретичари су намерно изостављали, и на тај су начин сакривали класни карактер кривичног дела.

Напредна наука не полази од тога становишта. Она не двосмислено изражава која се добра заштићују и које се чињење односно пропуштање сматра друштвено опасним. То нису никаква апстрактна добра појединача и апстрактног дру-

штва, већ су то јасно одређена добра и јасно одређен државни и друштвени поредак.

При постављању појма кривичног дела комисија која је израђивала нацрт општег дела кривичног закона руководила се схватањем напредне науке.

Нацирт општег дела кривичног законика решио се формално-правничке методе која је важила на подручју кривичног права старе Југославије, и ону праксу која је настала течајем ослободилачке борбе обликовао је у нове научне формулатије које одговарају нашој друштвеној стварности.

У члану 1 нацрта речено је:

„Кривично дело је свако друштвено опасно чињење или пропуштање које је управљено против државног и друштвеног уређења Федеративне Народне Републике Југославије и правног поретка заснованог на Уставу ФНРЈ и уставима народних република.“

Тиме је кривично дело добило конкретан и јасан израз као свако друштвено-опасно делање које је уперено баш против нашег, одређеног, државног и друштвеног уређења и правног поретка, како је он изражен у Уставу ФНРЈ и уставима народних република. На тај начин је јасно речено — само да истакнемо неколико примера — да ће се код нас казнити свако ко учини или пропусти такву радњу која је уперена против наше народне власти, против отимача општедржавне имовине, против отимача задружне имовине, против братства и јединства наших народа, против нашег федеративног уређења итд., итд.

Према оваквом схватању кривичног дела, како је оно постављено у нацрту, кривично дело није кажњиво зато што то пише у извесној норми, него зато што је оно друштвено опасно. Не кажњава се, дакле, извршилац ради тога што постоји нека апстрактна норма у којој пише да ће се за такво дело казнити него зато што су његове радње друштвено опасне.

Даља коисеквенца таквог схватања јесте, да и у оном случају кад постоји норма кривац може бити некажњен ако је његова радња изгубила друштвено опасно значење. С друге стране ако не постоји норма, кривац може бити кажњен ако се његова радња има сматрати друштвено опасном, ма да законодавац није унапред одредио обележја одређене радње као кажњиве.

Да се не би ово криво разумело, потребно је дати даље објашњење. Овако одређен појам кривичног дела садржи само један од најважнијих, суштинских, обележја кривичног дела, које је изражено у друштвеној опасности извршеног чињења односно пропуштања. Ако би се овај пропис проматрао изоловано од осталих прописа општег дела кривичног законика и

од посебних норми којима се специфицира поједино кривично дело, онда би се могло пасти у грешку у том смислу, да се код нас кажњава свако друштвено-опасно чињење и пропуштање без обзира да ли је то дело вино и да ли је као такво и кажњиво. Разуме се, да се овај пропис мора довести у везу и са осталим условима кажњивости, да ли је на пр. дело учињено из умишљаја или из нехата, или без тих елемената, да ли је учињено од урачунљивог или од неурачунљивог лица, да није дело учињено у нужној одбрани, у стању нужде итд. Стога се поред друштвених опасности кривичног дела кажњивост и виност појављују као неопходна обележја кривичног дела, а друштвена опасност је оно суштинско и најважније обележје материјалног појма кривичног дела.

Рекли смо раније да правилно схватање појма кривичног дела доводи до даљег закључка да кривац не треба да буде кажњен ако је његова радња изгубила друштвено опасно значење. Поједино кривично дело може бити у већој или у мањој мери друштвено опасно. Дело, које је у екали друштвени опасности дошло до њене доње границе, губи практички друштвену опасност, а тиме престаје и потреба кажњавања. Ако је дело очигледно незнатно и ако уз то није било ни штетних последица, онда не постоји ни потреба да се такво дело казни. То одговара и сврси казне како је постављена у овом нацрту. Овде је важно нагласити да по члану 2 нацрта мора постојати и један и други елеменат, тј. и очигледна незнатност дела и отсуство штетних последица. Незнатност дела сама по себи не искључује друштвену опасност, јер могу из таквог дела настати неке значајније последице, тако на пример, код неких кривичних дела учињених из нехата. Исто тако могу да не наступе никакве последице, а да дело само по себи буде друштвено опасно, на пример кривична дела која су остала у пјекушају.

Материјално схватање појма кривично дела повлачи даље нужно за собом да се не може сматрати кривичним делом оно дело које је било друштвено опасно у часу извршења, али је доцније у току ислеђења или поступка пред судом због изменjenih друштвено-политичких прилика изгубило друштвено-опасни карактер. Измењене друштвено-политичке прилике утичу на оцену постојања кривичног дела. У том смислу пружа нам пример досадањи развој кажњавања за кривична дела по закону о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже. На том подручју је борба државних органа и радног народа са штеточинама дошла до такве развојне тачке да је постало могуће да у новој редакцији тога закона нека дела, која су раније била карактерисана као недопуштена спекулација, добију карактер само недопуштене трго-

вине. Уколико промет појединим добрима у даљој будућности не буде потпадао ни под каква ограничења, поједина дела из поменутог закона можда се неће сматрати као друштвено опасна. У овом случају као и у пређашњим добро се види како је пројекат одбацио формалистичко становиште о томе шта је кривично дело и како га није привезао круто за апстрактну норму него га је везао уз стварност имајући на уму да се друштвена опасност као и схватање о њој непрестано мењају, одражавајући увек стварност друштвено-економских односа.

Овакво схватање појма кривичног дела доводи коначно до даљег становишта да ни једно друштвено опасно дело не може остати некажњиво само зато што није непосредно одређено у посебном делу кривичног законика. Тако долазимо до аналогије.

Претпоставке за примену аналогије према напрту су ове:

- 1) чињење или пропуштање мора бити друштвено опасно;
 - 2) аналогија се примењује само онда кад друштвено опасна радња или пропуштање није директно одређена у закону;
 - 3) сличност извршene радње или пропуштања по врстама и тежинама са кривичним делом које је одређено у извесној норми посебног дела кривичног законика или ког другог закона по коме се аналогија треба да примени.

Према томе, нико не може бити оглашен кривим за неко кривично дело само на основу прописа о аналогији који је изражен у чл. 5 нацрта. За примену аналогије тражи се не само да је поједино дело, које није непосредно одређено у закону, друштвено-опасно, него и веза тог дела по врсти и тежини са једним кривичним делом из посебног дела, рецимо и. пр. из Закона о кривичним делима против народа и државе.

Сличност по врсти означава групу кривичних дела која има исти објект (на пример кривична дела против личности).

Сличност по тежини означава сличност конкретног кривичног дела са оним у пропису с обзиром на друштвену опасност. Без овог елемента могло би се десити да се, због формалне сличности, дело које претставља мању друштвену опасност казни тешком казном и обратно.

Под „основном одговорности“ подразумева се друштвена спасност која је већ одређена у извесном пропису било посебног законика било другог закона.

„Границе кажњивости“ значе горњу и доњу границу казне, односно врсту казне одређене за кривично дело у односном пропису на основу кога се примењује аналогија.

Под речи „закон“ треба разумети кривичне законе уопште, јер се не ради само о овом кривичном законику, него и о специјалним законима за које ће важити општи део кривичног законика.

Кад је реч о појму кривичног дела, ради бољег разјашњења и отстрањивања неспоразума потребно је истаћи шта се по напредној науци сматра основним елементима кривичног дела.

Сва кривична дела имају нека основна обележја која су изражена у општем делу кривичног законика, а свако конкретно дело има још и специјално обележје које је изражено у посебном делу кривичног законика или у ком другом закону. Прематоме, под елементима кривичног дела разумевамо сва она обележја од којих се састоји дато кривично дело.

Свако кривично дело има ове основне елементе:

а) елементе који карактеришу објекат кривичног дела, тј. енај друштвени однос на који је кривично дело управљено;

б) елементе који карактеришу субјекат кривичног дела, тј. лице које је урачунљиво и које је достигло одређено доба узраста, а које је извршило кривично дело;

в) елементе који карактеришу објективну страну кривично дела, а који обухватају чињење односно пропуштање субјекта у његовом спољњем изражaju и који се нарочито карактеришу узрочном везом између чињења односно пропуштања и последице;

г) елементе који карактеришу субјективну страну кривичног дела, тј. психолошки однос субјекта према извршеном кривичном делу, а који се нарочито испољава у форми умишљаја или нехата.

Отсуство једног од набројаних елемената искључује постојање кривичног дела.

Овде бисмо хтели истакнути да свако противправно деловање претставља собом одређено јединство објективних и субјективних обележја деловања и да раздвајање ових битних обележја у практичној примени приликом судовања не долази у обзир, јер је у стварности постојало јединство деловања сва ова четири елемента и зато и њихова оцена мора бити јединствена.

То не значи да се приликом теориске и научне поставе не може вршити засебно расматрање објективних и субјективних обележја противправног деловања с обзиром на важност личности извршиоца.

Након што смо расмотрили материјално схватање појма кривичног дела и консеквенце које из таквог схватања произлазе, потребно је да расмотримо казну и њену сврху како је постављена у најрту.

Ако проматрамо казну као угушивање противљења оном друштвеним уређењу које је подесно за владајућу класу — а таквом се она показује кроз историју, — онда у грађанској

држави, упркос прокламованом начелу да је казна једнака за све, баш код примене казне као репресије најјаче долази до изражaja експлоататорски карактер њеног кривичног права. Природно је да противљење друштвеном поретку у грађанском друштву углавном долази од угњетених маса радног народа које осећају такву државу и њене установе као окове из којих треба да се ослободе. Зато казна у таквој држави поред свих прокламованих начела носи искључиво карактер репресије.

Само у таквој држави која изражава вољу огромне већине, казна може да има онај двоструки карактер који поставља напредна наука, а то је поред репресије и преваспитавање. Зато је нацрт закона у члану б означен као сврху казне не само репресију него и предупређивање (преваспитавање) како колебљивих чланова друштва тако и самог извршиоца.

При одређивању сврхе казне не могу се у чл. 6 наведене поједине тачке одвојено узимати, већ се морају узети заједно, јер само њихово јединствено посматрање приликом примене омотућава правилно остварење сврхе казне. Према томе би било погрешно при примени казне одвајати репресију од предупређивања као што би било погрешно одвајати општа предупређивања од специјалног предупређивања, тј. предупређивање извршења кривичног дела од стране других лица као и од самог извршиоца кривичног дела. Овде морамо нагласити да се предупређивање односно преваспитавање не постиже само благом казном, него да ће често баш строга казна одиграти ону улогу која је постављена њеном сврхом. У ком смислу се има вршити преваспитавање, одређује и члан 2 Закона о уређењу народних судова. При одмеравању казне суд мора имати у виду сврху казне како је означена у чл. 6, држећи се прописа овога закона и граница казне које закон предвиђа за поједино кривично дело, као и степена друштвене опасности кривичног дела, а нарочито самога извршиоца. На тај начин долазимо до индивидуализације казне, тј. до одређивања оне врсте казне и њене висине која по мишљењу суда најбоље одговара друштвеној опасности кривичног дела.

Наш Пројекат законика дао је пуну могућност индивидуализације казне баш кроз материјално схватање појма кривичног дела, јер је као критериј за строжу и блажу казну постављено друштвеној опасности кривичног дела и учникоца, а не крото постављену меру казне као што то постављају бурђоаски законици са познатим начелом „nulla poena sine lege“. Најновији бурђоаски законици и сами су осетили немогућност тога начела, и зато су допуштали у извесним случајевима, тачно предвиђеним у законима, да се казна може ублажити односно поснтрити испод и преко казне одређене у норми или да се у особито лаким

случајевима извршилац остави без казне. Но ове мере, осим што су показале да горње начело више не одговара ни буржоаским законима, нису ништа друго постигле осим што су у случајевима где владајућа мањина није била заинтересована даље извесне могућности судији да се слободније креће. Нацрт законика, полазећи са становишта друштвене опасности кривичног дела, био је у могућности да даде ова овлашћења све до потпуног ослобођења од казне у општој формулатији, не везујући суд никаквим формулама. Ако се томе још дода да је нацрт предвидео тринаест врсти казни, онда се види како је пружена стварна могућност потпуне индивидуализације казне.

По нацрту се казне деле на оне које се могу изрећи као главне и на оне које се могу изрећи као главне и споредне. У том смислу нацрт законика не уводи никакве знатније новине у односу на наш досадањи закон о врстама казни.

Од новина у нацрту кривичног законика износимо законски поништај осуде који искључује за будућност све правне последице скопчане са осудом. То је и разумљиво кад се узме у обзир да нашој казни није једина сврха репресија.

Обухвативши оно основно у нацрту кривичног законика, а то је материјално схватање појма кривичног дела и схватање о казни, мислимо да није потребно даље разрађивати појединачна начела, јер су сви остали прописи базирани на тим основним начелима. Када се у нацрту на пример каже у чл. 23 да ће се учинилац казнити како за кривично дело учињено с умишљајем, тако и за кривично дело учињено из неката, и да се за кривично дело учињено из неката неће казнити само онда кад то закон изречно прописује, онда је то логична консеквенца схватања кривичног дела као друштвено опасног чињења односно пропуштања, јер свако дело које је друштвено опасно треба да буде кажњено. Кад бисмо пошли од противног становишта, како је заступао стари југословенски законик, кад је говорио да ће се за некат казнити само онда кад то закон изречно прописује, дошли бисмо до противног становишта да бисмо кажњавали и оно дело из неката које није друштвено опасно, а његова је кажњивост предвиђена у норми. Таква постава не одговара нашем схватању појма кривичног дела. Према истом схватању наш је нацрт прихватио на пример у члану 28 начело самосталне одговорности саучесника, а у члану 78 код стицаја кривичног дела није се круто држао ни аспорционог ни асперационог ни кумултивног система, већ је онеспособио са становишта друштвене опасности кривичног дела које не допушта круту формалност како су то постављали буржоаски теоретичари.

Публиковањем овога нацрта општег дела кривичног законика дата је прилика нашим стручњацима, установама и свим заинтересованима да га простудирају и да своје критичне осврте доставе комисији која је израђивала овај законик.

Др Владимир Калембер

СИСТЕМ ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ПРАВА¹⁾

I

Општи део кривичног права садржи опште основе, које регулишу борбу државе са друштвено опасним појавама — кривичним делима. Норме општег дела одређују основне појмове кривичног права — појмове кривичног дела, урачунљивости, виности, саучешћа, покушаја и др. и установљавају систем казни и принципе њихове примене.

На тај начин, норме општег дела одређују општу линију казнене политике државе. Због тога изградња система општег дела има велики политички и теоретски значај. На жалост, питања система кривичног права до сада нису привлачила и не привлаче потребну пажњу од стране криминалиста. Према утврђеној традицији, овим питањима аутори поклањају мало страна, а понекад чак само по неколико редака. Таква је традиција коју је усвојио још низ иностраних и руских дореволуционарних курсева кривичног права — Листа и Алфелда, Гаро-а и Ру-а, Калмикова и Кистјаковског, Сергијевског и Таганцева. У курсу општег дела совјетског кривичног права¹⁾ који је скоро изашао (1943 године), питањима система општег дела посвећена је свега једна страна. „*Општи део кривичног права, — говоре аутори, — садржи учење о кривичном закону, учење о кривичном делу и учење о казни*“.

Да се унесе потребна прецизност у проблем и да се изгради политички образложен и научно правилах систем општег дела социјалистичког кривичног права, неопходно је пре свега узети у обзир да систем општег дела не може бити сведен на систематику норми, ма ова систематика и рационализирала позитивно право. Као систем позитивног права, он мора бити, наравно, испуњен нормама позитивног законодавства; али, у

¹⁾ Из „Совјетска држава и право“ број 5—6, 1946 год., превео Н. Пахоруков.

исто време, као научни систем он мора да буде стваралачка обрада законодавног материјала: он мора да извуче из њега опште правне принципе, да их са политичког гледишта оцени и логички одреди. Тако, у позитивном кривичном законодавству не постоји директно указивање на неопходност узрочне везе као елемента бића кривичног дела, не постоји сам термин „елеменат бића“, термин „објекат“ кривичног дела; у научном пак систему позитивног права овим питањима, наравно, мора бити поклоњена потребна пажња. Дакле, научни систем мора да покаже не само конкретне одредбе, изражене речима дате норме, већ и оне принципе и идеје који су својствени мисли законо-давца и који су расејани понекад без система, по разним нормама. Научни систем општег дела не може при овоме да измишља идеје и одлуке које не постоје у позитивном праву, али он не може takoђе ни механички копирати или парафразирати норме. Само под овим условом научни систем позитивног права може да реши основни задатак који стоји пред њим — да помаже напретку научне мисли и законодавног рада.

Ипак конструисање система Општег дела не мора да доводи до расматрања проблема који се, ма били и значајни, налазе ван оквира система позитивног права: то би значило мешавину научног система позитивног права са системом науке кривичног права. Због тога у систем позитивног права не могу се укључивати чак ни такви важни одељци, као што је, на пр., историја кривичног права и учење о криминалитету са три његова веома важна пододељка: кретање криминалитета, узроци криминалитета, борба противу криминалитета. На такав се начин, у извесној мери, одређују логичке границе система општег дела: у њега не могу бити увршћени ни историја кривичног права ни учење о криминалитету. Али ово негативно дефинисање проблема куд и камо је простије од позитивног дефинисања, тј. дефинисања какав мора бити систем општег дела у његовој основној садржини и конкретним цртама. За решење овог централног питања неопходно је пре свега зауставити се, макар у основним цртама, на оним конструкцијама система општег дела, које су дате у многобројним курсевима кривичног права буржоаских и совјетских криминалиста.

II

Горе је било примећено да су питањима система општег дела према утврђеној традицији криминалисти мало поклањали и мало поклањају пажње. Објашњење ове појаве делимично се налази у томе што се сви принципи и норме кривичног права

¹⁾ „Кривично право“, Општи део, изд. III, Јуриздат, М. 1943 г.

окрећу око два основна појма: кривичног дела и казне. Може се спорити, како то драге воље чине неки од аутора, о томе који од два појма игра доминирајућу улогу у кривичном правосуђу. Али је ван спора и ван сваке сумње да ова два појма не могу бити уклоњена из система науке кривичног права. Одавде лака, за многе ауторе саблажњива могућност да изграђују систем науке сагласно овим основним појмовима уз врло мале варијације. Познавање конструкција система општег дела, датих у теорији, потпуно потврђује ову тезу.

Заиста, с једнообразном¹⁾ која више сведочи о теоретској инсерицији него о једнодушности аутора, цели низ криминалиста — Солницев, Таганцев, Сергијевски, Немировски, аутори уџбеника совјетског кривичног права (изд. 1943 године), Кестлин, Лист, Гаро, Ру и др. — своде систем општег дела на два одељка: о кривичном делу и казни. При овоме једни (на пр. проф. Сергијевски²⁾) у почетку излажу учење о казни, а затим учење о кривичном делу; други (Солницев³⁾ у првој половини XIX века, Калмиков⁴⁾, Кистајаковски⁵⁾ и многи други), напротив, на прво место истичу кривичну радњу, а затим говоре о казни. Варирајући унеколико спајање ова два појма, Кестлин⁶⁾ у првом делу свога рада говори и о кривичном делу и о казни, Немировски⁶⁾ — у почетку о казни „уопште“, потом о кривичном делу, а затим понова о казни „посебице“, Гаро⁷⁾ — о кривичном делу, затим о казни, потом понова о кривичном делу („о мношту кривичних дела и учинилаца кривичних дела“). Али у свим овим случајевима увек посебно место, у почетку или на крају система, заузима учење о кривичном закону.⁸⁾

Унеколико посебним путем иде, у теорији, Ру⁹⁾, који издваја два специјална раздељка — учење о криминалитету (истина свега 15 страна) и учење о извршиоцу кривичног дела. у законодавству — Швајцарски кодекс 1937 године, који у првом, основном делу, који носи наслов „О кривичним делима и извршиоцима кривичних дела“, увршћује у један раздељак сложени комплекс питања која се односе на учења о кривичном

¹⁾ „Руско кривично право“, СПБ, 1910.

²⁾ „Руско кривично право“, 1844.

³⁾ „Уџбеник кривичног права“, СПБ, 1866.

⁴⁾ „Уџбеник кривичног права“, Кијев, 1875.

⁵⁾ „Neue Revision der Grundsätze des Criminalrechts“, 1845.

⁶⁾ „Совјетско кривично право“, Одеса, 1926.

⁷⁾ „Precis de droit criminel“, Paris, 1898.

⁸⁾ Таганцев овај одељак назива „Учење о казненим нормама“ и увршћује га иза учења о кривичном делу. Сергијевски учење с кривичном закону увршћује у посебни раздељак „Примена казне на кривично дело“, куда такође увршћује и „Одређивање висине казне и укидање казне“.

⁹⁾ Roux, „Cours de droit criminel français“, Pariz, 1927.

делу и учиниоцу кривичног дела (урачуњивост, виност, саучешће, нужна одбрана и др.).

На тај начин се, уз веома мале изузетке, утврђени систем општег дела саставља од три карике: кривични закон, кривично дело, казна.

Да се оцени у пуној мери сила традиције у овом питању, треба приметити да чак борба двеју школа — класична и социолошка — у питању о обиму науке кривичног права, која је узела нарочито ошtre форме у првој четвртини XX века у Немачкој, није унела измене у опште усвојени стандард, и систем двају курсева — социолога Листа и његовог неуморног противника, класичара Алфелда, су веома блиски један другом.

Дакле, према владајућем мишљењу, три раздељка — кривични закон, кривично дело, казна — образују и исцрпљују систем општег дела. Каква је политичка и теоретска вредност овог стандарда? Може ли га прихватити наука социјалистичког кривичног права? Не само аутори уџбеника од 1943 године, већ и неки други совјетски криминалисти, који су се специјално заустављали на проблему система општег дела, решавају ова питања у позитивном смислу. Тако, проф. Шаргородски говори: „Структура општег дела кривичног кодекса не претставља тешкоће. Она структура коју ми имамо по садржини и сада, она структура која је разрађена у пројекту, тј. 1) опште одредбе, 2) кривични закон, 3) кривично дело, 4) казна, — ова структура као да не изазива ни приговоре, ни принципијелне сумње.“¹⁾ Да ли је тако стварно стање?

Не сме се, паравно, полазити од претпоставке да је за конструкцију система општег дела социјалистичког права потребно пошто-пото градити нови совјетски систем супротан општеузвејеном. Све што је од вредности што је створила научна мисао човечанства, све то преузима и мора преузети совјетска наука, и зато нема потребе да се стварају посебни појмови умишљаја, нехата и т. сл. Ипак, да ли се традиционални систем општег дела може сматрати као неоспорна тековина теоретске мисли, коју мора безусловно прихватити социјалистичко право? Питање је тим пре природно, што се ради о основним теоретским конструкцијама — о систему, где проблем, који се, споља, своди на не много формула, у суштини сакрива кључ за разумевање целокупне конструкције принципа кривичног правосуђа. У том случају, да ли дубоке социјалне и политичке особености које

¹⁾ „Предмет и систем кривичног права“, „Совјетска држава и право“, 1941, № 4, стр. 51.

На другом месту истог чланка проф. Шаргородски потпуно с правом примећује: „Систем права за сваку дату конкретну историску епоху сагласан је са оним друштвеним односима, који постоје у датом друштву (стр. 38).“

карактеришу социјалистичку демократију и социјалистичко право могу остати без утицаја на решење таквог кардиналног проблема-кључа као што је систем општег дела? Ми решавамо ово питање негативно и тврдимо да систем Општег дела социјалистичког кривичног права мора да садржи црте које одређују његов особени положај различит од система буржоаског права. Какве су ове особености?

III

У правном односу који настаје између државе, која чува друштвени поредак, и грађанина који је учинио кривично дело, оно што је специфично за кривично правосуђе јесте принудно, у облику казне, дејство власти на личност, њена права и интересе. Ово дејство може бити веома различито: конфискација имовине, затвор, лишење живота, — али је оно увек интервенција јавне власти у сferи личних права. У држави социјалистичке демократије закон и власт заштићују у највећем степену интересе и права личности. Одатле следи да у социјалистичком праву основи за принудно дејство на личност, основи *кривичне одговорности* добијају самостални значај. Ово је чињеница од велике политичке и правне важности и она мора наћи доследни израз у конструисању система општег дела кривичног права. Доиста, ако се узме у обзир да се ради о проналажењу и учвршћењу оних општих захтева које у држави социјалистичке демократије мора да задовољава кривичноправна принуда, изгледа неоспорно да у систему општег дела социјалистичког кривичног права добијају самостални значај и зато морају бити издвојени у посебни одељак „*општи основи кривичне одговорности*“.

Који су ови основи?

Одговор на ово питање захтева пре свега да се разјасни сам појам „*основа*“ кривичне одговорности.

Између околности које одређују кривичну одговорност потребно је разликовати две главне групе: услове одговорности, чије непостојање искључује могућност самог постављања питања о одговорности, и основе одговорности, чије постојање одређује одговорност конкретног лица за конкретно кривично дело.

И услови и основе кривичне одговорности могу бити одређено класифицирани. Да се обратимо пре свега условима кривичне одговорности.

Међу условима кривичне одговорности могу се разликовати објективни и субјективни: у прве морају бити увршћене друштвена опасност чињења (материјални објективни услов) и кажњивост чињења (формални објективни услов), у друге — урачунљивост лица и његов узраст. Поменуте околности баш због тога и јесу услови кривичне одговорности, што чине њене

опште претпоставке: ако није извршена друштвено опасна, по општем правилу кажњива радња, или ако је лице, које је извршило ову радњу, неурачунљиво или је млађе од 12 година, не постоји потреба да се доказује или пориче постојање основа за његову одговорност; у овом случају не појављује се ни само питање о кривичној одговорности лица. Сасвим је друкчији значај других околности које одређују кривичну одговорност, — њених основа: баш овде се и решава питање о томе какви моменти одређују стављање у одговорност датом одраслом, психички здравом лицу конкретног друштвено опасног и кажњивог чињења (нечињења).

Наравно, у ширем смислу може се рећи да као основ за стављање у одговорност (датом лицу) конкретног кривичног дела служи постојање у радњама окривљенка свих елемената бића овог кривичног дела. Али такав општи одговор нивелише неке од веома битних конкретних црта, које имају велики значај за изградњу система општиг дела. Ове конкретне црте иступају очигледније при ближем расматрању бића кривичног дела и његових елемената.

Биће сваког кривичног дела састоји се, како је познато, из низа елемената. Сви су они подједнаке вредности у том смислу што су подједнако потребни за признавање лица одговорним у погледу од њега извршеног конкретног кривичног дела. Ипак треба узети у обзир да неки од елемената бића кривичног дела имају двоструки значај: јављајући се као једно од обележја конкретног кривичног дела, они, уједно с тим, имају у себи и изражавају себом опште основе привичне одговорности. Ову поставку потврђује и позитивно право и судска пракса.

У нају новијем посебном делу совјетских кривичних законика као елементи бића конкретних кривичних дела наведени су умишљај и некат (чл. чл. 136, 139, 142, 143, 175 и др. Кривичног законника РСФСР). Инак — и ово има огроман значај, који је није доволно оцењен од стране теорије — совјетско законодавство у општем делу са предизношћу и конкретношћу које нису познате буржоаском праву истиче општу поставку: према чл. 10 Кривичног законника кривично одговарају само они, који су радили виног-умишљајно или из нехата. Тим самим, виност — један од елемената бића кривичног дела — дэбија општи принципијелни значај као неопходан основ — субјективни основ кривичне одговорности. И судска пракса, узимајући у пуној мери у обзир онај значај који законодавац даје виности, више пута подвлачи важност виности као основа кривичне одговорности.

Тако је, уvezи са одлуком Судског колегија за кривичне ствари Врховног суда СССР од 6 јануара 1943 године по пред-

мету Пантелејеве, била истакнута следећа општа поставка: „ове или оне последице повлаче одговорност окривљеника само у случају, ако су они резултат његове виности — умишљајне или нехатис¹⁾“).

Дакле, у социјалистичком кривичном праву је неоспоран основ кривичне одговорности виност: без виности нема кривичног дела, нема казне. Овај је принцип директно изражен у закону (чл. 10 Кривичног законика РСФСР); овај принцип одређује судску праксу.

Али је виност само један — субјективни — основ кривичне одговорности. Може ли овај један принцип исуристи застизавање кривичне одговорности у систему социјалистичког кривичног права? Дијалектичко проучавање друштвених појава изражава се у истраживању њихове сложености и свестраности. У области кривичног правосуђа овај се метод изражава у одрицању од раздвајања (како то обично чини буржоаска теорија) субјективног од објективног, чиниоца од чинења, кривца од кривичног дела. Социјалистичко правосуђе почива на дијалектичком спајању оцене субјективних и објективних момената, оцене личности кривца и његовог понашања. Отуда доследан закључак: основи кривичне одговорности у систему социјалистичког кривичног права такође не могу почивати само на једном субјективном моменту. Виност, као субјективни основ кривичне одговорности, мора се спојити са другим — објективним — њеним основом. Задатак се састоји у томе да се одреди у чему се овај објективни основ изражава.

Елементи бића кривичног дела који карактеришу његову објективну страну су разноврсни. У њихов ред, како је познато, спадају: начин, место, време извршења кривичног дела и друге околности које карактеришу дело. Ипак су све ове околности променљиве и за многе групе кривичних дела нису карактеристичне (на пр., начин радње код злоупотребе власти, место кривичног дела при силовању и тд.). Због тога оне не могу бити истакнуте као један од општих основа који одређују кривичну одговорност. Једно с тим не може се проћи мимо тога да између елемената који карактеришу објективну страну бића кривичног дела један од њих, слично виности, има значај који излази из оквира конкретног бића. Изгледа неоспорно да ма која кривична радња и њени резултати морају бити *проузрокованы од стране субјекта*, морају бити плод његовог понашања; само аутор кривичне радње и њеног резултата може да сноси због њих одговорност. Ово даје образложение за закључак да узрочност образује други — објективни — основ кривичне од-

¹⁾ „Судска пракса Ерховног суда СССР 1943 г.“, св. IV, Јуриздат М. 1943, стр. 19.

говорности. Истина, о узрочности, као општем основу кривичне одговорности, позитивно законодавство не говори са оном прецизионишћу као о виности. Ипак је мисао законодавца и овде јасна: она налази израза у многобројним нормама посебног дела (чл. 112, 142, 128-а и др.) и прецизно је одражена у судској пракси.

Тако је у одлуци Судског колегија за кривичне спорове Врховног суда СССР од 4 јула 1942 године у предмету Точилова наведено: „из предмета се види да је осуђени Точилов предузeo све мере, које од њега као лекарског помоћника, зависе, да укаже лекарску помоћ Собољу, који се отровао рибом. Утврђено је да се Собољ након указивања лекарске помоћи осећао добро, али је следећег дана у тежем стању поново дошао у поликлинику код Точилова, који је, како се види из предмета, одмах Собоља унутра у болницу. Кроз два дана Собољ је у болници умро.

Из мишљења лекара болнице Зајцева се види да је Собољ ступио у болницу имајући акутни апендицит. Код таквих података оптужба лекарског помоћника Точилова за немарност при указивању лекарске помоћи Собољу је неоснована“.

У овоме предмету истакнута је следећа општа поставка која правилно и прецизно решава питање о значају узрочне везе: „Поступиле последице не могу бити стављене у кривицу окривљенику, јер се не налазе у узрочној вези са његовим чињењем или нечињењем“. ¹⁾

На тај начин могу бити установљена два основа кривичне одговорности у систему социјалистичког кривичног права — виност и узрочност. Ова два појма и морају чинити садржину посебног одељка у систему општиг дела кривичног права — „Основи кривичне одговорности“.

Горе је било примећено да се објективни и субјективни моменти при дијалектичком истраживању појава не противуствљају и не отцепљују један од другог, али они, наравно, могу, а по некад и морају, да буду расматрани и утврђивани одвојено. Ова постајка у потпуној мери мора бити одржана и при контролисању основа кривичне одговорности: виност и узрочност, образујући два подразделка основа кривичне одговорности, скупа заснивају кривичну одговорност, и непостојање једног од њих кривичну одговорност искључује. Тако, ако је *A* намислио да убије *B* (доказан је умишљај — виност), али *B* уочи тога дана буде убијен од другог, онда не постоји основ за кривичну одговорност *A* за извршено убиство: није он тај који је проузроковао смрт *B*. На исти начин не постоји основа

¹⁾ „Судска пракса Врховног суда СССР 1942“, св. II, Јуриздат, М., 1942, стр. 19—20.

за одговорност *A* за убиство, ако је он, управљајући аутомобилом уз одржавање свих правила вожње проузроковао смрт *B*, који је неопрезно прелазио улицу. *A* је проузроковао смрт *B*, али овде не постоји други основ одговорности — виност, а, како је било горе речено, само истовремено постојање оба момента — виности и узрочности — заснива кривичну одговорност. Наравно, оба ова момента добро су поznата и буржоаском кривичном праву. Ипак у систему социјалистичког кривичног права они добијају нов значај, нов политички и правни квалитет: овде се стари формални принцип буржоаске демократије — *nullum crimen, nulla poena sine lege* — допуњује материјалним принципом социјалистичке демократије — *nullum crimen, nulla poena sine lege, sine cupla, sine causa*.

IV

Питање о основима кривичне одговорности јесте кардинално питање изградње система општег дела социјалистичког кривичног права. Оно одређује специфицијост социјалистичког права, али оно, природно је, не исцрпује његов систем. Друго питање, које мора да нађе самостално место у систему општег дела социјалистичког кривичног права, јесте питање о субјекту кривичног дела. Судбина овог питања у науци кривичног права је оригинална.

Класична школа кривичног права усредсредила је своју пажњу не на проучавању субјекта кривичног дела, учиниоца, већ његове радње. Антрополошка школа нагло је скренула научу кривичног права у правцу проучавања личности кривца, али је дала овом проучавању биолошки карактер. Социолошка школа у тражењу компромиса беспринципијелно је спојила социолошко, правно и антрополошко проучавање, оставивши ипак недирнут традиционални систем општег дела.¹⁾ У резултату, субјекат кривичног дела, који пуни судове и казнионе, био је истеран из система кривичног права — уз веома ретке изузетке у систему општег дела њему се није поклањала никаква самостална пажња.

На жалост, и у радовима совјетских криминалиста проблему субјекта кривичног дела поклања се недовољна пажња. Јубеници кривичног права који су изишли у последњим годинама не издвајају у самостални одељак, поред кривичног дела и казне, и субјекта кривичног дела. Порицање од стране совјетских криминалиста самосталног положаја учења о субјекту

¹⁾ Ми овде не додирујемо „теорије“ фашистичких правника и њихове покушаје да изграде целокупно кривично право на „типовима“ криваца. Ови покушаји су изван оквира науке.

кривичног дела у систему совјетског кривичног права лако се објашњава: овде се испољава бојазан да се не спадне на антропологизам.¹⁾

Ова бојазан од могуће погрешке довела је, ипак, до стварне погрешке — до проучавања проблема субјекта у оквиру учења о кривичном делу, као да је субјекат кривичног дела — човек — само једна од страна кривичне радње. У држави социјалистичке демократије и у систему социјалистичког права, личност, укључујући и личност кривца, заслужује самосталну пажњу. Кривац није додатак кривичном делу, није његов „елеменат“. Субјекат кривичног дела — човек, аутор, извршилац кривичне радње јесте један од централних појмова кривичног права. Као и појам кривичног дела и казне, појам субјекта кривичног дела везан је са низом крупних и разноврсних проблема, који траже самосталну и марљиву анализу, а који се само летимице додирују у учењу о бићу кривичног дела. Овамо спадају: урачунљивост, доба живота, питање о правном лицу као субјекту кривичног дела и друго. У издвајању субјекта кривичног дела, наравно, не постоји никакво „откриће“²⁾, али је оно у систему социјалистичког кривичног права политички и правно образложено. Потребно је избегавати погрешна и штетна „отклањања“ приликом разрађивања учења о субјекту кривичног дела, исто као и при разрађивању других проблема. Вероватност теоретских аварија при проучавању субјекта кривичног дела није ни већа ни мања него при проучавању других проблема кривичног права.

Свако теоретско решење проверава се ираксом. Правилност конструкције система општег дела која издваја у самосталне одељке основе кривичне одговорности и субјекта кривичног дела, налази своју потврду у томе да се благодарећи овом систему правилно решава низ граничних питања везаних са изградњом општег дела. У систему кривичног правосуђа проблем бића кривичног дела неоспорно има веома велики значај. Ипак приликом изградње система општег дела овај се проблем решава готово од стране свију аутора неправилно. Доиста, место да се биће кривичног дела као једна од главних карика система општег дела, издвоји директно и прецизно, ови аутори оптерећују учење о бићу кривичног дела свим проблемима учења о

¹⁾ У своје време у научно-истраживачким институтима вршио се интензиван рад у погледу проучавања личности кривца, али су у њему совјетски истраживачи давали прекомерни данак антрополошким и психолошким проблемима (види Радове Ростовског института за проучавање криминалитета и извршилаца кривичних дела).

²⁾ Примећујемо, да је у нашем курсу „Кривично право“ Општи део (1929 године) учење о субјекту кривичног дела (учење о друштвено спасном ученисцу) било издвојено у самостални одељак.

кривичном делу и кривцу. У овој конструкцији све — и субјекат кривичног дела, и виност, и узрочна веза — фигуришу у оквиру учења о бићу кривичног дела, као његови елементи, његова четири елемента: објекат, објективна страна, субјекат, субјективна страна. Према овој шеми виност је елеменат који карактерише субјективну страну, узрочна веза је елеменат који карактерише објективну страну, и то је све.

Међутим, проблем виности, проблем узрочности, проблем субјекта кривичног дела — то су проблеми који излазе из оквира учења о кривичном делу и његовом бићу. Виност није само умишљај и нехат у својству елемената бића кривичног дела, то јест одређена психичка категорија. Узрочна веза није само елеменат бића кривичног дела који веже радњу са резултатом; узрочност је један од најважнијих гносеолошких проблема.

Издвајање самосталног раздељка „основи кривичне одговорности“, изражавајући у плану система политичке и правне особености социјалистичког правосуђа, уједно даје могућност да се на потребном месту и на потребан начин осветле кардинални проблеми опште теорије кривичног права — виност и узрочност. Баш на основу дубоког проучавања виности и узрочности као општих основа одговорности, њихов значај као елемента бића кривичног дела иступиће у правилној политичкој и теоретској перспективи. На тај начин, издвајање посебног одељка „Основи кривичне одговорности“ решава директни задатак — одржавање у плану система општег дела особености социјалистичког правосуђа и задатак кривичноправни — разрађивање проблема виности и узрочности у њиховом специјалном својству елемената бића кривичног дела.

V

У социјалистичкој демократији велики значај има испољавање општеполитичког смисла и намене закона.

Већ у првим актима совјетске власти политичка оцена ове или оне друштвено опасне радње пропраћује утврђење кривичне одговорности за њено извршење. Тако је у прогласу Совјета Народних Комесара Војно-револуционарном комитету од 15 новембра 1917 године (СУ № 3) „О борби са шпекулацијом“ било наведено: „Прехранбени хаос, изазван ратом, рђавим газдовањем, заоштравају до највеће мере шпекуланти, мародери и њихови помагачи на железницама, у паробродарству, транспортним бироима и сл.

У условима највећих народних несрећа злочинци — пљачкаши ради користи играју са здрављем и животом милиона војника и радника.

Такво стање не може се више подносити ниједног дана.

Совјет Народних Комесара предлаже Војно-револуционарном комитету да предузме најодлучније мере ради искорењивања шпекулације и саботаже, прикривања залиха, злонамерног задржавања терета и сл.“

Уредба Совјета за рад и одбрану „О појачању казне за вожњу на локомотивама и на платформама са кочницом лица која немају на то право...“ од 15 априла 1921 године (СУ № 34) говори:

„1. Због врло тешког стања нашег транспорта, све већег броја путника без карата и превоза незаконите количине терета не само у вагонима, већ и на платформама са кочницом и чак на локомотивама применити нарочито строге репресије у погледу оних грађана који повређују постојећа правила превоза на железницама, путују на платформама са кочницом вагона за робу и на локомотивама, као и на она службена лица која својим нерадом помажу развоју ове појаве опасне за транспорт“.

У законодавним актима који се односе на доцнији период тенденција спајања кривичноправне квалификације кривичног дела са његовом политичком карактеристиком не слаби, већ изражава у новом облику — из општих уводних делова одговарајућих закона ова карактеристика постепено прелази у диспозицију и санкцију кривичног закона.

Од аката који се односе на доцнији период пре свега заједнички пажњи Уредба од 7 августа 1932 године; у конструкцији овог најважнијег законодавног акта већ се може приметити почетак новог процеса који смо горе поменули — прелаза политичке карактеристике из општих уводног дела непосредно у кривичноправну норму. При овоме се општеполитичка карактеристика не искључује из увода, већ се само допуњује допунским обележјима, која се садржи у самој кривичноправној норми.

Уводни део Уредбе од 7 августа 1932 године говори: „Централни Извршни Комитет и Совјет Народних Комесара СССР сматрају да је друштвена својина (државна, колхозна, кооперативна) основа совјетског поретка, она је света и неприкосновена, и људи који нападају на друштвену својину морају бити сматрани као непријатељи народа, због чега је одлучна борба са иљачкашима друштвене имовине најглавнија дужност органа совјетске власти“. На тај начин се овде политичка оцена самоделимично спаја са кривичноправном квалификацијом.

У даљем току законодавство чини нови корак у правцу појачања политичке карактеристике бића кривичног дела, што се изражава у непосредном уношењу елемената политичке карактеристике у кривичноправну норму. Тако, нова редакција

члана 128-в Кривичног законика РСФСР (од 10 септембра 1934 године), која је донета на основу Уредбе ЦИКА и СНК СССР од 25 јула 1934 године, наређује да се „неправилно мерење и метрење за потрошаче, коришћење приликом продаје нетачних тегова . . . кажњава као крађа потрошача и обмана совјетске државе . . .“. Обележја „крађа потрошача“ и „обмана совјетске државе“ нису увршћена у диспозицију закона; зато се она не могу сматрати као елементи бића кривичног дела, предвиђеног чл. 123-в (овај значај закон није склон да им придаје); али је поучно да су горе наведена политичка обележја већ дата непосредно у кривичноправној норми; њима почиње други, санкционаријући део ове норме.

Даљи развој овог процеса у погледу појачања улоге обележја која се односе на политичку карактеристику може се приметити, и ово нарочито одређује важност овог процеса, у Указима Президијума Врховног Совјета СССР од 10 јула 1940 године и 10 фебруара 1941 године.

Први од ових Указа увршћен је у Кривични законик РСФСР као члан 128-а у следећој редакцији: „Због пуштања у промет индустриске продукције рђавог квалитета или неком-плетне продукције и због пуштања у промет продукције која крши обавезне стандарде — директори, главни инжењери и начелници одељења техничке контроле индустриских предузећа кажњавају се као за противудржавна кривична дела, која су једнака штеточинству, затвором од 5 до 8 година“. Како се види из горе наведеног текста, сама конструкција ове кривичноправне норме је оригинална: у њој не постоји обична, за све одредбе посебног дела Кривичног законика карактеристична прецизна подела норме на диспозицију и санкцију. У њу је уплетена политичка карактеристика — дефинисање пуштања у промет продукције рђавог квалитета као противудржавног кривичног дела које је једнако штеточинству. Закон, наравно, тим самим не сматра пуштање у промет рђаве продукције као штеточинство у кривичноправном смислу. Штеточинство као контрапрореволуционарно кривично дело предвиђено је у специјалној норми — члану 58-7 Кривичног законика. Навод закона, очевидно, има у виду поставку да је у *политичком и народно-привредном* погледу пуштање у промет продукције рђавог квалитета једнако штеточинству. Овде су, на тај начин, у једној норми, у једном законодавном тексту, органски везани, с једне стране, кривичноправна квалификација која садржи део број елемената кривичног дела „пуштања у промет продукције рђавог квалитета“, с друге стране, — политичка карактеристика која изједначује пуштање у промет продукције рђавог квалитета са штеточинством.

Законитост процеса укорењивања политичке карактеристике у кривичноправну квалификацију и горе забележено појачање овог процеса налази даљу потврду у Указу Президијума Врховног Совјета СССР од 10 фебруара 1941 године, према којем „... продаја, трампа, издавање на страну уређаја и материјала који су се показали као сувишни и неискоришћени, као и незаконито њихово стицање — јесу кривично дело које је једнако са пљачком социјалистичке својине...“

Спајање у правној норми специјалне кривичноправне квалификације са општеполитичком карактеристиком претставља значајну и веома карактеристичну појаву. У области кривичног законодавства налазе израз основни принципи социјалистичке демократије: прибегавајући кривичној репресији, закон, у исто време, пре свега често апелује на политичку свест трудбеника указујући на велику штету извршених кривичних дела и мобилишући друштвено мњење и органе власти на енергичну борбу противу њих. Овим путем иде и најважнији акт општесавезног кривичног законодавства — „Закон о уређењу судова“, који специјално одређује општеполитичке задатке совјетског правосуђа. Члан 3 Закона утврђује: „Примењујући мере кривичног кажњавања, совјетски суд не само да кажњава извршиоце кривичних дела, већ такође има за циљ поправљање и преваспитавање криваца.

Свом својом делатношћу суд васпитава грађане СССР у духу оданости отаџбини и делу социјализма, у духу тачног и правилног извршења совјетских закона, брижљивог понашања према социјалистичкој својини, у духу радне дисциплине, поштеног односа према државним и друштвеним дужностима, поштовања правила социјалистичке заједнице.“

Поменута особеност, која карактерише совјетско кривично законодавство од првих декрета Октобра до аката последњега доба, мора бити у пуној мери узимана у обзир и приликом решавања једног од најважнијих проблема социјалистичког кривичног права — приликом изградње система општег дела. Ово значи да и у систему општег дела мора бити додељено самостално место одељку који одређује основне руковођеће поставке социјалистичког правосуђа. Које су ове поставке?

Горе је било примећено да је неправилно сводити цео систем општег дела на два одељка — на кривично дело и казну, које попуњава кривични закон. Наравно, кривично дело и казна били су и остају основни појмови кривичног права. У сагласности са овим први уводни одељак у систему општег дела позитивног права мора бити посвећен дефинисању од стране совјетског законодавца два поменута основна појма — кривичног дела и казне. Ово дефинисање, ипак, не може се чинити

у истом правцу. У првом случају, када је реч о кривичном делу, задатак се састоји у томе да се одреди општи круг кривичних радњи, да се укаже какве су радње са гледишта совјетског законодавца друштвеноопасне и кажњиве. Друкчији задатак стоји пред законодавцем приликом решења питања о казни. Овде мора бити речи о општем појму казне и њеним разликама од других форми државне принуде, већ — што је кудикамо конкретније и практички важније — о *сврси казне*. Дакле, позитивно право мора да укаже какве задатке поставља совјетска држава, примењујући казну на лица која су извршила кривично дело. На такав начин, грви одељак у систему социјалистичког кривичног права образују „Опште одредбе“, које укључују два пододељка: 1) Појам кривичног дела и 2) Сврха казне.

VI

Горе наведена три одељка — „Опште одредбе“, „Основи одговорности“ и „Субјекат кривичног дела“ морају бити укључени у систем социјалистичког кривичног права у сагласности са дубоким политичким и правним особеностима социјалистичке демократије. Уједно с тим, наравно, не могу бити уклоњени из система Општег дела ни одељци „Кривично дело“, „Казна“ и „Кривични закон“. Ипак, садржина ових одељака, у вези са укључењем одељака „Опште одредбе“, „Основи одговорности“ и „Субјекат кривичног дела“, мора претрпети знатне измене.

Да се обратимо пре свега конструкцији раздељка „Кривично дело“. Потребно је од самог почетка имати у виду следећу, понекад недовољно оцењену, поставку: проблем система састоји се не само у томе да се изгради његов костур („Опште одредбе“, „Основи одговорности“, „Субјекат кривичног дела“, „Казна“, „Закон“) већ и у томе да се плански и логички доследно одреди обим и садржина сваког одељка. Према шеми која влада у литератури учење о кривичном делу иочиње од општег проблема — „Појам кривичног дела“. Уколико је, како је било горе наведено, општа дефиниција кривичног дела укључена у први уводни одељак „Опште одредбе“, нема потребе да се враћамо на ово питање. Истина, овде би се могло појавити друго опште питање, везано са појавом појма криминалитета — појам о класној природи кривичног дела. Ипак, ово општетеоретско питање науке кривичног права налази се ван граница система позитивног права. Због тога одељак „Кривично дело“ може бити отпочет од појма који образује костур сваке кривичне радње, од појма бића кривичног дела. Рашиљање бића кривичног дела на четири пододељка, према објекту, објективизацији страни, субјекту и субјективној страни опште је усвојено у совјетској литератури и не постоје разлоги да се од њега од-

ричемо. Неопходна је само потребна прецизност у појмовима и конкретност у дефиницијама: овде може бити речи само о груписању елемената бића кривичног дела. У сагласности са овим, потребно је разликовати не објекат и објективну страну, субјекат и субјективну страну, већ одређено и прецизно: 1) елементе бића кривичног дела који карактеришу субјекте кривичног дела, 2) елементе бића кривичног дела који карактеришу субјективну страну кривичног дела, 3) елементе бића кривичног дела који карактеришу објекат кривичног дела и 4) елементе бића кривичног дела који карактеришу објективну страну кривичног дела. Даље, одељак „Кривично дело“ мора доследно укључивати принципе и норме које разоткривају значај и садржину двају најважнијих институција општег дела кривичног права — саучешћа (форме извршења кривичног дела) и стадија извршења кривичног дела. Увршење ових питања у одељак „Кривично дело“ опште је признато и не може изазивати сумње.

Спорније је питање о месту у систему општег дела институција нужне одбране и стања нужде. Спорност овога питања изазива се сложеношћу правне природе ових институција. Опште је призната у теорији кривичног права и у позитивном кривичном законодавству поставка да стање нужне одбране, као и стање нужде, искључују кривичну одговорност. Ипак ову поставку образложавају на различит начин: једни мисле да за овај основ служи непостојање друштвене опасности у стањима нужне одбране и стања нужде, други¹⁾ овај основ виде у непостојању у поменутим случајевима противправности. Како се ово питање решава у светlostи општег учења о бићу кривичног дела и изградњи система општег дела?

Нужна одбрана, како је познато, изражава се у заштити против кривичне радње. Зато радње које се предузимају у стању нужне одбране нису радње друштвено опасне. Одатле је неизбежан закључак да ове радње увек и безусловно искључују кривичну одговорност. Теорији и позитивном праву познати су случајеви тако званог прекорачења граница нужне одбране, случајеви који, по општем правилу, не искључују кривичну одговорност. Ипак ова поставка не противречи принципу безусловне некакњизости радњи извршених у стању нужне одбране, пошто у случајевима прекорачења нужне одбране ово стање не постоји. Близина ових двају чињења — радњи извршених у стању нужне одбране, и радњи извршених ван њеног оквира, налази реални израз у смањењу или чак у укидању казије и у случајевима прекорачења одбране. Тако, чл. 139 Кривичног

¹⁾ На пример, Немировски, Совјетско кривично право, Одеса, 1926, стр. 120 и следећа.

законика РСФСР изједначује у погледу кривичне одговорности убиство извршено у условима ћрекорачења граница нужне одбране са убиством из неката.

На тај начин, код нужне одбране радње онога који се брани лишене су друштвени опасности и по овом основу не могу да повлаче себом кривичну одговорност. Друштвена ситуација мора бити констатована у случајевима стања нужде: овде не постоји онај који напада, ни његова жртва; овде постоји сукоб двају интереса, сукоб два добра која штити право, између којих лице које делује при постојању одређених услова, може да чини избор. Због тога је органска црта стања нужде елеменат условности. Швајцарски кривични кодекс истиче низ обележја, која условљавају некажњивост радњи извршених у стању нужде: неминовност и неотклонивост друштвним средствима претеће опасности, немогућност због околности дела да се тражи приношење на жртву добра које је било у опасности, непостојање виности лица које делује при наступању опасности (чл. 34). Одређени услови некажњивости радњи извршених у стању нужде наведени су и у позитивном совјетском законодавству: 1) неотклонивост опасности у датим околностима другим средствима и 2) причињење мање штете у поређењу са штетом која је претила.

При постојању услова наведених у закону, радње извршене у стању нужде имају законити карактер, лишене су елемента противправности и по овом основу не образују биће кривичног дела и не повлаче себом кривичну одговорност.

На тај начин, пријацију безусловне некажњивости радњи које се извршују у стању нужне одбране, који почива на отсуству друштвених опасности у овим радњама, одговара принцип релативне некажњивости радњи извршених у стању нужде, који почива на отсуству противправности¹⁾ у овим радњама. Дакле оба стања — нужна одбрана и стање нужде — по различитим основима, али подједнако уклањају кривични карактер радње. Услед овога место обеју институција у систему оштег дела одређује се иза бића кривичног дела, иза облика и стадија извршења кривичног дела, али у оквиру одељка „Кривично дело“.

¹⁾ Одразујући ове разлике у институцијама нужне одбране и стања нужде, Швајцарски кривични кодекс указује да радње које су извршene при нужној одбрани „не образују кривичну радњу“, а радње које су извршene у стању нужде — „нису кажњиве“ (чл. чл. 32 и 34).

Проф. Сергијевски (Руско кривично право, СПБ, 1900) сматрао је нужну одбрану „законитом“, а радње извршene у стању нужде као радње које се не могу урачуњавати у кривицу.

Најзад, последње место у одељку „Кривично дело“ мора бити дато стицају кривичних дела у његова два општепозната облика — реалином и тако званом идеалном стицању.

Материјално-правна природа појма стицаја не може изазивати сумње, уколико се овај појам односи на стицај *кривичних дела*, тј. на питање које се решава само на основу анализе бића појединачних кривичних радњи. Због тога је место овом појму у одељку „Кривично дело“. И ма да се код стицаја појављује питање и о одређивању мере казне, због чега појам стицаја као да тежи да уђе у одељак „Казна“, ово је само, тако рећи, „процесуална“ тежња, основана само на томе што се основна процесуална радња у овим случајевима састоји у одређивању једне казне за два кривична дела.

Конструкција петог одељка — „Казна“, природно је, та-коће се мења због особености које карактеришу систем општиг дела социјалистичког кривичног права. Пре свега, из овог одељка мора бити искључена сврха казне, уколико ово питање улази у одељак „Опште одредбе“. Напротив, појам казне, који није осветљен у другим одељцима, мора бити разоткривен овде. Даље, овамо морају бити увршћени систем и поједине врсте казне, као и са мером казне нераздвојно везане отежавајуће и олакшавајуће околности. Друго место у одељку мора заузети група питања која су везана са извршењем казне, посебице одлажање извршења казне, које је имало огроман значај у условима Отаџбинског рата. Најзад, последње место мора бити одређено за различите форме гашења казне. Овамо спадају: 1) застарелост, 2) поништај осуде, 3) амнистија и 4) помиловање.

Последње место у систему општиг дела (одељак VI) мора бити додељено кривичном закону; обично се у овај одељак увршију питања структуре и тумачења кривичног закона, као и дејство кривичног закона у времену и простору. При изградњи система општиг дела позитивног права круг питања која обухвата одељак „Кривични закон“, природно је, ограничава се на питања дејства кривичног закона, у сагласности с чиме одељак VI и може бити тачније назван „Дејство кривичног закона“. Он укључује три пододељка — дејство Кривичног закона у времену, дејство Кривичног закона у простору и дејство савезног и републиканског закона.

У сагласности са горе изложеним шема општиг дела кривичног права одређује се у следећем облику:

ПРВИ ОДЕЉАК ОПШТИЕ ОДРЕДБЕ

- I. Појам кривичног дела.
- II. Сврха казне.

Други одељак
ОСНОВИ КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ

- I. Виност.
- II. Узрочност.

Трећи одељак
СУБЈЕКАТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

- I. Урачуњивост.
- II. Доба живота.

Четврти одељак
КРИВИЧНО ДЕЛО

- I. Биће кривичног дела и његови елементи.
 1. Елементи бића који карактеришу субјекта кривичног дела.
 2. Елементи бића који карактеришу субјективну страну кривичног дела.
 3. Елементи бића који карактеришу објекат кривичног дела.
 4. Елементи бића који карактеришу објективну страну кривичног дела.
- II. Форме извршења кривичног дела (саучешће).
 1. Појам и врсте саучешћа.
 2. Врсте саучесника.
 3. Одговорност саучесника.
 4. Учешће у кривичном делу:
 - а) непријава,
 - б) прикривање,
 - в) пропуштање.
- III. Стадији извршења кривичног дела
 1. Умишљај.
 2. Припремне радње.
 3. Покушај.
 4. Добровољни одустанак.
- IV. Стицај кривичних дела.
- V. Околности које искључују кривични карактер радње:
 1. Нужна одбрана.
 2. Ставе нужде.

*Пети одељак***КАЗНА**

- I. Појам и систем казни.
 1. Појам казне.
 2. Систем казни.
 3. Поједине врсте казни.
 4. Олакшавајуће и отежавајуће околности.
- II. Медицинске и медико-педагошке мере.
- III. Извршење казни.
 1. Одлагање извршења.
 2. Условна осуда.
 3. Условни отпуст.
- IV. Гашење казни.
 1. Застарелост.
 2. Поништај осуде (рехабилитација).
 3. Амнестија.
 4. Помиловање.

*Шести одељак***ДЕЈСТВО КРИВИЧНОГ ЗАКОНА**

- I. Дејство Кривичног закона савезног и републиканског.
- II. Дејство Кривичног закона у времену.
- III. Дејство Кривичног закона у простору.

Такав је систем општег дела социјалистичког кривичног права који ми предлажемо. Преузевши неке од идеја које су опште тековине теоретске мисли (одељци „Кривично дело“, „Казна“, „Кривични закон“), он у исто време садржи и нова начела, која одразују особености социјалистичке демократије и социјалистичког права.

Проф. А. Н. Трајнин

ЈЕДИНСТВО ВЛАСТИ

Наша је нова, Титова Југославија, с гледишта унутрашњег уређења, нова држава. У том је погледу прекинут правни континуитет са старом Југославијом: нову Југославију не спаја са старом Југославијом еволуциони прелаз, него ју напротив раз-

дваја дубоки понор опење народне револуције, проведене у току народноослободилачке борбе. Ова радикална супротност стапре и нове Југославије долази најзорније до изражавају при успођивању Устава ФНРЈ са тако зв. Видовданским Уставом старе Југославије (да и не говоримо о октроираном Уставу из године 1931). Нема моста, који би спајао ова два устава. Они буквально претстављају два супротна свијета с посве опречним начелима и засадама. Зато мора бити једна од главних задаћа написе нове државноправне науке, да расвијетли ове опреке и истакне значајке нашег новог државног уређења. Једну од такових основних опрека претставља начело диобе власти, како је поставио Видовдански Устав (остављајући овдје по страни питање, како се оно стварно изродило у пракси у правцу апсолутистичке или најблаже полуансолутистичке владавине) и начело јединства власти, како се оно развило у изграђивању строго народних власти у току народноослободилачке борбе, како је оно идејно формулирано у Уставу ФНРЈ и како се оно доследно проводи у нашем новом законодавству.

У чему је прави смисао старе концепције диобе власти? Видовдански Устав није овдје, разумије се, никаква нова развијаја, него пренио начела диобе власти уставне монархије белгиског типа. Начело диобе власти нити јесте, нити уопће може бити неко опење, ванвременско идејално правило за уређење државе. Оно вриједи само релативно за одређени хисториски период, у коме му се не може порећи прогресивно значење, а након тога нужно претставља политички анахронизам. У Европи јавља се ово начело као компромис између старе феудалне државе, оличене у ондашњем стадију развоја у апсолутном монарху, и нове буржуаске државе, која се онда почела рађати. А то стварно значи компромис двију класа: феудалаца и буржуазије. Доктрина диобе власти поклапа се с доктрином мјешовитог државног облика. Спрам чистог државног облика (било то дволучење, како се проводи иза Макиавелиа, на монархију и републику, или аристотеловско тролучење на монархију, аристократију и демократију), како су га нарочито као државни идејни облик тражили идеолози апсолутистичке владавине Макиавели, Бодин и Хобес, препоручују се мјешовити облици. И баш у Монтескијево доба истичу енглески писци, да енглески устав значи таково идејално мјешавина, јер да краљ заступа монархију, горњи дом аристократији, а доњи дом демократије елеменат; а сам Монтескије описује Енглеску као „народ, где се република скрива под обликом монархије“. То је доба рушења апсолутне монархије и завођења ограничено или тако зв. уставне монархије, као и јављања либерализма, који је буржоазија онда заступала у своме класном интересу. Енглеска је у овом развоју

била временски око 1½ стотећа испред Француске (прва енглеска револуција из г. 1648 може се успоредити с француском од г. 1789 — у Енглеској је смакнут Карло I, а у Француској Људавит XVI; а друга енглеска револуција из г. 1688 може се успоредити с француском из г. 1830 — у Енглеској безкрено свргнут Јакоб II, а у Француској Карло X). Поради тога је Локе, главни идеолог концепције диобе власти у Енглеској, мако за попа стотећа старији од Монтескиеа, могао већ повлачiti за-кључке из друге успјеле енглеске револуције, кад је коначно сломљена моћ апсолутистичких Стуартовића. Напротив је Монтеские, који се много користио радом Локеа и других енглеских писаца, као и енглеском праксом (коју често и није вјерно преносио, него онако како је желео да се уведе у Француској), био само претеча Велике француске револуције, ро-дивник се (г. 1689) точно сто година прије рушења Бастиље.

Монтеские је развио доктрину о диоби власти нарочитом јасноћом, која је својствена француском духу. Он је при томе отворено изнан политичку сврху своје концепције, не прикри-вајући је неким апстрактним и тобож вјечним идејама. Те је онђе поставке изнан у свом чувеном дјелу „Дух закона“, изашлом пре скоро двјеста година (г. 1748). Његова диоба вла-сти (сам Монтеские не употребљава изрично термин диоба власти, него су то учинили тек његови сљедбеници, но тај тер-мин уистину одговара концепцији Монтескиеа) има за главну политичку сврху, да ограничи свемој тадашњег апсо-лутног владара, отвори врати политичком угједају буржоазије и заштити индивидуална права појединца. Монтеские има при диоби власти у виду три различна друштвена фактора: заступнике народа, монарха и суде. Нарочито претстављају по њему замисљене извршина (управна) и законодавна власт различне и опречне друштвене и политичке групе, или како бисмо данас исправније казали дводје класе: прва феудалце, а нарочито краља као врх феудалног сустава, а друга грађанство. У погледу судства имао је већ Монтеские посебну судску власт старе монархије тако зв. парламент, док је у погледу законо-давне власти револуционаран, јер тек жели увести народно претставништво и тако ограничити монарха. Те три различне, посебно организиране и међусобно независне власти имају вршити три различне функције: законодавну, управну (изврши-ну) и судску. При томе је најбитнија значајка науке Монтескиеа, што он строго уједињује организациони с функционирним елементом: законодавна власт имала би искључиво вршити за-конодавне функције, а судска и управна искључиво судске и управне функције (што се стварно није никада могло проводити у практичном државном животу). Да се не би могла злоупо-

требити власт, треба да једна власт зауставља другу, чиме се зајамчује политичка слобода грађана. Што се тиче вршења законодавне власти, то је Монтеские био реакционарнији од Локеа, јер док према Монтескиеу врши законодавну власт искључиво народно представништво, а монарх има само право вета у случају прекорачења законодавне власти, то према Локеу врши законодавну власт заједно народно представништво и монарх.

Доктрина диобе власти није се никда могла онако до- сљедно проводити у практичном државном животу, како ју је развио Монтеские. У живим и честим уставним промјенама Француске након Великог револуције лоша је судбина задесила баш она три устава, који су се највише приближили Монтескиевој концепцији диобе власти. Сва су ова три устава пребачена у правцу радикалног јединства државне власти. Но док је онај први из г. 1791 замјенио јакобински устав од г. 1793 с јаком скупштинском владавином, оба су се друга устава (тако зв. директорски од г. 1795 и устав друге републике од г. 1848) пребацили у цезаристички режим — први је послужио Наполеону-стрциу, а други Наполеону-ићаку као одскочна даска за њихов цезаристички режим. У оба потоња случаја дошло је баш до оног владавинског екстрема, који жели начело диобе власти спријечити. Што је у уставном праву Уједињених држава Сјеверне Америке размјерно јако проведено начело диобе власти, има првенствено хисториски разлог, јер се ово право развило из пријашњег права, како је постојало у доба док су сјеверноамеричке државе биле енглеска колонија, у којој је највише судиште било енглеско, а глава управе (гувернер) зависи сан од енглеске владе — одатле нарочито положај судства и јака власт државног владара.

Нарочито плодно политичко поље нашла је концепција диобе власти на европском континенту у многобројним уставима такозв. уставне или ограничene монархије. Но ова је диоба овдје у правилу ослабљена у правцу јединства државне власти, а у прилог монархове власти. Нарочито се, противно Монтескиевој концепцији, да законодавну власт врши искључиво народно претставништво (што је било узакоњено у првом француском уставу из г. 1791), пробило супротно Локсово начело, да законодавну власт врши заједно народно претставништво и монарх, и то поглавито у белгијском уставу од г. 1831, који је тако често служио узором другим европским уставним монархијама, а тако и српским уставима од г. 1888 и 1903, одакле су одредбе о монарху и његову положају реципирани у Видовдански устав старе Југославије. Суди су се именовали монарх-

вим указом, и они изричу правду у име монарха, а управу води монарх преко одговорних министара.

У својој суштини значи, дакле, начело диобе власти међусобно поравњање експлоататорских класа при вршењу државне власти на штету широких народних маса. Зато је разумљиво, да сваки државни савез, који уклања такову експлоатацију, мора радикално одбацити начело диобе власти и сву власт уједињити у рукама правих претставника широких народних маса. То је једна од главних значајки совјетске власти, која „уједињујући законодавну и извршну власт у јединственој организацији државе — — — непосредно повезује раднике и уонре радне масе с апаратом државне управе, учи их да управљају земљом“ (Стаљин: Питања Лењинизма, издање Културе стр. 42). Истим путем морала је пуну поћи нова Југославија, која жели — као побједоносни резултат своје тешке, у току домовинског рата, проведене револуције — осигурати пуну и неокријену политичку власт широким масама народа. У образложењу Министарства за Конституанту нацрту Устава ФНРЈ, између осталог, се каже: „— основни принцип државне организације је принцип јединства власти. Јединствена народна власт усредређена је у претставничким органима државне власти, коју народ бира и контролише и чије чланове има право — по одређеном законском основу — и да опозове. У овим органима су оличене и уједињене све функције власти. — Ово јединство власти смогућено је тиме што је у народном животу нове Југославије остварен економски и политички савез између основних народних маса — раднинства, сељаштва, народне интелигенције и радних средњих слојева. Изражавајући кроз државну организацију ово јединство основних народних маса, ФНРЈ је народна држава и претставља нови тип стварне народне демократије. У цјелокупној организацији наше нове државе нацрт Устава је доследно спровео ово начело јединства власти, од савезних органа па све до мјесних органа државне власти.“

Начелом јединства власти осигурава се темељна тековина народнослободилачке борбе, да сва државна власт буде права народна власт и да се онемогући образовање неких засебних и независних државних органа, који би водили неку своју посебну политику односно политику неких одвојених група, која не би била у складу с опћом народном политиком. На тај се начин и спречава штетно разбијање јединства државне власти, међусобно супротстављање и сукобљавање разних органа државне власти (узмимо на пр. сукобе у неким модерним државама између законодавне и судске власти, или између законодавне и управне власти) те осигурава јединствено врховно

водство државних посала претставничким органима државне власти. Народноослободилачки одбори претстављају ону основну станицу, из које се у току народноослободилачке борбе развила читава наша нова државна организација. А ови су одбори вршили почетно — не гледајући на војну власт, која је у доба народноослободилачке борбе имала нарочито значење — читаву државну власт, па и само судовање. Потребе развијенијег државног живота тражиле су да се за посвршавање посебних државних задатака поставе и нарочити органи државне власти, но сва је та власт остала начелно уједињена при народним одборима, односно врховним народним претставништвима федералних јединица и АВНОЈ-а. Тако су ови и бирали своја претставништва, привремене владе, извршине одборе, судске органе. Но при свему томе радило се само о техничкој подјели, да би се провела потребна специјализација рада, док је политичко јединство власти остalo истакнуто при самим претставничким органима.

Ову темељну организациону идеју преuzeо је и даље раздио Устав ФНРЈ. Основна је засада овог Устава (чл. 6), да „сва власт произлази из народа и припада народу“, а „народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких одбора државне власти, народних одбора, који су, од мјесних народних одбора до склопштина народних република и Народне склопштине ФНРЈ, настали и развијали се у народноослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су темељна тековина те борбе“. У овим претставничким органима и сконцентрирана је начелно читава државна власт и оживотворено оно политичко јединство власти, које је потребно, ако се стварно и досљедно жели провести уставно начело да „сва власт произлази из народа и припада народу“. Зато Устав ФНРЈ одређује опшом и широком клаузулом надлежност ових претставничких органа — њихова се надлежност у двојби предмијева (пресумира). Народна склопштина ФНРЈ „врши сва она права која припадају ФНРЈ, уколико Уставом нису пренесена у надлежност другим савезним органима државне власти и државне управе“ (чл. 50 Устава); а једнако се одређује и за народне склопштине републике, да врше „све послове из надлежности републике уколико уставом републике нису пренесени у надлежност президијума народне склопштине републике или владе републике“ (чл. 91). Устав ФНРЈ одређује (чл. 108) напироко и надлежност народних одбора. Но унутар ових претставничких органа државне власти одвајају се Народна склопштина ФНРЈ и народне склопштине републике од осталих претставничких органа. Устав ФНРЈ зове их, заједно с президијумима, највишим савезним органима државне власти односно највишим

органима државне власти народних република. Овај је термин много исправнији од термина законодавна власт, јер ови органи уз доношење формалних закона врше и друге врло важне државне функције (као на пр. објава рата, склапање мира, бирање и разрјешавање високих државних органа, одобравање државног прорачуна итд.) и при њима је начелно концентрирано вршење највише државне власти. Специјално је за наше претставничке органе значајно, да „законодавну власт у пословима из надлежности ФНРЈ врши искључиво Народна скупштина ФНРЈ“ (чл. 51 Устава ФНРЈ), а „законодавну власт у републици врши искључиво Народна скупштина републике“ (чл. 92). До сљедио у нас не само народни одбори, него и народна скупштина аутономне покрајине, не могу доносити формалне законе и односе се спрам Народне скупштине ФНРЈ и народних скупштина републике као подзаконске власти.

Сви остали главни органи државне власти (Президијум Народне скупштине ФНРЈ, президијуми народних скупштина републике, Влада ФНРЈ, владе народних република, главни извршни одбор аутономне покрајине, извршни одбори народних одбора, народни судови и Јавно тужиштво) зависе и изводе се из ових претставничких органа, и то у формалном и материјалном погледу: с једне стране њих претставнички органи бирају и разрјешавају, а с друге стране доносе прописе, како имају вршити државну власт. Прописујући строго начело законитости (нарочито чл. 8), Устав ФНРЈ то јаче и стварније ставља све органе државне власти под претставничке органе, јер претставнички органи су они, који у првом реду доносе ове прописе. Све ово вриједи поготово у погледу државних службеника, који у саставу народне власти не могу добити неки самостални и независни положај (биракратски систав). Ту идеју и јасно по цртава Закон о државним службеницима, одмах у свом 1 члану: „Државни службеници су административни и стручни сарадници претставничких органа државне власти и њима одговорних органа, који овим органима служе и помажу извршујући повјерене им задатке“.

Из овог јединства државне власти произлази и нови сустав органа државне власти. Било би посве неисправно хтјети овај нови сустав угурати у каљу старе тродиобе државне власти: законодавне, судске и управне. Ова тродиоба је уско повезана с концепцијом начела диобе власти. Баш је Монтеские био онај, који је почeo јасно разликовати законодавну, извршну (управну) и судску власт (Локе је на пр. разликовао законодавну, извршну и федеративну, а поред тога говорио још и о прерогативима), дајући тако идеолошку поставку ономе триасу власти, који ће касније постати тако важан у практичном држав-

ном животу. Ту тродиобу обично наглашавају писани устави, који почивају на начелу диобе власти, посвећујући радо по један одсек свакој од тих власти (то је већ почeo Устав УСА од г. 1787, а изрично француски Устав од г. 1791, одакле је то прешло и у друге уставе). Само што је пред двеста година, кад је Монтеские писао своје дјело, читава ствар била много једноставнија, док су се касније поради сложенијег државног апарата појавиле у системима, који почивају на начелу диобе власти, многе тешкоће у погледу ове тродиобе (није се на право знало куда ће се с управним судовима: једни су их стављали у управну, други у судску власт, а трећи као посебну четврту власт; владу су неки конструирали као четврту државну власт и слично). Стварање нових органа државне власти нужно је морало разбијати уске оквире Монтескиеве тродиобе власти, а заступници ове тродиобе обично су се извлачили из тих неприлика негативном формулом управне власти, према којој је управна власт свака она државна власт, која није ни законодавна ни судска власт. Нашем новом систему органа државне власти, како то јасно произлази из одредаба Устава ФНРЈ, потпуно је страна читава тродиоба власти на законодавну, судску и управну. За такову тродиобу нема ни најмањег ослонца било у којој одредби Устава ФНРЈ. Начело тродиобе власти срушено је у оба правца. Најприје у правцу, као да би између тих власти постојала нека релативна независност, а затим и у другом правцу, као да би у свему постојале само три државне власти и као да би сваки орган државне власти морао бити или законодавни, или судски, или управни. По овој би старој концепцији тродиобе власти на пр. Президијум Народне скупштине ФНРЈ, президијум народних скупштина републике и Јавно тужиштво били органи управне власти, док су они уистину посебни органи државне власти и не могу се никако сматрати органима управне власти.

Сви остали главни органи државне власти изводе се по нашем систему из описаних претставничких органа. Амо иде најприје Президијум Народне скупштине ФНРЈ и президијум народних скупштина републике, које бирају Народна скупштина ФНРЈ односно народне скупштине републике. Специјално одређује Устав ФНРЈ (чл. 75) за Президијум Народне скупштине ФНРЈ, да он „за свој рад одговара Народној скупштини ФНРЈ, Народна скупштина ФНРЈ може опозвати Президијум и изабрати нови, као и разрешити дужности поједине чланове и изабрати нове и прије истека времена за које су изabrани“. Детаљније одредбе о президијумима народних скупштина републике имају тек донијети устави народних република, но нема сумње да ће ови у главном одговарати засадама, које је поста-

вио Устав ФНРЈ за Президијум Народне скупштине ФНРЈ. Најбитније је при институту нашег президијума, да је њиме уклоњен индивидуални државни главар, који је стално — био он монарх или претседник републике — супротставља као посебна политичка јединица народном претставништву и који је политички неодговоран претставништву. Наш је президијум неке врсте ужег одбора народне скупштине, у пуној одговорности спрам ове скупштине. Противно концепцији диобе власти. проводи се тако јединство власти, а поред тога и демократска идеја, јер овој идеји више одговара, да буде такав високи државни орган колегијално састављен. И баш поради такова његова устројства и односа спрам народне скупштине, као и његове уске повезаности с народном скупштином, наш се президијум могао надијелити с много већом надлежношћу, него што је обично имају државни главари у демократским државама. Таковим устројством Президијума Народне скупштине ФНРЈ проводи се једно даље, важно уједињење. У свакој здравој федерацији треба да се стално уједињавају и усклађују њене двије идејне супротности: централна држава и државе — чланице. То се, између осталога, получује у нашем колегијално састављеном Президијуму, у којему је и предвиђено шест пот-претседника према шест народних република. Индивидуални главар државе, напротив, може у федерацији лако једноставно заступати једне или друге интересе, или чак једноставно интересе своје државе-чланице. Врто је поучно прегледати и лични састав Президијума Народне скупштине ФНРЈ. Ту налазимо најјаче личности наше савезне владе, на челу с претседником Маршалом Титом, као и најјаче личности влада републике. Овакав лични састав Президијума био би противан начелу диобе власти, које би овдје одмах оперирало с идејом инкомпатибилности (неспојивости) службе; он је, напротив, потпуно у складу с идејом јединства власти, п њиме се постизава практички врло важно ово уједињавање и координирање при вршењу државне власти.

Обзиром на питање односа врховног народног претставништва спрам владе уобичајено је у новијим државама разликовати три режима: претседнички, парламентарни (кабинетски или страначки) и скупштински (конвентски, извршно вијеће). Претседнички режим (класичан примјер УСА) супротставља владу и парламенат као двије независне јединице; парламентарни режим (класичан примјер Енглеска, на европском континенту Белгија) жели осигурати парламенту и влади извјесну међусобну независност, али не путем изолирања, како то чини амерички претседнички режим, него напротив међусобном сарадњом и пенетрацијом (међу овим политичка одговорност владе

пред парламентом, али и могућност да влада распусти парламент и распише нове изборе — ни једног ни другог нема у претседничком режиму); скупштински режим (старији примјер Швицарска, новији, посебни тип СССР, изводи владу строго из народног претставништва, које владу бира и разрјешава и која му је строго одговорна. Систем народне владавине, који почива строго на начелу јединства власти, не може од ове три алтернативе прихватити ни прву, ни другу алтернативу. Тако и према Уставу ФНРЈ (чл. 77) „Владу ФНРЈ именује и разрјешује Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој сједници обадвају домува. Влада ФНРЈ одговара и полаже рачун о своме раду Народној скупштини ФНРЈ. У времену између два засједања Народне скупштине ФНРЈ Влада је одговорна и полаже рачун о своме раду Президијуму Народне скупштине ФНРЈ.“ Слична начела поставља Устав ФНРЈ (чл. 95 и 96) и у погледу односа владе републике спрам народних скупштина републике. Очигледно је, да систем, који концентрира своју власт у народном претставништву не може допустити, да га неки други државни органи по своме нахођењу распушта. Тако се Народна скупштина ФНРЈ може распустити само у случају, ако никако не дође до сагласности оба дома при изгласавању неког законског приједлога (чл. 64 Устава), или кад сама Народна скупштина закључи своје распуштање (ст. 2 чл. 70 Устава). У скупштинском режиму Швицарске бира Савезна скупштина нове чланове Владе обично из своје средине, но они се иза тога морају одрећи свог заступничког мандата. Напротив по нашем систему, који одговара совјетском, министри остају и даље народни заступници и не претварају се у неке врсте чиновника. Овај систем не само што више одговара идеји јединства власти, него он омогућује да баш најјаче политичке личности улазе у владу, и тако ствара јаку, активну и угледну владу, која је нарочито потребна у да нашње доба.

Слични однос постоји и између народних одбора и њихових „изврших и управних органа“ изврших одбора. Само што Устав ФНРЈ (ст. 2 чл. 110) и изрично одређује, да народни одбори бирају извршне одборе „из своје средине“. На тај се начин осигурава, да само од народа бирана лица (народни претставници) буду чланови извршног одбора и отежава бирократизирање овог одбора. „Народни одбори бирају из своје средине одборе и разрјешавају све или појединачне његове чланове. Изврши одбори одговарају за свој рад и полажу рачун свом народном одбору“ (ст. 2 и 3 чл. 55 Опшег закона о народним одборима). У нашем систему народног одбора проведено је и даље важно уједињавање власти разбијањем старог дуализма између државне бирократске управе с једне и самоуправе с друге

стране. Данас постоји један јединствени ланац народних одбора, но који су сви строго народна власт.

Јединство власти не смета, да се за вршење судских функција образују нарочити судски органи. Устав ФНРЈ утврђује посебне народне судове као органе правосуђа, који су у свим степенима одвојени од управе. Но из јединства власти произлази, да и судско врховништво (суверенитет) почива при претставничким органима и да одавле и судови изводе своју власт. То се практички показује нарочито у томе, што суде-поротнике бирају и разређавају претставнички органи (суде Врховног суда ФНРЈ Народна скупштина ФНРЈ, суде врховног суда републике односно аутономне покрајине народне скупштине републике односно аутономне покрајине, суде и суде-поротнике окружног суда у округу или граду народни одбор округа или града, а суде и суде-поротнике котарског суда у котару или граду народни одбор котара или града). Потпуно је противно суставу јединства власти — који све одлике суверене власти концентрира при Народној скупштини ФНРЈ односно народним скупштинама републике — схваћање судства као засебне и самосталне власти, која може, по једном даљњем схваташњу, критизирати и самог законодавца и на пр. испитивати, да ли се поједине законске одредбе не противе одредбама устава. Таково схваташње судства постоји на пр. у ЈСА, као последица тамошњег начела диобе власти. (У системима диобе власти постоје двије разне концепције судске власти. По првој, америчкој концепцији имала би судска власт бити протутежом законодавној и управној власти, неке врсте *rouvoir moderator*, која држи друге двије власти у границама устава и закона; док се по другој, француској концепцији у име начела диобе власти судској власти брани, да се уплиће у сферу управне односно законодавне власти). Поради тога су могли у ЈСА судови да — под видом заштите уставом гарантованих основних грађанских права, а стварно погодујући интересима капиталистичке класе — ометају провођење напредног и социјалног законодавства. Начело јединства не допушта судовима, да воде неку своју политику, која би контракариала основнијој линији опшенародне политике, како је заступају претставнички органи. И овде је судац под законом, али уистину под законом и строго под законом, који мора примењивати точно у оном духу, у коме га је донио претставнички орган. Судац и овде претставља „уста закона“, али само уста закона. Потребно је истакнути, да Устав ФНРЈ изрично ставља у надлежност Президијуму Народне скупштине ФНРЈ (точ. 5 чл. 74) давање обавезна тумачења савезних закона. Суду припада право објашњења закона, но ово се односи само на неки конкретан случај. Опће објашњење закона, које

је обавезно за све државне органе, службена лица и грађане, даје за савезне законе Президијум (а слично ће бити, природно, у погледу републиканских закона одређено за президијуме народних скупштина републике у уставима народних република). Ова тумачења немају законске снаге, него стоје под законом и од њих треба лучити аутентично тумачење закона, што се чини само новим законом — дакле у нас могу то чинити само Народна скупштина ФНРЈ односно народне скупштине република. Наш Закон о уређењу народних судова даје врховним судовима народних република и аутономних покрајина у надлежност издавање упутства по питањима судске праксе у погледу примјене закона републике, односно Врховном суду ФНРЈ у погледу савезног законодавства. И то још не претставља обавезна тумачења закона.

Устав ФНРЈ изрично одређује (ст. 2 чл. 116), да су судови „у изрицању правде независни и суде по закону“. Та је независност у томе, што се суду, кад пресуђује неки конкретни случај, не могу издавати налози и упуте у погледу тога пресуђивања, него се он при томе има руководити само законским прописима. „Одлуке једног суда може измијенити само надлежнивиши суд“ (ст. 2 чл. 118 Устава ФНРЈ). Не само начело јединства власти, него и народни значај судова тражи, да „за свој рад суди и суци-поротници одговарају претставничким тијелима која су их изабрала“ (ст. 1 чл. 28 Закона о уређењу народних судова). С тиме у вези подносе котарски и окружни судови периодичне извјештаје о своме раду народном одбору, који их је изabrao а Врховни суд ФНРЈ и врховни судови републике Президијуму Народне скупштине ФНРЈ односно президијумима народне скупштине републике, кад ови то затраже (чл. 27 нав. Закона). „О разрјешењу судца рјешава претставничко тијело које их је изабрало“ (ст. 1 чл. 29 нав. Закона), но оно то не чини просто арбитрарно, него само ако су испуњени увјети које за ово нав. Закон предвиђа, а осим тога има, према одредби истог Закона, разрјешењу предходити и поступак, у коме се имају испитати разлози за разрјешење, а суди и суци-поротници морају бити прије разрјешења саслушани. Нав. Закон поставља и строге увјете о удаљењу суда од дужности (чл. 33—35), као и о дисциплинској одговорности судаца (чл. 79—92). Све су то јаке и стварне гаранције за судачку независност. Апсолутна сталност и несврзивост судаца била би апсурдна у суставу јединства власти и строго народне власти, где и саме народне заступнице могу опозивати њихови бирачи.

Судови су у нашој држави, као строгог народној држави, народни судови. То се нарочито осигурава описаним избором и разрјешавањем судаца и судаца-поротника. „Судови изричу

правду у име народа“ (чл. 117 Устава ФНРЈ); „расправљање пред судовима врши се по правилу јавно“ (ст. 1 чл. 118 Устава ФНРЈ); „поступак пред судовима води се на језицима република, аутономних покрајина или аутономне области где се суд налази“ (чл. 120 Устава ФНРЈ). И институт суда-поротника, који, задржавајући своје запимање, повремено врши судске дужности, дјаке народни значај наших судова.

Јавно тужиоштво ФНРЈ не смије се успоређивати с државним тужиоштвима старе Југославије и многих држава (француски систем), која тужиоштва брше само један исјечак надлежности нашег Јавног тужиоштва, и који су тамо саставни дио управне власти. Наше је Јавно тужиоштво орган Народне скупштине ФНРЈ с основном функцијом „заштите државног и друштвено-економског уређења ФНРЈ и учвршћења законитости“ (чл. 1 Закона о Јавном тужиоштву). Јавног тужиоца ФНРЈ и његове замјенике бира и разрјешава Народна скупштина ФНРЈ. „Јавни тужилац ФНРЈ одговоран је за свој рад Народној скупштини ФНРЈ односно Президијуму Народне скупштине ФНРЈ“ (ст. 1 чл. 5 нав. Закона); „Президијум Народне скупштине ФНРЈ има право поништити, укинути и обуставити од извршења акте Јавног тужиоца ФНРЈ, који нису у сугласности са законом“ (ст. 1 чл. 7 нав. Закона). „Органи Јавног тужиоштва независни су у своме раду од других органа државне власти и свих органа државне управе и подређени су само Јавном тужиоцу ФНРЈ“ (ст. 2 чл. 5 нав. Закона). Народни значај Јавног тужиоштва дјаке се нарочито народним тужиоцима, као добровољним сурадницима, које бирају сами грађани (чл. 22 нав. Закона).

Проф. Иво Крбек

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ ЗАКОН О НАРОДНОЈ МИЛИЦИЈИ¹⁾

У данашњим ослободилачким борбама народ је имао да се бори не само противу окупаторских војничких снага, већ и противу домаћих квислингова. Међу квислиншке организације спадали су и органи јавнога реда старе Југославије. Организовани ради заштите и осигурања владавине непародних режима, васпитавани у

¹⁾ Образложење уз предлог Закона о народној милицији које је дао министар унутрашњих послова ФНРЈ друг ^д Ранковић.

духу борбе противу демократских тежња народа, ови су се органи ставили у службу окупатора као и њихови господари. Ослободилачка борба народа морала је вужно разбити и ту организацију која је служила народним непријатељима противу демократских тежња народа. Тако се са ушићавањем старог апарата на ослобођеној и полуослобођеној територији појављује проблем осигуравања реда и мира, одбране од заосталих унутрашњих непријатеља и безбедности грађана. Сам народ био је прикућен да се наоружава ради заштите реда и поретка на ослобођеној и полуослобођеној територији. У почетку су ову функцију вршили борци партизанских одреда, али са проширавањем ослобођене територије, обезбеђење реда и поретка у позадини вршили су сви они људи који нису били доволно способни да ступе у партизанске одреде и народно-ослободилачку војску. У областима које нису биле потпуно ослобођене сам народ се наоружавао, и, поред осигуравања реда, бранио је своју територију од народних непријатеља. Касније се у току народно-ослободилачке борбе истакено формирају посебни оружани одреди, поникли из самога народа, са задатком да осигурају ред и мир на ослобођеној територији, да чувају стечену слободу извојевану у ослободилачкој борби, да се боре противу народних непријатеља у позадини и да служе задацима у позадини фронта народно-ослободилачке војске и југословенске армије. Ове оружане формације првобитно су носиле назив сеоских стража, у Словенији народне заштите. Њих су формирали народно-ослободилачки одбори, при чему је сваки одбор првенствено водио рачуна о својим локалним потребама. Заједничког руководства над овим оружаним формацијама за једну ширу територију није било. Тек са проширавањем ослобођене територије и стварањем виших народних одбора, формирају се команде чета или команде одреда народне милиције за подручја окружних народних одбора и команде водова народне милиције за подручја српских народних одбора. На тај начин формирали су се наоружани одреди којима је сам народ дао име народна милиција. И тако је на место старих органа јавног реда који су били инструмент ненародних режима за обезбеђење њихове власти над радним народом и који су били одгоjeni за борбу против демократских тежња народа, сам народ из своје средине створио оружану формацију — народну милицију — да би осигурао извојеване тековине у току народно-ослободилачке борбе.

Обезбеђење реда и мира, осигурање ослобођене територије од унутрашњих народних непријатеља, чувању општег народне имовине, основни су услови да се у периоду ослободилачке борбе осигура позадина фронта, а у периоду мирне изградње, да се омогући мирна обнова земље и осигура правни поредак. Извршење тих задатака мора се проводити илјадски и ради тога се са проширењем ослобођене територије поставља проблем обједињавања руковод-

ства пародном милицијом за шире подручје. Руковођење командача чета, које су дотле неповезано деловале на своме подручју, било је потребно објединити, јер су у њиховом раду запажени недостатци, који су неминовна последица ове неповезаности. Овај задатак остварен је тек са коначним ослобођењем читаве наше земље. После извршене реорганизације Министарства унутрашњих послова ФНРЈ, у његовом саставу образована је Главна управа народне милиције за опште руковођење пародном милицијом. У саставу Министарства унутрашњих послова народних република постоје републиканске управе народне милиције, а у саставу одељења и отсека унутрашњих послова при извршним народним одборима управе народне милиције за односна подручја.

Потребно је да народна милиција, поникла из народа за време народно-ослободилачке борбе у циљу одржавања јавног реда и мира, одбране народа од унутрашњих непријатеља, чувања општенародне имовине и осигурања личне и имовне безбедности грађана, у периоду мирне изградње добије правне темеље своје организације. Предложеним законом постављају се ти темељи и одређују овлашћења народне милиције. У основи, начела прихваћена у законском предлогу само су констатација једног стварно постојећег стања. Као установа коју је сам народ створио ради одбране извојеваних демократских тековина она с правом и надаље задржава свој назив народне милиције, који је прихваћен у пројекту.

Народна милиција је извршни (егзекутивни) орган државне управе за чување јавног реда и мира, државне, друштвене и приватне имовине и безбедности грађана и за указивање помоћи државним органима ради обезбеђења правног поретка. То је њена општа делатност. Али се из ове опште делатности издвајају и леке посебне, за које је потребна посебна организација и стручна обука. Ради тога пројект предвиђа организацију опште пародне милиције и посебних грана народне милиције. Делокруг опште народне милиције обухвата све послове које народна милиција уопште врши, па и оне из делокруга посебних грана народне милиције, где ове нису посебно организоване. Посебне гране народне милиције су: саобраћајна и ватрогасна. Оне су ограничене на вршење одређеног круга послова и њихова делатност везана је за ограничено подручје (образују се само у градовима, али саобраћајна милиција може евентуално имати и већу територијалну надлежност па путевима са већим прометом). Народна милиција организована је по војном узору и једнообразно униформисана и наоружана. Њено издржавање пада па терет државног буџета. Само у погледу ватрогасне милиције одређено је да градски народни одбор, на чијем подручју она постоји, доприноси у погледу њеног смештаја, јер одбрана од пожара у првом реду служи интересима односног града.

Народној милицији у извршењу њених задатака помажу: индустриско-заводска народна милиција и помоћна народна милиција.

Индустриска предузећа, заводи и установе општег значаја дужни су и сами да се старају о свом обезбеђењу. У данашњим условима, када индустриска предузећа и заводи имају да служе општенародним интересима, а не богаћењу појединача, обезбеђење њихових постројења претставља општедржавни интерес. Нако у општи делокруг народне милиције спада и осигурање ових постројења, ипак се ради њихове боље заштите предвиђа описивање индустриско-заводске народне милиције, чија су овлашћења таксативно набројана у пројекту. Понито она дела на корист предузећа, трошкови за њено одржавање падају на терет предузећа, али у погледу извршења својих задатака она стоји под надзором опште народне милиције.

У селима при месним народним одборима образује се помоћна народна милиција од грађана обавезних за вршење службе јавног рада. Овој обавези подлеже мушки, а делимично и женски становници месног народног одбора. Пројекат предвиђа само границу ове обавезе, а одређивање турнуса, по коме ће ова обавеза теретити поједине грађане остављена је месном народном одбору. Помоћна народна милиција је орган месног народног одбора за одржавање локалног реда и мира и помоћни орган народне милиције за послове из њеног општег делокруга.

Унутрашња организација углавном потврђује заточено стање. У саставу отсека и одељења унутрашњих послова, као и у поверилишту за унутрашње послове аутономне покрајине, постоје управе народне милиције, а у саставу министарства унутрашњих послова народне републике републиканска управа народне милиције. У саставу Министарства унутрашњих послова ФНРЈ постоји Главна управа народне милиције. Руководиоци управе народне милиције су: заповедници, шефови, начелници и начелник Главне управе народне милиције. Они су у погледу свога рада подређени непосредно шефовима отсека, начелницима одељења, односно поверилику за унутрашње послове аутономне покрајине и министру унутрашњих послова народне републике. Али као руководиоци војно-организоване оружане формације, у војничком погледу, они су подређени својим непосредно претпостављеним старешинама.

Општа народна милиција, чији делокруг обухвата све задатке народне милиције, обавља послове преко својих основних јединица — станица народне милиције. Њено људство распоређено је по станицама. Изван станица народне милиције не постоје друге јединице опште народне милиције. Управа народне милиције у саставу отсека унутрашњих послова није команда и нема непосредно под собом никакву јединицу, већ има надзор и руководење станицама народне милиције. У погледу организације посеб-

них грана народне милиције, индустриско-заводске народне милиције и помоћне народне милиције, пројекат поставља само основна начела; детаљно регулисање ове материје препунтиско је министру унутрашњих послова народне Републике.

Народна милиција извршује послове из свог делокруга непосредно на основу законских одредаба или на основу наређења државних органа. Пројекат јасно одређује ко може издавати наређења народној милицији. Остале државни органи могу тражити извршење својих решења од народне милиције само преко органа надлежних за издавање наређења. Тиме се обезбеђује стриктна законитост рада народне милиције и она заштитије од евентуалних грешака.

Назазећи од становништа да народна милиција мора бити војно-организована формација и непрекидно бити будна за извршење својих задатака, предвиђени су услови за пријем у службу народне милиције и престанак службе. Сама служба захтева, да је народна милиција формирана од млађих људи, беспрекорног моралног владања. Најпре у вршењу службе бркне их испрљају, него што је случај у другој државној служби. Зато се као крајња граница до које могу служити милиционари и подофицири предвиђа 50 година старости. Ради усавршавања службе предвиђено је примање у службу проз припремне школе за милиционаре и за официре народне милиције. Подофицири се рекрутују искључиво из реда милиционара после двогодишње практике и свршене школе за подофицире. У погледу социјалног осигурања преузета су начела ио којима је та материја регулисана у Југословенској армији. Усвајањем начела да милиционарима и подофицирима служба престаје ио извршењу недесетој години живота, одредбе закона о социјалном осигурању у погледу пензионог осигурања нису могле бити на њих примењене. Тога ради пројекат припадницима народне милиције признаје право на пуну и делимичну пензију ио истим начелима која важе у Југословенској армији. Сличан принцип усвојен је и у погледу осталих врста осигурања. Поред тога, припадницима народне милиције, индустриско-заводске и помоћне народне милиције, као и њиховим породицама, признато је право на иницијативу, у случају када у вршењу службе буду опесобљени или ако погину.

У периоду мирне изградње један од важних проблема је уздајање кадрова народне милиције на виши стручни ниво, што ће имати за последицу да се служба, која је поверила народној милицији, отправља на начин који најбоље одговара интересима народа. Пројектом се не само постављају правиле основе за организацију народне милиције, већ је он пројект у првом реду тим духом, да се кадрови народне милиције уздигну на један високи стручни степен и оспособе потпуно за вршење задатака народне милиције.

О ЗАКОНУ О НАЦИОНАЛИЗАЦИЈИ¹⁾

Устав Федеративне Народне Републике Југославије предвиђа у последња два става члана 18 национализацију појединих грана привреде или појединих предузећа ако то тражи општи интерес.

У развитку наше државе уопште, а наше привреде напосе, свакако је наступило време да се ова Уставом предвиђена могућност спроведе у стварност. За то говоре пре свега следећа три основна момента:

1) Како општи развитак наше привреде, тако и Уставом при矜љена јемства о помагању радног народа у његовим напорима за побољшање животног стандарда и ослобођење од експлоатације, траже да се ојача сектор општенародне имовине који наш Устав означава као ослонац државе у развитку народне привреде и коме Устав одређује нарочиту заштиту државе (члан 16 Устава).

Привредни сектор општенародне имовине доказао је до сада своју пупу животну снагу. Управо његовом постојању и развијању треба захвалити за постизавање наших најкрупнијих привредних успеха. Управо његовом постојању и развијању треба такође захвалити што се, упркос тешких послератних прилика, уз постизавање великих привредних успеха подиже и животни стандард најнијих народних маса.

Ако хоћемо да тај процес свестраног учвршћавања наше отаџбине, побољшавања животних услова наших народних маса, употребљавања њиховог радног елана у корист народне заједнице, успелијо да продужимо, потребно је да, како у квалитативном тако и у квантитативном погледу, одлучујуће појачамо сектор општенародне имовине. То траже од нас и даљи задаци у привредној изградњи наше земље, пре свега задаци индустрисања и електрификације и систематског вођења планског господарства. Без одлучног квантитативног и квалитативног ојачања сектора општенародне имовине, тешко је замислити почетак спровођења плавнова електрификације и индустрисања у 1947 години и у наредним годинама.

Држава мора да буде способна да под јединственим руководством мобилише поједиње привредне гране за спровођење задатака у даљој привредној изградњи земље. Само уз квантитативно и квалитативно ојачање привредног сектора општенародне имовине биће могуће да се то испуни и да се истовремено даде гаранција да ће привредни напори у идућим годинама збиља ићи на корист народне заједнице и широких народних маса.

Организационе форме, које су преовладале у одлучујућим карикама наше привреде, углавном већ одговарају новој садржини

¹⁾ Образложење уз предлог Закона о национализацији које је Министар индустрије и Претседник Привредног савета ФНРЈ поднео Народној скупштини ФНРЈ.

наше друштвене стварности. Ми данас стварно већ гospодаримо на један плански начин, иако још нисмо донели једногодишње и перспективне планове. Више организационе форме наших индустриских привредних грана односно начин административно-оперативног руководења нашим предузећима — па пример, савезне, главне и земаљске управе — одговара друштвеном карактеру општенародне имовине и државног привредног сектора, а не капиталистичком карактеру приватне својине над производним средствима. Али не само то. Џаљи развојак нових организационих форми наше привреде долази већ у поизбекан сукоб са приватном својином над средствима производње. Џаљи развојак организационих форми и метода наших привреда такође са своје стране тражи квантитативно ојачање државног сектора, а и квалитативно промене у појединим гранама привреде и појединим крупнијим предузећима.

3) Независност, коју су наши народи извојевали у крвавом Народно-ослободилачком рату и учврстили у току обнове и изградње земље после ослобођења, неминовно тражи да национално братство и одлуčујуће позиције наше привреде буду у рукама националне државе а не страпог капитала, како би наша држава могла потпуно суверено да одређује у каквом обиму хоће економски да сарађује са инострanstвом.

Предлог Закона о национализацији привредних привредних предузећа обухвата у погледу обима национализације баш оне привредне гране, односно предузећа, која, с обзиром на њихов привредни и друштвени значај, на техничку страну њиховог производног процеса и на нове организационе форме наше привреде, ће би смеле и даље остати у приватним рукама, јер то не би било у складу са најпопуларнијим друштвеним и привредним стварностима. Предлог Закона о национализацији обухвата, dakle, крупнија предузећа због њиховог карактера која су под компетенцијом наших министарстава индустрије и рударства, односно министарстава индустрије и министарстава рударства. Предлог обог Закон обухвата, даље, крупнија предузећа из индустрије лекова, санитетског материјала и прибора, хемиско-фармацеутских и козметичких средстава, предузећа која искоришћавају бање и лековите воде, предузећа из подручја грађевинарства, шумске индустрије, предузећа сувоземног, ваздушног, поморског и речног саобраћаја, транспорта и испедиције, предузећа из подручја трговине на велико, банкарства и осигурања.

Обухваћене су, dakле, све оне привредне гране које по својој природи, у једној истинској народној држави, као што је наша, збиља, треба да буду у општенародним рукама. С друге стране предлог Закона о национализацији потпуно искључује могућност национализације мањих предузећа из ових грана, или чак занатских радњи. Он се ограничава у поменутим привредним гранама

на национализацију оних предузећа која су већ била проглашена за предузећа општег државног, односно републиканског карактера.

Обим предложене национализације одговара, дакле, стварним потребама наше земље и наше народне заједнице и у потпуности је складу са нашим Уставом који зајемчује приватну својину и приватну предузењивост у привреди, уколико се то право не употребљава на институту народне заједнице.

Чланови 3 и 4 предложеног Закона одређују недвосмислено шта се сматра под једним привредним предузећем, а чланови 5 и 6 одређују правни положај национализованог предузећа у смислу Основног закона о државним привредним предузећима и обавезе које тако образовано предузеће преузима из проплати. Потпуно је јасно да наша држава може преузети старе обавезе припремљено једину до висине активе предузећа, а да не може преузети обавезе које су настале па отвореној или прикривеној ипекулативној бази или из пословања за време рата или чак из непосредног рада за непријатеља. Исто тако је јасно да држава има право раскинути све уговоре досадашњих управа национализованих предузећа, а да је рок од шест месеци који предвиђа члан 6 дозвољан да се ствари могу трезвено проценити, да је правилио да држава преузме обавезу накнаде сауговорају само уколико се ради о радњама или испорукама које су користиле предузећу, а извршене су по уговорима који су раскинути.

Духу нашег Устава одговара да се члановима 8 до 12 одређује:

1) да ће држава дати за национализовану имовину накнаду и да се накнада даје у висини чисте активе преузетог предузећа каква је била на дан преузимања од стране државе;

2) да се накнада даје у државним обвезницама, и

3) да се за пословање обвезницама оснива Фонд о национализацији имовине и да ближе прописе за управљање Фондом за национализовану имовину, о употреби обвезница у промету, о процени вредности национализовале имовине у свему што се тиче исплате обвезница, доноси Влада ФНРЈ својом уредбом.

Тим члановима добија се један исправан систем који, с једне стране, обезбеђује пакнаду, а с друге стране омогућује довољну грижост за правилну процену, правилио пословање обвезницама и њихову правилну исплату. С тим у вези потребно је истакнути члан 11, који Влади ФНРЈ дозвољава да може одредити да у појединачним случајевима исплату изврши у готовом новцу, у целоелем или деломично, одједном или у оброцима.

Члан 13 је у вези са оним нашим позитивним законима по којима извесна дела повлаче казну конфискације имовине. Логично је да се исплата накнаде обуставља оним сопственицима национализованих предузећа против којих на дан ступања на снагу Закона о национализацији изје довршен поступак за дела

која повлаче казну конфискације имовине. Јасно је да ће бити потребно дати пакнаду оним сопственицима против којих не буде изречена казна конфискације, или која би казна надлежним путем била укинута. Правилно је да се ратна добит, ако није наплаћена, наплати из пакнаде лицу осуђеном на одузимање ратне добити.

Чашој администрацији и привредној организацији пајбоље одговара да, даном стунања на снагу овог Закона, национализовану имовину преузму испосредно надлежна министарства све дотле док управа не буде предата надлежном административном руководству у смислу Основног закона о државним привредним предузећима.

Жалбе су могуће на Владу ФНРЈ, уколико се ради о предузећима од општедржавног значаја, или на владе народних република, уколико се ради о предузећима републиканског значаја. У томе се смислу предлажу чланови 16, 17 и 18.

Закон треба да предвиђе казнене мере против било какве радње која би имала да осујети или отежа национализацију по овом Закону или нарочито да унапти, оштети, прикрије, уопшиће на који било начин смањи вредност национализоване имовине итд. По својој суштини такве радње спадају у категорије дела која се тажњавају по Закону о сужбијању недопуштене трговине, недопуштене шиенкулације и привредне саботаже, односно по Закону о заштити народних добара и њиховом управљању, па је према томе правилно да се одређују казне по Закону о сужбијању недопуштене шиенкулације и привредне саботаже и по Закону о заштити народних добара и њиховом управљању.

Предложен Закон о национализацији приватних привредних предузећа у потпуном је складу са нашим Уставом и законима ФНРЈ. Он представља преку потребу, наше привреде, њеног даљег јачања и даљег учвршћивања наше државе.

Борис Кидрич

ЗАКОН О АДВОКАТУРИ¹⁾

Устав ФНРЈ у чл. 44 т. 22 је ставио у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије доношење закона о адвокатури. Исто тако, још је у току народно-ослободилачке борбе у правним схватањима и у пракси потврђен напредни правни прин-

¹⁾ Образложење дато од стране Министра правосуђа ФНГЈ уз Предлог Закона о адвокатури.

цип да је грађанима обезбеђено право на одбрану и на правну помоћ.

Изградња нашега новог правног поретка, која се наставила после доношења Устава, изазвала је потребу и обезбедила допољење Закона о адвокатури. После успостављеног и учвршћеног судског система, на начелима демократског народног правосуђа, и после коначног утврђивања улоге органа који врше надзор над правилном применом закона, изграђених у јединственом систему Јавног тужиоштва ФНРЈ, сазрели су објективни услови да се одреди место и функције адвокатури у Федеративној Народној Републици Југославији.

То је нарочито потребно из разлога што се адвокатура код нас налази у једном привременом режиму. Једна од првих мера коју је наше државно руководство донело после ослобођења Београда јесте одлука Националног комитета ослобођења Југославије од 17 новембра 1944. године, ксјом се у постојећим адвокатским коморама поставља делегат до коначнога регулисања адвокатуре. Џд тога времена до данас у самом кругу адвокатуре појавиле су се разне појаве које су условиле потребу коначнога уређења адвокатуре. Поједињи адвокати услед свог противнародног држања за време окупације показали су се недостојни за вршење адвокатуре. Други онест, не схватајући дубоке друштвено-економске и политичке промене у нашој земљи и историски и народни демократски карактер државне власти, наставили су да давање правне помоћи схватају „индивидуалистички“ или чак противно суштини наше нове законитости. Трећи су у послове адвокатуре уносили сувите комерцијалних момената. Било је извесних појединача који су покушавали на самом сукњењу да племениту функцију одбране окривљеног, коју гарантује наш Устав, позокрену у одбрану не само историски осуђених и превазиђених идеологија, него чак и очигледно издајничких рада. Исто тако адвокатуром су почели да се баве разни „дивљи“, неквалификовани појединачи који су почели да ометају несметан и правилан рад наших државних организација. Несумњиво да су сви ови моменти почели неповољно да утичу како на стабилизацију и чистоту изградње нашег правног поретка тако и на само правилно вршење адвокатуре од стране оних појединачних адвоката који према својим функцијама и раду имају озбиљнији и достојанственији став.

Предложени нацрт Закона о адвокатури претставља крај овом привременом и несрћеном стању у адвокатури и поставља принципе и правну основу за правилно функционисање и организацију адвокатуре на целом подручју Федеративне Народне Републике Југославије.

На којим принципима поставља наш предлог закона изградњу адвокатуре у Федеративној Народној Републици Југославији?

1) Адвокатура је нарочита друштвена функција, која има за задатак да у границама закона пружа правну помоћ установама, предузетницима, организацијама и појединцима у остваривању њихових права и законом заштићених интереса. Закон јасно и недвосмислено утврђује да се правна помоћ састоји:

а) у заступању и одбрани странака пред судовима и органима државне управе;

б) у састављању разних исправа и поднесака, као што су уговори, тестамент, тужбе, жалбе, претставке, молбе итд.

в) у давању правних савета.

Пружење правне помоћи има се вршити на тај начин да се истовремено помажу државни органи у правилној примени закона и у учвршењу правнога поретка Федеративне Народне Републике Југославије и њених народних република.

Овако постављени задатак адвокатуре одговара структури и потребама наше народне државе. Правна помоћ установама, предузетницима и грађанима у циљу остваривања права и законом заштићених интереса није само потреба задовољења права и законом загарантованих интереса оних који ту помоћ непосредно траже, него и наше државе која та права и интересе гарантује и жељи њихово пуно законско остваривање. Отуда се адвокатура у условима народне државе појављује као вршење јавне функције, као функција помоћи државним органима у учвршењу правнога поретка и заштити права које је закон загарантовао.

Разумљиво је да ће бити потребан процес преваспитавања и попуште адвокатских редова новим кадровима, да би се у пуном смислу адвокатура у нашој држави вршила онако како то поставља овај закон. У стихиско-анаархистичком грађанској друштву старе Југославије адвокатура је вршена у борби за остварење личних и појединачних интереса против интереса народа. Адвокат се навикао да закон прилагоди интересима свог клијента и да из закона извуче у конкретним случајевима све што је користило грабљивим претставницима владајућих слојева. У Федеративној Народној Републици Југославији, у којој су закони донети као израз животних интереса огромне већине народа и у којој закони те интересе изражавају и потврђују, правна помоћ је онда правна и стварна помоћ кад помаже да се наша законитост у пуној мери примени и оствари.

То је основна новина коју доноси предлог Закона о адвокатури и која је само последица дубоких и значајних промена које су се десиле у нашем друштвеном и државном уређењу.

2) Поверавајући адвокатури овакву важну функцију заступања и претстављања права и законитих интереса установа и појединца који ступају као осуђеници, тужиоци и тужени, у кривичном и грађанској процесу, предлог закона је морао поставити одређене оквире за организацију адвокатуре. С обзиром на спе-

цифличност адвокатског рада, која изазива тесно општење адвоката са клијентима, с обзиром на схватање напредне правне теорије и праксе, изражене у нашем Уставу и законодавству, да је **концепција такмичења у контрадикторном поступку пред судом нужан услов** за пуно остварење права и законом загарантованих интереса, — предлог закона је постављено адвокатске коморе као **јавне организације адвоката, на начелу самоуправе.** Самоуправа адвокатских комора добија могућност за свој правилни развој и за обезбеђење правилног вршења адвокатуре тиме што су адвокатске коморе тешње повезане са државом преко надзора који над њиховим радом врше министри правосуђа народних република и тиме што адвокати морaju бити учлађени у своје коморе.

3) Адвокатура се може вршити било индивидуално у адвокатским канцеларијама, било у разним колективима које закон назива добровољним адвокатским заједницама. Задржавајући до садашњу праκту индивидуалног вршења адвокатуре, предлог закона је оправдано отворио могућност за стварање колективних адвокатских консултација које ће правну помоћ учинити близом ширим народним слојевима. Ова новина коју доноси предлог закона треба још више да омогући стварно и пуно вршење адвокатуре у смислу задатака које јој поверава народна власт.

4) Друга начела и одредбе предлога Закона о адвокатури имају за циљ да се плански и дисциплиновано стварно вршење адвокатуре што више прилагоди високим задацима које је адвокатура добила у нашој Народној Републици. Отуда се за вршење адвокатуре тражи да адвокат буде достојан високог поверења које је добио и према томе закон позитивно одређује услове достојности за стицање и вршење адвокатског позива. Затим закон тражи да лиши правну квалификованост адвоката, утврђујући да поред дипломе Правнога факултета адвокатски приправници морају провести двогодишњи стаж и полагати адвокатски испит. Исто тако Закон поставља услове за чистоту односа између адвоката и клијената, успостављајући обавезност уговарања паграде према тарифи и правилно вођење прописаних књига од стране адвоката. Несумњиво је да јасно и строго постављена дисциплинска одговорност адвоката служи као једна од гарантija за оздрављење и законито вршење адвокатске професије. Са друге стране, брзга коју је закон посветио адвокатским приправницима показује сву његову тежњу да се адвокатура у новој Југославији постави на нове чврсте и правилне основе.

Најзад, одређујући јасно функције и овлашћења адвокатуре, закон је самим тим поставио правну базу за учвршење положаја и самог ауторитета адвоката пред судовима и другим нашим државним органима. Несумњиво, то намеће адвокатима, како старим тако и новим, велике и часне одговорности.

Али, постављајући јасне задатке и оквире адвокатуре, предлог закона садржи не само средства за правилно усмеравање и бољи квалиитет адвокатског рада, него и за тачно утврђивање места адвокатуре у нашем правном систему.

Према томе, у својој целини предлог Закона о адвокатури претставља како основу за срећивање штања адвокатуре, тако и ново средство за даљу изградњу и учвршћење правног поретка Федерativne Народне Републике Југославије.

Фране Фрол

ПРИНЦИПИ ЗАКОНА О РЕШАВАЊУ ИМОВИНСКИХ СПОРОВА ПУТЕМ ДРЖАВНЕ АРБИТРАЖЕ¹⁾

Сама структура нашег државног привредног сектора као п државних привредних предузећа тражила је да се штању решавања њихових имовинских спорова приђе нарочитим путем. Решавати имовинске спорове између државних привредних предузећа, значи у ствари довести њихову привредну делатност у склад са планом и привредном политиком Владе. Отуда било би неправилно и неоправдано да се спорови ове врсте између привредних предузећа решавају пред редовним судовима према општим правним нормама грађанског права и по релативно спором и сложеном грађанско-парничком поступку. Ради тога је било чујно да се решавање свих спорова повери нарочитој државној арбитражи која ће у првом реду имати пред счима задатке плања и привредну политику Владе. Ово је тим пре било потребно, јер се код спорова између државних привредних предузећа не ради о супротним интересима, не ради се о имовинским споровима двају сопственика од којих сваки штити своје имовинске интересе него се ради о споровима државних привредних предузећа која су сопственост државе и чији је задатак да остварују исту државну привредну политику. Према томе је потпуно јасно да се такви спорови могу решавати арбитражом, и да није потребно да се они износе пред редовне било пред избране судове. Према томе, суштица је арбитраже према предлогу овог закона у томе, што се арбитрима, које постављају виши државни органи поверија решавање имовинских спорова између предузећа. Правила и норме на основу којих арбитри решавају јесу: у првом реду задаци

¹⁾ Образложение Министра Индустрисе је Предлог Закона о решавању имовинских спорова путем арбитраже.

привредног плана, привредна политика владе, а затим, међусобне уговорне обавезе, узанси, закони и други прописи.

У складу са овим основним принципима постављена је и организација државне арбитраже. Арбитража се врши у већима од три лица од којих је један државни арбитар а двојица арбитри-поротници које одређују стронке у спору. Државног арбитра честавља државни орган при коме се налази арбитражно веће. Ти органи јесу окружни народни одбори, извршни одбор Аутономне области, Главни извршни одбор Аутономне покрајине, Влада народне републике и Влада ФНРЈ. Свака од ових арбитража надлежна је за предузећа која су под руководством ових органа. На тај начин је обезбеђено да ће се имовински спорови из других државних предузећа решавати увек у оквиру задатака оних органа под чијим се руководством налазе предузећа. Ако је спор између предузећа нижег или вишег значаја, рецимо локалних или републиканских предузећа, тада спорове решава арбитража вишега органа.

Ако су имовински спорови између два предузећа која се налазе под истим административно-оперативним руководством, на пр. под једном главном управом, тада њихове спорове решава упутирања арбитража тога административно-оперативног руководства.

При Влади ФНРЈ именује се Главна државна арбитража. Главну државну арбитражу образују сви арбитри арбитражних већа при Влади ФНРЈ и по један арбитар арбитражних већа при њадама народних република. Главна државна арбитража решава у већу од пет чланова или у пленуму. Њен је основни задатак да обезбеди правилност и једнство начела у решавању и у поступку државне арбитраже у ФНРЈ. Према томе, Главна државна арбитража има право да на предлог претседника Привредног савета, претседника Савезне планске комисије и претседника Савезне контролне комисије поновно решава сваки спор који је био било пред којим арбитражним већем у земљи. Она, затим, решава у случају када арбитражно веће народне републике не може да донесе одлуку већином гласова уз коју је арбитар. Најзад, она у своме пленуму доноси начелне одлуке о поступку пред арбитражним већима, даје општа упутства за рад, утврђује узансе и пиздаје зборник узансе.

У вези са основним задацима арбитраже постављени су и принципи поступка пред државном арбитражом. У првом реду одлуке су једностепене и против одлука арбитражних већа нема места жалби. Одлуке се доносе већином гласова, али у тој већини мора безусловно да буде арбитар. Уколико се одлука не донесе споразumno или оваквом већином, спор се износи пред Главну државну арбитражу. Смисао ових одредаба је у томе да се не могу међусобно споразумети арбитри-поротници као претставници странака против државног арбитра, јер државни арбитар претставља

интересе руководећих државних органа. Мале спорове до 10.000 динара решава сам арбитар, уколико спор нема принципијелан значај.

С обзиром на чињенице да наша државна привредна предузећа ступају у послове односе са задружним односно привредним предузећима било је нужно да се установи могућност уговорне арбитраже. Уговорну арбитражу, дакле, могу уgovарати државна привредна предузећа, мешовита предузећа, предузећа под сектором и предузећа под управом државног органа при склапању уговора са задругама и приватним предузећима. Уговорну арбитражу могу уgovарати и задруте у међусобним споровима. Закон предвиђа која су арбитражна већа надлежна за поједине врсте ових предузећа. У случају уговорне арбитраже доноси веће увек одлуку већином гласова.

Решавање имовинских спорова између државних предузећа путем арбитраже, уређење арбитраже, као и установљење уговорне арбитраже су израз паше привредне структуре и нових правних односа и спорова који се на нашој обнови јављају, као што је систем избраних судова код трговачких комора и берза одраз капиталистичке структуре друштва. Путем државне арбитраже се постиже да имовински спорови државних предузећа не постану парнице него да остану оно што јесу: спорови у вези са извршењем ипала, закона и уговора. На тај начин се остварује брзина и правилност у решавању спорова, као и одржавање тачности, уговорне и пословне исправности и дисциплине државних привредних предузећа.

Борис Кидрич

НАЧЕЛА ЗАКОНА О ИНСПЕКЦИЈИ РАДА¹⁾

Предложени пацрт Закона о инспекцији рада, поред већ донетих закона: о државним службеницима, о ученицима у привреди, о решавању радних спорова и о социјалном осигурању и уредаба: с регулисању надница и плата радника и намештеника, о годишњем одмору, о отказима о отпремнинама итд., биће нов допринос нашем систему општег заједничког заштитног законодавства, чијој брзој и правилној изградњи наша народна држава посвећује нарочиту пажњу.

У предратној, противнародној реакционарној владавини израбљивача радног народа, не само да се није посвећивала никаква пажња изградњи радничког заштитног законодавства, већ су на-

¹⁾ Образложење дато од стране Министра рада ФНРЈ за Предлог Закона о инспекцији рада.

против и они закони, који су под притиском послератних радничких покрета у Југославији донети. током времена били постепено у пракси укинути »Обзапом«, Законом о заштити државе, завођењем војно-фашистичке диктатуре, Уредбом о минималним надницама и арбитражи итд. Поред тога разним полициским мерама онемогућавано је радничким кроз цело то време вођење било какве акције за побољшање њиховог тешког положаја. Стари Закон о инспекцији рада и инспектори рада, који су само формално постојали кроз све време, уколико су и деловали, шису доносили никакве користи радничкој класи. Напротив, цела та служба била је компромитована тиме што се, нарочито после доношења Уредбе о минималним надницама и арбитражи, била претворила у отворено служење послодавачким интересима, проглашујући поред осталога, већину радничких штрајкова за нелегалне.

У обом најрту Закона о инспекцији рада не само да се жели установљење државног надзора над применом свих прописа о хигијеској и техничкој заштити при раду и над извршењем прописа о уређењу радних односа и услова рада уопште. исто се предвиђа и да ће држава, у смислу Устава, тај надзор вршити у најтешкој сарадњи са спидикацијама организацијама радника и намештеника.

Одмах после ослобођења, бивше Повереништво за социјалну политику НКОЈ-а, односно бив. Савезно министарство социјалне политике у споразуму са Главним одбором ЈСРНЈ приступило је организовању државног надзора над спровођењем хигијенских и техничких заштитних мера при раду, као и над извршењем прописа о уређењу радних односа и радних услова уопште у државним, задружним и приватним предузећима, надлежностима, установама и организацијама, као и свуда где постоји радни однос. У ту сврху приступило се организовању среских и окружних инспекција рада, као и специјалних инспекција рада за поморски, речни, железнички и ваздушни саобраћај, и за рударство. До сада успело се да се готово свим одељењима за радне односе извршили одбора окружних народних одбора, а и код неких извршилих одбора среских парсних одбора, поставе инспектори рада, који су отпочели са вршењем надзора над спровођењем прописа о заштити живота и здравља запослених радника и прописа о уређењу радних односа. Исто тако успостављена је Поморска инспекција рада у Сплиту и Речно-бродарска инспекција рада у Београду. Џата је директива да се при свим републиканским министарствима рада оснијују рударске инспекције рада, а исто тако извршene су и припреме за образовање инспекције рада за железнички саобраћај.

Предложени напрт Закона о инспекцији рада треба да озакони углавном већ оформљену организацију службе инспекције рада, која се оснива на следећим начелима:

1) Служба инспекције рада обухвата све привредне делатности где постоји радни однос;

2) задаци Инспекције рада састоје се у контроли правилне примене свих прописа о регулисању радних односа и услова рада;

3) овај надзор врше инспектори рада у одељењима за радне односе извршних одбора окружних народних одбора, инспектори рада у извршним одборима среских народних одбора, као и инспектори рада у специјалним инспекцијама рада;

4) у сврху ефикаснијег вршења своје службе инспектори рада су овлашћени да у свако доба дана и ноћи могу ући у предузеће и свугде где постоји радни однос, ради вршења прегледа да ли се примењују сви прописи о заштити живота и здравља запослених радника, и прописи о уређењу радних односа;

5) па предлог инспектора рада извршни одбори (одељење за радне односе, отсеки за привреду), односно специјалне инспекције рада доносе решења о кажњавању послодавца, односно одговорних руководилаца предузећа у случају неизвршивања постојећих прописа о уређењу радних односа и услова рада;

6) овим напротив предвиђена је сарадња органа инспекције рада са установама социјалног осигурања и санитетском службом министарства народног здравља. Такође је предвиђена сарадња органа инспекције рада са синдикалним организацијама радника и намештеника и радничким инспекторима рада по свим горе изнетим питањима и то тако, што ће се инспектори рада, приликом својих прегледа предузећа, стално саветовати са претставницима синдикалних организација дистичног предузећа и другим синдикалним форумима. Организације инспекције рада даваће упутства запосленим радницима и њиховим претставницима у погледу правилне примене постојећих прописа, узимајући при томе у обзир њихове предлоге и жеље;

7) у предложеном пројекту предвиђа се установа радничких инспектора рада, који ће, у смислу озог закона, у појединим предузећима вршити дужност помоћних органа инспекција рада, ради чакшег обављања сталног и непосредног надзора над правилним извршењем свих прописа о хигијенској и техничкој заштити при раду и о уређењу радних односа запослених радника, намештеника и службеника.

Према томе, нова служба инспекције рада треба да постане орган државне контроле над радним односима и условима рада наших радника, тако да поред иницијативе, коју у том погледу треба да имају односна стручна привредна министарства и властини предузећа постоји и посебна државна надзорна служба.

Нацртом Закона о инспекцији рада предвиђа се успостављање уске сарадње између органа државне власти, органа државне управе и синдикалних организација, тиме што ће синдикалне организације преко својих подружница и комисија за техничку и

хигијенску заштиту бити у сталном контакту са органима инспекције рада на терену, код којих ће у своме раду на заштити живота и здравља радника, наимћи увек на пуну подршку.

Служба инспекције рада вршиће се преко извршних одбора народних одбора, но ради специфичности извесних грана привреде основаће се специјалне инспекције рада, које ће као самосталне установе бити везане за републиканска министарства рада (рударски инспекторат рада, железнички инспекторати рада, речно-брожарски инспекторати рада, Инспекторат рада за ваздушни саобраћај).

Инспектори рада, поред наведених задатака који су предвиђени овим нацртом, треба да постану живи орган, који ће поред контроле правила примене постојећих законских прописа из области заштите радника, бити истовремено и орган, који ће на терену проучавати проблеме ове службе и давати предлоге за усавршавање постојећих законских прописа, као и доношење потребних мера за заштиту живота и здравља запослених радника, нашештеника и службеника. Стога се овим нацртом инспекторима рада дају овлашћења да могу доносити потребне одлуке како за одстрањење хигијенско-техничких недостатака и неправилности, тако исто и за увођење потребних мера за ту заштиту. Исто тако инспектори рада треба по потреби да подносе министарствима рада предлоге за усавршавање постојећих и доношење нових прописа.

Допошењем овог закона решеће се једно важно питање државног надзора над применом постојећих закона, уредаба и осталих прописа из области уређења радних односа и услова рада, који је у предратној Југославији само формално постојао, јер је у ствари држава, доношењем разних противнародних мера о распуштању радничких политичких и синдикалних организација и прогонењем њихових функционера онемогућавала радницима да се боре и за она своја минимална права, која су им законима била предвиђена. У повоју држави положај радничке класе из основа се променио. Радничка класа не сме више бити објекат експлоатације већ напротив, она је са сељацима и другим радним масама постала основни фактор нашег привредног, државног и политичког живота. Она је, у заједници са осталим радним масама села и града, била прва и најдоследнија у борби против фашизма, а исто тако и у борби за остварење наше нове народне власти. После ослобођења, она је преузела па себе главни терет обнове и изградње нове државе. Према томе, сасвим је оправдано што наша народна држава посвећује толику пажњу томе, да положај радника што више побољша, како би они у будућности могли извршити све велике задатке који се пред њих постављају.

Видко Крстоловић

ANALI PFB | anali.rs

О ОПШТЕМ ЗАКОНУ О ДРЖАВНИМ СЛУЖБЕНИЦИМА

I

Циљ овог Закона је да донесе правне норме које ће да олакшају стварање новог система у службеничким односима у нашој држави. Несумњиво да је овај Закон врло важан и врло потребан, јер па терену службеничких односа ми нисмо до сада имали један систем, систем који би био изграђен на основним принципима који су израз наше суштине и нове државне организације и друштвено-економске стварности. Потреба за овим Законом је утолико већа што смо после ослобођења били приморани да, преузимајући један део старог »чиновничког« апарата, преузмемо из старог »чиновничког права« извесне норме и принципе, који истина нису почил даљу изградњу државног апаратата, али нису ни омогућавали његов правилни развој. То је сасвим разумљиво, јер старе норме »чиновничког закона« су биле израз посебног »чиновничког права«, права заснованог на основама скоро кастинског чиновничког реда, који је престављао средство у рукама старих издавачких класа за извођење њихове противнародне политike на економском, политичком и националном пољу.

Нови Закон тежи да се прилогоди принципима наше државне организације и да пренесе у нови службенички систем искуство које смо стекли у изградњи државе и новог државног апаратата. Отуда су руководни принципи овог закона:

1) У нашој држави сва власт припада народу, који ту власт врши преко изабраних и од њега контролисаних претставничких органа. Нема никакве друге власти осим власти народне. Народ своју власт врши преко преставничких органа државне власти и органа који су одговорни органима државне власти. Отуда је сасвим изменењен положај службеника. Он је постао у новој држави стручни и административни сарадник у извођењу поверилих задатака, под руководством органа који врши власт у нашој земљи.

2) Наша држава, са дубоким променама у друштвеној и економској структури, са постојањем одлучујућег државног сектора оните народне имовине, тиме са завођењем планске привреде, има потребу за широким апаратом и администрацијом на привредном пољу. И структура и функција и обим задатака органа државне управе су огромно порасли и изменили се у односу према старој Југославији. Они нису обична администрација него организатори и руководиоци привредне и културне изградње. Према томе, службеници добијају много већи значај. Али са тим заједно расту и њихови задаци и одговорности.

3) С обзиром на ове крупне промене, Закон је морао да постави нови службенички систем. Он је поставио основе за један нови тип државног службеника, способног, активног и одалог на-

роду, са могућностима да све своје стручне и стваралачке способности унесе у поверили му посао. Таквом службенику држава ће дати потребне награде и потисције које он услед нових задатака, функција и одговорности заслужује.

II

Потребно је истаћи да је овај Закон резултат дугог рада и студирања. Кад су наши централни руководећи органи дошли у Београд, у Претседништву АВНОЈ-а и у Националном комитету почели су већ да се рађају пројекти, да се бележе идеје и тезе о новом службеничком систему. Све се то базирало на извесном већ стеченом искуству које смо имали при стварању малог службеничког кадра за време ослободилачког рата. Од онда па до данас сва основна питања из овог закона су била на једној широкoj дискусији. Сва министарства и сви они фактори који су се бавили службеничким односима имали су прилике да овај закон претресају и да допринесу да он добије форму коју данас има.

Каррактеристика овог закона јесте у томе што он претставља нови тип закона, који одговара нашем Уставу и Федерацији. То је нарочити тип, тип комбинованог основног закона са потпуним савезним законом. Закон доноси основне и заједничке принципе и прописе за све државне службенике и исцрпне одредбе за савезне службенике. На тај начин за уређење службеничких односова службеника републике остала је надлежност самих република да путем својих закона, базираних на заједничким нормама овог закона, донесу своје законе. Али, овај закон у исто време садржи и потпун закон за савезне државне службенике. Поред тога што има карактер основног закона, он је потпун закон за савезне службенике. Према томе, по основним принципима и по поставкама које је донео за савезне државне службенике, он може помоћи нашим републикама да једнообразно реше питање својих службеника.

Најзад, овај закон је у многоме нов и смео. Нигде се толико нијестало у организацији државног апарата на рутини и традицијама створеним још за време Наполеона, као што је то у службеничким односима. Нигде није теже унети нове принципе него што је то случај у службеничком систему. Отуда, овај закон је нарочито у том смислу нов, јер у њему се виде изражени основни демократски и нови стваралачки принципи који су остварени кроз наше законе, односно у нашој народној републици.

III

Оно што је најкарактеристичније у новом систему, то је да је појам државног службеника потпуно изменео према старом државном чиновнику. Он је изменео у томе смислу што је потпуно разбијен и у појму и у структури чиновнички апарат који

је био примењиван у старој Југославији и који се примењује у свима државама, осим Совјетског Савеза, чиновнички апарат основан на старим принципима бирократије. Наш закон је својим основним поставкама покушао да разбије и разбио је бирократски централизам, постављајући службенике као помоћне сараднике преко којих претставнички органи и њима одговорни органи изводе оне задатке који се тим службеницима поверају. На овај начин, јасно је показано да службеници нису никакви »органи власти« чити имају какво овлашћење власти, него су они извршиоци, стручни и административни помагачи у служби извршења задатака које им поверају органи државне власти и органи државне управе.

Негирајући оно што је било битно у карактеру службеничког система у ранијој Југославији, наш закон је разбио ону бирократску централистичку колону, која је била једна од најважнијих позиција за противнародну политику свих реакционарних држава модерног типа, а преко које је владајућа класа успела да паметне јединице своје политике како у буржоаској федерацији, тако и у оним државама где постоје тзв. локалне самоуправе. Тада је централизам је код нас немогућ. Код нас су службеници везани као сарадници оних органа код којих раде. Органи код којих су службеници запослени постављају те службенике, службеници су њима одговорни, добијају задатке од њих без бирократске повезаности и слепе потчињености, као што је раније било у чиновничком апарату. Разумљиво је да у држави заснованој на принципу самоуправљања од стране народа и његових органа, само овако је могао да се постави нови службеник.

Други моменат у појму државног службеника јесте јасно одређени круг лица који улазе у службенички однос и у ред државних службеника. Ту закон набраја углавном све оне службенике који су запослени у склопу институцијама, превидијумима, министарствима, извршним одборима, њиховим надлежностима и установама, је у административно-техничком апарату државних предузећа. Ово је једна значајна новина код нас и она је могла да се заведе само зато што је службеник добио нови и другачији карактер него што је раније имао. Раније, службеници запослени у привредним предузећима били су изузети из чиновничког закона, јер тадашњи крути режим чиновничког права онемогућио је иницијативу и развијање способности, елементе тако потребне за остварење производње.

Међутим, са битним изменама у целом службеничком режиму, са уношењем нових елемената за развијање активног, стваралачког и покретног службеничког апарата, сасвим је разумљиво да смо могли да проширимо круг лица која улазе у ред државних службеника, обухватајући службенике државних привредних предузећа.

Оно што је у новом појму службеника исто тако важно, то је што је нови службенички систем заснован на негацији свих оних кругутих и бирократских односа и механичким постављања и унапређења службеника. Цела логика нашег новог закона лежи у томе да је службенички апарат издиференциран према природи службе и послу, према функцијама и одговорностима службеника. Закон напушта вештачке »категорије« и »групе« које обично постоје у традицији чиновничког система и целиу структуру новог службеничког система поставља на **струне** које се формирају према врстама службе. У оквиру струка постоје према природи послла **звана**, а према функцијама које службеници врше у организационим јединицама **врсте**. Државни службеници, према томе, распоређују се у четири врсте: руководис, самосталне административне и самосталне стручне, административне и стручне службенике и помоћне и извршне службенике. На овај начин ми смо омогућили да се наше струке, да се разни сектори наше државне управе развијају према својим способностима и према својој природи, и да се омогући алатковање и напредовање службеника према специфичним потребама поједињих сектора државне управе. Немогуће је, као што је било раније, у исту врсту, због извесних формалних критеријума или поседовања факултетске дипломе, сврстати инжењере, лекаре и професоре. Несумњиво је да је много важније за сврставање, односно за постављање службеника, штитање специфичних потреба за рад поједињих струка. Не може се узимати исти критеријум за напредовање једног инжењера, код кога се ефекат рада и његове способности изражавају путем видљивих ефективних цифара, као и за напредовање једног професора, код кога су сасвим друге могућности за изражавање његових способности, за мерење квалтума и квалитета његовог рада. На тај начин разбијени су механички елементи који су лежали у старом чиновничком праву, и дата је могућност да свака струка постави оне услове и оне границе за напредовање, награђивање и постављање у поједина зваша према сопственим потребама, према значају који ће у изграђивању наше државе имати овај или опај сектор, као и према природи саме службе. Све ове чињенице су од нарочитог значаја у нашој новој држави у којој је привредни сектор у ствари сектор државне управе и где привредни сектор претставља изванредно велики значај за живот и развој државе. Значај и улога стручних кадрова су порасли до те мере да и код нас већ »кадрови решавају све«. Немогуће је инжењера, немогуће је техничког стручњака изједначити према обичним административним и бирократским критеријумима са апаратом једне стабилизоване обичне администрације.

То је заиста истински нова прта новог закона што уноси објективно диференцирање и еластичност како у постављању зваша на бази струка, тако и у постављању врста на бази функција

које поједици врше у оквиру организованих јединица. Отуда, наравно, систем награђивања је друкчији, еластичнији него што је био у старом службеничком режиму, који се огледао у утврђеним и изједначеним платама и аутоматском напредовању. То је било толико безлично, с једне стране, и толико засновано на фабризаму, с друге стране, да су стварање неправде и неактивни, пасивни службенички апарат.

Нови закон предвиђа не само постојање плаћања према стручности односно према звању у струци, него и низ других по-властица и награђивања да би службеник, који врши различите функције, уносио што више стваралачке енергије, активности и иницијативе и тим доносио унапређењу своје јединице и своје службе. Такав нови систем државних службеника одговара општем систему награђивања у сима радним односима код нас, обезбеђује и потисиче онај дух такмичења, усавршавања, одговорности и иницијативе који је карактеристика активности наше државе. Сви ти нови принципи су изражени у погледу на напредовање и награђивање државних службеника. Отуда овај закон предвиђа и функционални додатак и личне додатке, као и разне друге премије и награђивања према ефекту рада и према парочитој заслуги или парочитом напору које су службеник или његова јединица постигли у раду, у такмичењу итд.

Разумљиво је да овако диференцирани и еластични систем мора да буде чврсто постављен и контролисан од стране парочито за то одређених државних органа. Отуда наш закон уводи једну нову установу, а то је **систематизација**. Код владе ФНРЈ и код влада народних република постоје парочити органи за систематизацију који имају у својој надлежности постављање принципа путем типске или појединачне **систематизације** за појединачне јединице и који контролишу ту **систематизацију** односно који водећи рачуна о принципима организације наше државе, сваку организациону јединицу прво организационо испитају и онда је административно изразе кроз одређена службеничка места, врсту тих места, награђивање у оквиру прописа које ће Влада донети за типске плате. Овај орган за систематизацију омогућује да се нови службенички систем спроведе што више наслоњен на стварне организационе потребе једног надлежства или установе и он ће спречавати сваки покушај злоупотребе, препатривања, неекономичности, нерационалне употребе места и лица и неправилног награђивања у сима нашим јединицама.

Као један од руководних органа за систематизацију постављен је Комитет за законодавство и наградљу народне власти који ће имати цулу надлежност за савезна надлежства, установе и органе, а на основу одређених прописа, гледаће да се једнообразна систематизација спроводи и код наших република.

IV

То су основни елементи новог система. Неколико других елемената који допуњују цео овај систем треба да се помену. Ту долази у првом реду само постављење. У погледу постављења Закон је пошао од тога, да руководиоци појединачних организационих јединица имају право постављања, премештања и друга права која пропетичу из службеничких односа. Услед принципа одговорности коју имају наши руководиоци и услед тога што су службеници у ствари службеници органа којима они руководе, постављање је дато руководиоцима највиших највиших организационих јединица или другостепеним руководиоцима према овлашћењу закона. Закон није у целини усвојио оно што се сматра као систем објективног ангажовања службеника, тј. систем антажовања преко конкурса, иреко појединачних комисија итд. То не значи да ће се за појединачне струке и зваља нужно морати установљавати конкурси. Исто тако тиме службеници нису стављени у позаштићен положај, јер у свима питањима радних односа они имају, као сви раденици и намештеници, право жалбе и тужбе да би обезбедили сио што им закон гарантује.

Закон је, што је разумљиво услед велике важности и значаја који имају државни службеници, ишао прилично детаљно у постављању принципа одговорности. Разумљиво је да државни службеници услед важности функција које им држава поверава одговарају озбиљније и теке, икоготову што они управљају непосредно државном имовином. Отуда је њихова кривица и грађанска одговорност строжије постављена него за друге грађане. Али оно што је такође важно, то је дисциплинска одговорност у закону. Увесен је нови режим дисциплинске одговорности који тежи, са једне стране, да заведе службеничку дисциплину, неопходну за стабилност и ефикасан рад нашег државног апарат, а са друге стране, даје све могућности државним службеницима у случају дисциплинског поступка, да употребе правна средства да би суђење и осуда били изведени по свим правилима напредног судења да би се обезбедило утврђење истине.

Наш службенички систем најупута онај стари рентијерски систем пензија после 10 година државне службе. У погледу пензионог осигурања државни службеници се изјединачују са осталим радницима и намештеницима. То је разумљиво, јер у погледу на радне односе нема разлике између службеника и осталих намештеника и радника. Да је систем нашег Закона о социјалном осигурању не само правилнији него и правичнији, није потребно нарочито инсистирати. Он омогућује службеницима да прелазе из једне службе у другу, из државне у задружну или приватну службу, где у ствари настављају са својим доприносима и чувају све оно што су раније обезбедили у социјалном осигурању

чиме се избегава парадоксалност да се губи све што се унесе у иензионо осигурање ако се не намире 10 година ефективне службе, као што је било у старој Југославији.

У погледу на престанак службе закон има новину нарочито код иштања отказа. Закон предвиђа три случаја престанка државне службе: отказ, пресуду судску или дисциплинску, и на основу законом одређених узрока, по сили закона. Отказ је новина у нашем службеничком систему и то новина која је изазвана како новом структуром наших службеничких односа, тако и потребама државе. Путем отказа ми ћемо омогућити, нарочито у овом периоду развоја, правилну и природну флуктуацију са извесних занимања на друга и бољу селекцију државних службеника. Отказ има све оне предности које пружа и намештеничко право, он је везан са отпремином. Са друге стране, он значи отказ у односу на одређени државни орган, а не уопште отказ, не оно што је у ранијем систему било отпуштање, и што је у ствари значило једну казнену административну меру — избацање службеника из државне службе. Отказ даје могућност и држави и службенику: службенику да се запосли према својим способностима, наклоностима, спреми и другим околностима, и док се не запосли, да има извесне гаранције за живот путем добијања отпремине, а држави да може сластично и правилно да распоређује кадрове и да има средство за усавршавање кадрова.

Цео нови систем државних службеника тежи да оствари нови тип државног службеника који би одговарао новим принципима наше друштвене и државне организације и потребама и захтевима наше нове стварности. Он је отуда небирократски, противан сваком аутоматизму, противан свакој пасивности и рентијерству и тежи да створи један тип државног службеника који ће, одан народу, моћи да покаже сву своју стваралачку иницијативу, сву радиу способност и залагање за остварење великих задатака, који ће му у разним органима и установама бити поверили. Несумњиво да ми нећемо моћи одмах да остваримо овај закон. Он је само један зачетак. Закони народних република о државним службеницима, савезне уредбе о струкама, које ће после њега доћи, разрадиће све основне принципе које овај савезни закон поставља. Уноредо ће бити потребно слободно и активно деловање органа за систематизацију који су позвани да овај закон спроведу у дело и да контролишу његову правилну и једнообразну примену.

Разумљиво је да се не може одмах приступити остварењу овог у битним цртама новог службеничког система. Отуда закон и предвиђа да се у оквиру ове буџетске године може остваривати само постепена систематизација у оквиру буџетских граница. Али само ступање на снагу овог закона поси у себи потстицаје и смернице за пуно изучавање и рад на бољој, правилнијој и чвршћој организацији наших надлежстава, установа и предузећа. Јер

остварујући овај закон кроз организацију служби и правилну политику кадрова ми ћемо побољшати и учврстити саму организацију целокупног државног апарата.

Др Јован Ђорђевић

ПОВОДОМ ЗАКОНА О НЕВАЖНОСТИ ПРАВНИХ ПРОПИСА ДОНЕТИХ ПРЕ 6 АПРИЛА 1941 ГОДИНЕ И ЗА ВРЕМЕ НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ОКУПАЦИЈЕ

Законодавни одбори Савезног већа и Већа народа Народне скупштине ФНРЈ, па основу овлашћења из члана 136 Устава, прогласили су Закон о потврди и изменама Одлуке о укидању и неважности свих правних прописа донетих од стране окупатора и њихових помагача за време окупације, о важности одлука које су у то време донете, о укидању правних прописа који су били на снази у часу непријатељске окупације од 3. фебруара 1945 године. Према изменењем тексту ова одлука добила је нови назив: Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941 и за време непријатељске окупације.

Пречишћени и изменењени текст овог закона садржи у новом облику иста начела на којима је била заснована Одлука од 3-II-1945 године, а то значи начела која су у току отаџбинског рата изражена у односу на правне прописе донете од окупатора и њихових помагача, у односу на правне прописе старе Југославије и у односу на одлуке које се оснивају на тим прописима.

Верујем да ће наша правна теорија посветити потребну пажњу овом закону. Као прилог том питању овде износијам само нека разјашњења.

У погледу правних прописа које је допео окупатор и његови помагачи, закон прописује да ти прописи не само да немају никакве правне снаге, него да су ти правни прописи непостојећи. То значи да се не признаје важност тим прописима ни у каквом обиму, па ни временском. Сматра се, dakле, да ти правни прописи нису никад ни постојали као обавезна правила власти, јер су они били паметпути нашим народним силом окупатора и његових помагача.

Што се тиче правних прописа који су били на снази до 6. априла 1941, они су изгубили правну снагу. Ови прописи су донети за време старе Југославије, када је постојало сасвим другото друштвено и економско уређење него што данас постоји. Ствара-

њем новог друштвеног уређења у нашој држави у току народне револуције, ти прописи изгубили су својство обавезног правила.

Иако је ово било јасно изражено и у Одлуци од 3. фебруара 1945 год. ипак, нестина о томе да је правни систем старе Југославије срушен писје схваћена, нарочито од неких правника који су навикли да правни систем једне државе посматрају одвојено и самостално, без везе са економским основама друштвеног уређења. Неправилна схватања Одлуке од 3.-II.-1945 године нарочито су се базирала на несхватању суштинских промена које су настале у нашој новој држави, која, у односу на стару Југославију, представља државу новог типа, и у којој правни систем као надградња не може остати исти као што је био у старој Југославији.

Нова стилизација појединих чланова закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 и за време непријатељске окупације отклонила је неке нејасности из старог текста и јасно је изразила основну мисао о неважности правног система који је постојао у старој Југославији. Ипак још увек постоје извесна погрешна тумачења.

Да су правни прописи донети од окупатора и њихових помагача непостојећи, у пракси се ипје постављало као спорно питање. Међутим, да је правни систем старе Југославије срушен, је и данас код неких изазива сумњу.

У новом тексту изричito је речено да су прописи који су били у важности до 6 априла 1941 године изгубили правну снагу. Тиме је окончана дискусија да ли су сви или само неки од ових прописа изгубили правну снагу и да ли се »per argumentum a contrario« може доћи до закључка да ипак правни прописи старе Југославије важе као обавезна правила ако су у складу са демократским тековинама народнослободилачке борбе.

Та дискусија је замрла, али се данас истиче да, иако су правни прописи старе Југославије изгубили правну снагу, ипак постоје извесна одступања, извесни изузетци од овог основног начела. Тврди се да један такав изузетај, односно отступање, постоји у томе што Призидијум Народне скупштине ФНРЈ и предизвиђуми народних скупштина народних република могу ипак наредити да се поједина правила садржана у прописима старе Југославије примењују. Друго такво отступање, наводно, постоји у томе што под условима из члана 4 судови и други државни органи такође могу примењивати правна правила садржана у прописима старе Југославије.

Сматрам да то нису никаква отступања нити какви изузетци. Пре свега, никад се не примењују прописи, него правна правила која ти прописи садрже. Али поред тога, и у једном и у другом случају примена тих правних правила не ослива се више на правним прописима старе Југославије, него на нашим законима.

Када президијуми народних скупштина одреде да се примењује једно правно правило из закона старе Југославије, онда обавезност примене тога правила не произилази из прописа старе Југославије, већ из одлуке призидијума. Исто тако, када суд или други државни орган примене правило из закона старе Југославије на основу овлашћења из члана 4 Закона о неважности правних прописа, онда се обавезност судске одлуке не базира је на том правном правилу, а још мање на правном пропису старе Југославије, него се таква одлука базира на нашем закону, и то баш на Закону о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 године и за време непријатељске окупације, који овлашћују суд и друге државне органе да се могу послужити применом тих правних правила уколико су у складу са нашим правним поретком, односно са нашим друштвеним и економским уређењем.

У вези с овим поставља се питање да ли се правна правила из прописа који су важили до 6 априла 1941 год. морају обавезно применити ако одређена материја није уређена нашим законодавством и ако та правна правила нису у супротности са Уставом ФНРЈ, уставима народних република, законима и осталим важећим прописима донетим од надлежних органа нове државе као и са начелима уставног поретка Федеративне Народне Републике Југославије и њених република (чл. 4).

По овом питању битно је уочити да правно правило на основу којег се решава конкретан однос пред судом или другим државним органом може доћи у обзир само уколико је у складу са нашим законодавством, односно са нашим данашњим правним поретком, који се оснива на повоносталим друштвеним и економским односима у нашој држави. Ако је такво правно правило постојало у прописима који су важили до 6 априла 1941 год., онда се опо мора применити и данас, јер нашем правном поретку може одговарати само једно правно правило, и ако је оно садржано макар и у пропису старе Југославије, оно се има применити. При томе је исто тако значајно имати у виду да се правна правила која нису садржала у нашим законима могу применити само **уно-лико** нису у супротности са нашим правним поретком. То значи да све консеквенце из једног правног правила закона старе Југославије не могу у сваком случају бити примењене данас, већ само оне које су у складу са нашим правним поретком. Због тога је у закону о неважности правних прописа и речено да се правна правила из закона старе Југославије **могу** а не **морају** применити.

Најзад по овом питању потребно је истаћи још и то да правна правила из закона старе Југославије, примењена у новим условима у новом друштвеном уређењу, добијају и сасвим нови садржај, те стога практика и правна схватања судова и других др-

жавних органа биће Југославије не могу бити подлога за тумачење и примену правних правила и закона старе Југославије.

При тумачењу свих наших закона од велике важности да се имају у виду политичке и економске промене које је наша земља доживела и у току отаџбинског рата и после ослобођења. За правилно схватање Закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 године и за време непријатељске окупације то је нарочито потребно знати.

Никола Срзентић

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

ТЕРОРИСТИЧКО ДЈЕЛО САБОТАЖЕ И ПРИВРЕДНА САБОТАЖА

Владајућа реакција, послије свргавања с власти и пошто изгуби сваки политички ослонац у народу, прелази на организовање и вршење разним криминалним дјела као једино од преосталих јој средстава борбе против народа, који је преузео власт у своје руке. Она покушава да уз помоћ иностране реакције угрози независност своје земље путем оружане интервенције, путем провокација, политичког и економског притиска итд. Тако се домаћа реакција сrozава на агентуру иностране реакције за вршење криминала. Између кривичних дјела, којима се служе противнародни реакционарни елементи, посебно мјесто по својој опасности заузима саботажа. У циљу ефикасног гоњења кривичног дјела саботаже, потребно је, између осталог, будно пратити и проучавати њене облике и елементе. Наше кривично законодавство ставило је у задатак државних органа гоњење кривичних дјела саботаже и предвиђело је двије врсте саботаже: терористичку и привредну саботажу.

Терористичка дјела саботаже предвиђа чл. 3 тач. 13 Закона о кривичним дјелима против народа и државе. Ова дјела имају заједничких објективних особина са дјелима привредне саботаже из чл. 5 од. 2 тач. 1, 2, 3 и 4 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Као посљедица те сличности у пракси се појављују тешкоће у диференцирању ових дјела. Док у правној пракси често наилазимо на све облике привредне саботаже, дотле врло ријетко или скоро никако не наилазимо на дјела терористичке саботаже. Ово не значи, да у свакодневном животу нема појава овакве саботаже. Напротив, ми бисмо могли закључити, да наша правна пракса обје врсте саботаже још није до врло издиференцирала, и да није нашла прави критеријум за подвајање ових дјела. Ми ћемо покушати да анализирамо и једна и друга дјела саботаже, да одредимо кад су у питању дјела једне а кад друге врсте, и да на тај начин утврдимо елементе који су им заједнички, и оне по којима се ова дјела међу собом разликују.

Терористичко дјело саботаже ушло је у систем нашег кривичног законодавства као друштвено опасно дјело противу државног уређења ФНР Југославије, њене спољне сигурности и основних тековина ослободилачког рата. Оно је садржано у Закону о кривичним дјелима противу народа и државе, који уствари претставља једно поглавље посебног дијела кривичног законника. Дјела ове врсте претстављају друштвено опасно дјелање на штету народа и државе. Као кривично дјело против народа и државе сматра се свака радња којом се иде за тим да се путем насиља обори или угрози постојеће државно уређење Федеративне Народне Републике Југославије, или да се угрози њена спољна сигурност или основне демократски, политичке, националне и економске тековине ослободилачког рата: федеративно уређење државе, равноправност и братство југословенских народа и народна власт.

Као кривично дјело по овом закону сматра се, под условом узајамности, свака радња из претходног става која је уперена против сигурности других држава са којима Федеративна Народна Република Југославија има уговор о савезу, пријатељству и сарадњи — чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе.

Поменуты члан Закона предвиђа опћа обиљежја, заједничку правну дефиницију кривичних дјела противу народа и државе. Из тога излази, да је опћи објекат ових кривичних дјела: државно уређење ФНР Југославије, спољна сигурност ФНР Југославије, основне тековине ослободилачког рата и сигурност других држава са којима ФНР Југославија има уговор о савезу, пријатељству и сарадњи. Радња пак, која је управљена на то, да се путем насиља обори или угрози било која од ових тековина и узрочна веза између ове радње и посљедице сачињавају објективну страну ових кривичних дјела. Субјекат кривичног дјела може бити свако урачуњиво лице, које је навршило четрнаесту годину живота, било да је наш држављанин или странац — чл. 23, 24 и 25 Закона о врстама казни. За постојање овог дјела са субјективне стране се тражи умишљај који је усмјeren на насиљно обарање или угрожавање државног уређења ФНР Југославије или угрожавање спољне сигурности ФНР Југославије или основних тековина ослободилачког рата или сигурности других држава са којима ФНР Југославија има уговор о савезу, пријатељству или сарадњи.

Међу овим дјелима налазимо и дјела саботаже, која се врше у виду тероризма и коју ми називамо терористичким дјелима саботаже. По чл. 3 тач. 13 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе као учнилац кривичног дјела из чл. 2 овог закона сматраје се нарочито „ко у циљу наведеном у чл. 2 овог закона рушењем, паљењем или другим средством разори или оштети саобраћајна постројења или друге јавне везе, водовод, јавна складишта и уопште јавну имовину“. Опћа обиљежја овог дјела и њихов опћи објекат имају у чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе, јер је то заједничка правна карактеристика за сва она кривична дјела. Непосредни објекат овог дјела, објекат напада, претстављају саобраћајна постројења, друге јавне везе, водовод, јавна складишта и уопште јавна имовина, дакле само опћенародна или задружна имовина. Према томе учнилац овог дјела врши непосредни напад на економске основе наше нове државе, на њезин државни и задружни привредни сектор. По Уставу ФНР Југославије опћенародна имовина претставља главни ослонац државе у развитку народне привреде и стоји под нарочитом заштитом државе, а народним задружним организацијама држава посвећује нарочиту пажњу и пружа помоћ и

олакшице — чл. 16 и 17 Устава ФНР Југославије. Из овога се види колику и какву важност имају ова два привредна сектора за политичко и друштвено-економско уређење наше државе. Радњу извршења код овог дјела сачинјава чињење извршено на објекту напада, на саобраћајним постројењима, другим јавним везама итд. (чл. 3 тач. 13 поменутог закона), и то у форми рушења, паљења, разарања и других деструктивних аката. Учинилац треба да је радио са намером (циљем), код њега треба да постоји умишљај усмјерен у циљу наведеном у чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе.

Ово дјело саботаже садржи у себи терористичку дјелатност, јер је код овог дјела кривична радња управљена на то, да се насиљним путем постигне одређени циљ, конкретно да се путем насиља обори или угрози државно уређење ФНР Југославије или нека друга тековина из чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе. То дјело претставља терористички акт који увијек претпоставља постојање одређеног умишљаја са циљем означеним у поменутом чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе. Отуда ова условљеност „да се путем насиља обори или угрози државно уређење ФНР Југославије...“ са једне стране и карактеризира терористичко дјело саботаже. Али што је главно код ових дјела, то је чињеница да су она уперена противу државног уређења ФНР Југославије, њене спољне сигурности и противу основних тековина ослободилачког рата, што у крајњој линiji значи противу наше народне власти.

Привредна саботажа јесте кривично дјело уперено противу интереса народне привреде уопште. То су дјела, која најчешће сусрећемо у производњи, и која ову подривају и слабе. Она су предвиђена у Закону о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Ова дјела имају карактер кривичних дјела, која долазе у посебни дио Кривичног законника. По чл. 5 од. 1 поменутог закона „као привредна саботажа у смислу овог закона сматра се свака радња односно пропуштање радње у циљу да се омета, онемогућава или доводи у опасност правилно и брзо пословање државних, задружних или приватних привредних и саобраћајних предузећа (радња) или пољопривредних газдинстава, као и свака радња која има за циљ оштећивање интереса народне привреде или угрожавање државне привредне политике“. Из овог законског прописа видимо да је опићи објекат ових кривичних дјела: правилно и брзо пословање државних, задружних или приватних привредних и саобраћајних предузећа или пољопривредних газдинстава, те уопште интереси народне привреде и мјере државне привредне политике. Овај пропис даје општу правну дефиницију (карактеристику) дјела привредне саботаже, као што чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе даје општу дефиницију за сва кривична дјела противу народа и државе. Објективна страна ових дјела састоји се у чињењу или нечињењу на произвођењу посљедица наведених у чл. 5 од. 1 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. За субјект овог дјела траже се исти квалитети као и код субјекта дјела терористичке саботаже. Дјело привредне саботаже може се починити умишљајно или из нехата. Умишљај и нехат треба да садрже оне елементе, који су управљени на проузроковање посљедица штетних по опћи објекат ових кривичних дјела, што значи да и умишљај и нехат треба да буду управљени на овај објекат.

Као нарочита дјела привредне саботаже о којима је ријеч у овом напису сматрају се:

,1) Оштећивање, уништавање или уклањање уређаја, средстава за производњу, сировина, полупрерађевина и готових производа;

2) Измјена или стављање ван употребе саставних дијелова уређаја, средстава за производњу и саобраћај;

3) Оштећивање или уништавање усјева, жетве или културе уопште на пољопривредним газдинствима, и

4) Оштећивање, уништавање или уклањање живог или мртвог инвентара, жетвених приноса и господарских објеката на пољопривредним газдинствима“ — чл. 5 од. 2 тач. 1, 2, 3 и 4 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже.

За ова дјела, као и за сва дјела привредне саботаже из означеног закона, опћи појам (дефиниција) и опћи објекат дјела наведени су у чл. 5 од. 1 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Међутим, непосредни објекат напада код ових кривичних дјела претстављају уређаји, средства за производњу, сировине итд., као што је дословце цитирано у раније означеном тачкама законског прописа. Код ових дјела имовина која се штити од нападаја може бити опћенародна, задружна или приватна, што значи да поменути Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже штити од оваквог напада и приватну имовину, кад је овај напад усмјерен на постизање одређеног циља из чл. 5 од. 1 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Кривична радња обиљежава се актима оштећивања, уништавања, уклањања и другим активним радњама или пропуштањима на штету објеката напада. Са субјективне стране тражи се умишљај или нехат, који обухватају посљедице штетне по опћи објекат овог дјела и управљени су на овај објекат.

За дјело привредне саботаже не тражи се да оно у себи садржи и терористичку дјелатност, као што се то изричito захтјева за терористичко дјело саботаже. У закону се каже „као привредна саботажа сматра се свака радња односно пропуштање радње у циљу да се омета ... итд.“, а не тражи се као код терористичког дјела саботаже „радња којом се иде за тим да се путем насиља обори или угрози ... итд.“. Према томе дјело привредне саботаже постојаће, кад је почињено било којом активном радњом односно пропуштањем радње (чињењем или нечињењем) у циљу да се омета, онемогућава или доводи у опасност правилно и брзо пословање раније наведених предузећа или газдинства, или да се штете интереси народне привреде или угрожава државна привредна политика. Оваква дјелатност код кривичних дјела привредне саботаже садржи деструктивни акт, али не и терористички акт. Овде морамо нагласити да радња извршења, начин извршења кривичног дјела, није одлучујући фактор за постављање разлике између ових дјела, нашто ћemo се доцније осврнути.

Послије ове анализе обеју врста саботаже можемо да укажемо на њихове карактеристике, да повучемо паралелу између њих и да одредимо основни и битни критеријум по коме се ове међу собом разликују. На првом мјесту изложићемо оне елементе који су им заједнички и у којима видимо сличност између ових дјела. Тако код елемената бића, који карактеришу субјекат кривичног дјела, не поставља се никаква разлика између терористичког дјела саботаже и привредне саботаже. Исти је случај и са објектом напада код ових дјела. Објекат напада и код једне и код друге врсте саботаже јесте

имовина, одређени имовински објекти, и то код терористичког дјела саботаже опћенародна и задружна имовина, а код привредне саботаже поред ове и приватна имовина. Субјекат и објекат напада ових дјела, дакле, садрже елементе по којима се ова дјела не могу подвржити на једну или на другу врсту. Једина разлика код објекта напада јесте та, да се дјело привредне саботаже може починити и на приватну имовину.

Елементи бића, који карактеришу објективну страну ових дјела, претстављају другу слику. Извјесни елементи истовјетни су код обје врсте саботаже, док с друге стране има елемената, који обиљежавају одређено диференцирање. Тако радња извршења и код терористичког дјела саботаже и код привредне саботаже састоји се у уништавању, оштећивању, рушењу, паљењу и другим деструктивним радњама, и она садржи у себи деструктивни акт, што претставља заједничку црту ових дјела. По овим обиљежјима не можемо поставити разлику између означених дјела. Међутим акти кривичне радње код терористичког дјела саботаже пењу се на степен тероризма, у чemu се огледа особена црта ових дјела. Ове, наиме, радње покazuju карактер терористичких аката, када се посматрају из перспективе субјективне стране дјела. Дакле, терористичко дјело саботаже има у себи садржај терористичког акта, док се за дјело привредне саботаже не тражи да оно садржи и овакву дјелатност. У тим елементима објективне стране налазимо разлику, али она није пресудна за класификацију дјела, као што смо то и раније нагласили. Постоје други одлучујући елементи за ово разликовање.

Прво, опћи објекат ових дјела није исти, јер се опћи објекти ових кривичних дјела међусобно разликују и по својој важности и по значају. Опћи објекат терористичког дјела саботаже квалитативно се не може изједначити са опћим објектом кривичног дјела привредне саботаже. Дјела терористичке саботаже ударају на државно уређење ФНР Југославије и њен поредак и на основне тековине народноослободилачке борбе, што претставља у крајњој линији напад на нашу народну власт, као најважнију тековину ослободилачког рата наших народа. Дјела привредне саботаже пак ударају на народну привреду уопште, на наш привредни систем. Из овога излагања јасно произилази, да се опћи објекти ових дјела по своме значају не могу изједначити. Ово је једна од битних разлика између ових дјела, али није и једина. Другу основну и битну разлику између терористичког дјела саботаже и привредне саботаже налазимо у елементима бића, који карактеришу субјективну страну кривичног дјела. Значи до потпуне диференцијације између поменутих дјела долазимо кад цијенимо и расматрамо субјективну страну ових дјела. Краће речено, ову разлику налазимо у умишљају, и код умишљаја можемо да поставимо у потпуности разграничење између ових дјела.

Терористичко дјело саботаже увјек претпоставља постојање директног умишљаја (намјере) усмереног противу државног уређења ФНР Југославије, њене спољне сигурности и основних тековина ослободилачког рата. На основу тога код овог дјела саботаже учнилац треба да зна за последице своје радње и да жели њихово напуштање. Без намјере која обухвата постизање одређеног циља, обарање и угрожавање државног уређења ФНР Југославије, угрожавање њене спољне сигурности или основних тековина ослободилачког рата не може бити терористичког дјела саботаже. Из овога стижуједи још и чињеница, да се терористичко дјело саботаже не може починити из нехата, нити је за постојање овог доволна сама свијест о последицама дјела (индиректни умишљај).

Привредна саботажа може се учинити умишљајно или из нехата. Умишљај и некат су уперени противу правилног и брзог по словања државних, задружних или приватних привредних и саобраћајних предузећа или пољопривредних газдинстава, против народне привреде или државне привредне политике. Дјело ове врсте постојаће и у случају, кад учинилац није предвидео наступујелу по слједицу, иако је према околностима и по својим личним особинама могао или био дужан да је предвиди (немар), или ако је предвидио по слједицу, али је лакомислено држао да неће наступити или да ће моћи отклонити (самоупоздање).

На основу свега изложеног можемо у пракси конкретно да стваријешимо на слиједећи начин. Кад постоји неки случај саботаже почињене на опћенародној или задружној имовини, и кад постоји код учиниоца умишљај, онда треба утврдити о којој се врсти саботаже ради. При оцјени умишљаја морамо тачно да квалифицирамо његову садржину, да одредимо намјеру учиниоца: нашто је она била управљена, да ли је била усмјерена на то, да се насиљним путем постигне циљ означен у чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе или је имала за сврху проузроковање пољедица наведених у чл. 5 од. 1 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Ако је у конкретном случају постојала намјера са терористичким циљем из поменутог чл. 2 Закона о кривичним дјелима противу народа и државе, имаћемо терористично дјело саботаже из чл. 3 тач. 13 поменутог закона, а ако је намјера била са циљем из чл. 5 од. 1 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже, онда ћемо имати једно од раније означених дјела привредне саботаже из чл. 5 од. 2 тач. 1, 2, 3 и 4 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. На ове елементе бића кривичног дјела судови и јавни тужиоци морају да усредсреде своју пажњу, па према сваком конкретном случају да оцјене о којој се саботажи ради.

На крају овог излагања можемо да поновимо констатацију, да је тежиште питања о диференцирању поменутих дјела саботаже у субјективној страни дјела и у опћем објекту дјела, што у крајњој конзеквенцији значи да битну разлику између ових дјела налазимо у садржају умишљаја и у значају опћег објекта ових дјела.

Јово Џрногорчевић

ВАНРЕДНО УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ

Законски прописи који утврђују кривични судски поступак могу бити повређени на разне начине. Исто тако могу бити повређени и прописи који одређују шта је кривично дело и под којим условима ће се његов извршилац огласити за кривца, као и прописи о томе како се одмерава казна. Али у процесном кривичном праву постоје и средства за побијање судских одлука које почињају на повредама закона, и могућности да се отклоне неправилности и незаконитости при утврђивању претпоставки за кажњавање и да се исправе неправде које се чине при одлучивању о казни.

У последње време, поред других правних средстава, у пракси нашег кривичног правосуђа, уведено је и ванредно ублажавање казне.

Ванредно ублажавање казне је установа модерног кривичног права. Оно уствари није ништа друго него накнадно, целисходније одмеравање односно смањивање и ублажавање правоснажно изречене казне. И оно се, за разлику од помиловања, врши судским путем; и, за разлику од помиловања, никад нема за циљ укидање правноснажно изречене казне. Ванредно ублажавање је врло просто ванредно правно средство, које се употребљава у циљу да се у корист осуђеника исправе грешке и неправде учине судским одлукама о одмеравању казни.

(I) Кривична дела не догађају се случајно. Свако од њих има свој основни узрок и стоји у вези са већим или мањим бројем услова који су били од већег или мањег утицаја на његову појаву. Свако кривично дело, исто тако, праћено је и различитим околностима које су с њим и његовим извршиоцем везане слабије или јаче. О томе модерни кривични законици воде рачуна, и стављају судовима у дужност да у сваком конкретном случају испитају и оцене те разноврсне моменте који претходе или следују извршењу дела. И не само то: од карактера, броја и јачине ових различитих околности учинења је зависном и одлука суда о казни. А судско утврђивање отежавних и олакшавних околности потребно је ради тога да би се у сваком конкретном случају одредила казна која најбоље одговара опасности кривичног дела и кривца; да би се, дакле, извршио најбољи избор казне како по врсти тако и по величини. Јер само на тај начин могу се постићи они основни циљеви модерних казнених система: обезбеђење друштва и поправљање криваца.

Да би се, према томе, спровела строга индивидуализација казне, при њеном избору и одмеравању судови су, пре свега, дужни да узму у обзир степен учиниочеве кривичне одговорности (тј. његовог умишљаја или нехата), његову опасност за државни (укључујући ту и привредни и друштвени) поредак, па побуде из којих је дело учинено, непосредни потстrek за његово извршење и циљ у коме је извршено, меру увиђавности, последице дела, држање учиниочево после извршења, као и то да ли се за ово дело каје и да ли се трудио да поправи или уклони наступеле последице. Али припремајући подлогу за одлуку о казни, судови су дужни да узму у обзир и ранији живот и лична својства учиниоца, његове личне прилике (привредне, породичне и друштвене). Они су дужни да пазе и на то да ли казна, која у конкретном случају треба да се одмери, може и да се изврши према учиниоцу дела с обзиром на његово здравље, његову способност за рад, итд. У извесним случајевима судови ће при одлучивању о казни оценити и то да ли степен опасности учиниоца не тражи обавезно његову изолацију или његово обавезно вршење принудног рада. При тој оцени, која се чини да би се видело да ли има места изрицању условне осуде, суд ће, поред олакшавних околности под којима је дело учинено, нарочито узети у обзир: доба, ранији живот и владање окривљеника, незнатност учинењог дела као и то да ли је пред судом потпуно и искрено признао своје дело и да ли је накнадио повређенику трошкове и учинењу штету или се бар озбиљно изјаснио да ће их накнадити.

У редовном вршењу кривичног правосуђа, у поступку пред првим или другим судом, може се десити да не буду узете у обзир при избору и одмеравању казне многе од оних околности које утичу да казна буде тежа или лакша односно већа или мања. Ово се, нарочито ако су у питању ублажавне околности, може десити услед различитих узрока, и ту су могуће ове ситуације:

(1) Ублажавне околности имале су утицаја на одлуку о казни, али не у довољној мери, јер им је придана мања важност него што заслужују; или

(2) Ублажавне околности биле су познате суду у време изрицања пресуде, али их суд уопште није узео у обзир, те су, иако од значаја, остале без утицаја на одређивање и одмеравање казне; или

(3) Ублажавне околности постојале су у време суђења, али су суду остале непознате, јер нико на њих није указивао, а суд се није потрудио да их изнађе, оцени и уважи при изрицању казне; или

(4) Ублажавне околности нису постојале у току редовног поступка, приликом доношења првостепене или другостепене пресуде, јер су се доције појавиле (на пример, окривљеник је накнадио штету по правноснажности пресуде, приватни тужилац је опростио свом противнику, осуђеник је постао неспособан да издржи казну пријудног рада,¹⁾ итд.).

Ако се деси ма који од наведених случајева, одлука о казни није на свом месту, јер таква казна није одређена у потпуности с обзиром на све околности које су од утицаја на врсту и величину казне и према опасности конкретног кривичног дела и његовог извршиоца. У таквом случају има места покретању поступка за ванредно ублажавање казне, да би се тим путем одредила нова казна која би била конгруентна са тежином учињеног дела и степеном опасности учиниоца за друштво.

Поступак за ово накнадно одмеравање односно ублажавање казне врло је прост.

На предлог за ванредно ублажавање казне овлашћени су јавни тужилац народних република (као и јавни тужилац Војводине) у погледу правоснажних пресуда српских и окружних судова, а јавни тужилац ФНРЈ у погледу пресуда донетих у првом степену од врховних судова народних република (и Врховног суда Војводине). По предлогу јавног тужиоца народне републике одлуку о ванредном ублажавању казне доноси врховни суд народне републике, а по предлогу јавног тужиоца ФНРЈ одлуку доноси Врховни суд ФНРЈ. Против одлуке суда о ванредном ублажавању нема места жалби.

Молба за покретање поступка ради ванредног ублажавања казне подноси се јавном тужиоцу округа (а може се предати и срском јавном тужиоцу). Овакву молбу, поред осуђеника, његовог брачног друга и брачиоца, могу поднети и осуђеникови сродници. На постојање разлога за ванредно ублажавање може указати и свако друго лице, а суд који је донео пресуду у првом или у другом степену дужан је у сваком конкретном случају да обавести јавног тужиоца о постојању услова за ванредно ублажавање.

Ванредно ублажавање ће се обично тражити пре него што је започело извршење или издржавање казне; али њему има места и онда кад је извршење или издржавање казне у току, као и онда кад је казна извршена или издржана. У првом случају осуђеник се обезбеђује од подвргавања казни коју није заслужио с обзиром на све околности свога случаја; у другом, он се обезбеђује од подвргавања до kraja или од даљег подвргавања једној казни која може бити замењена блажком врстом или скраћена, као и у првом случају; а у трећем случају може се, поред извесног моралног задовољења, по-

¹⁾ Ко је та неспособност постојала и у време изрицања пресуде и била суду позната, али суд о њој није водио рачуна него је и поред тога изврсао казну пријудног рада (уз лишење слободе или без њега), таква одлука је нејаконита и против ње се може уложити захтев за заштиту законитости.

стићи скраћење времена за које се губе политичка и остала грађанска права, или уклањање какве споредне казне.

(II) У каквом је односу ванредно ублажавање казне према нередовним правним лековима (према захтеву за понављање кривичног поступка и захтеву за заштиту законитости), као и према другим установама сродним правним лековима?

Ако је стављен захтев за понављање кривичног поступка или је такав поступак у току, посебном формалном захтеву за ванредно ублажавање казне нема места, пошто се при доношењу нове пресуде, ако се стара укида а не потврђује, имају узети у обзир и они ублажавни разлози који су остали без утицаја на ранију одлуку о казни. Исто тако у поступку по захтеву за заштиту законитости, поред уклањања повреде закона, може се постићи нова судска индивидуализација казне при којој ће се узети у обзир и оне олакшавне околности које раније нису узете. Али ако је понављање поступка завршено правноснажном одлуком на коју су остале без утицаја постојеће ублажавне околности, ванредно ублажавање може се тражити баш на основу тих околности. Исто тако ванредно ублажавање казне може се тражити и по завршетку поступка по захтеву за заштиту законитости, ако и у том поступку нису узети у обзир ублажавни разлози који би и при првој одлуци о казни (да је суд о њима водио рачуна) очигледно проузроковали блаже одмерење казне.

У поступцима поводом означених ванредних правних лекова ванредно ублажавање казне може се, дакле, постићи и без формалног предлога; а по завршетку тих поступака може се у истом циљу поднети и формалан предлог. Али ако нема посебних законских услова за понављање кривичног поступка или за улагање захтева за заштиту законитости, а има услова за ванредно ублажавање казне, онда се на подлози тих услова покреће кривични поступак за ново одређивање и одмеравање казне, за нову индивидуализацију кривичне санкције која ће бити праведнија од оне раније.

Питање ванредног ублажавања казне не поставља се у случају где је дата амнистија. У погледу помиловања ствар стоји друкчије: пошто се оно састоји само у ублажавању, смањењу или опростићењу правоснажно изречене казне, док се кривично дело не предаје забораву већ и даље постоји и може имати последица за будућност извршиоца, предлогу за ванредно ублажавање казне има места и после датог помиловања смањењем или ублажавањем изречене казне (ако само, разуме се, и даље постоје ублажавни разлози на основу којих би се могло постићи скраћење или ублажење казне која је остала иза помиловања).

За амнистију и помиловање нису предвиђени нарочити законски разлози. Предлог за њих може се дати и после ванредног ублажавања казне.

По правилима за наше казнено-поправне домове и заводе за принудни рад условни отпуст даје се на основу околности које су сличне онима за ванредно ублажавање казне. Дакле, ако је осуђено лице својим радом и владањем показало да у слободи може започети радни живот (и ако је, кад је за то постојала могућност, накнадило штету проузроковану кривичним делом), може се условно отпустити до kraja остатка казне.

(III) У старом југословенском кривичном процесном праву ова установа је предвиђена много уже него што је допушта данашња пракса нашег кривичног поступка. Ванредно ублажавање заснивало се раније на разлозима којих није било кад се изрицала пресуда, као

и на разлозима који су постојали и у време суђења, али суд за њих није знао. Поред ових, данас као основа за блаже одмеравање већ изречене казне могу да послуже како околности за које се у време суђења знало, па ипак нису узете у обзир (сматрало се да оне не могу бити ублажавни разлози, или се без икакве оцене прешло преко њих), тако и околности које су биле предмет судске оцене, и имале утицаја на одмеравање казне, само не у довољној мери.

Раније се, због друкчијег казненог система, у кривичном поступку правила разлика између ублажавних разлога о којима овде говоримо, дакле између околности на основу којих се може извршити ванредно ублажавање казне, и таквих ублажавних разлога услед којих би било места понављању поступка у корист осуђеника, да би се према њему применио блажи кривични закон. Такво разликовање између једних и других разлога не би више имало већег практичног значаја, јер се сада и на основу неуважених олакшавних околности може тражити ванредно ублажавање као краћи и лакши пут да се постигне исти циљ: потпунија индивидуализација казне.

Иако предвиђена у старом југословенском кривичном поступку, ова установа остала је потпуно непозната пракси тога поступка. Ово је сасвим резумљиво: старо правосуђе било је у рукама и под утицајем министра правде, дакле органа управне власти, која се није много бринула о томе да судске пресуде и својим одлукама о казни одговарају конкретној ситуацији сваког кривичног дела и његовог извршиоца. Услед друкчијег циља тадањег кривичног правосуђа као функције једног инструмента који је углавном служио интересима владајуће мањине, за владе старог кривичног права било је немогуће такво одмеравање казне при коме би се у првом реду водило рачуна о битним интересима основних народних маса. Зависно од тога, било је тешко наћи судију или државног тужиоца коме је била позната ова установа. Отуда су ранији прописи о ванредном ублажавању казне, као и прописи о другим савременим установама кривичног судског поступка, били и остајали мртво слово на хартији. Такав случај био је, нарочито, и са установом захтева за заштиту законитости, који је раније законодавство предвиђало само за кривичне ствари, па и то без икаквог дејства према окривљенику, јер је пресуда у поступку поводом тог захтева имала само декларативни карактер (да побијану одлуку или поступак суда огласи незаконитим).

У складу са основним задатцима народних судова у вршењу правосуђа, од којих је један и заштита личних и имовинских права и законом заштићених интереса грађана Југославије, ванредно ублажавање казне даје се данас свакодневно у већем броју случајева и на много широј подлози него ли што је била она коју је предвиђао стари кривични поступак.

Драгољуб Трајковић

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

УЏБЕНИЦИ ЗА СТУДЕНТЕ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Правни факултет Београдског универзитета приступио је за машином, али исто тако важном и одговорном послу — издавању штампаних предавања и уџбеника.

Потреба издавања уџбеника и штампаних предавања за студенте Правног факултета није ствар коју треба доказивати. Дубоке промене у карактеру наше државе, нашег друштва и наше привреде траже и одговарајуће форме организације, из основа различите пре-ма старим формама. На новој основици народне власти израстају одговарајући облици организације наше државне власти и нашег друштвеног и привредног живота, рађа се и свакодневно изграђује ново законодавство као верно огледало извршених промена и као оруђе за даљи развитак у правду који је дат савезним Уставом. Југославија више није капиталистичка земља, без обзира на то што средства за производњу још нису сва у рукама друштва и што је претежни, највећи део једне важне привредне области, пољопривре-де, у рукама приватних сопственика. Снага друштвене привреде, претстављене државним и задружним привредним сектором, очи-љедна је. Она је доминирајући фактор који упућује развитак нашег друштва ка социјализму.

Очиједно је према томе да и наша правна наука не може да остане на позицијама на којима се налазила до рата. Она мора бити правилан научни израз промена које су извршене и које се проду-жују вршти у нашем друштвеном животу. Она мора бити у складу са карактером свих манифестација у којима се те промене огледају. Она не може и не сме стајати на лажним научним позицијама јед-ног преживелог друштва, а исто тако не може бежати од садашње стварности у покушај постављања неке „чисте“ правне науке која би хтела бити изван или изнад државе и друштвених класа. Она мора бити истинска наука, наука у служби друштвеног развитика.

Али док наше законодавство нема тешкоћа да држи једну јасну, одређену линију идући правцем даљег развијања основних теч-ковина народно-ослободилачке борбе, дотле је разумљиво да наша правна наука данас још није у стању да буде адекватни научни из-раз наше садашње стварности. Она нужно заостаје и мора још неко време заостајати. Њено ослобађање од сптерећења некадашње лажне науке и стварање и изграђивање нових кадрова правних теорети-чара није процес који се може извршити преко ноћи. Остају још и многи професори оптерећени наслеђем прошлости, са више, са мање или и са нимало способности или и воље да се преоријентирају. Остаје припремено још низ уџбеника и приручника из прошлости, који стоје у дубокој супротности са нашом садашњом стварношћу и њеним потребама. Међутим, треба подвучи да су очигледни многи на-пори у правцу да се правна наука и предавање правне науке студентима што брже и што потпуније прилагоди нашем општем дру-штвеном развијку. Праћење тих напора и доприношење успеху тих напора, шта више управо вршење најпунијег напора у томе правцу, наш „Архив“ мора сматрати својим основним задатком.

Са тога разлога „Архив“, поздрављајући напор који је у току 1946 године учинен на Београдском правном факултету издавањем четрнаест уџбеника, приручника, материјала за испите, предузеће приказивање свих издатих уџбеника, указујући на њихов научни квалитет, правилност схватања, педагошке одлике итд.

Узимајући у обзир све постојеће тешкоће да за тако кратко време сви уџбеници у пуној мери одговоре задатку коме треба да послуже, „Архив“ мора са пуно одлучности устати против сервира-ња студентима, који се не спремају да буду чиновници старе Југо-славије, него сарадници народне власти, таквих теорија и схватања који су супротни оној теорији и оним схватањима која се налазе у

самом темељу наше нове државне, друштвене и привредне организације, супротним истинској науци о држави и праву.

Уредништво „Архива“

**Списак уџбеника и предавања издатих на Правном факултету
у току 1946 године**

- 1) Голунски-Строговић: *Теорија државе и права*, превод с руског у редакцији др Б. Недељковића, (изшло и II издање),
- 2) С. Ф. Кечекјан: *Општа историја државе и права*, I део, свеска I, превод с руског у редакцији др Б. Недељковића, (изшло и II издање).
- 3) Др Л. Гершковић: *Документа о развоју народне власти*,
- 4) Др Р. Увалић: *Материјал за изучавање Политичке економије*, I део,
- 5) Др Б. Благојевић: *Римско право*, II део,
- 6) Драг. Стојчевић: *Римско право*, I део,
- 7) Др Ј. Ђорђевић: *Упутство за студирање уставног (државног) права*,
- 8) Др Ј. Ловчевић: *Наука о финансијама*,
- 9) Др М. Аћимовић: *Кривични судски поступак*,
- 10) Др Ј. Таховић: *Криминологија*,
- 11) Др М. Марковић: *Теорија грађанско-париличног поступка*,
- 12) Др Б. Благојевић: *Међународно приватно право*,
- 13) Др М. Беговић: *Брачно право*,
- 14) Др Б. Благојевић: *Наследно право*.

Др Б. БЛАГОЈЕВИЋ, РИМСКО ПРАВО, II ДЕО, Београд 1946.
— Примедбе које ћемо ставити на ова предавања начелне су природе и оне се не би могле избегти, пошто мислим постоји опасност да студенти не добију у својим првим почецима извесне нетачне појмове о основним методолошким и историским проблемима. Наиме Б. Б. је, расправљајући римску процедуру, третирао и извесна питања општег значаја, а начин на који им он приступа и решава их није правilan.

I. У уводу својих предавања у одељку „Врсност (?) друштвених норми“ г. ББ расправљајући проблем законитости у друштвеном развијету тврди: „Појам законитости који се најпре јавио у природним наукама, добија своје место, упоредо и тесно везано са појмом узроčnosti и циљности, и у друштвеним наукама“ (стр. 3). Остављамо по страни извесне стилске нејасности. Сматрамо да треба одмах рећи да је ово тврђење г. ББ принципијелно погрешно. Уношење телеолошког момента у појам друштвene законитости јесте контрадикција са самим појмом законитости. Научно објашњење факата правне историје Рима мора несумњиво почивати на основним законима друштвеног развијетка, које је наука већ утврдила, али не на телеологији, као што је то случај код неокантовца Штамлерса кога ББ помиње одмах за овим (говорећи о разноврсности друштвених норми стр. 4). Тако Штамлер сматра да је правилност битна карактеристика друштвених појава и да је она телеолошка по својој природи. Он се пита: по каквим се правилима регулише друштвени живот, и одговара: по правилима које људи постављају преко норми. Од-

блесак тих Штамлерових схватања видимо и код г. ББ који нешто јаље (на страни 3) каже: „Друштвена законитост, па према томе и друштвени закони су релативног карактера и немају у себиничега апсолутног. Отуда се ти друштвени закони којима се регулишу друштвене појаве и друштвени односи називају нормама“ (стр.3). Благојевићева телеволошка заблуда довела га је до ове, друге заблуде, јер он тврди, као што видимо, да се „друштвени закони којима се регулишу друштвене појаве и друштвени односи називају нормама“. Мешајући појмове законитости друштвеног развитка, односно законите које утврђује теорија о друштву, и законе, норме, којима се регулишу друштвени односи, ББ прави појамну збрку, поред тога што ненаучно поставља принцип циљности као принцип објашњења друштвених наука. То је стара идеалистичко-филозофска грешка грађанских правника, због које они никад нису били у стању да израде истинску правну науку. У тврђењима ББ има не само основних методолошких грешака него и непознавања основних методолошких појмова.

Када је ББ дотакао питање законитости у друштвеном развитку, нужно је требало истакнути основни закон развитка друштва по коме главна снага која одређује развитак друштва јесте „начин прибављања средстава за живот потребних за опстанак људи, начин производње материјалних добара — хране, одеће, обуће, стана, огрева, оруђа за производњу и т. сл., потребних да би друштво могло живети и развијати се“ —, требало је указати на то да „Промене у начину производње неизбежно изазивају промене читавог друштвеног поретка, — изазивају промене читавог друштвеног и политичког система“, јер у овим поставкама се несумњиво изражава законитост друштвеног развитка. Историја Римског права требало би да се приказује и изучава на обим поставкама. Римско право би имало да се проучава као надградња економске базе и његов развитак „мора и може бити правилно објашњен само у вези са развитком производних снага и продукционих односа уопште“. (Упор. Голунски—Стротовић, Теорија државе и права, стр. 3, 4 и сл. —).

Ако се то не истакне студентима (бар то) у вези са законитошћу друштвеног развитка, сама законитост је апстракција. Отуда није чудновато (јер основна грешка рађа друге грешке) што је за ББ законитост један конфузијо-телеолошки појам. Јер он каже: „Постојање суда и судске функције долази као нужна последица једног установљеног реда у друштву (и то увек и без обзира на какав је начин дошло до установљења тог реда, његовог очувања и развијка у друштвеној организацији, као фактичка нужност самог постојања права и у крајњој линији постојања друштва за које је право, у најстарије доба било само производ те реалности реда, а независно од неке више силе (на пр. бога), ма да често зависно од природног поретка у свету“ (стр. 11). Тако ће студент чути да је право производ реалности реда... ма да често зависно од природног поретка у свету?? У ствари овде је не само изражена идеја о нат-класном праву, него је право постављено као једна вандруштвена и чак мистично-космичка категорија.

II. Али то није све. Професор ББ није начисто ни са основним правним појмовима. То видимо одмах на почетку када покушава да дефинише правне норме (стр. 4). Он текстуелно каже: „Отуда се правним нормама имају сматрати оне друштвене, социјалне норме које регулишу друштвене односе у једној одређеној, правној области а чији је облик санкције спољна принуда“. Дефиниција и непотпуна и неодређена, па према томе и нетачна. Она исто тако обухва-

та и обичај (не само обичајно право), и правила пристојности и моралне и религиске норме. Из те дефиниције не знамо нити каква је та спољна принуда ни ко је врши.

То што ББ има тако нејасан појам о правној норми, што по казује неразумевање основних правних појмова, стоји у тесној вези са Благојевићевим неразумевањем односа државе и права. По ББ права има и без друштва, тј. пре државе. Он сматра да права има у првим, „макар колико примитивним заједницама“ (стр. 4), „... заштита права постаје стална и организована, вршена од стране друштвене заједнице у данашњем времену државе...“ (стр. 5), а правосуђе постоји као функција у спонтаним заједницама итд. итд. (стр. 11). — ББ стално меша племе — етничку категорију са државом — класном категоријом, он меша класно друштво са бескласним и поњему и у једном и у другом изведену је „организација правосуђа“ — једне функције и органа типичног за класно друштво, за државу. Тако он каже „...организација правосуђа је у Риму као и у свим другим **племенима** еволуирала заједно и сагласно са променама које су се дешавале у друштвеном уређењу“ (стр. 14—15), а одмах затим „За време краљева вршење правосуђа не разликује се од стања које је, под сличним друштвеним приликама постојало у другим племенима и државама.“ Колико је ББ далеко од правилног и тачног позначавања суштине и порекла државе, па према томе и права, види се нарочито кад хоће да истакне да је правосуђе царева претстављало назадак према претходној фази — републици. Он то излаже овако: „Непосредној демократској влади народа одговарало је и непосредно правосуђе народа, да буде, онда када је власт силом прешла у руке једнога лица или једне групе лица која је претстављала само мањину народа, замењено у циљу оличења те власти и посебно у циљу њеног осигурања и заштите, у циљу омогућења превласти интереса оних којима је та власт припадала, правосуђем царева и њему потчињених чиновника (који се ни по чему нису разликовали од свих других чиновника), управо да од тог момента правни назадак буде потпуно: од правних установа републике није остало ни трага, а у суверену се гледао, као последица сервилности, једини извор сваке правде и милости“... „У периоду народног правосуђа који почиње са установом републике...“ (стр. 15) „Период императорског правосуђа доноси поново јединство у правосудним органима... Већ снажење органа државне власти као појединача у доба принципата изазива појаву, поред постојећег начина вршења судске власти, и новог начина који долази да да пун израз подели која је у то доба већ била јасно обележена, на оне којима се влада и оне који владају“ (стр. 17). Из ових неколико цитата извиђа не само имена чиновника основних поставки већ тешко незнавање историјских и правноисторијских чињеница. — Прво. Нетачно је да је у Риму икад „непосредној демократској власти народа одговарало... непосредно правосуђе народа“. „Жири“, тј. судија кога бирају „слободно и по својој вољи... без икаквог ограничења саме странке из реда пуноправних римских грађана“ (стр. 14) није биран ни слободно нити без ограничења. Наме то није могао бити уопште било који „пуноправни римски грађанин“ већ само и једино сенатор. Листа судија са које грађани — парничари бирају слободно и без ограничења свога судију поклапа се са листом сенатора (то стање траје до 122 г. пре н. ере односно до лекс Семпронија). Ако је обавеза римског грађанина да узме само сенатора за свога судију доказ непосредног правосуђа народног, онда је ББ свакако у праву. Друго. Још мање је тачно говорити да је у Риму, по свргавању рекса, дошло до „непосредне демократске владе

народа“. Напротив римска држава је школски пример аристократске и аристократскоцензовне државе. Она никад није била „непосредна демократска влада народа“. Ко то тврди, он не зна улогу сената у Риму (законодавну и управну), он не зна ни начин како се рекрутовао сенат; он не зна ни класни састав сената и њему је, такође, непознат (иначе толико чувени) кастички дух његов. Треће. Зар тек у време принципата је „јасно обележена подела на оне којима се влада и оне који владају“? Па зар г. ББ не зна за чињенице, које се могу наћи у сваком средњешколском уџбенику историје Старога века, које су ушли у школске читанке, зар он не зна за борбу патриција и плебејаца, за Браћу Грах, за Катилину итд. итд.? Или он мисли да те тешке и оштре класне борбе немају никакав значај у животу римске државе власника робова? Докле иде Благојевићево несхватање класне суштине установа римског права нарочито рељефно илуструје ово тврђење „...принципи поступка у Риму одговарали су његовом социјалном уређењу и они су, правилно спроведени у пракси, доприносили благостању и напретку народа и републике“ (стр. 17). Реч је о поступку који је давао повериоцу право да свог дужника, који не плати свој дуг, прода у ропство преко Тибра. Реч је о процедуре робовласничког друштва у коме се најсуворије поступало са робовима од свих познатих робовласничких друштава античкога света.

III. Благојевићево неразумевање суштине и природе права и односа државе и права види се нарочито када говори о организацији „функције заштите права“: „Међутим, примајући на себе вршење функције заштите права, држава је морала да изврши и њену организацију, т.ј. да постави правила по којима ће имати ова функција да буде вршена. То је било нужно из два разлога: с једне стране у циљу отклањања злоупотреба од стране органа којима је поверено вршење те функције, а с друге стране у циљу осигурања појединача који се буду обраћали надлежним органима за правну заштиту да ће им та заштита заиста и бити дата у колико су њихови захтеви изражени, по форми и садржини, у смислу прописа предвиђених за јавну службу, по форми и садржини, у смислу прописа предвиђених за јавну службу у питању“ (стр. 5). ББ није свестан ни начина како римско право настаје, дакле ни његове класне, експлоататорске суштине. Он мисли да је држава наткласна — то излази из тврђења да се организација врши у циљу отклањања злоупотреба од стране државе. Обратно је истина. Прва држава настаје као класна организација владајућег горњег слоја ради одржавања „злоупотреба“, ради њиховог овековечења. Међутим, проф. ББ има о првој држави схватања наивног идеалисте телеолога: „држава је морала да постави с једне стране организациона правила саме службе правосуђа, а с друге стране њена функционална правила“ (стр. 5). Омањка многих правника јесте пројцирање данашњице у прошлост, савремених функција државе на прве државне организације. ББ је подлегао том правцу. Али то није све. Са свим супротно овом тврђењу прве норме нису ништа друго до старији обичаји, са нешто изменјеном садржином (што одговара класној превласти владајуће групе) које држава санкционише. До организованог законодавног рада прошло је (и морало је да прође) више векова. Шта више први законски акти нису ништа друго до кодификовано обичајно право, које владајућа класа ствара кроз свој класни суд. Горња тврђења ББ доказ су не само несхватања односа државе и права, њиховог историског настојања, већ исто тако и његовог неисториског става у овим предавањима. Кад он каже да ће „увек бити

сукоба права и интереса, страсти и мржње, нејасности и опорочавања“ (стр. 6), онда то доказује да он још није уочио да у првобитној заједници нема права, јер нема државе, јер нема класа, да нема правних спорова, јер нема народног апаратца за принуду, тј. „јавне власти која стоји изнад народа“ (Енгелс), да — у то време — животне односе регулишу обичаји, навике, морална правила, а не правна правила; а тако исто са ишчезавањем класа и државе неће више уопште бити „сукоба права... и опорочавања“.

Овај антиисториски став ББ нарочито се показује у тврђењу да је прва државна организација „тзв. полициска држава“ (стр. 12). Најпре једна примедба. Сваки студент права који иоље познаје теорију државе зна да је термин „полициска држава“, термин који се примењује на апсолутну монархију из последње фазе феудалне државе. „Услед неограниченог полициског ауторитета државу тога времена називају полицејском државом“, веле мање више сви писци који се баве државом (в. Голунски—Строговић, цит. дел. стр. 67). То је већ поодавно опште место у науци. И да би несребра била већа, ББ у следећој реченици вели да је држава, и то полициска, препуштала појединцима да се сами брину о својим интересима и правима. То је *contradictio in adiecto*, али, у исто време, то је и доказ непознања и опште и правне историје.

Такође је не мања грешка тврђења ББ-а да је „правда (првих краљева) субјективна, свемоћна и израз је воље краља“... стр. 13). Уопште је неправилно, историски и ненаучно говорити о првим краљевима као свемоћним лицима, којима „је припадала као личности и као таквом сва власт...“ (стр. 13). Оно што је Енгелс писао пре шездесет година о првом краљу у потпуности је потврдила модерна историска наука. „Коначно се уз сенат и пучку скупштину налази рекс, који одговара тачно грчком базилеусу а нипошто није био неки готово апсолутни краљ, каквим га приказује Момзен. И он је био војсковођа, врховни свећеник и претседавао је становитим судовима“. То Енгелсово мишљење данас заступају сви модерни романтисти. Примера ради да наведемо Деклареја, који каже да је краљ првосвештеник, врховни судија и војсковођа. Најчудније је то да ББ цитира ту констатацију Деклареја која је у потпуној контрадикцији са оним ранијим тврђењима ББ о свемоћном краљу у Риму. Изгледа као да ББ није уочио домашај те Декларејеве дефиниције функција првих римских краљева, јер и на том mestu нам прича опет о недељивости краљеве власти. Рекс, као ни базилеј, није уопште законодавац. Као војсковођа он има пуну власт у походу. Изван рата он је а) првосвештеник (и то нас овде не интересује) и б) врховни судија. Његова власт судска састојала се у руковођењу поступком у присуству горњег слоја владајуће класе. Ако примимо да је рекс имао право чак и да изриче пресуду (као што то мисли ББ), поставља се питање које право примењује том приликом. Несумњиво он је примењивао обично право, класно или нипошто неко лично, субјективно итд. на основу његове свемоћи. Уосталом како би рекс и могао да буде свемоћан када поред њега постоје сенат и скупштина у коју улазе само патрицији?

Код ББ налазимо често оваква тврђења: „а у суверену се гледа, као последица сервиности, једини извор сваке правде и милости“ (стр. 15)...“ „... а краљеви, били мали или велики, без права, присвајају...“ „... схватајући то овлашћење као везано за њихов положај, за који су рођени, краљеви су, по једном истом систему и начину у погледу свих области правнога живота... вршили ту власт по правилу на штету народа“, или... „Сјај краљева који је у први

мак требао да буде пренет на конзуле... почео је губити од своје вредности у сукобу са реалним побољшањем стања које је донела република, а које је све више подизало углед целине, то ће рећи самога народа“ (стр. 16) (сетимо се да је реч о најсурвијој античкој држави) итд. итд. По професору ББ „сервилност“, „положај по рођењу“, „волја краља“ итд. јесу фактори у историји. О тој „теорији фактора у историји“ и заблудама њеним могла би се написати прилично обимна студија, али њом се не мислимо бавити овом приликом. Морамо само да приметимо, узгред, да је тешка заблуда тврдити да се због сервилности види у императору извор сваке правде и милости. То је и наивно и ненаучно. Успостављање империје има свој дубок корен у класној борби античког Рима. Безобзирна експлатација робовског рада имала је, поред других последица (устанци робова итд.), за резултат осиромашење, уништење занатлија и слободних сељака. Ти слојеви нису могли да издрже конкуренцију са робовским радом; они су пропадали. То је изазвало оштру борбу нобилитета и демократских елемената римског народа. Та је борба достигла нарочиту оштрину у I веку пр. н. ере... Услед сталне опасности од револуције... а тако исто и због оштрих друштвених сукоба у самој класи робовласника, чак и она поткущена демократија постала је опасна за владајућу класу, те је због тога... стари облик државне организације — аристократска република замењена империјом тј. војном диктатуром. Римска империја је била услед сложене ситуације, настале као последица класних борби, једина могућа солуција за владајућу класу. Дакле власт императора није последица неког лакејства, „сервилности“ (ма да се тај осећај могао јавити као последица нове организоване форме робовласничке државе) већ је резултат ошtre класне борбе. Ето објашњења које даје савремена наука (в. Голунски и Строгович, Теорија државе и права стр. 55 и сл.). На ту оштру класну борбу указују и романисти, нарочито модерни.

На основу свих ових примера излазе озбиљне и крупне грешке и слабости предавања из Римског права професора ББ. Прво, он се служи потпуно ненаучним и погрешним методама. За њега је неокантовска телеологија основни принцип објашњења друштвених и правних појава. То што телеологизам меша са другим произвољним и ненаучним „теоријама“, као што су теорија фактора у историји, контизам и други мистични правци показује само пуну теоретску збуњеност писца. Друго, основно непознавање класног карактера државе и права и побеzanosti државе и права доводи ББ до потпуно ненаучних и неисторских објашњења једног типично класног права робовласничке државе као што је римско право. Треће. похађаји од збуњених и погрешних научних метода и поставки, ББ је показао непознавање чињеница, историског материјала и основних правних појава. Четврто. недостатак јасних научних погледа и одређених исторских тврђења замењен је низом разнородних цитата и навођења грађанске правне литературе. Оваква навођења којима су препуњена ова предавања показују свесну или несвесну, намеру да се студенти потпуно збуне у изучавању римскога права.

Из примера овога уџбеника може се извуки општији закључак да је овакво писање педагошки опасно и научно неисправно и погрешно.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК СССР“, серия Истории и философии
Том II № 3 и „БОЛЬШЕВИК“, № 11—12, июнь 1945 — Б. Д. Греков:
Стварање руске државе.

Питање о пореклу руске државе је једно од најстаријих, најсложенијих и најконтроверзнијих питања не само руске већ и западне историске литературе. Покренуто још у XVIII веку од немачких историчара које је царска влада позвала да раде у Академији наука, — ово питање изазвало је жучне полемике још у XVIII веку; о њему је током XIX века написана читава библиотека књига и чланака, а, међутим, живо интересовање за тај важни догађај у историји руског народа није никако престајало; „оно је постојало, постоји и постојаће“.

Као што је познато, немачки историчари (Бајер, Милер, Шлещер) пустили су у свет тзв. „норманску теорију“, по којој су Словени били неспособни да створе своју државу. По мишљењу „норманиста“, Словени су се налазили на крајње ниском ступњу друштвено-економског развијка и иссрпљени од сталних међусобних сукоба. Пошто нису били у стању да заведу ред у својој средини, они су решили да се обрате Норманима (северним Германима) — Варјазима, који су по њиховој молби установили државну власт најпре у Новгороду, а затим у Кијеву (Кијевска држава).

За овом антинаучном „теоријом“, заснованом не на историским чињеницама већ на легенди, а чији је провидни циљ био да покаже како Словени за своју државност и културу дугују Германима, повели су се и многи истакнути претставници руске историске науке (као на пр. Карамзин, Соловјев, Погодин и др.). Многи други писци „антинорманисти“, почев од Ломоносова (1756 год.), супротстављали су се овој „теорији“, но са мало успеха. Релативно мали успех ранијих „антинорманиста“ објашњава се тиме што су се и они у својим погледима врло много приближавали „норманистима“, пошто су и они сматрали долазак и позивање варјашких кнезева као полазну тачку руске историје, а разилазили су се само у решавању питања одакле су дошли ти оснивачи руске државе и коме су народу припадали. Уосталом, „антинорманисти“ тешко су се, изгледа, и могли решити да подвргну радикалној ревизији у целини норманску теорију, с обзиром на крупни ауторитет једног Карамзина који је ту теорију заступао, и с обзиром на то да је призивање Варјага 862 год. било скоро опште и званично примљено као датум постанка Руске државе (1862 год. у Новгороду је био подигнут споменик хиљадугодишњици Рујије). Тако је норманска теорија остала владајућа, провлачила се кроз готово све историске радове, па се прокријумчарила чак и у дела неких савремених совјетских историчара (види о томе у чланку Г. Александрова: „О неким задацима друштвених наука у савременим условима“, превод у „Тридесет дана“, новембар 1945, стр. 118).

Радови академика Б. Д. Грекова, засновани на новим, у првом реду археолошким подацима, задали су најзад одлучан ударац по следњим траговима немачке фалсификације постанка руске државе.

У своме реферату одржаном на седници Одељења историје и филозофије АН СССР 18 јуна 1945 год. (седница је била посвећена 220-годишњици Академије наука), у коме је укратко изложио резултате својих истраживања, академик Греков тражи решење проблема у претходном расправљању два основна услова за појаву сваке држа-

ве: 1) у степену развитка друштвених односа извесног народа; 2) у општесветским околностима изучаваног периода.

Општесветска ситуација у којој су поникле словенске државе и све друге сада постојеће европске државе карактерише се сукобом између два света: робовласничког, који се распадао и одлазио, и „варварског“, младог и пуног живота. У рушењу античке робовласничке државе „варвари“ су имали значајну подршку римских и грчких маса.

С друге стране, искључено је да је велелепна култура Кијевске Русије могла настати тек у IX веку. Већ са VI веком наше ере, а пре мајновим подацима совјетске археологије, може се са поузданошћу говорити о постојању сопствене значајне културе Источних Словена. Словени су имали многоbroјне праве градове са индивидуалним кућанствима, хранили се хлебом и месом домаћих животиња и живином. Већ у то време они су били наоружани и организовани народ чију храброст не могу ни непријатељи да пређуте. Источни Словени су већ у VI веку дошли до претставе о једном главном бојанству, а то значи већ врло развијену религију. На основу извештаја арапских и руских историчара из IX—Х века, може се утврдити да су већ у VI веку н.е. постојале државе Источних Словена; у IX веку оне су се слиле у једну огромну државу дофеудалног типа — Кијевску државу. Нема ничег невероватног у томе да је варјашка дружина с Руриком на челу заузела шездесетих година IX в. Новгородску а затим Кијевску државу, но те државе основали су, као што је речено, много раније сами Руси.

И по питању на који је начин руска држава потпала под власт варјашких кнезева, академик Греков доноси једно ново тумачење. Већина совјетских историчара објашњавали су појаву норманских кнезева на територији Источних Словена директним заузимањем Новгорода, а затим Кијева од стране Нормана. Међутим, Греков сматра да су Варјази били позвани од једне ратујуће стране као помоћна војска у време када се заоштрила међусобна борба, а Рурик је могао искористити ту прилику и заузети власт. Рурик је, међутим, успео да узурпира и да одржи власт не зато што је добро рукојем и што му је помогала дружина, већ зато што је схватио задатак који је стајао пред руским народом, потпуно се укључио у руски живот, покорио се руској култури и изгубио свој варјашки облик. Као што је познато, потомство Руриково и целе његове околине пословенило се за невероватно кратко време.

За нас је реферат академика Грекова, који приказујемо, од нарочитог значаја још и по томе, што садржи прегледну слику услова под којима су поникле и јужнословенске државе. Пошто је изложио општу, светску ситуацију у време постанка тих држава, академик Греков констатује да су Словени у VI веку, приликом форсирања Дунава, били „наоружан и организован народ, којим су управљали вођи, али који још није изгубио своје демократско уређење. Ту још дејствује народна скупштина. То већ није родовска организација, но није још ни држава (то је — као што на другом једном месту¹⁾ каже

¹⁾ Б. Д. Греков: „Борьба Руси за создание своего государства“, издавательство Академии наук СССР; научно-популярная серия, Москва—Ленинград 1945, стр. 22: „Војна демократија; војна — зато што та организација постоји у војне сирхе, назване општом међународном ситуацијом, демократска — зато што наоружани народ, којим управља његова народна скупштина, савет вођа и виших војсковођа, не зна још за власт одвојену од народа, а још мање за власт која би му се супротстављала.“

Греков — прелазно уређење од родовског ка државном; код Моргана—Енгелса названо „војна демократија“). После прелаза Дунава и заузета Балкана, пред Словене је искрло питање не о даљем војном надирању, већ о учвршћењу онога што је освојено, о начинима да ускладе заједнички живот са затеченим становништвом. Уместо сломљене Источне Римске државе, која је дотле владала на Балкану, почеле су ницати нове државе завојевача — Бугарска, Србија, Далмација, Илирија, Тесалија“.

Д. Јанковић

„БОЛЬШЕВИК“, август, 1946. — Уводник: Совјетска друштвена наука у савременој етапи. — У овом чланку у коме се расматрају основни задаци совјетске друштвене науке у садашњој етапи развијеног социјалистичког друштва, показују се нови задаци совјетских друштвених наука и моћна улога самокритике у правој науци. Социјалистичко друштво се, каже се у чланку, развија свесно, не стихиски. Да би се могло свесно изградити социјалистичко друштво, потребно је познавати законе развијеног друштва. Маркс и Енгелс нису могли дати те законе у потпуности, јер у њихово доба ово друштво и није постојало. Лењин и Стаљин, большевичка партија, су обогатили науку откривши основне силе и законе социјалистичког друштва. Учење Лењина и Стаљина о путевима социјалистичког преустројства друштва од неоцењиве је вредности за науку. На основу овог учења совјетски научници имају могућности за даље развијање марксистичко-лењинистичке теорије и изучавање законитости социјалистичког друштва. Нарочито је значајно то даље разрађивање данас, после свршетка рата, у јеку завршне изградње социјализма и прелаза на комунизам. Данас треба теоретски уобличити богату праксу совјетског друштва и открити нове могућности за убрзање темпа развијеног друштва. И на међународном плану то је од велике важности. У огњу ослободилачког рата, народи света су имали могућности да у пракси провере исправност разних погледа на свет. Они су могли да увиде разлику између лажних „наука“ и праве науке коју претставља марксизам-лењинизам, да увиде како су се сва предвиђања која је дао велики Стаљин остварила. Масе народа траже одговоре на многобројна питања друштвеног живота, одговоре које може дати једино марксизам-лењинизам, који зато мора да буде даље развијен, да реши даље крупне задатке.

Теоретски ниво совјетских друштвених наука стоји на неупоредиво вишем нивоу од одговарајућих буржоаских наука. То зато што се совјетски научници могу користити сјајним обрасцима радова Лењина и Стаљина на том пољу и марксистичком дијалектичком методом. Има низ научних радова високог ступња у историји („Историја грађанског рата у СССР“, „Историја дипломатије“ и др.), филозофији („Историја филозофије“, „Историја западноевропске филозофије“ Г. Ф. Александрова и др.), економије и др. Значајно је да се овај рад развија и у савезним и у аутономним републикама (Оразији, Арменији и др.).

Али ипак теоретски рад заостаје за великим резултатима праксе. Тако филозофи још нису дали озбиљних радова о основ-

ним актуелним питањима марксистичко-лењинске филозофије, нису разрадили филозофско наслеђе Лењина, нису израдили уџбеник дигиталног и историског материјализма и логике. Они нису дали радове о покретним снагама совјетског друштва и законитости његовог развоја. Нема довољно свестране критике савремених реакционарних буржоаских теорија, ни теоретске обраде последњих открића природних наука, нарочито физике.

Оштро се осећа недостатак теоретске обраде социјалистичке економије, која постоји и развија се по својим специфичним законима. Те законе совјетски научници не обрађују довољно дубоко и смело.

Није довољно обрађена ни последња епоха развоја империјализма. Други светски рат је у том погледу донео огромне промене, које нису проучене ни теоретски објашњење. Исто тако ни пооштравање кризе капитализма није довољно обрађено. Рат је донео с једне стране пропаст покушаја да се из те кризе изиђе освајањем светског господарства, а с друге стране даље пооштрење кризе у капиталистичким земљама и појачање народног отпора у њима и разбуктање народноослободилачких борби у широким размерама (Кина, Индонезија). Рат је донео појачавање кризе капитализма у САД, и јачање реакције, а слабљење позиције Велике Британије.

У области изучавања државе и права стоје велики задаци пред совјетским научницима, вели даље чланак. Институт права Академије наука СССР није још дао који озбиљан резултат, нити је обратио довољно пажње међународном праву. Буржоаска држава и њене лажне теорије државе су у кризи, ствара се нова, народна демократија, а то се довољно не разрађује у науци, што има за резултат недовољну спрему правничких кадрова, која је, међутим, важна.

Недовољно је и изучавање историје, нарочито словенских народова и историје СССР совјетског периода.

Ово заостајање науке за праксом последица је одвајања многих научника од живота, од праксе. Они заборављају да је нова теорија увек резултат борбе с преживелим погледима и да се ради у самом центру политичке борбе. Научни радник је друштвени радник, који је дужан да даје иницијативу и да се руководи политиком совјетске државе у своме раду.

Један од начина овог удаљавања од праксе јесте сувише посвећивање пажње историским проблемима, појавама далеке прошлости.

Такође се појављују радови претрпани сваком познатим фактима и подацима, а с мало научне мисли. Неопходно је обратити пажњу на научну солидност у изучавању поједињих проблема, на испитивање до свих детаља, на крајњу савесност. Треба искоренити сваку површиност.

Основна руководећа нит у научном раду је указивање друга Стаљина на штетност догматизма. Друг Стјалин у „Кратком курсу историје СКП(б)“ показује како се бољшевичка теорија креће напред, и упозорава да овладати марксистичко-лењинистичком теоријом не значи научити поједиње ставове њене, него значи умети је применити при решавању практичних питања и развијати је даље. То заборављају многи научни радници, који су склони заборавити да је одвајање теорије од праксе и претварање марксизма у догму био свесни циљ опортуниста, мењшевика.

Важан услов за теоретски рад је рационална организација рада и искоришћавање постојећих научних кадрова како у научним институтима, тако и у администрацији, као и спремање нових

научних кадрова. Осећа се велики недостатак у теоретским кадровима друштвених наука. ЦК СКП(б) је у том циљу донео важно решење о оснивању Академије друштвених наука.

P. L.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, орган Института права Академии наук СССР, № 1, 1946. — Акад. И. П. Трайнин: „О демократии“. — У овом чланку академик И. Трајнин потврђује необориве чињенице о формалној и стварној народној демократији.

Проблем демократије, каже писац у почетку, поново живо интересује и масе и науку после другог светског рата, кад се опет прелази на нормалне демократске начине управљања. Појавио се читав низ промена у правцу демократизације државе, а особито је жив интерес за социјалистичку совјетску демократију. Циљ чланка је да изложи основне прете обе врсте демократије — буржоаске и совјетске — у садашњој етапи.

Демократија је форма државе. Али буржоаске теорије покушавају да демократију посматрају као чисту форму, независну од њеног садржаја, тј. независно од класе која употребљава ту форму за своју владавину. Оне тако претстављају демократију као владу већине над мањином, што није тачно уствари за буржоаску демократију. За марксизам пак, демократија је један од облика диктатуре владајуће класе, и зато је важно чија је демократија, тј. која је класа владајућа. Ако је то класа буржоазије, онда је то уствари влада мањине над већином; ако је то радничка класа, онда је то влада већине над мањином. Отуд се и појам народа разликује у социјалистичкој демократији (радне масе без експлоататора) од оног у буржоаској.

Совјетска социјалистичка демократија има читав низ одлика: 1⁰ То је најобухватнија демократија која омогућава најширем масама учешће у управи државе, пуну зависност државних власти од народа и најпуније остварење народног суверенитета. Лишавање изборних права експлоататорске мањине, које је било само једна привремена мера, није ништа ново: и буржоаске демократије су лишавале тих права своје противнике, па и сада још ограничавају разним цензусима изборно право.

2⁰ Основ социјалистичке демократије је друштвени систем у коме нема приватне својине над средствима за производњу, што омогућава невиђени пораст привреде и немогућност криза.

3⁰ Права грађана у социјалистичкој демократији нису само проглашена, већ је и гарантовано њихово фактичко остварење.

4⁰ Совјетска демократија је активна демократија, учешће и иницијатива маса у управи државе и привреди је свакодневна. Улога маса се не своди само на периодичне изборе, већ на свакодневан активан рад и изградњу.

5⁰ Једнакост је ту остварена у пуној мери међу свим грађанима.

6⁰ Ова демократија заснива се на пријатељству народа, одакле истиче федеративно уређење.

7⁰ Совјетска демократија укључује у себе социјалистички патриотизам, наспрот националистичком патриотизму. Овај патриотизам поштује права других народа.

Према томе под „демократијом“ у совјетским условима разуме се неограничен суверенитет совјетског народа, који је под руководством радничке класе пуни господар како у области државне управе,

тако и у привреди. Таква демократија, на основу укидања експлоатације, омогућила је пуно морално-политичко јединство совјетског народа, какво је немогуће у капиталистичкој демократији.

Буржоаска демократија, напротив, само је формална демократија, тј. суверенитет народа фактички значи суверенитет буржоазије. Радник, „суврен“, уствари је само најамни роб. Једнакост је такође чисто формална.

Ни само схватање демократије није јединствено у буржоазији. Лењин је на конкретним примерима руских либерала, нарочито кадета, показивао да нису демократи сви који тако себе називају, већ само они који траже укидање свих средњевековних привилегија без изузетка.

Од последње четврти XIX века, у вези с заоштравањем класне борбе, све више се говори о кризи буржоаске демократије. Нарочито после првог светског рата, и с појавом фашизма, почеле су се јављати теорије демократије. Против социјалистичке демократије била је нарочито уперена теорија „економске“ демократије, која је тражила један „привредни“ парламент, поред „политичког“, преко ког би се парламента изводила сарадња класа, што се хтело представили као „урастање“ у социјализам. Све је ово била лаж, која се у пракси претворила у фашистичко насиље. У Француској се особито развила теорија „ауторитативне“ демократије (Тардје), која је тражила јачање извршне власти, владе, што је значило јачање буржазије. У САД се јавила теорија „технократије“, власти техничара, не политичара. У исто време у Француској су се јавиле теорије о ограничењу технике, тврдећи да сваки нов проналазак руши државни мир. Социјалистичка демократија напротив помаже развој технике ради благостиља маса. Фашисти пак су највише простирували појам демократије.

Последњи рат је изазвао нове покушаје формулисања демократије. Ту се истиче формулација претседника Рузвелта, који је увидео да нови услови траже уступке радничкој класи, и да се формалне и апстрактне „слободе“ америчког устава морају формулисати садржајније, ближе схватању „средњег“ човека. Отуд Рузелтове „четири слободе“: слобода религије, мисли (која је у Америци ограничена могућу крупних трустова и гоњењем пролетерске мисли), које су, по њему, немогуће без „трпеће“ слободе: слободе од беде, која такође не постоји у Америци (огромна незапосленост). Четврта слобода је слобода од страха, тј. обезбеђење мира, коју такође данас не поштују реакционарни кругови Америке који прете атомском бомбом.

У вези с тврђењем да нова демократија која се развија на југу Европе није демократија, лабуристички кругови Енглеске (Атли, Бевин) покушали су да даду нову формулу демократије: „демократија није проста власт већине над мањином, него она власт већине која поштује права мањине“ (Атли). Међутим, ова је мањина издајничка, сарадник окупатора.

За марксисту демократија није вечна ни непроменљива, него зависи од конкретних исторских услова. Буржоаска демократија је била у своје време прогресивна, сад није; совјетска демократија је данас једина прогресивна и миролубива, јер је народна у пуном смислу те речи.

P. L.

„ЮРИДИЧЕСКА МИСЉЛ“ — списание за правна наука, правна политика и съдебна практика — София, 1946 — Почетком ове године Министарство правосуђа у Софији почело је да издаје часопис за

правну науку, правну политику и судску праксу под насловом „Юридическа мисъл“.

Министар правосуђа, др М. Нејчев, у свом уводном чланку дао је обележје часопису. Прелому друштвеног и државног живота у Бугарској, који је настао 9 септембра 1944 г., следовале су и промене у правној теорији и пракси. Зато он позива све бугарске правнике да својом сарадњом потпомогну изградњу нове народне демократске државе.

Међу чланцима у примљеним свескама, истичу се чланци који рассматрају садашњу бугарску стварност, као чланак професора Петка Стјанова, који тумачи однос између грађанина и државе у новој правној држави. Пошто се отечествена Бугарска налази пред многобројним законодавним проблемима, бугарски правници у овом часопису велику пажњу посвећују прегледу законодавства појединих земаља, особито Совјетског Савеза и других словенских држава. Ту су у првом реду чланци Ангела Хубенова: „Лична својина и наслеђе у Совјетском Савезу“, др Ц. Дамјанова: „Национализација у Чехословачкој“ и други. Најден Николов је дао садржајан приказ Устава Федеративне Народне Републике Југославије. Домаћа судска пракса заступљена је већим бројем коментарисаних одлука Касационог и Врховног административног суда. Из ове правне материје Иван Николов, Наум Христов, Иван Кирјаков и Н. Икономов дали су значајне прилоге. Сваки број садржи критичке приказе правних књига са библиографијом.

Сарадња је више еклектична и правац часописа још није нашао своју јасну правилну линију, засновану на одређеним принципима истинске прогресивне правне науке.

B. J.

»SOCIOLOGIE ET DROIT SLAVES«, Paris, mars, avril, mai 1946. — Часопис наставља да обавештава француску правну јавност о праву и друштвеним наукама словенских земаља. У овом броју донета су два значајна прилога наших аутора. Проф. Др Бартош даје краћи чланак о статуту Трста, а Проф. Др Јован Ђорђевић у веома исцрпном чланку излаже наш систем Уставотворне скупштине и новог изборног система, истичући сву његову оригиналност, која је од нарочитог значаја за Запад.

Поред тога истиче се чланак А. Прохаске, који излаже тзв. Бринску школу чешке правне филозофије, развијену на бази келзеновског нормативизма. Из чланка се не види право богатство чешке правне филозофије наслоњене на напредне поставке марксизма. лењинизма.

У броју се налази и велики број приказа књига и чланака, нарочито совјетских и наших, као и библиографија студија о словенском праву на француском језику, а међу текстовима текст Стјанинског Устава.

P. L.

Х Р О Н И К А

НОВИ НАСТАВНИ ПЛАН ЗА ПРАВНЕ ФАКУЛТЕТЕ

Комитет за школе и науку Владе ФНРЈ донео је 14 октобра т. г. Правилник о настави на Правним факултетима Универзитета ФНРЈ. По овом правилнику Министарства просвете народних република треба да донесу нове наставне планове за правне факултете, који ће важити и за студенте уписане у школској 1945/46 год. Ове планове одобрава Комитет за школе и науку Владе ФНРЈ.

Истовремено, Комитет је одредио једну комисију која је, на основу претходног дугог припремног рада Правних факултета у Београду, Загребу и Љубљани, израдила један предлог наставног плана за Правне факултете. Овај предлог служи као привремени наставни план по коме се врши настава на Правним факултетима, а он ће послужити и као основа за наставне планове које буду прописала Министарства просвете република.

Доносимо овај план и образложение које је комисија за њега дала.

НАСТАВНИ ПЛАН

I) Настава траје четири године: три године је Општи курс, а четврта је Специјализација.

		Број часова у недељи:	
		предавања: семинари:	
I година:			
1) Основи науке о друштву	3	1	
2) Теорија државе и права	4	1	
3) Општа историја државе и права	2	—	
4) Историја државе и права народа ФНРЈ (са историјом народне власти)	3	1	
5) Римско право	2	1	
6) Политичка економија (I део)	2	2	
7) Статистика	2	1	
8) Руски језик	—		
II година:			
1) Уставно право	3	1	
2) Грађанско право (стварно и наследно)	3	1	
3) Породично право	2	—	
4) Кривично право	3	2	
5) Кривични судски поступак	2	1	
6) Политичка економија (II део)	2	2	
7) Економска политика ФНРЈ	3	1	
8) Организација судова и јавног тужиштва ФНРЈ (само 1 семестар)	2	—	
9) Руски језик	—		
III година:			
1) Административно право	3	1	
2) Међународно јавно право	2	1	
3) Наука о финансијама	3	1	
4) Грађанско право (Облигационо)	3	1	
5) Грађански судски поступак	2	1	
6) Трговачко право са меничним и чековним	3	1	

Број часова у недељи:
предавања: семинари:

- 7) Радно право
8) Међународно грађанско право
(само 1 сем.)

2 1
2 1

IV година:

A) Правосудна група			
1) Грађанско право иностраних држава	3	1	
2) Кривично право иностраних држава	3	1	
3) Судска пракса	1	3	
4) Ванпарнички и извршни поступак	3	1	
5) Судска медицина (само 1 семестра)	1	1	
6) Психијатрија (само 2 семестра)	1	1	
7) Транспортно право	2		
8) Криминалистика	1	1	
9) Судска статистика (само 1 семестар)	1	1	
10) Основи књиговодства (само 1 семестар)	2		
B) Политичко-административна група			
1) Уставно право иностраних држава	3	1	
2) Историја политичких доктрина	2		
3) Дипломатска историја и међународно-правни односи ФНРЈ	3		
4) Административно право (Посебни део)	3	1	
5) Управно законодавство (1 семестар)	2	1	
6) Организација и пословање државне администрације (само 1 семестар)	2	1	
7) Финансиско право (буџетско и пореско)	2		
8) Општи државни план (1 семестар)	2	1	
9) Основи књиговодства (1 семестар)	2		
10) Транспортно право	2	1	

II) На крају четврте године полажу се следећи појединачни испити на правосудној групи:

- 1) Грађанско право, 2) Кривично право иностраних држава, 3) Ванпарнички и извршни поступак, 4) Судска медицина, 5) Судска психијатрија и 6) Транспортно право.

Осим тога полажу се на овој групи појединачно писмени испити из: 1) Судске праксе, 2) Криминалистике, 3) Судске статистике и 4) Основа књиговодства.

На политичко-административној групи полажу се појединачно следећи испити:

- 1) Уставно право иностраних држава, 2) Историја политичких доктрина, 3) Дипломатска историја, 4) Административно право, 5) Организација и пословање државне управе, и 6) Организација државне администрације, 7) Финансиско право и 8) Општи државни план.

III) На завршетку студија полажу се дипломски испити који се састоје из два дела: општег и посебног. Општи део правосудне групе обухвата један од ових општих предмета: 1) Теорија државе и права, 2) Грађанско право са поступком и 3) Кривично право са поступком, а општи део политичко-административне групе обухвата један од ових предмета: 1) Теорија државе и права, 2) Уставно право и 3) Административно право. Из ових предмета испит се полаже писмено.

На посебном делу дипломског испита полаже се практични дипломски испит у виду решења једног практичног задатка и конкретног случаја и то: а) На правосудној групи специјализације из

Грађанског или Кривичног права; б) На политичко-административној групи специјализације из Позитивног управног законодавства односно теориско-практични писмени испит из једног предмета IV године (специјализације).

IV) Студенти су обавезни да у току седмог и осмог семестра проведу два месеца на практичном стажу. Практични стаж састоји се у раду студената у судовима, јавном тужиштву, државним надлежствима, установама и предузећима. Практични стаж може се поделити у два периода од по месец дана. Студентима који су запослени као државни службеници може се та служба признати у стаж ако струка њихове службе одговара изабраној специјализацији.

О Б Р А З Л О Ж Е Н Ћ Е

Потреба за доношење једног новог јединственог плана за Правне факултете у нашој држави је несумњива и прецина. У ста-рој Југославији, што се углавном и данас одржава, постојала су три разна система правних факултета. Систем Београдског правног фа-култета је био заснован на принципима француских и либералистичких правних факултета. Загребачки систем је био више зао-стао, полу-аристократских тенденција, са наслоном на организацију и план аустријских факултета. Љубљански правни факултет је ме-шавина аустријско-италијанског система. Са друге стране, стари по-стојећи план не одговара ни принципима за организацију високих школа у нашој држави, ни потребама кадрова које тражи наша На-родна република.

Отуда је потребно поставити један нов наставни план, који водирачуна о структури наше државе и њеним потребама и који се уједно користи искуствима правних факултета у напредним држа-вама, нарочито у Совјетском Савезу. При томе треба искористити и наше искуство и имати у виду како историски период у изградњи науке и културе, тако и објективне и персоналне могућности које леже пред нама.

Основни принципи на којима је пројекат овог плана изгра-ђен су ови:

1) Настава на Правном факултету обухвата 4 године. Прве три године су посвећене општим и основним предметима друштвених наука нужним за више правне кадрове и основним и главним предметима неопходним за сваку правничку стручност. Грубо ре-чено, за прве 3 године, теоретски правилном концентрацијом мате-ријала и предмета у исправније оквире, студенти добијају сва она знања која су раније добијали за 4 године. Конкретно, ове 3 године сада обухватају целокупни ранији наставни план факултета.

2) Четврта година претставља годину специјализације. Студенти се опредељују за једну од 2 постојеће специјалности, односно одлучују се да се ближе и конкретније упознају са предметима нуж-ним или за судску структу или административно-политичку структу.

Карактеристике ове године специјализације су следеће:

а) специјализација обухвата главне струке у којима наша држава има потребу за определеним и специјализованим правничким кадровима.

б) специјализација је схваћена како у смислу допуне и про-ширења теоретске спреме у појединој струци, тако и у смислу упо-знавања са праксом и техником рада те струке,

в) специјализација није нити је могуће да буде потпуна, али претставља оријентацију и претходно оспособљавање правничких

кадрова да могу било непосредно и успешно наставити припреме за научни теоретски рад, било да се могу корисно и одмах укључити у рад органа наше државне управе, судства, јавног тужиоштва и привредне администрације.

3) Ради обезбеђења што већег јединства у теоретској припреми и практичном оспособљавању студената, и ради правилне оријентације према специјализацији, наставни план обухвата обавезни практични стаж за све студенте који заврше 3 године студија. Овај практични стаж студенти проводе, имајући у виду специјалност за коју намеравају да се определе, у појединим органима државне управе, правосуђа, јавног тужиоштва и привредне администрације. Без потврде о одржаном практичном стажу, студенти не могу полагати испите из четврте године. Разумљиво је, да се цео план специјализације може правилно организовати и успешно изводити само на основу споразума са надлежним руководствима наших министарстава без чије помоћи се не може организовати правилно искоришћавање стажа. Наравно да је претходни услов за организовање и извођење специјализације утврђивање основних смерница кадровске политике.

4) а) Цео план претставља јединство и специјализација је само допуна наставе из прве 3 године. Без јединственог повезивања основних предмета са предметима специјализације, специјализација би била уска и механичка. Отуда на крају четврте године студенти су обавезни да обнове основну грађу пређену у току школовања. То им је нужно и неизбежно, да би могли успешно положити дипломски испит. А дипломски испит обухвата поред једног писменог рада из предмета обухваћених специјализацијом, још други писмени рад из општих предмета те специјализације који су обухваћени у наставном плану прве 3 године,

б) распоред предмета према годинама је извршен на основу педагошких начела. Прва година обухвата основне и руководеће предмете за изучавање права, као што су Основи науке о друштву и Теорија државе и права и с овим у вези и први део Политичке економије. Али да не би настава била сувише теоретска и апстрактна за студенте који почињу изучавање права, прва година обухвата конкретне и позитивне гране права нарочито оне добро изграђене и уобличене и предмете потребне за конкретно и практично оријентисање студија. Тако, са једне стране, у првој години и студенти уче Римско право и Општу историју државе и права, а са друге стране, Статистику.

Идући по овој линији постепеног прелаза од општих и руководећих предмета ка основним предметима који третирају главне гране нашег позитивног права, друга година је тако организована да обухвати изучавање Уставног права као руководећег позитивног права, део Грађанског права, Кривично право и Кривични судски поступак, као и Организацију правосуђа ФНРЈ. У овој години су обухваћени и предмети који допуњују знања стечена у првој години, као што су Политичка економија, други део и Економска политика ФНРЈ.

Трећа година следи исту линију принципијелне постепености и задовољава услов да се у њој обухвате они предмети који претпостављају општа и основна знања у претходним годинама.

5) Имајући у виду првенство изучавања наше друштвене и државне стварности и нашег позитивног права, план у исто време има у виду да наше право још није сасвим изграђено и чињеницу да се изградије према једној јасној историској перспективи. Отуда

је план обухватио изучавање свих основних грана права Совјетског Савеза у предметима који носе назив Уставно право иностраних држава, Грађанско право и Кривично право иностраних држава. Ови предмети, који ће једним мањим делом да обухвате питања уставног, грађанског и кривичног права главних капиталистичких земаља, биће највећим делом посвећени нужном изучавању великог теоретског и практичног искуства Совјетског Савеза, који је у организацији државе, државног апарате и свих других грана права постигао већ завршене и руководне принципе и резултате.

6) Цео план је изграђен тако да одговара савременим и најредним методама у изучавању права, да подиже општи ниво правних студија и да уводи систем и дисциплину у извођењу наставе на Факултету. Студенти за 4 године треба не само да уче него и да науче све оно што ће их оспособити да буду позитивни стручњаци на изградњи и обнови народно-демократске и планске државе, која изграђује свој живот и своју културу у интересу најширих народних маса.

ЗАКЉУЧАК

Овај наставни план је заиста нов, јер се битно разликује од старих планова Правних факултета.

Прво, стари наставни планови су претежно давали општу, „енциклопедиску“ и неопредељену правничку спремност. Нови, дајући све основне и потребне предмете за прве три године, обезбеђује специјализацију и омогућује планско вођење политике правничких кадрова.

Друго, стари планови су били у главном провизорни и хаотични, често дело личних потреба и случајности. Нови план је рађен јаједном руководном принципу, претставља одређени систем који води рачуна како о научним принципима за диференцирање предмета тако и о потребама државе.

Треће, стари планови су били сувише апстрактни и доктринарни, одвојени од праксе, како у уведеним предметима тако и у начину њиховог извођења. Нови план тежи да оствари везу између теоретске обраде и практичног оспособљавања, јединство теорије и праксе.

Четврто, стари планови су били у многоме произвољни, индивидуалистички, засновани на принципу аутономије предмета и произвољног утврђивања оквира и садржине предмета. У новом плану, сви предмети су део једне целине и имају свој одређени обим и садржину. Обим је дат бројем часова и семинара, а садржина се утврђује програмом за сваки предмет.

Пето, стари планови су се завршавали без свршетка, тако да се завршеним последњим испитом четврте године добијала диплома. Нови план тражи дипломски испит који претставља завршетак студија и обезбеђује рекапитулацију знања.

МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕС ПРАВНИКА У ПАРИЗУ

На иницијативу Mouvement National Judiciaire, француске правничке организације која је произишла из покрета отпора, у Паризу је од 24 до 27 октобра 1946 одржан међународни Конгрес правника под паролом „Право у служби мира“.

На Конгресу су биле заступљене напредне правничке организације из следећих земаља: СССР, САД, Велике Британије, Француске, Аргентине, Белгије, Бугарске, Чехословачке, Египта, Грчке, Холандије, Ирана, Југославије, Колумбије, Кубе, Луксембурга, Мексика, Норвешке, Пољске, Румуније, Шпаније, Швајцарске и Венецуеле. Конгрес је примио као само по себи разумљиво да шпанске правничке претстављају републиканци, а грчке антифашисти Милитиадес Захариадес, који је одржао два врло сугестивна и запажена рефера-та о садашњем грчком режиму и о борби грчког народа.

Конгрес је после вођене дискусије једногласно усвојио резолуције о Шпанији, о осуди немачких финансијских магната, о гоњењу злочина против човечности и о заштити демократских слобода. Осим тога, усвојена је једногласно и резолуција о оснивању Међународног удружења демократских правника. У вези с тим образован је при времену биро удружења са седиштем у Паризу и задатком да изради пројекат статута и сазове оснивачки Конгрес. Пројекат статута треба да се редигује на састанку бироа, који је предвиђен за април 1947 године у Њујорку. Један одбор, у који су ушли професор Универзитета у Лењинграду и члан Академије наука СССР Строговић, амерички правник Попер, генерални секретар напредне америчке правне организације National Lawyers Guild, белгиски правник и сенатор Фонтејн, пољски правник Чайн и професор Универзитета у Букурешту Пела, добио је у дужност да припреми претпројекат статута. Оснивачки конгрес, који треба да усвоји коначан статут, предвиђен је за 17 јули 1947 у Бриселу.

Привремени биро сачињавају претседник (Рене Касен, професор Универзитета, потпретседник Државног савета, претседник Друштва Француска-Југославија), 6 потпретседника (претставници СССР, САД, Велике Британије, Белгије Пољске и једно место још недодељено — резервисано за земље Латинске Америке односно Азије), 2 секретара (Француз Јое Нордман, адвокат и Американац Попер) и по један претставник сваке државе — учеснице Конгреса као члана Бирса.

У дискусији која је вођена на Конгресу и која се углавном за-снивала на раду и резултатима Нирибершког процеса узели су учешћа и југословенски правници, који су присуствовали Конгресу као претставници Савеза службеника правосудних и управних установа. Др Иво Лапена, доцент Универзитета у Загребу, поднео је писмени реферат о нашем позитивном законодавству, које се односи на злочин против човечности, док је Благоје Хаџи-Панзов, старији помоћник Јавног тужиоца ФНРЈ, обрадио наше законске текстове, који се односе на заштиту демократских слобода. По оба ова реферата узео је реч у току дискусије др Јожа Вилфан, у својству шефа наше правничке делегације, задржавајући се нарочито на историском на-стankу тих законских текстова.

О питањима која је Конгрес поставио на дневни ред, а нарочито о задацима и методама рада Међународног удружења демократских правника, било би потребно повести дискусију у нашој правној јавности, како би се прецизирао став наше земље према тим про-блемима, као и у погледу нашег учешћа у Међународном удружењу.

**РЕЗОЛУЦИЈЕ МЕЂУНАРОДНОГ КОНГРЕСА
„ПРАВО У СЛУЖБИ МИРА“**

Резолуција о осуди Франкове Шпаније

Демократски правници 24 нације, који су се састали у Паризу на Међународном конгресу 24, 25, 26 и 27 октобра 1946 год. осуђују пред савешћу правника свих Уједињених нација, поновљена гажења права од стране Франкове диктатуре у Шпанији.

Они осуђују режим чији методи гоњења оживљавају нацистичку праксу:

Истрага се врши без учешћа ма ког адвоката, претседник Суда одређује по службеној дужности на самом претресу једног од својих чиновника за пародију одбране; искључива надлежност војних судова којима се откривљеници предају од стране бившег генерала Плаве Дивизије, који се налази на листи ратних злочинаца Уједињених Нација: сва права на одбрану која поштује цивилизовани свет су систематски вређана од стране режима терора који треба да изазове протест свих демократа.

Они позивају све службенике права свих Уједињених Нација да учествују у овом протесту савести човечанства која апелира на УНО.

Резолуција о осуди немачких индустриских магната

Међународни конгрес правника одржан у Паризу 24, 25, 26 и 27 октобра 1946 год., пошто је нарочито проучио питање злочина против човечанства и посебно питање правних последица Нирнбершког процеса, захтева:

- 1) да крупни индустрисалци, који су учествовали у завери нацистичке владе, која је тежила да отпочне нападачки рат, и на које, због њихове финансиске помоћи и других економских потпора, пада одговорност за неизмерне злочине против човечанства једнака са одговорношћу нацистичких политичких и војничких вођа, буду изврдени пред суд као ратни злочинци;
- 2) да листа ових злочинаца буде састављена заједничким споразумом нација које су створиле Нирнбершки суд;
- 3) да један други међународни суд буде створен сходно Лондонском споразуму пред којим ће оптужени нацистички индустрисалци и финансијери одговарати за своје злочине;
- 4) да се ова резолуција преда свима члановима Уједињених нација.

Општа резолуција

Међународни конгрес који је, на иницијативу Француског правничког покрета, окупио у Паризу 24, 25, 26 и 27 октобра 1946 правнике Сједињених Америчких Држава, СССР-а, Велике Британије, Француске, Белгије, Бугарске, Колумбије, Кубе, Египта, Шпаније, Грчке, Ирана, Јуксембурга, Мексика, Норвешке, Холандије, Пољске, Републике Аргентине, Румуније, Швајцарске, Чехословачке, Венецуеле, Југославије, ради истраживања елемената једног заједничког међународног права о „Кажњавању нацистичких злочина против човечанства“ и о „Заштити демократских слобода“.

Сматрајући да је израда трајног мира основни циљ демократа целога света, и да су демократски правници дужни да тој изградњи припомогну целим својим ауторитетом и свим својим знањем;

Сматрајући да је будућност мира везана за ишчезавање фашизма и ојачање демократије; да демократски правници треба да траже средства која су погодна да поспеше и доврше то ишчезавање и то ојачање;

Сматрајући да известан број ових средстава изгледа, по садашњим расправама, да је у области заједничког међународног права, и да је важно да се та средства учине познатим и развију;

Конгрес је изгласао следеће резолуције:

I. Кажњавање нацистичких злочина против човечанства

Сматрајући да су утврђени докази о систематском истребљењу многобројних милиона невиних цивила од стране нациста;

Сматрајући да ова масовна убиства, која се могу квалификувати као народоморство (genocid), сачињавају по својој природи опште међународне злочине, које кажњавају раније постојећи кривични закони, чију идентичност утврђује заједничко међународно право;

Сматрајући да обим кривице за ове злочине против човечанства произлази из њиховог јавног и нескривеног предумишљаја, да је нацистичка странка по том основу злочиначка организација, чије све добровољне учеснике кажњавају сви претходни кривични закони, другом применом заједничког међународног права;

Сматрајући да је пресуда у Нирнбергу од 1 октобра 1946 први акт међународне кривичноправне правде, који је од великог значаја;

Да нарочито треба одмерити сваки значај осуде, овом пресудом, као „злочиначких организација“, „СС“, „Гестапоа“ и „СД“ и 4 вишестепена „Корпуса шефова нацистичке партије“;

Да исто тако треба поздравити еминентне савезничке тужиоце који су скрутили и изнели пред суд најтежа документа о нацистичким злочинима;

Сматрајући да је напад или „злочин рата“, извршен од нацистичке Немачке и утврђен од Суда у Нирнбергу, био само једно средство за развој подухвата истребљивања, „злочина против човечанства“, чему је нацизам у основи тежио;

1⁰⁾ — Криви су за злочин против човечанства и подлежу као такви казни они који истребљују или гоне појединце или групу појединачно због њихове националности, расе, религије или мишљења. Ови ће злочини бити кажњени чак и кад буду учињени од појединачца или организација који раде као државни органи или уз државну подршку или толеранцију.

Злочини против човечанства су независни од стања рата.

2⁰⁾ — Извршиоци злочина против човечанства треба сада да буду суђени у држави на чијој територији или против чијих грађана су злочини извршени. Ако кажњавање не може да изврши национални суд, кривци треба да буду предати међународном кривичном правосуђу.

Постоји дужност екстрадиције злочинаца.

3⁰⁾ — Треба да се за будућност кажњавање злочина против човечанства хитно утврди у једном међународном кривичном законику и да се у кратком року установи међународно кривично правосуђе.

4⁰⁾ — Нужно је да закони кажњавају пропаганду која проповеда истребљивање или гонење појединца или групе појединачно због њихове националности, расе, религије или демократских убеђења.

II. Заштита демократских слобода

Сматрајући да изградња трајног мира захтева поштовање основних демократских слобода, које ће бити гарантовано једним системом ефективних санкција, које ће кажњавати сваки напад на слободу,

1⁰) Конгрес констатује постојање једног заједничког међународног права о заштити моралних слобода, подразумевајући ту слободу речи, збора, савести и вере;

2⁰) Конгрес констатује постојање једног заједничког међународног права о заштити физичких слобода, подразумевајући ту, с једне стране, неповредивост стана и тајну преписке, и с друге стране слободу одбране са правом на судску заштиту, независношћу судије и јавношћу расправе;

3⁰) Конгрес констатује постојање једног заједничког међународног права о заштити грађанских слобода, подразумевајући ту право бирања и право да се буде биран без разлике по пореклу или веровању;

4⁰) Конгрес констатује постојање једног заједничког међународног права о заштити синдикалне слободе и права радника на друштвено осигурање.

Резолуције о организовању Међународног удружења демократских правника

Прва резолуција

Демократски правници 24 нације, који су се састали у Паризу 24, 25 и 26 октобра 1946,

Имајући у виду поднете извештаје о кажњавању нацистичких злочина против човечанства и заштити демократских слобода,

Сматрајући да овај први заједнички корак демократских правника у корист мира, да би добио свој пуни ефекат, треба да буде прећен сталним додирима,

Одлучују:

1) — Ствара се овом резолуцијом једно међународно удружење демократских правника;

2) — Удружење поставља себи следеће циљеве:

1 — Олакшати додире и размену међу правницима свију земаља и развити међу њима дух узајамног разумевања и братства;

2 — Радити на напретку правне науке и међународног права упоређивањем националних права, као и на образовању једног заједничког међународног права демократија;

3 — Сарађивати на остварењу циљева Уједињених нација позивајући правнике на заједничку делатност за:

а) успостављање, одбрану и развијање у текстовима и пракси демократских права и слобода;

б) спровођење на националном и међународном плану кажњавања ратних злочинаца и искорењивање у области права остатака фашизма;

в) сједињење његових напора с напорима других групација ради осигурања поштовања права у међународним односима и успостављања чврстог и трајног мира.

3) — Седиште удружења је у Паризу.

4) — Привремена управа се састоји од: једног претседника, 6 потпредседника, 2 генерална секретара и 1 члана сваке делегације чланице.

Ову управу бира овај конгрес.

5) — Привремена управа:

редиговаће статут удружења;
одржаће и развити односе између демократских правника и правничких удружења;
ступиће у додир с организацијом Уједињених нација ради захтева признања удружења;
припремиће прву генералну скупштину и идући међународни Конгрес.

6) — Секретаријати ће имати седиште: један у Паризу, други у Њујорку; овај последњи ће, нарочито, одржавати односе с Уједињеним нацијама.

7) — Пуна седница управе биће сазvana у Њујорку априла 1947.

Друга резолуција

Идући конгрес Права у служби мира одржаће се у Брислу приликом Генералне скупштине Међународног удружења правника.

КЊИГЕ И ЧАСОПИСИ

Уредништво је примило на приказ следеће књиге и часописе:
Andrej Siracky, »Umieraјуca civilizacija«, Petrovec, 1946 god.

„Гласник Матице српске“, Нови Сад, 1946 год.

„Народни правник“, орган Савеза службеника правосудних и управних установа Југославије, Београд, 1946 год.

„Радио Београд“, Београд, 1946 год.

„Летопис Матице српске“, Нови Сад, 1946 год.

„Гласник“ — месечник за стручна и синдикална питања — издаје Централна управа Савеза радника и намештеника новчаних, задружних и трговачких предузећа Југославије, Београд, 1946 год.

„Весник рада“ издаје Савезно министарство рада, Београд, 1946 год.

„Саобраћај“, месечни стручни часопис за саобраћајна питања, Београд, 1946 год.

„Социјално осигурање“, гласник Средишњег завода за социјално осигурање, Загреб, 1946 год.

„Југословенски црвени крст“, орган Средишњег одбора Југословенског црвеног крста, Београд, 1946 год.

„Народна држава“, издање Контролне комисије ФНРЈ, Београд, 1946 год.

„Народно здравље“, орган Комитета за заштиту народног здравља ФНРЈ, Београд, 1946 год.

„Привредна изградња“, часопис за усавршавање руководства привредних предузећа, за рационализацију и организацију рада, Нови Сад, 1946 год.

»Naš život«, časopis Matice slovenskej vo FL'R Juhoslavii, Petrovec, 1946 god.

„Поморство“, часопис Министарства поморства ФНРЈ, Сплит, 1946 год.

ANALI PFB | anali.rs

Уредништво и администрација „Архива“ је на Правном факултету
у Београду, Булевар Црвене Армије 69. Телефон 23-412.
Чековни рачун бр. 10-404002